

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA SOCIALNO DELO

DIPLOMSKA NALOGA

NESKONČNA MLADOST

Mentor: Doc. dr. Milko Poštrak

Mateja Jurkovič

Ljubljana, 2011

PODATKI O DIPLOMSKI NALOGI /

PARTICULARS ABOUT DIPLOMA WORK

Ime in priimek / Name and Surname: Mateja Jurkovič

Naslov naloge / Title of the thesis: **Neskončna mladost / Endless Youth**

Kraj / Place: Ljubljana

Leto / Year: 2011

Št. strani / Number of pages: 185

Št. grafov / Number of graphs: 26

Št. tabel / Number of tables: 3

Št. slik / Number of pictures: 6

Št. opomb / Number of bibl. notes: 15

Št. prilog / Number of appendices: 2

Št. virov/ Number of sources: 52

Mentor / Mentor: doc. dr. Milko Poštrak

Deskriptorji: mladost, mladi odrasli, prehodi v odraslost, identiteta, moratorij, subkulture, življenjski potek, individualizacija, izobraževanje, zaposlitev, osamosvajanje, družina, izključenost in ranljivost, prosti čas, socialno delo.

Descriptors: youth, young adults, transitions to adulthood, identity, moratorium, subcultures, life courses, individualisation, education, employment, gaining independence, family, exclusion and vulnerability, leisure time, social work.

POVZETEK

To delo prikazuje spremembe v odraščanju, ki so posledica sodobnih družbenih teženj in pretresov. Spremlja mladost od njenega nastanka do sodobnih prezentacij ter predstavlja njene značilnosti v psihološkem in družbenem kontekstu. Pri tem se naslanja na koncept odraslosti, katerega temelji so vedno bolj nejasni in subjektivni. Rušenje tradicionalnih norm briše meje med mladostjo in odraslostjo ter kazalce odraslosti. Mladi nimajo temeljnih opornih točk, ki bi jih vodile v odraslost, zato so prisiljeni ustvarjati nove, individualizirane mejnike, pri tem pa ne prestando iskati ravnotežje med osebnimi željami, zmožnostmi in družbenimi preferencami. Ves čas nihajo med možnostmi in tveganji ter tako živijo nepredvidljiva življenja, polna vzponov in padcev ter vračanj na začetne faze. To se kaže na različnih življenjskih področjih, ki odražajo destandardiziranost prehodov v odraslost, hkrati pa nastopajo kot njihovi dejavniki. Glede na okoliščine in značilnosti ločimo pet načinov prehoda v odraslost; v enega od teh umeščam tudi Slovenijo.

Izraz neskončna mladost simbolizira problematiko odraščanja v sodobnem svetu. Odrasti danes je kot Sizifovo delo, saj mladi ves čas nihajo med mladostjo in odraslostjo: preidejo en vidik mladosti, a so sočasno prikrajšani za drug vidik odraslosti. Zdi se, kot da nikoli ne morejo povsem doseči popolne odraslosti in samostojnosti, ampak so ves čas ujeti v nekakšni "odrasli" mladosti. Ne napredujejo v odraslost, ampak v mladosti, in tako živijo neskončno mladost.

ABSTRACT

This thesis represents changes in growing up as consequences of contemporary social aspirations and shocks. It describes youth from its beginning to modern definitions and shows its features in psychological and social context. It is based on the concept of adulthood, the foundations of which are becoming increasingly vague and subjective. Demolition of traditional norms is wiping out the boundaries between youth and adulthood and their pointers. Thus young people do not have any stemming points that would lead them to reach an adulthood. Therefore they are forced to create new, individualised indicators and at the same time continually search for balance between personal wishes, abilities and social preferences. They are constantly wavering among possibilities and risks and leading unpredictable lives, full of ascents, falls and returns to beginning stages. This can be seen in different areas of their daily lives that reflect destandardization of transitions to adulthood and also perform as their factors. Considering circumstances and features we distinguish five models of different pathways of young people's transitions to adulthood. At the end, I locate Slovenia in one of these models.

The expression endless youth symbolises problems of growing up in the contemporary world. Nowadays growing up is similar to Sisyphian labour since young people constantly waver between youth and adulthood: passing over one aspect of youth on the one hand but being deprived of the aspect of adulthood on the other hand. It seems like they are not able to achieve adulthood and independence completely but are trapped in a sort of "adult" youth. They do not make progress in reaching adulthood, instead they are just progressing in youth and so they live in endless youth.

Na tem mestu bi se rada zahvalila vsem, ki so me spremljali v času pisanja diplome ter mi nudili kakršno koli pomoč in podporo.

Hvala mentorju doc. dr. Milku Poštraku za strokovno svetovanje ter spodbujanje ustvarjalnosti in kritičnega razmišljanja.

Hvala družini, prijateljem in sodelavcem za potrpežljivost, moralno podporo in tehnično pomoč.

Naj se zahvalim tudi prof. dr. Pedru Reisu, prof. dr. Luís Santosu ter doc. dr. Metki Kuhar, ki so mi pomagali v samem začetku snovanja diplome med študijem v tujini.

Na koncu se zahvaljujem tudi vsem mladim, ki so me s svojimi zgodbami in mišljenjem navdušili nad raziskovanjem mladosti in prispevali k bogatenju diplomskega dela.

Kazalo

1. UVOD.....	11
2. OPREDELITEV MLADOSTI.....	14
2.1. BIOLOŠKI VIDIK MLADOSTI.....	14
2.2. DRUŽBENI VIDIK MLADOSTI.....	16
3. SPREMINJANJE OPREDELITEV MLADOSTI.....	18
3.1. NASTANEK POJMA MLADOSTI.....	18
3.2. ZGODOVINSKI PREGLED POJMOVANJ MLADOSTI IN MLADINE.....	19
3.2.1. Mladina v predindustrijski družbi: družina in bratovščina.....	21
3.2.2. Mladina v težavah: posledice modernizacije.....	23
3.2.3. Odkritje adolescence.....	24
3.2.4. Doba adolescence, konformnosti in prestopništva.....	25
3.2.5. Konec adolescence.....	26
3.2.6. Pomladostenje sodobnih družb.....	28
3.2.7. Mejniki mladosti.....	28
3.3. MLADINSKA KULTURA.....	30
3.3.1. Opredelitve in razsežnosti subkulture.....	31
3.3.2. Zgodovina subkulturnih stilov.....	33
3.3.3. Mladina v subkulturah.....	37
3.3.4. Sodobna subkultura.....	38
3.4. VIDIKI MODERNE MLADOSTI	42
3.4.1. Mladost kot negotovost in identitetna zmeda	42
3.4.1.1. Protimodernizacijske identitetne strategije kot odziv na negotovost.....	42
3.4.1.2. Zmedene identitete – identitetne difuzije.....	43
3.4.2. Mladost kot psihosocialni moratorij.....	45

3.4.2.1. Prehodni moratorij.....	46
3.4.2.2. Izobraževalni moratorij.....	46
3.4.2.3. Moratorijski identitetni status.....	47
3.5. KRIZA MLADOSTI ALI ODRASLOSTI?	49
3.5.1. Kriza "odrasle" identitete	50
3.5.2. Izobraževalni moratorij ali moderna vzgoja?.....	53
3.6. MLADI ODRASLI.....	54
3.6.1. Kdo so mladi odrasli?.....	54
3.6.2. Sodobna življenja mladih odraslih.....	55
3.6.2.1. Tipologija mladih odraslih glede na potek biografije.....	56
3.6.2.2. Tipologija mladih odraslih glede na možnosti in tveganja.....	57
3.6.2.3. Tipologija mladih odraslih glede na subjektivno pozicioniranje med mladostjo in odraslostjo.....	60
3.7. PREHOD V ODRASLOST.....	62
3.7.1. Moderni prehodi v odraslost – neskončna mladost?.....	63
3.7.2. Dejavniki in področja prehodov v odraslost.....	64
3.7.2.1. Država in kvaliteta življenja.....	65
3.7.2.2. Ideologije in stereotipne predstave.....	69
3.7.2.3. Individualizacija.....	72
3.7.2.4. Trg in potrošništvo.....	73
3.7.2.5. Socialna ranljivost mladih.....	76
3.7.2.6. Integriranost v družbo.....	79
3.7.2.7. Ekonomski in bivanjski položaj.....	81
3.7.2.8. Šola in izobraževanje.....	82
3.7.2.9. Religija.....	85
3.7.3. Načini prehoda v odraslost.....	86

3.7.3.1. Sredozemski model ali subprotektivni tranzitni režim.....	89
3.7.3.2. Nordijski model ali univerzalistični tranzitni režim.....	92
3.7.3.3. Srednjeevropski – germanski model ali poklicno usmerjen tranzitni režim....	95
3.7.3.4. Angloameriški model ali liberalni tranzitni režim.....	99
3.7.3.5. Postkomunistični model ali postsocialistični tranzitni režim.....	104
3.8. SLOVENIJA NA PREHODU V ODRASLOST.....	110
3.8.1. Mladi v Sloveniji.....	111
3.8.2. Umestitev Slovenije v enega izmed petih prehodnih režimov.....	126
3.9. KAKO SE NESKONČNA MLADOST KAŽE NA OBMOČJU EVROPE.....	130
3.9.1. Demografski podatki.....	131
3.9.2. Izobrazba.....	133
3.9.3. Mladi na trgu dela.....	138
3.9.4. Ekonomski položaj in socialna izključenost.....	144
3.9.5. Družinsko življenje.....	147
3.9.6. Politična participacija.....	152
3.9.7. Prosti čas.....	155
3.9.8. Interpretacija odraslosti.....	157
3.9.9. Vizija in načrti za prihodnost.....	160
3.9.10. Ostalo.....	161
3.10. SOCIALNO DELO V KONTEKSTU NESKONČNE MLADOSTI.....	165
4. ZAKLJUČEK.....	171
5. VIRI IN LITERATURA.....	177
6. PRILOGE.....	182
6.1. MEDNARODNE OZNAKE/ KODE DRŽAV IN OZEMELJ PO ISO 3166.....	182
6.2. MEDNARODNA STANDARDNA KLASIFIKACIJA ISCED.....	183
7. POVZETEK.....	185

PREDGOVOR

Če bi v spletni brskalnik vtipkali besedno zvezo „neskončna mladost“, ne bi dobili nič koristnega. Rezultati iskanja bi se kvečjemu nanašali na kozmetične produkte, ki zavirajo starost, ali pa bi se navezovali na povečevanje mladostniških (ljubezenskih) čustev.

Ta diplomska naloga ni formula za doživljenjsko ohranjanje mladostniške telesne vitalnosti. Ne ponuja nobenega Q10, hormonskih injekcij ali ljubezenskega napoja. Ne govori o tem, kako bi mladi radi ostali mladi celo življenje. Nasprotno; opisuje položaj odraščajočih mladih. Mladost ni več tako hitro minljiva in idealna, kot so si jo zapomnili naši starši. Do določene mere je morda še boljša kot včasih, ker je bolj odprta in fleksibilna. Po drugi strani pa se zdi, kot da nima mej; pa ne npr. v predrznosti, ampak trajanju njenih aspektov. Četudi je mladost še tako lepa, človek slej kot prej začuti potrebo po napredku. Vsega lepega se enkrat naveličamo, če traja v nedogled. Osrednja misel te naloge torej niso nostalgije po mladosti, ampak iskanje poti iz njenega labirinta: v odraslost.

"May you grow up to be righteous, may you grow up to be true. May you always know the truth and see the lights surrounding you. May you always be courageous, stand upright and be strong. May you stay forever young."

(Bob Dylan)

1. UVOD

Sodobne evropske družbe se zadnje desetletje soočajo z obširnimi družbenimi in kulturnimi spremembami. Te spremembe imajo učinke na strukturo in geografijo vseh evropskih družb, še posebej pa jih občutijo njeni posamezniki.

Najbolj očitna sprememba je spreminjanje ustaljenih življenjskih potekov. Življenjski potek je pot posameznika skozi življenje od rojstva do smrti. Lahko ga imenujemo tudi zaporedje statusnih prehodov – mejnikov, ki dajejo smernice za individualno življenjsko pot in uvrščanje posameznikov v družbo. Na življenjski potek posameznika vplivajo individualni in sociološki dejavniki, kot so osebna pričakovanja, načrti, individualne značilnosti, kulturni modeli, družbeni red in institucije. Ti segmenti so mladim postavljali norme in referenčne okvire, kako usmerjati svojo življenjsko pot. Prehajanje iz enega življenjskega obdobja v drugega je potekalo preko teh norm oziroma "vratarjev" prehodov: izobraževalnih ustanov, staršev ipd. "Vratarji" so skrbeli, da je posameznik prehajal po standardiziranih smernicah, v skladu z družbenimi pričakovanji (npr. ob pravi starosti). V kolikor je posameznik sledil tem smernicam in izpolnjeval pogoje, je bil njegov življenjski potek opredeljen kot normalen. To je dajalo mladim občutek varnosti in oporo pri drugih, ki so šli skozi isto izkušnjo (skupna generacijska izkušnja prehoda). Standardiziranost življenjskega poteka in prehodov so družbeno in psihološko ugodnejši, saj lahko pomagajo preseči negotovost in življenjske krize, s katerimi se mladi srečujejo pri prehodih, še posebej pri prehodu v odraslost.

Danes smo namesto življenjskih samoumevnosti, ki so nam tradicionalno usmerjale življenjske poti, vsak dan postavljeni pred izbire med različnimi možnostmi, načini življenja ter načrti. Gre za spreminjanje ustaljenih življenjskih potekov, s tem pa tudi rušenje in opuščanje tradicionalnih poti vstopanja v odraslost. Družbeno sprejeti življenjski kažipoti so izgubili svoj pomen. Prav tako so izgubili svoj pomen znaki odraslosti, kot so npr. konec šolanja, zaposlitev, ekonomska neodvisnost od staršev itd. Dejavnosti v življenju, ki so bile poprej samoumevne, npr. ustvarjanje družine, starševstvo, so sedaj stvar individualne presoje.

Temeljna sestavina sodobnega življenja ni več varno in predvidljivo doseganje norm, temveč vse večja izbirnost življenjskih poti in življenjskih oblik. Po eni strani je to pozitivna sprememba. Samoumevni potek življenja je sicer varen, a nefleksibilen, po mojem mnenju že dolgočasen. Danes lahko posameznik namesto družbenim normam sledi svojim željam, skrbi

za osebnostni razvoj ter aktivno oblikuje svoje življenje. Po drugi strani pa se morajo posamezniki soočati s kompleksno različnostjo izbir, pri tem pa nimajo nobene pomoči. Poleg tega ni vse, kar se kaže kot izbira drugačnosti, tudi zaželena izbira. Menim, da je sodobna norma nuja izbiranja med možnostmi in da "nimamo izbire pred izbirami" (Ule, Kuhar, 2003: 8).

Če so bila včasih življenjska obdobja ostro ločena (otročstvo-mladost-odraslost-starost), so te meje v sodobnem svetu zabrisane. Dejavnosti niso več strogo vezane na posamezna življenjska obdobja. Izobraževanje in učenje npr. nista več samo domena mladostnikov in otrok, ampak se razširjata na obdobje odraslosti in celo starosti (vseživljenjsko učenje). Delo vdira v obdobje mladosti. Pretresi se pomikajo v pozno mladost in zgodnjo odraslost. Pretrese doživlja mladost, saj družba prihaja pred mlade s podobnimi zahtevami, pritiski in možnostmi izbir, kot so bili prej naslovljeni na odrasle. Pretrese doživlja tudi odraslost, ker se "mladostniške" dejavnosti vedno bolj selijo v "odraslo" obdobje. Meje med mladostjo in odraslostjo so vedno bolj zabrisane.

Mladi nimajo več opore pri odraščanju in kovanju življenja. Predhodne generacije jim ne morejo biti v pomoč, saj nimajo enakih družbenih izkušenj in znanj. Mladi nimajo informacij in napotkov, kako ravnati v določeni situaciji. Odgovornost za neuspehe ter krizne dogodke morajo prevzemati na svoje rame. To predstavlja velik psihični pritisk in pušča negativne posledice na samopodobi in identiteti.

Spremembe življenjskih potekov, življenjskih oblik in prehajanj v odraslost se kažejo v spremenjenih pričakovanjih, podaljševanju odvisnosti, identitetni zmedi, odlašanju z osamosvajanjem, ustvarjanjem družine in navsezadnje na kvaliteti življenja. To so izrazito evropski problemi in evropske države se različno odzivajo nanj. Ločimo pet tranzitnih načinov in načinov prehoda v odraslost glede na različne modele družinskih in socialnih politik.

Spremembe odraščanja so neizbežne. "Nobena propaganda, verska ali ideološka prevzgoja ne bo namreč mogla obrniti trendov modernizacije nazaj in vrniti tokove odraščanja v tradicionalne kanale, tj. zmanjšati izbirnosti življenja in izbire življenjskih potekov." (Ule, Kuhar, 2003: 9).

V tem delu bom predstavila razsežnosti prehajanja v odraslost v modernih družbah. Najprej bom opredelila pojem mladosti: kdaj se je mladost pojavila, kako se je izoblikovala in kakšna

je mladost, kot jo poznamo danes. V razlago bom vključila vse bistvene sestavine mladosti, kot so oblikovanje identitete, njen položaj v družbi ter v odnosu do odraslosti. Z navedbo različnih mladostniških statusov želim predstaviti odraz sodobnih sprememb na pojmovanje mladosti in odraslosti ter oblikovanje osebnosti. Bralce bom seznanila z novo obliko mladosti, to so mladi odrasli. Raziskala bom, kakšna so sodobna življenja mladih odraslih, na kakšen način se spopadajo z družbeno situacijo in kako prehajajo v odraslost. Grupirala jih bom po prevladujočih skupnih značilnostih. Pred tem bom opisala še dejavnike, za katere menim, da najbolj vplivajo na prehod v odraslost, ter področja, kjer se ta vpliv najbolj kaže. Ker ta problematika v Sloveniji še ni bila posebej obravnavana glede na ostale države (ali tega nisem zasledila), sem raziskala situacijo tudi pri nas ter približala Slovenijo enemu izmed petih načinov prehoda v odraslost. Za konec bom s praktičnimi primeri ponazorila, kako se kažejo spremembe v življenjskih potekih in odraščanju na celotnem evropskem območju in kako lahko socialno delo pripomore k izboljšanju nastale situacije.

Pri raziskovanju se bom opirala na že obstoječe teoretične koncepte in mednarodne¹ raziskave s področja mladine, svoja ugotavljanja pa združila v omenjeno delo pod naslov, ki mi predstavlja sodobno problematiko odraščanja in zastoje na življenjski poti: Neskončna mladost.

¹ Raziskave so opravljene na območju Evropske unije v različnih časovnih obdobjih. Zaradi tega niso vedno vse države oziroma države članice vključene v posamezno raziskavo. Večina raziskav je napisana v tujem jeziku – vse informacije, ki se nanašajo nanje, so moj lastni prevod.

2. OPREDELITEV MLADOSTI

Nimamo točne definicije mladosti. Osebo pojmujeemo mlado takrat, ko se nahaja v nekem razvojnem obdobju. Mladost je večinoma interpretirana kot obdobje prehajanja iz odvisnosti v neodvisnost. Sicer pa je najti univerzalno definicijo mladosti precej kompleksna naloga. Kdaj se začne in kdaj konča? Kaj so njene lastnosti? Kaj uokvirja njene mejnike? So to leta, dosežki ali subjektivna presoja?

Da bi znali postaviti meje mladosti, jo moramo najprej definirati. Koncept mladosti uokvirja družbeni status mladega človeka, ki se pripravlja na vstop v odraslost, vendar odvisno od družbenega konteksta, v katerem se odvija. Razumeti moramo več vidikov, ki tvorijo mladost. Mladost–odraščanje ni le psihofizični proces, temveč tudi proces umeščanja v družbo. Definicija mladosti je torej skupek psihofizičnih in družbenih sprememb ter razlik in konfliktov med institucijami in posamezniki. Kadar se koncept mladosti nanaša na biološke spremembe, govorimo o **biološkem vidiku mladosti**. Ko jo definiramo v odnosu do družbe, postavljamo **družbeno definicijo mladosti**. Tretja dimenzija se nanaša na subjektivno presojo: kako se mi sami počutimo (stari ali mladi). V tem primeru je to **psihološka mladost**. Psihološko mladost bom predstavila posredno skozi definicije odraslosti in mnenja mladostnikov, biološko in družbeno pa v sledečih poglavjih.

2.1. BIOLOŠKI VIDIK MLADOSTI

En vidik mladosti je starost. Tomc (Cooltura, 2002: 123 – 156) razlikuje dve temeljni dimenziji biološkega razlikovanja: spol in starost. Ko govorimo o letih, imamo v mislih predvsem biološko, psihofizično dozorevanje. Z določeno stopnjo zrelosti vstopimo v mladost ali jo končamo. To je eden od načinov ločevanja mladosti od otroštva in odraslosti. Starost poleg psihofizičnega dozorevanja povežemo z določenimi mejniki (npr. konec obveznega šolanja) in "ugodnostmi odraslih", ki jih mlad človek pridobiva v prehajanju v odraslost (npr. minimalna starost, pri kateri se oseba lahko udeleži volitev, starost, pri kateri je mladim dopuščena večja svoboda v izbiranju itn.)

Leta so sicer relativno pomembna spremenljivka, vendar ne zadostni pokazatelj prehoda v odraslost. Pomembni so še drugi dejavniki in informacije iz okolja, ki razkrivajo, kako družba pojmuje odraščanje in zrelost mladega človeka. Glede na pravna in zakonodajna stališča – upoštevajoč volilno pravico, se konec mladosti oziroma začetek odraslosti za območje Evropske unije prične pri 18. letih, razen v Avstriji, kjer se ta meja spusti na 16 let, v Italiji pa npr. polno volilno pravico pridobijo šele s 25 leti. Vprašljiv je tudi starostni mejnik mladosti. Začetek mladosti se začne s koncem otroštva, katerega mejna starost variira od 15 let (npr. v Češki Republiki in Latviji), pa vse tja do 18. leta. Včasih se ta mejnik podaljša, dokler se osebe še šolajo. Prav tako variira konec obveznega izobraževanja, in sicer v obdobju med 14. in 17. letom, odvisno od dolžine šolanja in zakonodaje.

Tomc (1999: 7 – 10) pravi, da moramo pri starostni dimenziji analiziranja mladosti nujno upoštevati biološko raven staranja. To raven razlikuje na hormonsko in nevronske dogajanje, ki v telesu povzročajo fiziološke spremembe. Hormoni nadzorujejo človekova telesna delovanja, v tem primeru tudi prehod iz otroka v odraslo osebo.

"Ključna hormona, ki se izločata v puberteti, sta testosteron pri fantih in estrogen pri dekletih. Tako na primer sprostitvev testosterona pri fantih sproža hitro rast, razvoj mišic, spolni interes, dlakavost, globokost glasu itd." (Tomc, 1999: 8).

Druga raven telesnega dogajanja je nevronske dogajanje. To je sistem živčnega tkiva za ugotavljanje dražljajev in odzivanje nanje. Tako se vzpostavljajo različne oblike obnašanja.

Definicija mladosti ne more temeljiti le na starosti. Družba je starostna določila uvedla zato, da bi razločevala med skupinami ljudmi in prikrivala razredna nasprotja. Starost lahko grupira posameznike v različne družbene skupine, jih umešča na različna področja, deli in hierarhira. Je socialno konstruirana – določeni starosti so pripisane različne lastnosti, različna starostna obdobja pa naj bi izražala tudi načela družbe organiziranosti. Predvideva se, da so leta osrednja značilnost mladih, zato se jim kot starostni skupini pripisuje skupen socialni status. Ta naj bi bil različen od statusa odraslih, čeprav so interesi mladih in odraslih v mnogih pogledih podobni.

Naj povzamem Tomca (1999: 10): "Mladi ljudje skratka niso drugačni le zato, ker so predmet specifične socializacijske izkušnje, ampak so tudi dejansko biološko drugačni: gredo skozi specifične hormonske in nevronske procese na ravni možganov in njihovih trajnih povezav s telesom."

Upoštevati je potrebno oba vidika: "tako pubertetno kot telesno in še posebej spolno odraščanje, pa tudi kulturno tranzicijo kot čustveno in miselno odraščanje" (Tomc, 1999: 8). Mladost je torej kombinacija biološkega in kulturnega procesa, pri čemer je biološki vidik pomemben, ne pa zadosten pogoj kulturne oziroma družbene mladosti.

2.2. DRUŽBENI VIDIK MLADOSTI

Koncept mladosti vsebuje tudi dimenzijo razmerja moči mladih v odnosu do odraslih ali njihov družbeni položaj. Temu pravimo *odnosni koncept mladosti*. Ta koncept daje v ospredje mlade v odnosu do družbenega okolja. Psihofizični razvoj ima pri tem zanemarljivo vlogo. Ule (2008: 134) definira mladost kot obliko "odvisnosti od pedagoških, normativnih, represivnih institucij družbe, ki določajo vrstni red doseganj pristojnosti odraslih in pogoje za to, zapovedujejo ali prepovedujejo dejavnosti in prakse v mladosti."

Godina (1991: 17 – 23) pravi, da je družba socialni sistem, sestavljen iz interakcij med množico individualnih akterjev in situacijo oziroma vidiki okolja. Za razumevanje sistemov so bistvene "skupne, univerzalne značilnosti vseh teh interakcij" (*ibid.*: 19). Godina med temi značilnostmi navaja vloge, status in socialno kontrolo. Posameznik je v socialnem sistemu lociran glede na druge akterje (status) ter "regulirano" sodeluje v družbenem delovanju. V kolikor se sklicujem na Godino, bi lahko mladost opredelila kot enega izmed sistemov interakcij, reguliranega z družbenimi institucijami. Te regulacije pa po mojem mnenju sovpadajo s splošnimi predstavami o mladosti.

Predstave o mladini so pomemben del razumevanja mladosti. Mladost je povezana z mnogimi ideologijami in stereotipi. Mladih se v družbi drži slab sloves. Od njih se pričakuje nekakšno "pokorščino". V razmerju do odraslih so večinoma v podrejenem položaju. Mladi so v "čakalnici" za vstop v odraslost, polnopravno državljanstvo in ekonomsko samostojnost. Oblast si prilašča neplačano specifično delo mladih. Če vstopijo v delovni proces, so po večini v podrejenem položaju nasproti odraslim; imajo nižje dohodke, ne glede na to, kakšne kvalifikacije in izobrazbene odlike prinašajo v delo. Vsi ti interesi so delni in izražajo hotenja po utrditvi ter reprodukciji nekaterih oblik prevlade v družbi (Ule, 2008). Mladi pogosto predstavljajo grožnjo zakonu in redu. S tem se jim pripisuje še večjo moč, kot jo v resnici imajo. Na drugi strani pa se pozablja na njihove državljanske pravice in se jim moč odvzema

prav tam, kjer imajo največji vložek- v izobraževanju. V marsikaterih, če ne vseh družbah, velja prepričanje, da morajo odrasli nujno imeti (pre)moč nad otroki in mladino. Ker so mladi univerzalno razumljeni kot osebe v fazi zorenja, se jim pripisuje lastnosti, kot so nedoraslost, ranljivost, neizkušenost, odvisnost in neodgovornost. Še posebej velikokrat se jim pripisuje tvegano in nepremišljeno obnašanje. Odrasli naj bi bili v nasprotju z mladimi zreli, odgovorni, avtonomni, izkušeni, premišljenega in smotrnega vedenja.

Predpostavljam, da je takšno razumevanje mladosti in odraslosti do neke mere resnično, po drugi strani pa je hkrati vzrok in posledica. Kot vidimo, se mladim v nasprotju z odraslimi pripisujejo predvsem negativne lastnosti. Odrasli potrebujejo takšno pojmovanje mladosti, da se od nje distancirajo in v odnosu do nje pridobijo moč (ideološki interes). S tem jo lahko obvladujejo in nadzirajo. Brez obstoja razlik med tema dvema obdobjema ne bi bilo potrebe po dveh različnih statusih. Ne glede na to, da so mladi res v procesu razvoja in dozorevanja, bi morda marsikateri od njih prej dosegel avtonomijo (nekateri so jo morda celo že), če se ne bi zdelo, da se nezrelo vedenje od njih nekako pričakuje. S tem nakazujem na učinek samouresničujoče se prerokbe, ki pri mladih sproža ali podaljšuje nedoraslo vedenje prav zato, ker so kot taki obravnavani. Značilnosti obnašanja, življenjskih stilov, dejavnosti in proces razvoja, ki se pripisuje mladim, so običajne za mlade pripadnike srednjega sloja v zahodnih družbah. Pri tem grupiranju pa se zanemari razlike znotraj skupin mladih. Pozablja se, da imajo mladi različna socialno-ekonomska, zgodovinska, religiozna in etnična ozadja ter različne življenjske izkušnje in hotenja. Položaj mladega človeka v globalni družbi je torej večinoma podrejen, negativen, nejasen in protisloven.

3. SPREMINJANJE OPREDELITEV MLADOSTI

"Mladost je nekaj zelo novega. Dvajset let nazaj je ni nihče omenjal." (Coco Chanel, francoska modna oblikovalka in parfumerka, 1883 – 1971)

3.1. NASTANEK POJMA MLADOSTI

Vse znane, različno organizirane družbe po svetu, poznajo obdobje, ko se mlajše generacije pomikajo v odraslost. Pri nekaterih družbah je prehod v odraslost enostavnejši in povezan zgolj s končanjem biološkega dozorevanja, druge družbe pa življenjski potek členijo na več faz in te med seboj ostro ločijo. Otroštvo je ločeno od mladosti, mladost od odraslosti. Pri odraščanju igra ključno vlogo psihofizični razvoj posameznika, ni pa to zagotovilo za vstop v odraslost. Biti odrasel ni le stvar rasti in starosti, temveč je potrebno preiti čez različne socialne preizkuse ali obrede.

Gledano z vidika biološkega procesa se s končanjem psihofizičnega razvoja konča otroštvo. Otroštvo umeščamo v sfero naravnega, odraslost pa je stvar kulture in družbe. To vrzel med "naravnim" in "družbenim" prikazuje in zapolnjuje mladost. Kot pravi Ule (2008: 48), je mladost socialno nadaljevanje otroštva in pomeni predvsem prehod iz narave v kulturo.

Ko omenjam pojma "naravno" in družbeno", bi omenila odnos med naturo in kulturo, kot ga opredeljuje Vesna V. Godina (1990: 77 – 106) v prispevku "Nature" vs. "Nurture". Godina problematizira dualizem med vrojenim, podedovanim (nature) s pogoji življenja (nurture). Tudi Tomc (1999: 7) navaja, da določenih družbenih delovanj enostavno ne moremo ustrezno razumeti, ne da bi upoštevali tako biološke kot kulturne dejavnike. Mladost pri tem ni izjema, ker gre tudi pri njenem razumevanju in oblikovanju za vpetost med biološkimi značilnostmi in družbenimi dejavniki. Izhajajoč iz predpostavk Godine (1990: 79), bi lahko rekla, da je mladost predvsem produkt kulture oziroma socializacije, saj gre namreč za problem "interakcije bioloških in družbenih dejavnikov, v luči katere se 'nurture' kaže kot njen rezultat".

Prvo, ki je "odkrilo" mladost, je bilo razsvetljenstvo. V tem obdobju so otroštvo in mladost prvič spoznali kot ključni življenjski obdobji, v katerih se izoblikujeta posameznikova

osebnost in značaj. Vendar pa je do problematiziranja oz. sociološke tematizacije mladosti prišlo šele v 20. stoletju. Hall je bil prvi, ki je raziskal obdobje mladosti. Poimenoval ga je adolescenca in jo definiral kot sečišče vplivov iz otroštva in poskusov identificiranja s socialnimi vlogami odraslih. Še danes govorimo o adolescenci kot problematičnem obdobju. Po viharji adolescenci je takoj nastopila odraslost. Kasneje se je med adolescenco in odraslostjo vrinilo še eno vmesno obdobje, imenovano postadolescenca. Postadolescenca je podaljšala obdobje mladosti in se navadno končala z uspešnim prehodom v odraslost.

Mladost je bila do tedaj le prehodno obdobje. Njen namen je bil čim prej vstop v odraslost, prevzem funkcij in odgovornosti. Kot poglavitni funkciji odraslih bi navedla vstop na trg dela in reprodukcija. Družba ji ni posvečala veliko pozornosti. V devetdesetih pa je prišlo do pomembne spremembe – dekonstrukcije prvotnega razumevanja mladosti in mladine. S tem je prišlo tudi do postopnega nastajanja "moderne" mladosti – mladosti, kot jo poznamo danes.

3.2. ZGODOVINSKI PREGLED POJMOVANJ MLADOSTI IN MLADINE

Evropo so v 19. stoletju zajele spremembe modernizacije. Te spremembe so povzročile drugačno organiziranost življenja. Mladost je v tem pogledu posledica sprememb modernizacije. Reorganizirali so se prostor, čas in socialni odnosi. S spremembo odnosov se je vzpostavilo tudi novo pojmovanje mladosti in mladine. Mladost ni bilo več samo prehodno obdobje, ampak se je začela uveljavljati kot posebno življenjsko obdobje s svojstvenimi značilnostmi. Postajala je vedno bolj produktivno obdobje, mladina pa se je začela oblikovati kot družbena skupina s specifično obliko kulture, potrebami in interesi.

Največji val sprememb je povzročila industrializacija. Z njo se je spremenila družinska ekonomija ter spolna in starostna razmerja. Otroško in mladostniško delo je bilo skrajšano. Začelo se je ločevanje med moškimi in ženskimi deli. Moški postanejo glave družin in opravljajo vlogo glavnih hraniteljev. Žensko delo se je vedno bolj izključevalo iz trga dela in javnega življenja ter se povezovalo z gospodinjstvom. Vloga žensk in deklet se je usmerjevala na rojevanje, vzgajanje in gospodinjenje. Preskrbljenost družine je odražala uspešnost moških. Moški so dobili več prostora na trgu dela in tudi osebne neodvisnosti. Ker so bili to predvsem

mladi moški, je mladost v družbi začela igrati vlogo soodgovornega za probleme države, si pridobivati moč in se začela oblikovati kot svoje telo oziroma posebno obdobje življenja.

"Osamosvajanje" mladosti je v družbi sprožilo nelagodne občutke. Pojavil se je strah oziroma, kakor pravi Ule (2008: 125), "moralna panika" o obnašanju mladih in potreba po nadziranju mladine. Pojavilo se je mnogo državnih institucij, katerih poglavitna naloga je bila "urejanje", obvladovanje in nadziranje mladih, njihovega obnašanja in delovanja, vzniknili pa so tudi različni vzgojni pristopi in oblike kaznovanja.

Ker se je mladost začela dojemati kot posebno obdobje, različno od odraslosti, se je pojavila tudi potreba po sprejetju ukrepov, ki bi urejali življenje mladostnika različno od odraslega. Ti ukrepi so najprej zadevali delovno zakonodajo, ki je omejila izkoriščanje otrok in mladostnikov v delovnem procesu ter jih varovala pred revščino. Ukrepi so se ravnali po otrokovi starosti, kar je posledično povzročilo strukturiranje faze mladosti in otroštva okrog določenih starostnih kategorij. Otrokom do devetega leta je bilo delo prepovedano, mladi od 9. do 13. leta so lahko delali največ 8 ur na dan, od 14. do 17. leta pa največ dvanajst ur na dan. Lahko bi rekli, da se je takrat prvič razdelilo odrasčanje na več obdobj, in sicer glede na starost. Obdobje otroštva se je štelo do devetega leta starosti, z omejitvijo dela do sedemnajstega leta pa se je vzpostavilo prvo obdobje mladosti. Nastal je prepad med otroštvom in odraslostjo, saj se je vmes vrnilo še eno obdobje – mladost.

Omenjenim spremembam je sledil val drugih sprememb, ki so vplivale na oblikovanje mladosti. Spremenjena delovna zakonodaja je otroke in mladostnike razbremenila odgovornosti družinske preskrbe. Izboljšala se je zdravstvena in socialna oskrba, zanemariti pa ne gre tudi boljše kvalitete prehrane. Mladi so začeli prej vstopati v puberteto in hitreje spolno dozorevati. Razvoj tehnologije je odprl možnosti zaposlitve na kreativnih delovnih mestih. Za to je bila potrebna ustrezna kvalifikacija in čas, kar pa mladih ni odvrčalo, da si je ne bi pridobili. Izogib delu v monotonih industrijskih obratih je bila zanje zadostna motivacija, da so podaljševali šolanje in izobraževanje. S tem se je začela podaljševati tudi mladost. Tu se srečamo z dvojnim učinkom industrializacije: eni strani mladi hitreje psihično in fizično dozorevajo, na drugi pa ostajajo vedno dlje odvisni. "Opraviti imamo torej z dolgotrajnejšo odvisnostjo mladih, ki je ne poznamo v nobenih drugih družbah." (Ule, 2008: 126).

Tako kot celotno človeštvo ustvarja svojo zgodovino, jo ustvarja tudi mladina. Gillis v svojem delu *Mladina in zgodovina* (1974) predstavlja kompleksnost zgodovinskega procesa in družbenih dejavnikov, ki so doprinesli k odkritju mladosti oziroma mladine. Opisuje spremembe v tradiciji in starostnih odnosih ter nastanek pojmov kot so otrok, najstnik, mladina in mladinska kultura. Razvoj moderne mladosti spremlja od obdobja predindustrijskih družb preko obdobja modernizacije ter od odkritja adolescence do pojava mladosti, kot jo poznamo danes. Mladost kot samostojno življenjsko obdobje in mladostniki kot samostojna družbena skupina po njegovem mnenju vzniknejo v industrijski družbi. Pri oblikovanju zgodovinskih obdobj izpostavlja vpliv demografskih in ekonomskih razmer, pri oblikovanju mladine pa šolanje, ki je zamaknilo dostop do dela.

Gillis (1974: 8) pravi, da se moramo pri preučevanju zgodovine mladine osredotočiti na stičišče pričakovanj mladih in starih. K dinamiki starostnih odnosov od 18. stoletja naprej so veliko prispevale razlike med izkušnjami različno situiranih razredov in statusnih skupin. Pri zgodovini mladih Gillis loči med institucionalno in socialno zgodovino. Pravi, da je treba vključiti vse ravni zgodovinske realnosti (osebno, skupinsko, družbeno), ker je vsaka faza pomembno vplivala na sedanost.

3.2.1. Mladina v predindustrijski družbi: družina in bratovščina

V predindustrijski družbi so Evropejci mladost enačili s tem, kar bi danes imenovali polnoletnost. Takrat niso razlikovali med otroštvom in adolescenco. Izraz *puer* (otrok) in *adolescens* so izmenično uporabljali do osemnajsetega stoletja. Adolescenca ni bila vmesna stopnja med otroštvom in odraslostjo, otroštvo pa ni bilo predhodna stopnja pubertete, ampak je bilo povezano predvsem z idejo odvisnosti. Ko si zmanjšal stopnjo odvisnosti od drugih ali jo zapustil, si zapustil tudi otroštvo. Ker je bilo do popolne odvisnosti potrebno preiti več stopenj, se je začela oblikovati mladost kot stopnja v življenju, ki se je razlikovala od otroštva in odraslosti. Obdobje mladine se je raztezalo od "trenutka, ko majhen otrok prvič postane nekoliko neodvisen od svoje družine, navadno med sedmim in osmim letom starosti, do takrat, ko ob poroki v srednjih ali poznih dvajsetih letih doseže popolno neodvisnost" (Gillis, 1974: 14). Ključna je bila ločenost od družine. Večina 14-letnikov se je v tistem času ločila od

družin, ker so postali služabniki, vajenci ali študenti. Mladost se je po mojem mnenju dokončno zaključila s starševstvom.

Hierarhija obdobj (otročstvo - mladost - starost) je bila "jasna podoba ekonomske, socialne in politične starostne strukture predindustrijske družbe, kakor so jo videli tisti, ki so imeli družbeno in ekonomsko moč. Odvisnost so predpisali otroštvu, delno odvisnost mladosti in upokožitev starosti, kajti to je bilo v veliki meri edino zagotovilo, da so se kultura, lastnina in veščine prenašale iz roda v rod." (Gillis, 1974: 16 – 17).

Gillis (*ibid.*) imenuje predindustrijsko obdobje mladine kot obdobje družine in bratovščine. Pojasnjuje, zakaj je prišlo do takega pojmovanja mladosti in načina življenja. Včasih so si življenje predstavljali kot krog od rojstva do smrti, pri čemur vrh življenja predstavljajo prva leta poroke. "V družbi, kjer je le polovica rojenih otrok dočkala svoj dvajseti rojstni dan, ni moglo biti drugače." (Gillis, 1974: 16). Naloge razvoja so bile zaporedno organizirane. Obveznega šolanja niso poznali. Družbena mobilnost je bila omejena, zato niso imeli težav pri izbiri poklica. Večina mladih je sledila poklicni poti staršev. Šolanje in delo nista bila tesno vezana na določeno starost. Otroci so začeli delati takoj, ko so postali fizično sposobni (med šestimi in sedmimi leti). Preloma ni označeval niti začetek telesne in spolne zrelosti, saj so otroci zgodaj prevzeli spolno vlogo odraslih. Včasih so bili otroci kot pomanjšani odrasli; bili so oblečeni kot odrasli, dovoljeno jim je bilo tudi, da so uporabljali govorico in vedenje odraslih. Za razliko od današnjih mladih takrat niso imeli problemov pri obvladovanju bioloških sprememb. Niso poznali niti krize pubertete. Puberteta je včasih nastopila pozneje; na Norveškem je bila npr. leta 1850 povprečna starost za menstruacijo nekaj čez sedemnajst let, danes pa se ta starost giblje okoli trinajst let (in manj).

Otroci so bili v predindustrijskih družbah investicija. Z njimi so si starši zagotovili ohranjanje lastnine, preskrbljenost na stara leta in nasledstvo potomcev. To so bile nekakšne družinske strategije preživetja. Par, ki je imel več otrok, je imel tudi več možnosti za izpolnitev lastnih želja. Večja pozornost je bila namenjena moškim članom družine, saj so bili moški hranitelji družin in dediči. Najstarejši sinovi so navadno dobili najboljšo izobrazbo in skrbništvo. Mlajši in revnejši so bili v izrazito slabšem položaju, še posebej v času, ko je prebivalstvo hitro naraščalo, sredstev za preživetje pa ni bilo dovolj. Otroci so takrat začeli staršem predstavljati breme, ker jih niso mogli več preživljati. Starši so se presežka otrok poskušali rešiti tako, da so jih poslali šolati.

Potrebe mladine, ki je bila stran od družine, so izpolnjevale obrtniške, študentske in poklicne bratovščine. Te so nad mladino izvajale strogo kontrolo. Šlo je za sistem bratovske in očetovske avtoritete, saj so bili mojstri in vajenci eno telo, kot družina in bratovščina. Vedenje mladih je bilo strogo načrtovano, načrtano in ritualizirano. To nakazuje na močno organiziranost in discipliniranost mladinske kulture. Spolni odnosi pred poroko so bili prepovedani. "Postavljena so bila rigorozna pravila "ležanja v postelji", da bi podaljšala nedolžnost deklet do zaroke in uravnavala dostopnost poročnega trga." (*ibid.*, 1974: 41).

Mladi v predindustrijskih družbah so nezadovoljstvo izražali z "rituali upora". Pogosto so bili izkoriščani. Še posebej dekleta so bila seksualno in ekonomsko izkoriščana, in ne samo to; od njih se je zahtevalo nekakšno samozanikanje. Eden od instrumentov neodobravanja razrednih konfliktov in situacije je bila (kričeča) glasba. Druge oblike so bila razna deviantna vedenja, npr. razuzdano veseljačenje, " [...] ki ni bilo več vezano na koledar prireditev in je bilo bolj poljubno kot ritualno" (*ibid.*, 1974: 46). Na ta način so začele upadati stare oblike mladine in življenj. Pojav kapitalizma, rast mest in državne podpore so to še pospešili. "Z upadom kmetijskega gospodarstva se je povezava med nasledstvom in poroko začela krhati in tako so se mladim odprle nove možnosti." (*ibid.*). Demografske spremembe so spremenile razvojni cikel družine ter parametre otroštva, mladosti in odraslosti.

3.2.2. Mladina v težavah: posledice modernizacije

Pod manifestacijami nezadovoljstva mladih so bile tudi globoke demografske, gospodarske in družbene spremembe, ki so med leti 1770 in 1870 spreminjale Evropo v industrializirano in urbanizirano družbo. John Stuart Mill je to imenoval "obdobje prehoda", ko je "človeštvo preraslo stare institucije in stare doktrine in še ni našlo novih." (Gillis, 1974: 49). Začetek industrializacije ni takoj spremenil tradicionalnih družinskih strategij preživetja, je pa te vzorce prekinil. S tem se je spremenil tudi status mladine. Zgodnje faze kapitalizacije so bile naklonjene mladim: povečala se jim je moč, ker so lahko zaslužili več denarja. Povečalo se je povpraševanje po otroškem in ženskem delu. Kmečko prebivalstvo se je razdelilo na veleposestnike, kmete in delavce brez zemlje. Revno kmečko prebivalstvo je moralo otroke obdržati doma ali jih poslati šolati. Skupna stanovanja staršev in otrok so začela naraščati. Z izginjanjem dedovanja je veljavo izgubljala tudi očetovska moč in moč starejših otrok. Nastal

je generacijski konflikt med starši, ki so se opirali na tradicionalne vrednote (npr. čast in premoč) in otroci, ki so svojo prihodnost iskali v novem industrijskem svetu. Obstajale so tudi močne gospodarske spodbude, da bi mladi fanti ostajali doma do šestnajstega ali sedemnajstega leta, deklice pa še dlje. To je bilo še posebej očitno v tovarniških mestih. Tovarne so prispevale k družinskem proračunu, da so mladi ostali doma, ker so imele od tega korist.

Kljub medgeneracijskim napetostim so bili mladi in stari združeni v boju za svoje razredne interese. Starši, ki so se borili za preživetje v sovražnem gospodarskem okolju, so bili pripravljeni zaupati izobraževanju. Zato pa so se upori mladine usmerili proti drugemu viru nezaupanja – šoli. Šola je predstavljala možnost zaposlitve, nov sistem nadzora in discipline, pa tudi nov strošek. Pri višjih slojih je izobrazba postala edino sredstvo, s čimer so se obdržali na visokih družbenih položajih. Pojavili so se še drugi problemi. Šolanje je zahtevalo večjo mobilnost. Ker so bile prometne povezave slabe, življenje pri sorodnikih pa ni prišlo več v poštev, so bili mladi odrezani od svojih družin. Še k večjim težavam je prispevala prenatrpanost delovnih mest za intelektualne poklice. Gillis (1974: 104) navaja, da so tovrstne družbene in politične spremembe okrepile družbeno delitev:

Posameznikov uspeh je zahteval dolga leta šolanja in zakasnelo nagrado za trud in s tem so nove mladinske kulture srednjega razreda, tudi tiste, ki jih je družba imela za odklonske, izpolnjevale ta pogoj. Tako so se mladinske kulture različnih razredov, čeprav črpajoče iz podobne zgodovinske dediščine, do srede stoletja začele razvijati v popolnoma različne smeri.

3.2.3. Odkritje adolescence

Po obdobju študentskih nemirov v modernizaciji se je pretrgala neodvisna vloga mladine znotraj delavskih gibanj. Izobraževanje je postavilo nove ločnice otroštvu. Posledica podaljševanja šolanja je bila daljša odvisnost, hkrati pa se je izoblikovala nova stopnja življenja, ki jo danes imenujemo adolescence. Pojavljati se je začela v obdobju med 1870 in 1900 leti in sicer predvsem v srednjem sloju. Poleg šol sta odkritje adolescence omogočili tudi umrljivost in nizka rodnost.

Ob pojavu adolescence so se začele pojavljati strožje starostne ločnice in zavračanje prezgodnje zrelosti. Gillis (1974: 113) citira rektorja iz kolidža Radley: "To bi bilo prav tako

grozno, kot če bi odprl jajce in našel v njem preveč razvitega piščanca. Kaj bi rekli na otroka z zalizci in brki? Ne, dečki morajo biti dečki, otroci otroci, mladi moški mladi moški."

Adolescenca je prinesla s seboj kar nekaj sprememb. Spremenila so se starševska mnenja o otrocih in javna podoba mladine. Mladi so imeli več težav pri razlaganju in sprejemanju telesnih sprememb. Moralna avtonomija mladih iz prejšnjih generacij se je umaknila novim oblikam podrejenosti. Mladina je izgubila dostop do ekonomije in družbe odraslih. "Dejstvo, da so bili otroci delavskega razreda neodvisni in so se upirali institucionalni kontroli, je bilo zdaj dokaz njihove podrejenosti." (*Ibid.*: 125). Zaskrbljenost, ki je bila poprej rezervirana za odrasle, se je prenesla na mlade "[...] zaradi spoznanja, da je potrebno investicijo dolgega, dragega šolanja skrbno načrtovati in zavestno varovati, ne pa prepustiti naključju [...]" (*ibid.*: 109). Družba se je začela usmerjati v človeka, ki iz samega sebe kaj naredi. Srednji sloj je postajal vse bolj odvisen od šol, da bi zagotovil prihodnost svojih otrok, mladi so vedno dalj časa ostajali doma in bili pod strogim nadzorom staršev.

3.2.4. Doba adolescence, konformnosti in prestopništva

Če je koncept adolescence najprej pripadal srednjemu razredu, se je kasneje (v obdobju med leti 1900 in 1950) demokratiziral in bil na razpolago vsem najstnikom iz vseh družbenih slojev. Starejši so imeli sicer pomisleke, če bi gospodarstvo lahko shajalo brez otroškega dela, vendar so bili na koncu vsi mladi oproščeni dela. Enovit koncept mladosti se je razkrojil na dve obdobji – starejše mladostnike, ki so bili bližje položaju odraslih in imeli več avtonomije, ter mlajše mladostnike, ki so izgubili dostop do ekonomije in postali predmet starševskega nadzora ter ustanov (Postrak, 2002: 157 – 160). S srednješolskim izobraževanjem so se razširile tudi zunajšolske dejavnosti in organizacije, ki so se "posvetile" adolescenci. To so bili zapori, sodišča za mladostnike, posebni zaposlitveni servisi in socialnoskrbstveni uradi.

Nekateri so bili z izločitvijo najstnikov iz sveta odraslih zadovoljni, drugi pa so opozarjali na nevarnosti. Med največje nevarnosti so spadale duševne motnje, neustrezno preživljanje prostega časa in porast kaznivih dejanj ter prestopništva med mladimi. Pričakovanja javnosti do mladine so bila visoka, zato do osemnajstega stoletja ni bilo obdobja, v katerem bi bilo več pritožb o slabem vedenju mladih. Druge družbene skupine so adolescenco spremljale z upanjem in strahom. Ta konflikten odnos do mladine je izhajal "[...] od staršev, učiteljev in

mladinskih voditeljev, ki so želeli vsiliti eno obliko mladinske tradicije nad drugo." (Gillis, 1974: 144). Posledica je bila večja konformnost na eni strani in večje prestopništvo na drugi.

Kasneje je z mladinskimi gibanji prišlo do t.i. romantiziranja mladine. Ta gibanja so bila manj neučakana in bolj odprta za sprejemanje "lahkomiselnih" idej. Mladinski voditelji so skozi igre, rituale in mladostnih idej postopno osvobajali mlade vseh spon industrijske civilizacije. Želeli so doseči, da bi se mladi razvijali po naravnih zakonih. S poudarjanjem fizičnih in psihičnih strani adolescence jim je uspelo ločiti pojem mladine od prvotnih povezav, po drugi strani pa so mlade pahnili v novo obliko nadzorovanosti. Mladi so izgubili družbene in socialne pravice, ki so bile njihovo varovalo pred odraslimi. Mladost je postala "objekt znanstvenega opazovanja in kliničnega zdravljenja" (*ibid.*: 152), sredstvo proti propadanju domov ter obdobje obvarovanja pred zunanjimi dejavnostmi. To pa zato, ker "usoda naroda, rase je v vseh obdobjih odvisna od generacij adolescentov. Če sploh kdo, bodo oni načrtovali velika dejanja, udejanjali mogočne ideje. Na nas je, da prepoznamo, kolikor pač lahko, katere možnosti, razumevajoče vodenje in dragocen vzgled jim pripadajo" (Gillis, 1974: 153, po C.E.B. Russel).

3.2.5. Konec adolescence

Adolescenco so idealizirali kot življenjsko obdobje, osvobojeno odgovornosti odraslih. V 50. in 60. leta 20. stoletja pa se je s ponovno oživitvijo političnega aktivizma in družbenih obveznosti to obdobje prekinilo. Mladi so zahtevali nazaj pravice in dolžnosti odraslosti. Znižana so bila volilna leta, zabrisale so se meje med šolo in družbo. Šestdeseta leta so bila čas, ko so mladi ponovno ovrednotili stare tradicije in začeli iskati nove. Na tej stopnji se je začela nova zgodovina mladih. Spremembe so bile očitne ne le v višjih slojih, ampak tudi med delavsko mladino. Smernice teh sprememb so bile spremembe demografskih in gospodarskih pogojev v obdobju po drugi svetovni vojni.

V petdesetih je bilo opaziti bolj skrbno načrtovanje prihodnosti otrok. Razširilo se je nadzorovanje rojstev. Patriarhat je propadel. Razvilo se je novo pojmovanje mladih, bližje neodvisnosti, zato se zmanjšal nadzor odraslih. Mladi so si pridobili več svoboščin, podirale so se meje med šolo in svetom. Spolnost se je prestavila na malo poznejša leta in se začela dogajati med mladimi iz iste starostne skupine. Kasneje so mladi postali še bolj sproščeni

glede svoje spolnosti in vprašanj moškosti in ženskosti. Zakonska zveza je postala način ustvarjanja skupnega doma, ne pa oblikovanje velike družine in rojevanje otrok. S poroko in rojevanjem se je lahko počakalo, da si pripadniki srednjega razreda ne bi ogrozili svojega statusa in da bi lahko imeli otroke takrat, ko si jih bojo lahko privoščili. Delavci so si že lahko privoščili svoja stanovanja ali hiše, zato se je tradicija seljenja iz podeželja v mesta končala, dom pa se je skrčil na jedro družine (nuklearna družina). Starši se niso več zanašali na otroke kot dolgoročno varnost. Spremenili so se odnosi med možem in ženo. Moški so se bolj začeli posvečati družinskim obveznostim. Starši so se začeli truditi, da otroci v času odraščanja in šolanja dobijo tisto, kar potrebujejo. Želeli so si tudi, da bi njihovi otroci v šoli uspeli.

Spremenil se je pristop do mladih. Oxfordski mladinski svet je npr. leta 1950 sklenil, da delavska dekleta ne bo več obravnaval kot članice mladinskih klubov, temveč kot "mlade odrasle" (Gillis, 1974: 208). Izginil je strah pred nekontroliranimi dejavnostmi mladih, niso pa izginile napetosti med mlajšo in starejšo generacijo. Sodelovanje mladih v politiki so starejši videli kot nevarnost. Delo z mladino se je vedno bolj prepuščalo profesionalcem; to pa je bila sprememba, ki je neizogibno spremenila značaj zaščite otrok in mladih.

Spremembe so se odražale celo na ustanovah, ki so se naslanjale na prostovoljne delavce, na primer skavti. Mladi so bili bolj zainteresirani ohranjati organizacije, posvečene zabavi. V Angliji so 1969. leta vpeljali volilno pravico. S tem so se ukinile različne prepovedi glede pitja in zabave. Pojavilo se je vprašanje učinkovitosti totalnih institucij, kar je povzročilo eksperimentiranje z novimi "odprtimi" ustanovami. Narasla so gibanja študentskih vlad za uveljavitev državljanskih pravic med študenti.

Rahljali so se odnosi znotraj šol. Strogi odnosi med učitelji in učenci so se omilili. Mladinske organizacije se niso več vmešavale v šolo. Vedno več mladih se je vključevalo v programe izpopolnjevanja, ki so vodili do boljših služb in zaslužka. Pojavilo se je "mladinsko" zapravljanje oziroma mladinsko potrošništvo. Kar zadeva starše in družbene probleme; obstajal je generacijski prepad, a glavne napetosti so bile usmerjene v družbene, politične in izobraževane institucije ali med osebami iz različnih družbenih slojev.

3.2.6. Pomladostenje sodobnih družb

Mladi so izražali splošno tendenco k združevanju s svetom odraslosti; k njihovem uvajanju vlog in problemov, k neodvisnosti in zrelosti. Leta 1968 so študentska gibanja presenetila in pretresla ves svet. Izbruhnili so številni mladinski in študentski protesti in nihče na to ni bil pripravljen. Začeli so iskati nove smisle in vrednote znotraj moderne družbe: več osebne avtonomije, več spontanosti, manj žrtvovanja. Ule v svojem delu *Stoletje mladine* navaja, da so bila ta gibanja "[...] znak preobrazbe mladine iz primarno generacijsko in socializacijsko določene družbene skupine v primarno kulturno, informacijsko in življenjskostilsko določeno skupino" (Ule, v Gillis, 1974: 251). Gillis navaja, da so osrednje vrednote in ideali protestniške mladine postali splošno sprejeti ideali, zato bi bilo smiselno govoriti o "pomladostenju" sodobnih družb. Mladi so postali tisti, ki so določali vrednote odraslim, in ne obratno.

Študentski protesti nakazujejo tudi konec utopij o adolescenci ali začetek politizacije vsakdanjega življenja. Pomenijo prvo demonstrativno odpoved lojalnosti države in družbenemu redu. Ti upori niso bili neposredno uspešni, zato so bila sedemdeseta leta obdobje "latence" mladih, ki so predelovali izkušnje poraza. Kljub temu pa so zavest poraza spremenili v potencial novih družbenih sprememb; s tem pa v 80. letih 20. stoletja dosegli sproženje novih mladinskih kultur in družbenih gibanj.

3.2.7. Mejniki mladosti

Razvoj moderne mladosti je pogojena s spremembami, katere bi lahko razmejili na tri večja obdobja (Ule, 2008: 132 – 133):

- *Demografske spremembe* ob koncu 2. svet. vojne. Starejša generacija je bila zaradi vojne oslabiljena, tako številčno kot psihološko. Na nek način je bila tudi osramočena. Po vojni je izbruhnil baby boom, tako da je mlada generacija postala še toliko bolj številčna. Mladi so dobili priložnost, da se začnejo uveljavljati.
- *Razvoj industrijske družbe*, ki je potrebovala vedno bolj izobraženo delovno silo in je vse več mladih privabila v proces podaljšanega izobraževanja. Nastajati je začel poseben

moratorijski status, drugačen od odraslih. Ta je mlade razdolžil odgovornosti v produkcijskem procesu in jim omogočil več svobodnega razpolaganja z eksperimentiranjem. Spremenila so se družinska razmerja, predvsem razmerja avtoritete v družini. Mladi so začeli dobivati več glasu v družini.

- Zadnji korak je storila *potrošniška družba*, ki je z oblikovanjem posebnega "mladinskega trga" ustvarila "ekonomsko podlago" za nastajajočo mladinsko kulturo. Tomc (2002) je že v obdobju moderne zaznal zametke potrošništva. Pravi, da je tehnološki razvoj pripeljal k množični industrijski proizvodnji, ta pa je vse bolj izpodrivala ljudsko obrt in ustvarjalnost na podeželju. Slednje je spodbudilo interes za popularno kulturo in njeno ohranjanje ter se razvilo v kulturo, kot jo poznamo danes.

Končno lahko postavimo tudi **starostne mejnike** moderne mladosti. Danes se pojem mladosti in mladine uporablja kot skupek lastnosti oziroma družbenih značilnosti generacije od 14. do 30. leta (ali še dlje). Včasih je bilo to enotno obdobje med otroštvom in odraslostjo, danes pa jo po Ule (2008, 126) členimo na tri starostna obdobja:

- Klasična mladost (14 - 18 let): srednješolsko obdobje,
- Podaljšana mladost (19 – 24 let): študentsko obdobje,
- Predodraslo obdobje: (25 - 29 let): obdobje prehoda v neodvisnost ali mladi odrasli.

3.3. MLADINSKA KULTURA

"Mladost ni norost. Če skače čez potok, kjer je most, že ve, zakaj." (napis na nekem zidu)

Kultura je skupek človeških struktur in dejavnosti, katerim ljudje pripisujejo pomen. Kultura odraža način življenja, človekova prepričanja in njegovo pripadnost določeni skupini.

Poljski filozof in sociolog Zygmunt Bauman v svojem delu Tekoča moderna [*Liquid modernity*] (2000) navaja, da gre pri nastanku novih, drugačnih kultur za t.i. fleksibilizacijo kulture, ki se prilagaja oziroma odziva na spremembe v okolju. Nove kulture so nekakšni "podmladki" že uveljavljene kulture, ki so po mojem mnenju ustvarjene kot odgovor na obstoječe razmere in problematizirajo družbeno situacijo. Če se na prvi pogled zdi, da obstajajo alternative obstoječemu svetu, Bauman trdi, da teh pravzaprav ni. Kakršna koli kultura nastane; ni ta nikoli neodvisna od že obstoječe, saj nastane znotraj le te in je tako vedno del vsesplošne kulture. Te "male" kulture so začasne ter navidezno "nepripete" "veliki kulturi". Zanje so se uveljavili različni izrazi, kot so subkultura, kontrakultura, subpolitika ipd. Sklepam, da gre pri vseh poimenovanjih za t.i. poskus alternative obstoječi kulturi. Bauman pravi, da te "male" kulture nastanejo zato, ker se v sodobnem svetu zaradi povečanega pretoka med zasebnim in javnim izgublja skupnost in občutek pripadnosti, po kateri težijo posamezniki.

Mladinska kultura ali subkultura ni nič drugega kot kultura, uveljavljena med mladimi z določenim namenom ali smislom, ki mu ga pripisuje določena skupina mladih.

Moderna mladost in sodobna kultura hodita z roko v roki. Nastanek moderne kulture in mladosti v evropskem prostoru so med drugimi preučevali Tomc (1994), Gillis (1974) in Brake (1983). Kulturo se po Tomcu definira kot "celovit način življenja, ki obsega tako vsakdanje vrednote in znanja kot ustvarjalna in inovativna odzivanja ljudi." (Cooltura, 2002: 121). To je skupek miselnih in čustvenih odzivanj na pogoje skupnega življenja. Kako si posamezniki razlagajo ureditev družbe, se kaže na družbeni in osebni ravni; v načinu njihovega življenja ter osebnosti.

V tem poglavju bom opisala (nove) oblike mladostniškega obnašanja (subkulture) kot odgovor na razpad tradicionalne skupnosti in s tem pojav novega konteksta socializacije.

Tomc pravi, da gre pri nastanku moderne kulture v evropskem prostoru za proces dolgega zgodovinskega trajanja, ki ga lahko opazujemo vsaj od antike dalje. Človeška skupnost nikoli ni bila monokulturna, ampak vselej večplastna. Procesi rastoče socialne diferenciacije in kulturne diverzifikacije (razprševanje po določenih razredih) so se očitneje sprožili v obdobju renesanse (14., 15. stoletje). Socialni procesi, ki se povezujejo s temi spremembami, so številni: novi načini strojne proizvodnje, rast prebivalstva in urbanizacija, rastoča delitev dela in kompleksnost odnosov, pa tudi rastoče samozavedanje človeka. Ustvaril se je moderni človek, ki ga Max Weber opredeli kot racionalnega (razumnega), utilitarnega (koristnega) in individualnega.

Študenti so konec šestdesetih in v začetku sedemdesetih sprožili množična gibanja proti nebrzdanemu tehnološkemu razvoju ter slepoti za družbene in naravne posledice sodobnih tehnologij. Kritizirali so potrošništvo in posestniški individualizem (Ule v Gillis 1974: 247), hkrati pa pozivali javnost k reševanju teh problemov. Pojavile so se množice subkulturnih inovacij. Družbenokritična miselnost oziroma "aktivnost" je po neuspehih študentskih gibanjih začasno zastala. Ule (*ibid.*) to obdobje imenuje obdobje latence. Sama menim, da mladi niso postali pasivni, temveč so ubrali drugačne, alternativne načine izražanja. Pri večini študentov se je odziv na poraz kazal kot umik v navidezno pasivnost; ustvarjanje in pripadnost subkulturam. Phil Cohen je v svoji študiji birminghamske tradicije ugotovil, da je razpad tradicionalne skupnosti in s tem konteksta socializacije prispeval k pojavu novih oblik mladostniškega obnašanja – subkulturam.

3.3.1. Opredelitve in razsežnosti subkulture

Poštrak je v svojem prispevku Uporniške mladinske subkulture (2002: 157 – 172) opisoval razsežnosti mladinskih kultur, pri čemer se je opiral na spoznanja, razlage in domneve piscev s področja študij kultur. Že v uvodu nakaže, da s pojmom mladinske kulture ali subkulture misli na upornost in odpor. Ameriški družboslovec Theodore Roszak je konec 60. let uporabljal celo izraz mladinske "kontrakulture". Tomc (1994) govori o mladinskih kulturah kot o treh različnih gibanjih; **subkulture**, **subpolitike** in **kontrakulture**. Z izrazom "subkultura" opisuje lastne oblike ustvarjanja in življenjskega stila mladih, s "subpolitiko" lastne oblike političnega prepričanja in delovanja, s "kontrakulturo" pa predstavlja združitev obeh vidikov v eno kulturo. Osebnostno mi izraz kontrakultura predstavlja kulturo, ki je v

konfliktu s širšo družbo ali obstoječo sprejemljivo kulturo. Talcott Parsons je sprva mladinsko kulturo razumel kot obred prehoda meščanske mladine med mladostno odvisnostjo in odraslo samostojnostjo. Brake (1983) je trdil, da so subkulture poskusi rešitve kolektivno izkušenih problemov in da subkulture porajajo oblike kolektivne identitete, iz katerih je mogoče doseči individualno identiteto. Cohen navaja, da lahko mladi, ki imajo težave pri pridobivanju želenega družbenega statusa s subkulturami vzpostavijo nov sistem vrednot. Subkultura ima latentno funkcijo, s pomočjo katere lahko mladi izražajo in razrešujejo skrita ali nerešena protislovja v kulturi staršev. Člani subkulture lahko skozi obleko, pristočasne in druge dejavnosti, skozi življenjski slog nasploh predstavljajo drugačen kulturni odziv ali "rešitev" problemov, pri čemer pa ni nujno, da ne hodijo v iste šole, imajo enako delo ali drugačne družine. Navsezadnje je subkultura, kot pravi Postrak, kot vsaka oblika kulture – neke vrste poskus spoprijemanja s svetom, razlage sveta, konstruiranja sveta, ustvarjanje strategij preživetja itd.

Podrobneje je subkulture v delu Sociologija mladinske kulture (1983) opredelil Brake. Subkulturo opredeli kot povezujočo silo; pripadnost neki manjši, razredni kulturi. Pomembna je zaradi razreševanja kolektivno izkušenih problemov, lahko pa ima tudi individualno dimenzijo. Vstop v subkulturo je pomemben tudi za posamezne akterje, saj mu pomaga na novo opredeliti pojmovanje jaza in problematično situacijo ter razviti občutek glede na odnos med subkulturo in osebnostjo. Subkultura je torej neke vrste rešitev. Po Downesu jih ločimo na:

- subkulture, ki se pojavijo kot *pozitiven odziv* na zahteve družbenih in kulturnih struktur ter
- subkulture, ki se pojavijo kot *negativen odziv* (npr. prestopniške subkulture).

Strategije, razvite za obravnavanje problemov, so lahko *individualne* ali *kolektivne*:

Individualne

- *Nezadovoljstvo*: akter zavrača družbeno zaznamovanost in želi potrditi svojo neodvisnost od njenega izvora. Kljub temu sprejema družbeni kontekst, v katerem je nastala, in nanj reagira nezadovoljno.
- *Individualna disociacija*: akter se skuša ograditi od družbe, ki ga zaznamuje. Sebe dojema kot tujca, vzvišenega nad to družbo.

- *Sovraštvo do samega sebe*: oseba sprejme vrednote, ki jih večini vsili vladajoča družba, kot nesporne. Oprelitev situacije ni nikoli izpodbijana in se ponotranji. Kjer posameznik doživlja predstavo o sebi kot nesprejemljivo (npr. rasa, spolna usmerjenost), nastanejo hudi problemi.
- *Psihološka poškodba*: to ni toliko strategija kot posledica skrajne zaznamovanosti, ker se duševnost čuti napadeno. Kaže, da ni povezave med tistim, kar oseba čuti, da je, ter med občutjem, kako jo opredeljujejo pomembni drugi in uradne ustanove.

Kolektivne

- *Prestopniške subkulture* po družbeni reakciji sodeč najbolj ogrožajo javnost. Te so se še posebej razvile med mladino delavskega razreda kot odzivi na kolektivno doživljane probleme.
- *Kulturniško uporništvo*: s pomočjo avantgardnih umetniških oblik ali bohemskih in ekspresivnih subkultur se kulturno uporništvo uporablja proti prevladujoči hegemoniji.
- *Reformistična gibanja*: to so skupine, ki izvajajo pritisk na javno mnenje [*pressure groups*]. Uporabljajo se za širjenje obstoječih vrednot, da prikrijejo ali zaščitijo določene skupine deviantov.
- *Politična militarnost*: ta način izziva oziroma izzove hegemonični aparat. Politična militarna skupina predlaga radikalno rešitev, ki ne zagotavlja zgolj enakosti, pač pa tudi politično moč in samoodločbo.

3.3.2. Zgodovina subkulturnih stilov

Ena od subkulturnih skupinskih oblik je njen stil. "Akteur se nauči, da obnašanje, ki označuje pripadnost določeni vlogi, vključuje: kakšno vrsto oblačil nosi, njegovo držo in pozo, kaj ima rad in česa ne mara, o čem govori; mnenja, ki jih izraža." (Cohen, 1965: 1). Stil izraža stopnjo predanosti subkulturi in nakazuje, katerim vrednotam posameznik pripada ali do katerih se distancira. Sestavljajo ga trije glavni elementi: *imidž* (videz, sestavljen iz obleke oz. kostuma, dodatkov – nakit, frizura...), *način obnašanja* (izrazi, drže, poze; kar akterji nosijo in kako to nosijo) in *argot* (poseben besednjak in način, kako ga uporabljajo).

Slika 1: "Subkulturnica"

Vir: Natalie Dee

Pomemben vidik stila je razlikovanje dela in prostega časa. Stil je prevladujoča opredeljujoča značilnost mladostnih subkultur. Posameznik vloži veliko sredstev in časa, da doseže zadovoljujočo predstavo o sebi. S tem skuša opredeliti identiteto, izobrazbo in poklicno vlogo, še posebej, kadar je ta v nasprotju s predpisanimi normami ali pa je na dnu družbene lestvice. Posameznik s stilom nakazuje, kateri simbolični skupini pripada, se razmeji od prevladujočega toka in zateče k identiteti, ki ni predpisana z razredom.

Neposredno sistematično preučevanje uporniških mladinskih subkultur najdemo v Ameriki na prelomu iz 19. v 20. stoletje. Na čikaški univerzi so leta 1892 ustanovili Oddelek za sociologijo in antropologijo, kjer so zastavili najbolj celovit program proučevanja mladinskih kultur, njegovo dejavnost pa neformalno poimenovali čikaška šola. Kot izhodišče preučevanja so zastavili tezo, da so vse človeške dejavnosti niz poskusov reševanja problemov. Še posebej so se zanimali za najbolj manifestne oblike obnašanja mladih, za t.i. mladostniške bande ali gange. Po mnenju Talcotta Parsons mladinska kultura razvija vrednote, nasprotne svetu odraslih ter lastne alternativne vrednote (zapravljanje, hedonistične- uživaške prostočasne dejavnosti, neodgovornost).

Drugi niz kulturnih študij se je začel leta 1964 v Centru za sodobne kulturne študije pri Univerzi v Birminghamu. Za razliko od čikaške šole, so si v birminghamskem centru privoščili bolj ohlapen pristop in se osredotočali na razlage simbolnih pomenov subkulturnih vzorcev. Raziskovalci so mladini pripisovali polno pomenov, niso pa ji pripisovali politične moči. Eden od raziskovalcev je bil Cohen. Cohen je analiziral posamezne pojavne oblike subkultur; združevanja in življenjskih slogov mladih, ki so se pojavili v Veliki Britaniji po 2.

svetovni vojni. Te mlade je Cohen poimenoval "bavbavi za javnost", saj so močno vznemirili javnost in povzročili nekakšno "moralno paniko".

Poštrak (2002: 163 – 172) povzema zgodovino prestopniških subkultur, značilnih za (angleški) delovni razred:

Prvi pravi povojni gizdalini so bili **tediji**. Raziskovalci so jih umestili v nekvalificiran delavski razred. Tediji so bili uporniška mladina, ki je izšla iz razreda nekvalificiranih delavcev. Za njih se je domnevalo, da zaslužijo visoko nadomestno mezdo, ki je predstavljala odškodnino za izključitev iz pomeščanjenja. Njihov stil so bili drape suknjiči, žametni ovratniki, tesne hlače s cevastimi hlačnicami, čevlji s hrapavimi gumijastimi podplati in metuljčki iz trakov. Vsi tediji so bili opredeljeni kot slaboumni v tem smislu, da imajo neko obliko psihoze. Ker nimajo duhovne moči, da bi bili individualisti, so se morali zbirati v krдела. V kriminal naj jih ne bi sililo pomanjkanje razumevanja, ampak želja storiti zlo.

Modi in skinheadi so predstavljali dva različna odziva na delavsko življenje. **Modi** so predstavljali prefinjeno distanciranje od posamezniku predpisanega mesta v razredu, **skinheadi** pa so slavili mačizem in konzervativne vrednote delavskega razreda.

Za mode je bil značilen bolj umirjen in čuden imidž. Mod je pomenil ženskost, domišljavost, kosanje s srednjimi razredi, prizadevanje, biti konkurenčen, snobovski, ponarejen. V modovskem svetu so bile meje med spoloma manj izrazite, dekleta so imela kratke lase, ploska telesa in brezizrazne obraze, fantje pa so bili izbrano oblečeni in neketavzarski. Modi naj bi dosegli svoj višek v hipijih in pankerjih. Poštrak navaja skupino The Who kot eno od označevalnih glasbenih zasedb subkulture modov v začetkih šestdesetih. Na njihovi plošči in filmu z naslovom Quadrophenia so opisani spopadi med modi ter pripadniki njim nasprotne delavske subkulture – **rockerji**.

Rockerji so veljali za okorne, moderne, kmetavzarske in trdno vezane na tradicionalne vrednote delavskega razreda. Po izgledu in slogu so bili popolno nasprotje modov. Rockerji domnevno izvirajo iz **bikerjev** (motoristov). Ti so po drugi svetovni vojni razvili lastno, dolgotrajno ikonografijo in življenjski slog, ki se je skoraj nespremenjen ohranil do danes.

Rockerje lahko gledamo kot dve skupini. Najprej motoristi, ki so v črnem usnju in kovicah postopali okrog okrepevalnic ter dirkali po novih avtocestah. Bili so nasilni, lojalni samo drug do drugega, nasprotovali so avtoriteti in domačnosti. Drugi so imeli podoben imidž, vendar so se manj ukvarjali s kultom motorja. S prvimi sta jih družila samo naštudirana

zanemarjenost in agresivna moškost delavskega razreda. Razvili so svoj stil plesa; ples je postal individualen.

Za razliko od prvinskih rockerjev, ki so prisegali na vrednote delavskega razreda, se je ena od rockerskih različic, **rockabilly**, navezovala na glasbene sloge rock and rolla in countryja iz petdesetih let. Brake pripadnikom te subkulture pravi **briljantinarji**. Začetnik ter zgled rock and rolla je bil Elvis Presley. Konec šestdesetih let se je s priseljenimi pripadniki jamajške subkulturne skupine rudijev ali grobijanev razvil nov subkulturni slog, imenovan skinhead.

Skinheadi ali **kožoglavci** so ohranili le enega od vidikov njihovega izvora; navdušenje nad jamajško ska glasbo, drugače pa so postali sinonim za rasizem in nacionalizem. Njihovi razpoznavni znaki so bili obrita glava, naramnice, zavihane kavbojke in bulerji (npr. Dr. Martens). Bili so strastni nogometni navijači. Tribune, na katerih so prevladovali, so nosile skupinsko ime kožoglavskih navijačev. Postrak pravi, da njihovo agresivno vedenje in sporočilo ni načrtno in zavestno, je pa kljub temu zelo jasno: s svojim delikventnim ravnanjem skinheadi sproščajo lastne frustracije zaradi deprivilegiranega položaja in opozarjajo na družbene napetosti.

Dalje Brake navaja še eno subkulturo: **bleščavi** ali **lesketavi rock**. Ti so podporo poskušali dobiti s poskusi združevanja kožoglavske trdote in hipijevske progresivnosti. Oblečeni so bili v ekstravagantna oblačila, nosili so visoke pete ter bili izbrano naličeni in tetovirani. Ta subkultura je trajala le kratek čas. Zamenjala jo je prva bohemska subkultura delavskega razreda: **punk**.

Punk se je razvil leta 1976. Opredeljen je bil kot glasba glasbeno manj kompetentnih, toda bolj uporniških skupin. Ker so se punk skupine razvile v gostilnah, so si te kmalu pridobile zveste privrženice s kratko pristriženimi, z živimi barvami pobarvanimi lasmi ter oblačili, ki so izhajale iz rabe usnja in kromirane kovine. Pristni pankerji so celo sami izdelovali svoja oblačila in si nadevali uporniška imena.

Obe omenjeni subkulturi sta vezani na rock, prav zaradi tega ju je težko razmejiti. Posebnost punka je, da je obstajal že prej, vendar takrat še ni bil "problematiziran". Druga posebnost je, da punk ne odseva le zavesti o razredni pripadnosti, tako kot ostale subkulture, ampak vsebuje tudi zavest o političnih razsežnostih in pomenih razredne pripadnosti.

Glasba je v subkulturah igrala poglobljeno vlogo. Z razsežnostmi glasbe in vprašanji politične moči v subkulturah se je ukvarjal Ray Pratt. Le-ta je ugotovil, da glasba sama po sebi ne

ustvarja političnih gibanj ali spreminja zavesti, lahko pa v obdobjih družbenih sprememb spodbuja osebna stališča. Pratt vidi glasbo kot sredstvo za lajšanje, lepšanje in bogatenje življenja.

Subkultura je le ena od mnogih načinov, s katerimi se lahko mladi odzovejo na položaj, v katerem se znajdejo. Pri preučevanju subkultur moramo upoštevati tri aspekte: *strukturo*, *kulturo* in *biografijo* posameznikov. Subkultura je kot vsaka oblika kulture neke vrste poskus spoprijemanja s svetom, razlage in konstruiranja sveta ter ustvarjanja preživetij. Pri tem Cohen problematizira enoznačno pojmovanje subkulture kot kritične skupine mladih, ki se zoperstavljajo in so drugačni od vrstnikov. Ni vsako "drugačno" vedenje subkultura.

3.3.3. Mladina v subkulturah

Različni avtorji so podajali različne tehnike za proučevanje subkultur. Matza (1962) je menil, da je mladost čas uporništva in da mlade privlačijo 3 oblike uporništva: prestopništvo, radikalizem in bohemstvo. Mladi so (bili) podvrženi močnim vplivom poklicnih, izobraževalnih in gospodarskih sprememb v določenih zgodovinskih obdobjih. Te spremembe izkusijo razredno in generacijsko. Zaradi tega so imele (ponekod jo imajo še vedno) subkulture deviantno naravo. Brake (1983) je preučil subkulture glede na njene značilnosti in razdelil mladino na 4 glavna področja:

- *Spodobna mladina*: ta kategorija mladih preživlja čas mladosti brez vpletenosti v kakšno najstniško kulturo ali vsaj ne v njene deviantne vidike. Ta mladina je spodobna v očeh sprejemljivih družbenih norm, deviantne subkulture pa jo pojmujejo kot negativno zgledniško skupino, kot konformiste.
- *Prestopniška mladina*: od preučenih prestopniških subkultur so bile to najpogostejše subkulture delavskega razreda, pretežno moški. Pri tej mladini velja, da so najstniki odražali razredne kulture svojih staršev. Moški so bili navadno vpleteni v kazniva dejanja (nasilje, vandalizem, tatvine), ženske pa v neodobravano spolno vedenje.
- *Kulturni uporniki*: to so mladi iz pretežno srednjega razreda. Navadno so vpleteni v subkulture na obrobju bohemskega izročila ali na obrobju literarno umetniškega sveta. Ti mladi so predvsem le privrženci tovrstnih umetnosti, ne pa umetniki.

- *Politično militarna mladina*: ta skupina sodi v radikalno tradicijo politike in lahko zajema vse od političnih skupin do množičnih gibanj, tudi mirovna gibanja.

Brake pravi, da subkulture nudijo mladim rešitev (na "magični" ravni), kulturo (vrednote, življenjski stili, razvijanje identitete...), alternativno (simbolično) obliko družbene resničnosti, smiseln način življenja v prostem času ter rešitve določenih eksistencialnih dilem. Subkultura je za mlade kot neke vrste sekundarna socializacija, ki jim omogoča, da zgradijo svojo identiteto izven institucij, kot so delo in šola.

Iz analize mladinskih subkultur delavskega razreda lahko vidimo, da se pojavi več osrednjih zanimanj, predvsem na področjih mladine iz delavskega razreda. Osrednja zanimanja so moškost, nogomet, delovna etika, fatalizem in realizem. Prestopništvo v srednjem razredu je povzročalo največ težav. Pripisovali so mu različne vzroke: nesrečno razbite domove ter pomanjkanje starševske discipline in skrbi, akademske neuspehe in odsotnost očetov, mobilnost navodil in družinsko nesoglasje. Po 2. svetovni vojni je družba mlade označevala kot družbeni problem zaradi njihovih "divjih moralnih vrednot", ki so sprožale zgražanje in obsojanje javnosti. Marilyn Manson je nekoč izjavil, da nasploh "Ljudje tiste, ki se obnašajo drugače, povežejo z nezakonito ali nemoralno dejavnostjo."

3.3.4. Sodobna subkultura

Kako je danes s subkulturami, ne vem. Izhajajoč iz osebne izkušnje, lahko rečem, da od devetdesetih let 20. stoletja subkulture niso bile tako popularne. Edina subkultura, ki je v mojem času bolj prišla v ospredje, je bila rejverska kultura, pa še ta je zbledela. Pri najstniški generaciji zadnja leta opažam popularnost "emo" kulture. Ne morem niti reči, da so subkulture rocka, punka, skinheadov in druge omenjene subkulture izginile, saj jih je še vedno moč zaznati, predvsem pri naših starših. Vseeno pa menim, da je moč subkultur upadla. Na eni strani razlago vidim v tem, da je družba postala bolj odprta za odstopanja od meja "sprejetega" oziroma so te meje postale mnogo bolj fleksibilne, zato drugačnost ni več toliko pojmovana kot deviantnost. Lahko bi rekla, da je način spreminjanja družbe s subkulturami izžet in nezanimiv, zato ne šokira več javnosti. Subkulture niso več popularne. Družba se spreminja in zahteva bolj prefinjene načine udejstvovanja ter upiranja. Če je šlo pri subkulturah za skupine, če ne že množice ljudi, se danes oblikujejo "individualne kulture",

individualni življenjski stili in strategije življenja. Menim, da vse poteka bolj na osebni, mikro ravni (individualizem), kar je produkt sodobne potrošniške družbe. Ustvarja se množica stilov izražanja, razdrobljena na množico podstilov, kot so stili oblačenja, glasba, izbira partnerjev, prostočasnih dejavnosti, celo hrane, pijače, nakita, družbe, avtomobila, vzgoje in še in še. Poglavitno vlogo v sodobnih stilih po mojem mnenju igrajo **blagovne znamke**. Paris Hilton je v enem od intervjujev rekla: *"Povej mi, koga nosiš, in povem ti, kdo si."*

Mladi se mogoče ne ločimo več toliko po tem, k čemu težimo, temveč po tem, kdo smo in na kakšen način bomo do nečesa prišli. Menim, da je danes preveč različnih poti in teženj, da bi se lahko ustvarilo toliko različnih gibanj za vsakega posebej. Poudarek je na težnjah in odgovornosti posameznika. Posameznik se mora sam znajti, pri tem pa uporabiti svojo, "unikatno subkulturo".

Kljub vsemu menim, da v okolju obstajajo nekatere smernice, ki se opredeljujejo kot zaželeni za uspeh v družbi in življenju nasploh (npr. izobrazba in fleksibilnost). Obstajajo tudi določene težnje, ki so skupne mladim (npr. ekonomska neodvisnost, avtonomija, multikulturalizem). Prav tako obstajajo nekatere značilnosti oz. stili življenja, ki bi jih lahko označila kot "globalne", saj so značilne za skoraj vse mlade.

Sodobno generacijo bi lahko npr. označila kot **"Google"** ali **"Facebook" generacijo**. Mladi informacij ne iščemo več v knjižnicah, ampak preprosto vse "pogooglamo". Večina mladih stike navezuje in vzdržuje preko najbolj popularnega socialnega omrežja, Facebook. Facebook nam služi tudi kot "oglasna deska" za povabila in oznanjanje dogodkov. Računalnik in internet sta naši okni v svet. Tistim, ki so računalniško tehnologijo vzeli preveč resno ali jo obvladajo, mladi pravijo **"geeki"**. Izraz geek označuje čudaka in navdušenca. Danes z njim označimo računalniške genije, s tem pa jim pripišemo tudi nekatere lastnosti, kot so odsotnost od realnega sveta in čudaškost. Na neki spletni strani sem geeke zasledila celo kot moderno subkulturo. Današnjo generacijo bi lahko označila tudi kot **"študijska generacija"**, ker nas večina dolgotrajno študira. Ali pa bi nas lahko poimenovala kot **generacija "popotnikov"**, ker veliko potujemo.

V zvezi s tem ne vem, ali lahko govorim o subkulturah kot popularnih kulturah, odporu ali načinu življenja. Vsekakor pa odsotnost (močnih) subkultur ne pomeni tudi odsotnost odpora in nestrinjanj s situacijo. V nasprotju s prejšnjimi generacijami današnja izraža nezadovoljstvo na drugačen, manj agresiven, če ne že prikrit način. Če so nekaj desetletij nazaj mladi dosegli

učinek z razbijanjem oken in metanjem kamna v objekte, se to danes ne obnese več (spomnimo se na primer študentskih demonstracij na črno sredo).

Slika 2: Poziv na črno sredo (19. 5. 2010)

Danes mladi kažejo na neugodne družbene razmere s tem, da npr. pasivno študirajo in vlečejo študij v nedogled. Veliko se jih distancira od politike in ne vóli. Namesto tega podpišejo peticijo na internetu ali ustanovijo skupino na Facebooku. Mladi kažejo odpor na način, da ne le koristijo ugodnosti, ampak le-te že izkoriščajo, tako da jih npr. vlečejo v nedogled. Zavlačevanje študentskega statusa je, kot sem že omenila, eden od teh načinov. Mladi se zavedamo, da politika nima toliko posluha za nas, čeprav jasno ukrepamo. Zato veliko mladih razmišlja na način, da je bolje kot truditi se kaj spremeniti, pustiti vse za sabo in začeti znova drugje: *"Ja, kaj. Če ti pa ni kej vseč v svoji državi, pa spokaš kufre in greš živet nekam, kjer ti sistem bolj ustreza."* (Irena, 25 let, študentka, osebni pogovor)

"Sestra, stara je 26 let, je diplomirala in se odpravlja v službo na Portugalsko. Rekla je fuck off Slovenija in gre. Delala je prostovoljsko delo na Portugalskem in tam je dobila delovno vizo. Šla je na ambasado in tam so ji povedali, da nekje rabijo Slovenko in sploh ni premišljevala, da ne bi šla. Totalno ji zavidam... in privoščim." (Grega, 25 let, mladi osipnik. Mladina 2010: 415)

Tudi to je način demonstracije. K slednjemu bi npr. lahko štela še piratstvo kot odziv na previsoke cene in podobno.

Vsekakor danes ne gre za "tradicionalne" subkulture, kot smo jih bili navajeni v preteklosti. Ni več tiste pripadnosti in zavzetosti, kot je bila včasih. Ni več kolektivizma. Po eni strani je to dobro, saj drugačnost ne predstavlja več deviantnosti. Ker se meje med mladimi in drugimi družbenimi skupinami vedno bolj brišejo, mladinske subkulture niti niso več potrebne. Po drugi strani pa bi ravno mladi morali biti tisti, ki bi stopili skupaj ter zahtevati pravice in boljše pogoje za življenje. Mi smo tisti, katerih prihodnost je tako nestabilna. Namesto tega prepuščamo upravljanje družbenih razmer peščici državnih "voditeljev". Razmere nas nagovarjajo k temu, da vsak poskrbi le zase (kar pa je danes zelo zahtevna naloga- marsikdo ne zmore niti tega, ker nima pogojev). Morda se motim, saj nisem pripadnica nobene (uporniške) subkulture in tudi nikoli nisem bila. Mogoče so nekje le zametki novodobnih subkultur, ali pa bo do njih prišlo v prihodnosti. Sklepam, da novodobno rivalstvo in segregacija posameznikov vodi v družbeno razlikovanje; v ponovno delitev družbe na razrede (delavske, nezaposlene, bogate, revne...) in da bo, če ne zdaj, takrat gotovo prišlo do subkultur posameznih družbenih razredov, ki bojo zahtevali več pravic in boljše življenjske pogoje.

3.4. VIDIKI MODERNE MLADOSTI

3.4.1. Mladost kot negotovost in identitetna zmeda

"Moderno" mladost zaznamujejo globoka protislovja, ki se močno odražajo na razvoju osebnosti mladih. Današnji mladi so negotovi. Redki so, ki imajo o sebi trdno podobo. Ni čudno, saj niti definicije mladine niso enotne. Poleg tega jih negotove družbene spremembe nagovarjajo k nenehnem spreminjanju. Mladi se s tem spopadajo na različne načine. Oblikujejo različne strategije in "prilagodljive" osebnosti. Večinoma pa mladi ostajajo indiferentni do družbe in sebe. Nereflektirano prevzemajo vse, kar jim nudi (če ne že vsili) okolje.

3.4.1.1. Protimodernizacijske identitetne strategije kot odziv na negotovost

Mladi se sicer znajo vedno bolj prilagajati novim družbenim razmeram, vendar pa imajo do njih nereflektiran odnos. To pomeni, da niso kritični do novih okoliščin; se ne soočajo z njimi ali se jim uprejo, temveč jih sprejmejo kot "nujno zlo". Pri tem se vedno bolj umikajo v osamljenost, izolacijo in apatijo, saj se zdi, da je to edina podpora in zatočišče pred nepredvidljivo "divjino civilizacije".

Ule in Kuhar (2003: 37) različne odzive na negotovost imenujeta "protimodernizacijske identitetne strategije mladosti". Znotraj teh strategij ločita tri različne načine spopadanja z negotovostjo:

- *Konvencionalizem*
- *Neokonservativizem*
- *Kulturalno samoiskanje*

Pri prvi strategiji si posameznik zapira oči pred spremembami ter še naprej živi življenje, kot ga je navajen. To strategijo imenujeta *konvencionalizem*. Menim, da tu ne gre le za vztrajnost pri utečenih življenjskih vzorcih in vrednotnih usmeritvah, temveč tudi za neko vrsto neprilagodljivosti.

Podobno kot pri konvencionalizmu skuša *neokonservatizem* vzpostaviti tradicionalne vrednote, kot so religija, red in delavnost. Ule in Kuhar (*ibid.*) omenjata tudi "optimizem".

Tretji "izhod" iz negotovosti predstavljajo različne oblike iskanja smisla in varnosti. Posamezniku k temu pomagajo razna duhovna gibanja za negovanje duha in skrb za telo. Ule in Kuhar (*ibid.*) sta jo poimenovali *kulturalno (samo)iskanje*.

3.4.1.2. Zmedene identitete – identitetne difuzije

Vse več mladih ne gradi stabilnih in zavezujočih odnosov, ki bi pomagali k oblikovanju pozitivne, izdelane identitete. Namesto tega nereflektirano prevzemajo identitete, ki jim jih ponuja "trg identitet", ali pa razvijajo prefinjene oblike identitet, s katerimi se prilagajajo na nove družbene razmere. Posledica tega so nejasne oblike osebnosti oziroma "*difuzni identitetni statusi*" (Ule, Kuhar, 2003: 26).

S spremembami v mladosti, povezanimi z identiteto, se je ukvarjal James E. Marcia. Ta je ugotovil, da se potek razvoja identitet spreminja. Vedno redkeje tečejo po ustaljenih vzorcih. Ena od razlag vzroke za tak "neoseben" odnos vidi v izobraževanju. Življenje mladih je vedno bolj omejeno na izobraževalne in prostočasne dejavnosti. Izobraževanje je postalo svojsko obdobje, "zaposlitev" mladih. Zaradi hitro spreminjajočih delovnih razmer izobraževalni programi nimajo več toliko poudarka na učenju delovnih navad, temveč na razvijanju organiziranja intelektualnih in fizičnih sposobnosti. Mladi se vedno bolj ukvarjajo s simboli in abstraktizirano realnostjo, ne pa predmetno stvarnostjo. Iskanje in grajenje identitete je omejeno na sfero izobraževanja, prostočasnih dejavnosti in potrošnje. To vodi do izgubljanja stika mladih s svetom produktivnega dela, odtujitve od realnosti in posledično povečanja njihove infantilnosti (*ibid.*).

K t.i. "odrezanosti od sveta dela" pripomorejo tudi moderni komunikacijski mediji in potrošništvo. Ti prevzemajo funkcijo integriranja posameznika v družbo. Včasih so k temu pripomogle skupinske identitete, sedaj pa na primer življenjski stili. Mediji ustvarjajo vrsto scen mladinske kulture, inovacij in sprostitev, ki naj bi pomagale k družbeni integraciji mladih, čeprav menim, da jih s tem le oddaljujejo. (Potrošniška) mladinska kultura je sama sebi namen. Ne samo, da prikriva ustvarjanje teženj po individualiziranosti, temveč tudi deli družbo na "uspešne" ter "neuspešne" posameznike.

Marcia (1994, v Ule, Kuhar, 2003: 29) meni, da vzroki za spremembe v razvoju identitet sovpadajo s teorijo individualizacije oziroma njeno dvojnostjo – povečanje izbir in negotovosti obenem. Kot rezultat je razložil 4 vrste identitetnih difuzij:

- *Razvojna difuzija identitete*: značilnosti tega statusa so neodločenost, nejasnost in nepovezanost. Razvojna difuzija nastopi kot prehodni pojav na poti k trdni osebnosti in predelani identiteti in sicer brez obdobja kriz in eksperimentiranja. Po mojem mnenju gre pri tem za jasno določen cilj (izdelana identiteta), katerega si mora posameznik osmisliti, povezati s sabo in svetom in najti pot do njega. Ta tip bi uvrstila k tradicionalnemu razvoju identitete.

- *Motena identiteta*: ustreza osebi, katere osebnost je obtičala v razvoju ali celo nazadovala. Do tega privedejo neuspehi v vsakdanjem življenju. Take osebe se navadno socialno izolirajo in pred polomi pobegnejo v svet fantazij in sanjarjenja. Tako se obvarujejo pred novimi neuspehi in obdržijo željeno podobo o samozavestni, uspešni osebnosti.

- *Ležerna identitetna difuzija*: posameznik v tem statusu daje vtis "neresnosti". S tem izrazom bi označila nekoga, ki ima mnogo stikov, vendar večinoma brez globljih čustvenih vezi in obveznosti. Mladi za tovrstne posameznike uporabljamo izraz "friends with benefits" ali "prijatelji z ugodnostmi". To pomeni, da gre za občasno prostovoljno intimno druženje. Take osebe ravna po hedonističnem principu in na videz nimajo težav, za tem pa se skrivajo osebnosti porazi in nedovršena identiteta.

- *Kulturno-adaptivna difuzija*: prepoznamo jo pri osebi, ki izkorišča množico ponujenih možnosti, vendar pa do njih ostaja indiferentna. To pomeni, da se na nič ne veže, ali drugače rečeno, se ne ustali, ampak se poslužuje tudi drugih izbir. Mogoče nekateri prežijo na spremembe, ker nikoli niso zadovoljni ali pa jim je enostavno zanje vseeno. Nenavezanost in indiferentnost je najpogostejši odgovor na negotove in hitro spreminjajoče družbene razmere, zato lahko trdim, da je slednja difuzija značilnost "moderne mladosti".

- Ule in Kuhar (2003: 37) po Thomasu Ziehu navajata še en tip osebnosti, in sicer "*narcistični socializacijski tip*", ki označuje ekstremno ranljivost novodobne mladine. Ziehe meni, da se današnji mladi samovrednotijo skozi oči drugih, torej se sprejemajo le tako, da se naslanjajo na druge. Čustvena opora drugih je zanje bistvenega pomena. Njihova čustva so v veliki meri odvisna od okolja, zato vzroke za svoje neuspehe pogosto iščejo zunaj sebe.

Občutljivost jih vodi do obsežne uporabe obrambnih mehanizmov, s katerimi se obvarujejo pred izgubo (samo)podobe in (samo)spoštovanja. Najpogostejša oblika je umik v samoto oziroma zadržanost pred medosebno bližino. Ziehe trdi, da pri današnjih mladih ne gre za pretirano narcističnost, egoističnost in samovšečnost, temveč ravno nasprotno – mladi so premalo narcistični, premalo samozavestni in obstaja nevarnost, da bojo ves čas živeli v "trajni previdnosti brez veselja" (*ibid.*).

Za vse oblike mladosti je značilna statusna neusklajenost in tudi moderna mladost pri tem ni nobena izjema. V sodobni družbi se je pojavila nova oblika protislovja, ki preti na mlade: zgodnje odraščanje ob hkratnem podaljšanem socialnem infantilizmu. Vedno zgodnejše doseganje avtonomije ob vedno poznejši ekonomski samostojnosti. Vedno večja iluzija individualne svobode. Vedno bolj posredne in abstraktne oblike odvisnosti. Vedno bolj nejasne in kompleksne družbene zahteve. Kljub povečanju svobode, naraščanju avtonomije in preizkušanju različnih svetov, so mladi še vedno del ekonomije in morajo prevzeti odgovornost za svoj materialni položaj. Mladost tako še vedno ostaja obdobje odvisnosti od družbe odraslih. Je pa novodobni življenjski svet mladih postal "neizogibna borilna arena konkurenčnih svetov smisla" (Ule, Kuhar, 2003: 37; po Olk, 1995) in "habitus iskanja" identitete, ki se "nikoli ne konča niti se nikoli ne sme končati" (Ule, 2003: 37).

3.4.2. Mladost kot psihosocialni moratorij

Moratorij je prekinitev ali odlog posameznikovih socialnih ali osebnih obveznosti oz. obremenitev. Življenje strukturirajo ciklusi vzponov in padcev, aktivna obdobja in obdobja mirovanja. Podobno, kot je vsakdanjik razdeljen na manjše časovne enote, npr. dneve in tedne, delo in spanje, ima človek v njegovem socialnem delovanju obdobja odgovornega delovanja in obdobja razbremenitve. Obdobja, ko je oseba v fazi mirovanja ali v tem primeru-fazi socialnega umika, imenujemo moratorij.

Tudi mladost je neke vrste moratorij. Ule in Kuhar menita, da je mladost družbeno institucionaliziran moratorij, saj mladostnik nima vpliva na to, kdaj in kako bo vstopil vanj in ga prekinil. Ti mejniki so družbeno regulirani. V modernih družbah se mladost najprej pojavi kot institucija uvajanja v družbo, kasneje pa se razvije "izobraževalni" tip mladosti. Tako ločimo dve vrsti moratorija: *prehodni* in *izobraževalni*.

3.4.2.1. Prehodni moratorij

Prehodni moratorij se nanaša na tradicionalni potek mladosti. Vanj je zajeto krajše obdobje uvajanja v odraslost. Cilj tradicionalne mladosti je čim prej postati "kopija" odraslih. Ta mladost je pod okriljem odraslih in je ves čas neposredno nadzorovana s strani družine, dela in okolja. Mladi pri odločanju nimajo veliko avtonomije in prostora za eksperimentiranje ali pa je ta strogo zamejen. "Vse delovanje mladostnika je podrejeno čim prejšnjemu prehodu v odraslost." (Ule, Kuhar, 2003: 31). V tradicionalnih družbah so mlajše generacije načeloma v podrejenem položaju. Preden vstopijo v odraslost, imajo mladostniki status novincev. Za vstop v družbo odraslih se navadno izvajajo tradicionalni mladinski obredi, s katerimi se prenesejo tradicije in vzorci vedenja ter ustvari "mlad profil" odrasle osebe. Za odraslega je mladostnik priznan šele takrat, ko to potrdijo odrasli in njihove poglavitne institucije. Da se dokončno ustvari nov, "mlad profil" odrasle osebe, pa ni dovolj le prenos tradicij, ampak tudi vedenje. Kot sem že omenila, tradicionalna mladost ne dopušča preizkušanja. Pravila za vstop v odraslost so jasna in časovno omejena. Tako kot norme, mora posameznik v prehodnem moratoriju prevzeti tudi "odraslo" identiteto.

Marcia je tako osebnost poimenoval *"privzeta identiteta"*. To pomeni, da je posameznik prevzel že narejeno identiteto od svojih staršev ali druge vplivne osebe, ker ni imel možnosti ali dovolj časa za samoraziskovanje in eksperimentiranje. Mladostnik se ne more diferencirati od sveta odraslih. Samorazvoj se ustavi in prenese že znano obliko identitete. Marcia mladostnike s privzeto identiteto opisuje kot nefleksibilne, poslušne, konformne, prijazne, dobro organizirane in ciljno usmerjene. Glede na to, da so se učili od odraslih in prevzeli način ravnanja "moraš, ker sem jaz tako rekel", lahko govorim o precej avtoritarnih identitetah. Sama bi jih poimenovala *"neustvarjalne osebnosti"*.

3.4.2.2. Izobraževalni moratorij

Po drugi svetovni vojni se zaradi podaljševanja izobraževanja razvije nov tip mladosti, pri katerem govorimo o izobraževalnem moratoriju. To obdobje temelji na izobraževanju. Značilno je za šolajočo mladino iz srednjih in nižjih razrednih slojev. Bistvena lastnost te vrste mladosti je, da se zaradi dolgotrajnega izobraževanja podaljšuje krepko čez dvajseta leta

in se zajeda v obdobje "starostne" odraslosti. Človek ni kar pahnjen v odraslost, ampak ima čas za samooblikovanje. Tako imajo mladi čas premisliti o svojih interesih in potrebah ali drugače rečeno, imajo čas preiščevati, kaj si v resnici želijo in kdo v resnici so. Ule in Kuhar pravita, da je to "časovno razširjen in vsebinsko bogat moratorij" (Ule, Kuhar, 2003: 32). Izobraževalni moratorij ne zajema le oblikovanja osebnosti v okviru izobraževanja, ampak posega še na področja pritočasnih dejavnosti, partnerstva, seksualnosti, socialnih odnosov in oblikovanja socialnih vlog.

Največ vpliva na mlade imajo izobraževalne institucije, mediji in trg. Z mladimi so tako rekoč ves čas v stiku, zato nastopajo kot poglavitne socializacijske institucije in posredno kot organi nadzora. Vsekakor pa imajo "moderni" mladi mnogo več avtonomije kot njihovi "tradicionalni predniki". V odnosu do omenjenih institucij so si izborili svoj prostor, ki se kaže predvsem v mladinski kulturi. Z okrepljeno avtonomijo si mladi pridobijo skoraj vse kompetence odraslih, razen ekonomske neodvisnosti. Menim, da se taka življenjska situacija, predvsem v zgodnji mladosti, zdi mladim čisto zadovoljujoča. Iz tega logično sledi, da se ne zanimajo več toliko za svet odraslih, ampak razvijajo vrstniške kulture in oblikujejo svoj "mladinski" življenjski svet. Na ta način pride do krepitve mladosti, kar pomeni, da to ni več neko prehodno obdobje. Mladost dobi status prednostnega obdobja, ali kot pravita Ule in Kuhar (2003: 32), mladost dobi "*profesionalni status*".

3.4.2.3. Moratorijski identitetni status

Mladostniki v "*moratorijskem identitetnem statusu*" se nahajajo v identitetni krizi – so ves čas v fazi samoraziskovanja. Značilnosti tega obdobja so ambivalentnost, občutljivost in anksioznost ter nihanja med uporništvom in konformnostjo. Mladi so obremenjeni z notranjimi razvojnimi procesi. Prizadevajo si priti do konca osebnega razvoja in končno odrasti. Veliko pa jih ta status vzame preveč resno, tako da ga "vlečejo pozno v odraslost". Najbrž je veliko tudi takih, ki ga ohranjajo zato, ker se jim enostavno ne zdi potrebno česarkoli spremeniti, ali pa ker za to nimajo pogojev. Moratorijski identitetni status, kljub temu, da pripada "modernej mladosti" kot svojstvenemu obdobju, zame predstavlja vmesno obdobje, točko, na kateri lahko posameznik osebnostno nazaduje ali napreduje. Ali se bo ambivalentnost prevesila na stran anksioznosti ali ustvarjalnosti?

Marcia pravi, da večina mladih prebrodi to "krizo iskanja". To pomeni, da uspešno dokončajo socialne obveznosti; preidejo skozi pomembne faze samoraziskovanja. Osebam na tej stopnji pripisuje status "*razvite identitete*". Ti posamezniki samostojno sprejemajo odločitve, imajo zadostno raven samospoštovanja, dobro prenašajo tveganja in negotovosti, imajo razvito "notranjo" moralo ter dobre odnose s starši. "Zdi se, da so ti mladi najbolj opremljeni za sodobno individualizirano refleksno moderno." (Ule, Kuhar, 2003: 30). Kljub temu, da gre za dobro izdelan identitetni status, je to šele začetek identitetne poti. Ti mladi naj bi še naprej doživljali identitetne krize. Pojavile naj bi se pri pomembnih življenjskih odločitvah ali statusnih prehodih. Do tega naj bi prišlo zato, ker mladi "[...] vidijo več alternativ in sprejemajo več tveganj" (Ule, Kuhar, 2003: 30).

Marcia sicer navaja, da gre "razvita osebnost" skozi vse pomembne faze, ne pove pa, v kakšnem času. Ta identiteta bi torej lahko bila pozitivno razrešen moratorijski identitetni status, vseeno pa bi od nje pričakovala več samoiniciative in zaupanja vase. Sklepam, da mladi v fazi "*razvite identitete*" niso tako trdno prepričani o svojih vrednotah, glede na to, da so v prihodnosti na vidiku nove identitetne krize.

Kot najbolj očiten rezultat negativno razrešene moratorijske identitete bi navedla nedovršeno osebnost ali "*identitetno difuzijo*" po Marcii. To je primer, ko se ambivalentnost prevesi na stran anksioznosti; ko mladim obilica možnosti predstavlja prej tveganje in obremenjenost kot kaj drugega. To so tisti, ki jim ni do večletnega samoraziskovanja in so v to pravzaprav prisiljeni. Taki se trudijo oziroma bolj silijo k raziskovanju. To se kaže kot nekakšno brezciljno blodenje. Raziskovanje brez smotra, kot je to, ostane nedokončano in zato brez pozitivnih učinkov.

Mladostnikom v statusu negativno razrešene identitetne krize pripisujemo identitetno difuzijo. V grobem jih ločimo na dve skupini:

- *Osamljene*: take, ki se umaknejo vase, in
- *Navidezno uspešne*: take, ki imajo cel kup "prijateljev".

Prvi so apatični in se izogibajo socialnim stikom, drugi pa ravno obratno – socialne stike kompulzivno iščejo, a so v odnosih površni (ne vzpostavijo globljega stika). Oboji pa za svojim profilom skrivajo nizko stopnjo samospoštovanja in frustracijske tolerance. Niso dobro integrirani v družbo, imajo probleme z odnosi in so ekstremno občutljivi na stres. Ule

in Kuhar (*ibid.*) sta ju zelo dobro opisali kot "poražence sodobnih individualizacijskih procesov".

Mladi se po Marcii v obdobju adolescence nahajajo v enem od 4 statusov "zmedene" ali "razpršene" identitete (razvita identiteta, identitetna difuzija, privzeta identiteta ali moratorij). Ti statusi naj bi bili predhodniki stabilne osebnosti, tako kot je adolescence predhodnik odraslosti, v katero naj bi oseba vstopila kot osebnostno zrela. Vendar pa danes adolescence nastopa bolj kot predhodnica oz. del moratorija. Kot sem razumela, v nobenem od identitetnih statusov, razen privzetega, oseba ni dokončno razvila svoje osebnosti ali bila vsaj prepričana sama vase. Zato se sprašujem, ali je z ukinitvijo tradicionalnega življenjskega poteka prišlo do večnega iskanja sebe ali neskončnega spreminjanje samega sebe glede na okolje? Navsezadnje, kakšna je danes pravzaprav odrasla – razvita osebnost?

3.5. KRIZA MLADOSTI ALI ODRASLOSTI?

Odraslost definiramo kot stanje, ko je oseba zrela iz vidika biološke in psihološke rasti in je kot taka priznana s strani okolja. Biološka zrelost pomeni predvsem dovršenost rasti ter fizično pripravljenost na reprodukcijo. Nas bolj zanima odraslost v smislu osebnostne zrelosti in odnosu do družbe. Odraslost naj bi bila končni stadij razvoja, dovršena mladost ali celo njeno nasprotje. Od odrasle osebe se pričakuje, da je osebnostno zrela, kar pomeni, da razumno usklajuje svoje želje in zahteve okolja, prevzema odgovornost za svoja dejanja in življenje ter se uspešno spopada s konflikti. To pa dokončno potrdi okolica.

Z odraslostjo pridobiš razširitev obsega pravic in tudi odgovornosti. Včasih so prehod v družbo odraslih zaznamovali razni inicijski obredi, kasneje so bile to različne prelomnice v življenju (npr. konec šolanja, poroka, zaposlitev). S tem so se prekinile dejavnosti, značilne za mladinsko kulturo. Vsi vidiki mej med mladostjo in odraslostjo so bili jasno definirani in nedvoumni – od vsakdanjega življenja do osebnosti. Danes so te meje vedno bolj zabrisane. Temelji, ki so poprej definirali mladost in odraslost, so se močno zamajali in postali precej nejasni. Te spremembe zadevajo tako pojmovanje mladosti kot njenih dejavnosti in posameznikove osebnosti. Zabrisale so se meje med "mlado" in "odraslo" osebnostjo. Kriza identitete se seli v obdobje v odraslosti. Kako se to kaže?

Univerzalizacija dejavnosti

Že v prejšnjem odstavku sem navedla, da so se dejavnosti "odraslih" ločile od stvari, ki so jih počeli mladi. V sodobnem svetu se morajo o stvareh, o katerih se je odločalo v "mladih" letih, odločati tudi odrasli. Dejavnosti niso več toliko vezane na starost (npr. potrošništvo). Mladinske subkulture se razširjajo na vse generacije. Mladost je vse bolj zaželen način življenja za celotno populacijo. S to "univerzalizacijo" dejavnosti se izgublja potreba po specifičnem mladinskem svetu, ki je definiral mlade kot socialno skupino. Mladost postaja bolj destandardizirana, dvoumna in odprta. Z dekonstrukcijo mladosti in prenašanjem njenih značilnosti v odraslost se je dekonstruirala tudi odraslost. Če so včasih poroka, rojstvo otroka ali zaključitev izobraževanja pomenili vstop v odraslost, kako naj danes veš, da si odrasel, ko pa nič od tega ne garantira več, da si zaključil mladostniško obdobje?

Ni več jasnih definicij odraslosti, zato lahko rečemo, da danes ni v krizi le mladost, temveč tudi odraslost.

3.5.1. Kriza "odrasle" identitete

"Zrel biti - to je vse." (Shakespeare)

Zrela odraslost je včasih predstavljala uravnoteženost med individualnimi težnjami in prilagajanjem okolju. Posameznik je moral znati ohraniti sebe kot avtonomnega subjekta in hkrati imeti sposobnosti za skupnostno delo. Pri osebnostni zrelosti gre poleg samostojnosti in uravnovešenosti po Ule in Kuhar (2003) tudi za integracijo dveh moralnih naravnosti: univerzalistične etike pravičnosti in moralne odgovornosti skrbi za druge. Kdor je vse to uspešno ponotranjil, velja za zrelo, avtonomno in odraslo osebnost.

Ni nujno, da vsem uspe popolnoma odrasti in izoblikovati uravnovešeno identiteto. Na to vplivajo osebne predispozicije in vloga okolja. Oseba se lahko v odnosu "jaz" : "družba" nagiba bolj k sebi ali k družbi. Tako dobimo tri tipe odraslosti:

- *Infantilna odraslost*
- *Adolescentska odraslost*
- *Zrela odraslost*

V kolikor je posameznik bolj naravnan sam nase, pravimo, da ima razvito zgolj *avtonomijo sebstva*, če pa zlahka podleže različnim kolektivnim manipulacijam, pa ima bolj razvito *odnosnost*. Pri slednji govorimo o *infantilni odraslosti*, ker je lahko vodljiva in podlega manipulacijam, medtem ko "odraslim", narcistično naravnanim ljudem, pripisujemo *adolescentsko odraslost*. Za *zrelo odraslost* je potrebno enakovredno razviti tako avtonomijo sebstva kot odnosnost.

Danes smo priča vedno večjemu poudarjanju individualnosti in zanemarjanju problemov skupnosti. Zahodne družbe stremijo k razvoju enostranske adolescentske odraslosti, ki je zazrta sama vase in se izmika družbenim odgovornostim. Vendar kaj je sprožilo potrebo po tem?

Izvor sodobne narcistične odraslosti

Ena od glavnih sprožilcev razvoja narcistične odraslosti je ideologija potrošniške družbe.

Prvi vidik potrošništva, ki sproža egoizem zahodnih družb, je njen *interes, da ustvari čim večjo populacijo, na katero bo lahko vplivala s svojimi tržnimi ponudbami*. Ljudje, ki imajo šibko osebnost in voljo ter dobro razvite nezavedne impulze Onega, stremijo k takojšnji in neposredni zadovoljitvi (večinoma hedonističnih in infantilnih) želja. Taka populacija je zlahka vodljiva in hitro podleže tržnim ponudbam in obljubam. Na ta način se tudi zamoti z navideznimi zadovoljitvami želja.

Drug vidik potrošniške družbe je *težnja oziroma nuja po učinkovitem in inovativnem trženju svojega identitetnega kapitala*. To v bistvu pomeni, da je posameznik prisiljen sam sebe kar najbolje "prodati", da lahko preživi.

Identitetni kapital so delo, znanja, sposobnosti in napor, ki jih človek vloži, da postane "to, kar je". Sestoji iz psiholoških in socioloških resursov. *Psihološki dejavniki* so bolj neopazni in predstavljajo značajske lastnosti posameznika, moč jaza, fleksibilnost, sposobnost moralne presoje in kritičnega razmišljanja, empatijo idr. Z njimi posameznik gradi psihološko vitalnost, trdnost ter sposobnosti za obvladovanje socialnih, poklicnih, osebnih in drugih ovir, s katerimi se sooča tekom življenja. *Socialni vplivi* se ustvarjajo prek interakcij z okoljem in potrditvah s strani družbe. Prek članstva v različnih skupinah posameznik simbolno pripada

določenim trendom in stilom, ki so v dotični skupini cenjeni. Na ta način predstavi samega sebe v odnosu z okolico in izboljšuje samopodobo.

Identitetni kapital je torej celota psiholoških in socioloških vplivov, ki tvorijo posameznikovo moč. Vendar, če želimo ta kapital unovčiti, moramo poskrbeti, da postane "socialno opazen". To pomeni, da moramo doseči zunanjo prepoznavnost, kar lahko storimo npr. z načinom življenja, oblačenja, govorjenja, si pridobiti razna dokazila o izobrazbi itn. S tem si pridobimo "potni list", prepustnico za vstop v skupine in institucije, katerim želimo pripadati, ter ugled v očeh njihovih poglavitnih članov.

Tržiti in kapitalizirati svoje dosežke in vloške je dandanes vse prej kot lahko. Trg identitet je velik in neizprosen, konkurenca je velika, uspejo le redki. Dober identitetni kapital še ni zagotovilo za dober položaj na trgu dela – treba je biti inovativen, treba je izstopati, biti edinstven in zanimiv. Posameznik mora za preboj na trg vase vlagati ogromno časa in energije, zato ni čudno, da so problemi skupnosti potisnjeni na stran. Vsak se mora boriti zase in vzeti stvari v svoje roke, saj se na tradicionalne institucije ne gre več zanašati. To sicer posamezniku odpira možnosti, da razvija sebe in svoje potenciale, vendar večinoma na račun kolektivizma. Svet postaja vedno bolj odprt za raznovrstnost in teži k različnosti, še bolj; unikatnosti, ter tako dopušča izogibanje odgovornosti. Filozofija zahodne družbe je maksimalno povečanje osebne svobode ter uživanje iz dneva v dan brez obveznosti, kar hkrati pomeni minimaliziranje osebne odgovornosti. Kreira se t.i. kulturni narcisizem; pravzaprav se le-ta promovira kot koristen, ker lahko očitno le narcistična osebnost dobro uspeva v sodobnem svetu. Iz tega sledi, da so označevalci odraslosti vedno bolj individualni; odvisni od tega, kako posameznik samega sebe definira na relaciji mladost – odraslost, ne pa od institucij ali dogodkov, ki so včasih predstavljali prelomnice. Mladi oziroma odrasli morajo najti svojo identiteto v svetu, za katerega je značilen kult mladosti.

Ne moremo zagotovo reči, ali je v krizi mladost ali odraslost. Zdi se, da sta kar obe. Vsekakor se je tradicionalno pojmovanje odraslosti spremenilo. Menim, da se sodobni definiciji odraslosti najbolj približa naslednja:

Odraslost danes pomeni reprezentacijo tega, kako ljudje upravljajo z negotovostmi in možnostmi sodobnega sveta, kjer so postali odgovorni za lastno usodo in kjer lahko izbirajo, kateri avtoriteti, vrednostnemu sistemu bodo sledili v svetu, in ne razbremenjeni odgovornosti za razvoj skupnosti in družbe (Ule, Kuhar, 2003: 47).

3.5.2. Izobraževalni moratorij ali moderna vzgoja?

Na prvi pogled se zdi, da je izobraževalni moratorij precej razpuščen in gre pri tem za t.i. laissez-faire vzgojo (oziroma bolj nadzor). Mladim je dopuščeno, da lahko po mili volji delajo vse, kar se jim zljubi. Morch (2000, v Ule, Kuhar: 2003: 31) ni takega mnenja. Pravi, da so kljub visoki avtonomiji in svobodi mladim postavljene meje sprejemljivega. Prestopi mej so dovoljeni, niso pa ignorirani. Odklonsko vedenje je regulirano na neposreden način, npr. s pripombami "kaj si bojo pa drugi mislili", "to ni bilo lepo od tebe" itn. Na ta način se mladim da vedeti, kaj je prav in kaj ne, ali, kot se izrazita Ule in Kuhar (2003: 32), se mlade usmeri na "moralno stezo" in nauči pravilnega obnašanja. Če se tem smernicam ne prilagodijo, obstaja velika verjetnost, da bodo ostali socialno neintegrirani in razvili različne psihološke probleme.

Pri izobraževalnem moratoriju gre torej za dopuščanje preizkušanja vlog in stilov življenja ter, izhajajoč iz Morchove predpostavke, za jasno določene meje. Glede na to bi lahko rekla, da se v izobraževalnem moratoriju podpira razvoj samoomejujoče avtoritete in končno ustvarjalne osebnosti. Tak "prostovoljen" način vodenja je značilen za demokratično, avtoritativno družbo, vseeno pa ne bi mogla reči, da gre tu točno za ta stil. Namreč, mladi sicer imajo bolj odprte in sproščene odnose z družbo, vsekakor pa ti odnosi niso enakopravni. Ponujen jim je mnogo možnosti, nobena od teh pa ni garancija za (ne)uspeh. Ni več logičnega zaporedja vzrok - posledica. Ni več logičnih posledic dejanj, najsi bodo "dobra" ali "slaba". Če vzamem za primer zaposlitev: ali je visoka izobrazba še garancija za kvalitetno delo oz. obratno – ali opustitvi izobraževanja nujno sledi nezaposlenost? Ali lahko mladi danes računajo na svoje sposobnosti ali se morajo vedno znova prilagajati spremenjenim razmeram in presegati same sebe? Menim, da izobraževalni moratorij v določeni meri ustvarja okolje za graditev ustvarjalne osebnosti, a se bolj nagiba k vsedopuščajoči, prikriti avtoriteti. S tem mislim, da je mladim prepuščeno odločanje o tem, ali bodo na koncu taki, kot si želijo biti, ali taki, kot morajo biti, da se integrirajo v socialno okolje. Največjo zanko pa prepoznam v tem, da morajo mladi sprva sploh prevideti, da nosijo na ramenih celotno odgovornost za vstop v družbo odraslih, in ne samo to; da so skoraj prisiljeni preizkusiti vse mogoče in se izoblikovati v unikatno, trdno osebnost, na koncu pa se morda prav to izkaže za njihovo neuspešnost. Danes pregovor "kar seješ, to žanješ" še zdaleč ne velja.

3.6. MLADI ODRASLI

3.6.1. Kdo so mladi odrasli?

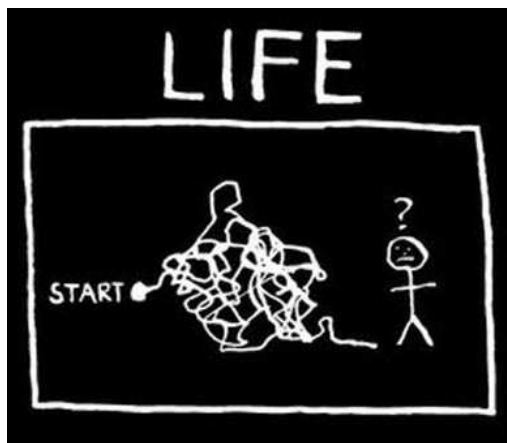
Izraz mladi odrasli je nov označevalec kategorije mladih, ki se je začela pojavljati v obdobju 80. let prejšnjega stoletja. Pri tem ne gre za nadaljevanje postadolescence. Postadolescenca je označevala podaljševanje mladosti čez dvajseta leta, vendar je hkrati pomenila napredek glede na prejšnji status. Pri mladih odraslih pa gre za dolgotrajno vmesno obdobje med mladostjo in odraslostjo. Nekateri avtorji ga poimenujejo kot predodraslo obdobje. Izrazu mladi odrasli se pridružuje tudi termin "polodrasli".

Mladi odrasli zajemajo starostno skupino druge polovice dvajsetih let pa vse do starosti tudi čez trideseta leta. To so mladi, ki so po tradicionalnih merilih (starost, izobrazba...) sicer že prekinili z mladostniškim statusom, vendar zaradi zastojev na poti v odraslost le-te še niso dosegli. So v "sendvič fazi" (Ule, Kuhar, 2003: 42) med mladostjo in odraslostjo. Mladi odrasli imajo mnoge znake odraslosti, nimajo pa tistih bistvenih, s katerimi bi dosegli socialni status odraslega v tradicionalnem pomenu – se pravi, da bi bili ekonomsko neodvisni, zaposleni, avtonomni, z lastnim gospodinjstvom ali družino.

Njihove najbolj izrazite značilnosti so torej; da so ekonomsko odvisni, nezaposleni, finančno jih podpirajo starši ali družba, živijo v izvorni družini in nimajo lastne družine ter otrok, prav tako nimajo aktivne vloge v družbenih razmerah, temveč so bolj kot ne pasivni opazovalci le-teh. To pomeni, da se ne ukvarjajo s problemi družbe, ampak vijugajo med njimi, tako da se vedno znova vračajo na izhodišča. Na ta način ohranjajo nekatere aspekte mladosti in se ves čas premikajo med mladostjo in odraslostjo. V zvezi s tem lahko govorim o reverzibilnih prehodih mladih, ki so dandanes prej pravilo kot izjema: zapustijo šolo in se vrnejo čez nekaj mesecev, najdejo si delo, vendar ga lahko vsak hip izgubijo, spreminjajo poklicne cilje zaradi razmer na trgu ali osebnih preferenc, odselijo se od doma staršev in se čez nekaj časa vrnejo, imajo partnerja, vendar so negotovi glede partnerske zveze itd. Na kratko; živijo negotove in "zbrkljane" življenjske stile, ki so rezultat pretresov sodobne družbe tveganj ter posledica poskusa lovljenja ravnotežja med prilagajanjem na družbene razmere na eni strani ter potrebo po "štrleti ven" (*ibid.*) na drugi.

3.6.2. Sodobna življenja mladih odraslih

Slika 3: Sodobno življenje mladih

Vir: Edward Monkton

Za razliko od klasične, tradicionalne mladosti, katere aspekti in meje so bile jasno določene, so se današnji mladi znašli v destandardiziranem življenju. Zanj so značilni negotovost, nihanja med uspehi in neuspehi, vrnitve na začetne faze, lomi, vijuganje med življenjskimi sferami in koncepti sebstva, skratka nenehni padci in vzponi. Zdi se, kot da je edina stalnica, na katero se mladi lahko zanesejo, nepredvidljivost. Nekateri avtorji dinamiko sodobnih življenj mladih metaforizirajo z učinkom "jo-jo" igrače, ki simbolizira nenehno skakanje iz enega konca na drugega, ali z metuljem, ki leta od cveta do cveta in nima stalnega mesta za pristanek, kjer bi se lahko ustalil.

Sodobna življenja mladih lahko razumemo dvojno. Na eni strani jih lahko označimo kot poskus ohranjanja svobode in odprtih opcij. Na ta način imajo možnost kombinirati dejavnosti, ki so sicer (tradicionalno) značilne za različna življenjska obdobja ter se izogibati dolgoročnim obveznostim. Po drugi strani pa so mladi pogosto prisiljeni živeti na tak način, četudi to vodi do večjih tveganj za družbeno izključenost. Da bi uspešno prešli v odraslost, morajo sprejemati institucionalne poti prehajanja in si kopičiti kulturni kapital ter socialne in individualnih resurse. Ker to terja veliko časa, se odtujujejo od individualnih življenjskih načrtov in socialnih kontekstov, kar se npr. kaže v zapoznelem ustvarjanju družine ter pomanjkanju preživljanja prostega časa z vrstniki.

Skupne značilnosti mladih odraslih sta preučevala Andreas Walther in Alther Schlathof (Ule, Kuhar, 2003: 41 po Schlathof, 2001). Ugotovila sta, da prihaja do različnih načinov življenj glede na to, kako mladi sami sebe pozicionirajo med statusom mladega in odraslega človeka. Današnji mladi imajo namreč drugačno predstavo o odraslosti, kot so jo imeli njihovi predniki. Kazalci odraslosti za njih nimajo več univerzalnega pomena. Če sprejemajo "odrasle" odločitve, še ne pomeni, da se tudi sami identificirajo z odraslim. Mnogi mladi, četudi imajo možnosti vstopiti v odraslost, tega ne naredijo, saj se "ne počutijo" tako; niso na to pripravljeni ali si tega preprosto ne želijo.

Načine življenja, ki ga živijo sodobni mladi, lahko glede na omenjene podatke ločimo po dveh kriterijih. Prvi se nanaša na potek biografije, drugi pa na subjektivno umeščanje mladih med odraslost in mladost. V raziskavah Evropske komisije za družine in prehode v Evropi [*Families and Transitions in Europe*], (2005: 51, v nadaljevanju: FATE) sem zasledila še eno razlikovanje mladih odraslih, in sicer glede na njihove možnosti in tveganja. To razlikovanje se nanaša na način prehoda v odraslost ali natančneje prehod od izobraževanja na trg dela.

Mlade odrasle oziroma njihova sodobna življenja bom tako razdelila po treh kriterijih:

1. Potek biografije
2. Možnosti in tveganja, s katerimi se srečujejo pri prehodu v odraslost
3. Subjektivno umeščanje sebe med mladostjo in odraslostjo (kje se mladi vidijo v odnosu do mladosti in odraslosti)

3.6.2.1. Tipologija mladih odraslih glede na potek biografije

- Normalna biografija
- Izbirna biografija
- Marginalna biografija

• *Normalna biografija*: to so mladi, ki so uspešno prešli status mladosti in prehod v odraslost ter dosegajo običajen status odraslosti. Sama bi jo poimenovala tudi tradicionalna biografija, saj mladi sledijo tradicionalnim vzorcem odraščanja.

- *Izbirna biografija*: živijo jo mladi, ki sledijo individualno izbranem življenjskem poteku, se ravna po sebi in se ne ozirajo na zunanje zahteve in pričakovanja.

- *Marginalna biografija*: sem spadajo mladi, ki ne živijo ne ene ne druge biografije, torej ne živijo avtonomnih življenjskih projektov niti ne dosegajo konvencionalnega statusa odraslosti, ker jim slabe razmere na trgu in pomanjkljiva izobrazba to onemogočata.

3.6.2.2. Tipologija mladih odraslih glede na možnosti in tveganja

Ta tipologija deli mlade na tri tipe glede na možnosti in tveganja, s katerimi se srečujejo pri prehodu. Pri grupiranju so bili upoštevani vzorci in izkušnje pri prehajanju, delovna orientacija, strategije shajanja [*coping strategies*] ter podpora.

Pri tej tipologiji opazam podobnosti s prejšnjo tipologijo (glede na potek biografije). Mladi, ki po prejšnji tipologiji živijo izbirno biografijo, imajo veliko skupnih točk z mladimi, ki jih FATE tipologija imenuje avantgardi. Življenje mladih z normalno biografijo sovпада z mladimi tipa B po FATE tipologiji. Logična se mi zdi tudi naveza med mladimi tipa C in marginalno biografijo. FATE mlade tipa C ne imenuje posebej, sem jih pa zaradi določenih lastnosti sama poimenovala "mladi na robu socialne izključenosti". Glede na podobnosti, bi lahko FATE tipologijo dvojno poimenovala, in sicer:

- TIP A: Avantgardi ali mladi z izbirno biografijo
- TIP B: Institucionalisti ali mladi z normalno (tradicionalno) biografijo
- TIP C: Mladi na robu socialne izključenosti ali mladi z marginalno biografijo

TIP A: Avantgardi

To so mladi, ki sledijo individualiziranim potem prehoda. Med njimi je več moških kot žensk. Ti mladi imajo srednjo ali višjo izobrazbo in prihajajo iz srednjih ali višjih slojev. Za ta tip je značilen zakasnel in nelinearen, nestandardni prehod v odraslost, ki je posledica dolgega izobraževanja. Prehode mladih tipa A zaznamujejo tudi nihanja; jo-jo tranzicije, razdrobljenost in diferenciacije med prehodi posameznikov. Sicer pa imajo ti mladi relativno veliko možnosti in niso toliko izpostavljeni tveganjem.

FATE imenuje to skupino "avantgardna" skupina zaradi specifičnih prehodnih vzorcev. Te mlade vodi težnja po samoizpolnjevanju in samorealizaciji. Fazo prehoda dojemajo kot razvojno stopnjo, čas preizkušanja in učenja na napakah. Avantgardni mladi sprejemajo kratkoročne odločitve ter tako prilagajajo osebne želje s hitro spreminjajočimi se razmerami na trgu dela. Veliko med njimi jih kombinira študij in delo, tako da imajo že nekaj delovnih izkušenj, služijo dodaten denar in si gradijo mreže vez in poznanstev, s katerimi si lahko v prihodnosti pomagajo pri iskanju zaposlitve. Obseg njihovega prehoda in delovanja je širok; zajema tako nacionalne kot mednarodne usmeritve in stike.

Podpora v času prehoda je lahko visoka ali nizka, odvisno od blaginjskega režima posameznikove države in družinskih faktorjev [*family background*]. Podatki kažejo, da je podpora s strani družin večja v državah z visoko stopnjo blaginje.

V ta tip prehoda bi lahko uvrstili mlade iz vseh evropskih držav, prevladuje pa na Danskem in Nizozemskem. Vanj lahko z zadržkom uvrstimo tudi Veliko Britanijo in Italijo, če upoštevamo, da so tam mladi z relativno mnogo možnostmi (kar je značilno za tip A) in tudi taki z relativno malo možnostmi (značilnost tipa C).

Slika 4: Avantgardi: Individualna izbira življenjskega poteka

Vir: Natalie Dee

TIP B: Institucionalisti

Mladi tipa B sledijo standardnem poteku odraščanja. Prehodi so linearni in orientirani glede na pridobljeno izobrazbo. Namen izobraževanja je jasen in ciljen: pridobitev potrebnega znanja za vstop na trg dela. Te mlade lahko označimo kot institucionaliste. Za njih je prehod v odraslost enovito dejanje, ki poteka po logičnem tradicionalnem zaporedju: izstop iz izobraževanja - vstop na trg dela (ter s tem pridobitev finančne neodvisnosti in avtonomije).

Višja izobrazba temu tipu mladih pomeni boljše možnosti. Tveganja in možnosti so bolj ali manj enakomerno porazdeljena glede na stopnjo izobrazbe. Za razliko od tipa C, se lahko ti mladi s tem vsaj za določen čas izognejo tveganjem, lahko pa se, tako kot tip A, srečajo z neugodnimi razmerami na trgu dela, še posebej pri iskanju prve zaposlitve.

Institucionalisti so realisti. Razmeram se prilagajajo s kratkoročnimi plani, na način "počakaj, pa boš videl, kakšne možnosti se bodo odprle" [*wait and see*], v glavnem pa so mnenja, da so jim razmere na trgu naklonjene.

Izhajajoč iz tega, da imajo mladi tipa B relativno visoko stopnjo družinskega kapitala, vsaj kar se tiče finančne in emocionalne podpore, ti mladi večinoma ne trpijo pomanjkanja podpore (so pa odstopanja glede na posamezno državo).

TIP C: Mladi na robu socialne izključenosti

Ti mladi, najpogosteje so to moški iz nižjih slojev, so na udaru visokega tveganja za socialno izključenost. Večina mladih tipa C je nezaposlenih ali pa so prisiljeni stalno menjati službe ali usposabljanja. Lahko bi rekli, da so v stabilnem jo-jo prehodu. V tej situaciji so se znašli, ker so sledili kratkoročnim izobraževalnim programom ali so izobraževanje zapustili (osipniki). Zaradi prenizke stopnje izobrazbe nimajo oporišča na trgu dela in so nezmožni najti stalno zaposlitev. Mladi tipa C v FATE niso posebej poimenovani, sama pa bi jih opredelila kot mlade na robu socialne izključenosti (kar ne izključuje predpostavke, da so nekateri izmed njih že socialno izključeni).

Prehodi mladih tipa C sledijo tradicionalnem prehodu delavskega razreda, katerih motivi prihajajo od zunaj – so poklicno usmerjeni, da bi hitro pridobili finančno neodvisnost, podvrženi tradicionalni delitvi spolnih vlog in imajo pogosto odklonilen odnos do formalnega izobraževanja. Izkušnje prehajanj v odraslost so za te mlade negativne, za nekatere celo

skrajno negativne. Večina jih "konča" v negotovi zaposlitvi, nekvalificiranem delu, z najslabšimi delovnimi pogoji ali pa ostanejo nezaposleni. Tranzicija je omejena na lokalno okolje, kjer so odrasli. Situacijo pogosto zaostrijo še destruktivne življenjske okoliščine oziroma dogodki, kot so kriminal in brezdomstvo.

Nekaterim uspe najti stabilno zaposlitev, drugi se vrnejo v izobraževanje. Norma so kratkoročne strategije prehajanj, po pojem mnenju zato, ker so tolikokrat neuspešne. Vsi mladi tipa C prihajajo iz nižjih družbenih slojev, zato nimajo socialne, kulturne in družinske podpore, ki bi jim omogočila izboljšati situacijo prehoda. Te probleme poslabša še pomanjkljiva socialna politika. Mlade na robu socialne izključenosti lahko najdemo povsod, nobena država ni izjema.

Tabela 1: Sodobna življenja mladih glede na potek biografije, tveganja in možnosti

SODOBNA ŽIVLJENJA MLADIH	Relativno visoko tveganje	Relativno nizko tveganje
Relativno veliko možnosti	TIP A Izbirna biografija	TIP B Normalna (tradicionalna) biografija
Relativno malo možnosti	TIP C Marginalna biografija	

3.6.2.3. Tipologija mladih odraslih glede na subjektivno pozicioniranje med mladostjo in odraslostjo

- Deljeno življenje
- Neodločeno življenje
- Nihajoče življenje

• *Deljeno življenje.* Sem spadajo mladi odrasli, ki se na nekem področju doživljajo odrasle, na drugem pa se jim zdi, da meje mladostništva še niso prestopili. Tako lahko npr. na poklicnem, izobraževalnem in kariernem področju delujejo odraslo; živijo naporno poklicno življenje, se

angažirajo in sprejemajo odgovornosti, ki jim jih nalaga delo/kariera, v zasebni sferi pa še vedno eksperimentirajo; menjajo partnerje, živijo pri starših, so pripadniki mladinskih skupin/subkultur itn.

- *Neodločeno življenje.* Osebe, ki se ne dojemajo niti kot mlade niti kot odrasle, živijo neodločeno življenje. To so večinoma tisti, ki za prihodnost nimajo jasnih in oprijemljivih ciljev ali motivacije za dosego le-teh. Menim, da lahko do tega pride tudi zato, ker so zanje cilji, ki bi jih pripeljali v odraslost, nedosegljivi. Bodisi jim poklicne kvalifikacije ne zagotavljajo stabilne zaposlitve, bodisi imajo npr. partnerja, s katerim živita skupaj in narazen, tako da imajo občutek, da ne živijo nikjer ipd.

- *Nihajoče življenje* živijo posamezniki, ki načrtno ohranjajo aspekte tako statusa mladosti kot odraslosti. Ker želijo ohraniti privilegije obeh obdobj in/ali se izogniti neprijetnostim katerega od njiju, zavestno nihajo med enim in drugim načinom življenja, značilnim za mladost ali odraslost. V praksi se to kaže kot npr. odrasli, ki imajo samostojno in odgovorno poklicno ali družinsko življenje, vendar so še vedno navezani na svojo mladinsko subkulturo. Taki hodijo "žurat" med vikendi oziroma preživljajo prosti čas na način, kot so ga v mladosti.

Termina mladi odrasli in polodrasli tako označujeta mlade kot strateško skupino s specifičnim načinom življenja, opisujeta negotovosti in spremembe v prehodih v odraslost, razkrivata strukture družbenih sprememb in navsezadnje; omogočata uvid v način prehajanja iz mladosti v odraslost glede na strategije, razvoj in politiko. Ule in Kuhar (2003) sta v svojem delu *Mladi, družina in starševstvo* zapisali: "Mlade odrasle lahko končno določimo kot tiste, ki se na podlagi svojega kulturnega kapitala distancirajo od klasičnega statusa odraslosti in so postavljalci kulturnih trendov".

3.7. PREHOD V ODRASLOST

"Ne ustraši se, če napreduješ počasi. Boj se, če obstaneš na mestu." (Kitajski pregovor)

Prehod v odraslost je prehod iz stanja odvisnosti v neodvisnost. Pomeni končanje aspektov mladosti in izpolnitev vseh pogojev za vstop v odraslost. Osebe v tem obdobju so v fazi prestopanja med znanim in dokaj varnim svetom k svetu samostojnosti; izbor in tveganj, kjer se posameznik sam usmerja in skrbi zase ter integracijo v socialno okolje.

Prehodi v odraslost zajemajo (Čuček, 2005: 43; po Javornik, 2002: 6):

- Prehod iz fluidne in disperzne zavesti posameznika o sebi, k zgrajeni podobi o sebi in svojem mestu v družbi (samozavedanje);
- Prehod od razmeroma omejenega spektra socialnih vlog otroka in mladostnika h kompleksnim in celostnim socialnim vlogam odraslega človeka;
- Prehod od šolskih dejavnosti in pretežno porabniško in prostočasno usmerjenih dejavnosti k svetu dela in zaposlitve;
- Prehod od pretežnega prejemanja znanja in informacij k njihovi uporabi;
- Prehod od pravno in politično nekompetentne osebe k politični polnoletnosti in pravno odgovorni osebi.

Najpomembnejši izmed prehodov v odraslost je prehod na trg dela, saj omogoča ekonomsko neodvisnost in hkrati ustvarja pogoje za odselitev v lastno gospodinjstvo in ustvarjanje lastne družine.

Mladi v starosti med 18 in 35 let v vseh evropskih državah so v obdobju različnih prehodov v odraslost. Pred 18. in po 35. letu starosti je življenjska slika oseb dokaj značilna. Mladi pred 18. letom (še posebej pa pred 16. letom) večinoma živijo v izvorni družini, se redno šolajo, niso vključeni v nobeno obliko zaposlitve, nimajo otrok, niso poročeni in ne živijo s partnerjem. Večina oseb po 35. letu starosti ima lastno gospodinjstvo, živi s partnerjem, je zaposlena za polni delovni čas in ima vsaj enega otroka. Situacija med 18. in 35. letom pa je glede na okolje in dejavnike zelo različna.

3.7.1. Moderni prehodi v odraslost – neskončna mladost?

Proces prehajanja v odraslost je včasih potekal linearno, po ustaljenem vzorcu. Iz otroštva v predšolskem in zgodnjem šolskem obdobju se je prešlo v mladost, za katerega so bili značilni izobraževanje ali poklicno šolanje. Z vstopom v delovno razmerje ter ustvarjanjem družine so posamezniki prešli v odraslost, po umiku s trga dela pa je sledilo obdobje upokojitve. Takemu življenjskemu poteku pravimo normalna ali tradicionalna biografija. Posamezniki so imeli za prehod iz enega obdobja v drugega jasno določene smernice, ki so jih definirale institucije – izobraževanje, delo, družina, politika in vsakdanje življenje. Ko so pogoje izpolnili, so po pričakovanjih napredovali na naslednjo stopnjo. Niso se vračali v prejšnja obdobja. Tradicionalni prehodi so bili dokaj nefleksibilni, vendar varni.

Danes je situacija drugačna. Potek življenjskih poti ni več predvidljiv, temveč poteka nelinearno. Posamezniku ni zagotovljeno, da bo npr. s končanjem šolanja prešel v zaposlitev in s tem v odraslost. Namesto tega se lahko v vsakem trenutku vrne na izhodišče in začne znova – se ponovno začne šolati, na novo gradi poklicno kariero, ustvarja družinsko življenje... Obdobja in pogoji prehodov niso več jasno definirani, prav tako niso jasna zaporedja le-teh. Šolanje ni več vezano na starost in ni nujno ločeno od dela; vedno več šolarjev in študentov dela ali/in se hkrati izobražuje, odrasli pa se vračajo v izobraževalne procese. Ni več tipičnih "zaposlitev" oziroma dejavnosti mladih in odraslih.

Vzroki za rušenje tradicionalne sheme življenjskega poteka tičijo v spremembah na trgu dela, ki so se začele pojavljati v osemdesetih letih prejšnjega stoletja. Zaradi vse več generacij, ki jim je grozila izključitev s trga dela, je bila politika prisiljena ukrepati – spremeniti ter prilagoditi izobraževalne ponudbe in oblike poklicnega usposabljanja. Sočasno je prišlo tudi do sprememb v ključnih institucijah, ki so definirale prehode v odraslost: *politiki, izobraževanju, delu, družini in vsakdanjem življenju*.

Zmanjševati se je začela participacija mladih v sooblikovanju političnih odločitev. Šolanje se je začelo podaljševati in razširjati na vsa življenjska obdobja (vseživljenjsko učenje). Kariere so se razpršile in diferencirale, zaposlitev je postala nezanesljiva. Menjala so se obdobja zaposlenosti in nezaposlenosti. Delo je postalo fleksibilno, začele so se pojavljati tudi težnje po samouresnitvi v poklicu. Avtoriteta staršev je slabela, zato se je okrepila moč mladih pri pri uveljavljanju svoje volje. Poročanje se začne prelagati na poznejšo dobo ali se zanjo sploh

ne odloči; namesto tega je vedno več partnerstva, pa tudi ljudi, ki živijo sami. V vsakdanjem življenju so se začeli uveljavljati vzorci vedenja, ki so jih predstavljali trg in mediji.

Mladi se morajo venomer "posodabljati" skladno z institucijami. Že v preteklosti so imeli največji vpliv na potek prehodov institucije, danes pa se je njihova vloga še ojačala. Ule in Kuhar (2003) navajata, da morajo biti dandanes prehodi "izpogajani" v institucijah, skozi katere gredo mladi ljudje.

Ne smemo zanemariti še enega dejavnika, ki poteka vzporedno s temi spremembami – **čas**. Danes vse poteka in se spreminja zelo hitro. Potrebno je neprestano prilagajanje spremenjenim okoliščinam, kar zmanjšuje napovedljivost razvoja ter predvidljivost prihodnosti.

Vedno večji odmik od tradicionalnih pričakovanj prinaša s seboj mnogo nejasnosti in sprememb pa tudi negotovost in tveganost prehodov. Delež popolno ali delno odvisne mladine se v sodobnem svetu konstantno povečuje. Potrebno je neprestano institucionalno "posodabljanje". Problem pa je, da se institucije ne odzivajo na spremembe v prehajanju v odraslost, niti na interese, materialne in motivacijske potrebe mladih. Tako se ustvarjajo "navidezni prehodi" (*ibid.*). Mladi so ujeti v to vmesno obdobje, ki se ves čas podaljšuje, zato se sprašujem, ali bomo/bodo sploh kdaj dosegli status odraslosti, ali bomo/bodo ves čas živeli nekakšno neskončno mladost

3.7.2. Dejavniki in področja prehodov v odraslost

Prehodi v odraslost se med seboj razlikujejo glede tipičnih mejnikov prehajanja v odraslost v določenem okolju. Ti mejniki še posebej zadevajo področje ekonomske neodvisnosti (izobraževanje in prehod na trg dela) ter vzpostavljanje lastnega gospodinjstva (odselitev od primarne in snovanje lastne družine). Razlikujejo se med različnimi državami in tudi znotraj same države med posameznimi skupinami prebivalstva. Prehodi slednjih se razlikujejo glede na regionalne, razredne ali rasne razlike.

Do podobnosti in razlik v prehodih v odraslost med državami prihaja zaradi podobnih zgodovinskih sprememb v zahodni Evropi in severni Ameriki (npr. ekspanzija srednjega in visokega izobraževanja in naraščajoča enakopravnost žensk). V veliki meri je to tudi "posledica mednarodnih ekonomskih sprememb, ki jih podžigajo potrebe multinacionalnih

korporacij" (*ibid.*). Med najbolj očitne podobnosti Ule in Kuhar navajata naraščajoče težave na trgu dela, ekspanzijo visokega izobraževanja, naraščajoče število mladih, ki hkrati študirajo in delajo, porast kohabitacij, poznejše poroke in starševstvo ter upad števila otrok.

Prehodi nekaterih skupin so lahko težki, drugim pa ne povzročajo večjih težav. Povsod pa najdemo skupine, katerim pot v odraslost predstavlja manj ugodno ali celo krizno obdobje življenja, ker pri tem naletijo na številne ovire. Med njih še posebej štejemo revne osebe, imigrante, pripadnike etničnih skupin ali nebelih ras ter osebe s težavami v mentalnem in/ali fizičnem zdravju.

Vzrokov in podrobnosti prehodov za posamezne skupine ni mogoče natančno opisati. Množica informacij bi bila nepregledna, poleg tega se nenehno dogajajo spremembe. Lahko pa izpostavimo in agregiramo nekaj dejavnikov oz. načinov vedenja, ki vplivajo na dejanja posameznikov in s tem na način prehoda v odraslost. Kljub temu, da povsod najdemo izjeme, lahko opredelimo nekaj t.i. tipičnih dejavnikov, ki se pogosto pojavljajo znotraj držav in tudi med posameznimi skupinami. V nadaljevanju bom opisala nekaj področij, ki po mojem mnenju bistveno vplivajo na način prehoda v odraslost in na katerih se odražajo vidiki neskončne mladosti.

3.7.2.1. Država in kvaliteta življenja

• *Razvoj posamezniku prijazne države – socialne države*

Pogoj za socialno državo je njena socialna politika. Ta ureja razmerja med porazdelitvijo moči in vrednotami oz. ideološkimi usmeritvami. Vrednote, za katerimi ne stoji sistem moči, nimajo pomena, prav tako nima pomena moč, ki se uporablja v nasprotju z vrednotami. Socialno dejavnost zavarujejo institucionalizirani sistemi moči. Ti sistemi so nefleksibilni in zavirajo odzivnost socialne politike na družbene spremembe. Omenjena razvojna ovira se kaže s prelaganjem socialnih programov na nedržavne, privatne družbene koherte, npr. družino.

Z vključevanjem socialne politike v državo se je spreminjala tudi narava države in njene funkcije. V preteklosti je imela država predvsem represivno vlogo. V moderni dobi je

prevladovala pravna država, sodobne države pa so, kot navaja Rus (1990: 374), "strankarsko organizirane države".

Obstaja več razvojnih definicij držav. Med novejšimi, ki jo omenja Rus (*ibid.*) je Pušićeva razvojna definicija. Razlikuje med tremi tipi držav, in sicer:

→ Država, ki je kot "Bog". Uveljavlja se s silo, njena moč nima mej. Je vzrok sama sebi. Sama bi jo poimenovala kot absolutna država.

→ Pravna država – država, ki ima pravno določene meje uporabe moči. Vzpostavljen sistem moči nastopa kot sredstvo za zaščito človekovih pravic.

→ Država blaginje, katere funkcija je zadovoljevanje osnovnih človekovih potreb. Odgovornost za to prevzemajo razne vladne organizacije.

En vidik razvoja socialne države lahko ponazorimo tudi z državnimi proračuni. Pri tem imam v mislih predvsem odstotek dohodka, ki ga država nameni različnim področjem. V preteklosti so npr. skoraj polovico dohodka porabili za vojsko. Sčasoma se je vojaški proračun skrčil, dohodek pa se je porazdelil v druge namene – javno upravo in državo blaginje.

Javne potrebe moderne države so vse večje. Stroški države za splošno in skupno porabo nenehno naraščajo in to predvsem na račun zasebne porabe. Stroški pa niso edino področje, katerega obseg se spreminja. Prihaja do nenehnega krčenja področja zasebne sfere in širjenja področij javne regulacije tako na gospodarskem kot na negospodarskem področju. Širijo se socialni programi v okviru državne blaginje, hkrati pa se krči zasebna poraba in pravna utemeljenost države. Zasebna lastnina je vedno bolj pod javnim nadzorom. Nastajajo moderne institucije, ki služijo socialni zaščiti, vendar niso ne javne ne zasebne. Država vedno bolj posega v družinsko življenje in ga regulira z raznimi zakoni o splavih, porokami ipd. Ali lahko torej o moderni državi govorimo kot o državi blaginje?

• *Država blaginje*

Država blaginje predstavlja nevtralno obliko državne regulacije. Nevtralno zato, ker ne določa strukture proizvodnje in porabe, temveč skrbi le za ravnovesje med zasebno in javno porabo. Ravnovesje dosega s povečevanjem ali zmanjševanjem obsega javne porabe. Na ta način obvaruje državljane pred zunanjimi posegi in ščiti njihovo zasebno življenje. Nevtralnost

države blaginje torej pomeni tudi nevtralnost do posameznikove osebne avtonomije. Posameznika država sicer pravno zaščiti, se pa vanj ne vmešava.

Glavna funkcija nevtralne države je, da mora biti tolerantna do vsega, kar je posebno in posamično. Problem pri tem pa je, da ne more aktivno posegati in pomagati pri razreševanju nastajajočih problemov, kar pa je v današnji dinamični družbi nujno potrebno. Taka država je pasivna in nefleksibilna. Da bi obvladala vedno večjo gostoto in dinamiko družb, mora nujno vseskozi prestrukturirati svoje meje. S tem se nenehno spreminjajo tudi meje med javnim in zasebnim. Rus (1990) vidi v tem paradoks. Meni, da država s širjenjem javne porabe in socialnih programov na eni strani uveljavlja socialno državo, po drugi pa s krčenjem zasebnosti izpodbija njeno nevtralnost. Nasprotno pa je Cazes (Rus, 1990: 376 po Cazes, 1981) mnenja, da gre pri tem le za "sistem kolektivne varnosti" (*ibid.*), kjer država ne ščiti več državljanov le pred zunanjimi, ampak tudi notranjimi riziki. To pripelje do vse večjih napetosti, ki se kažejo v povečani birokratizaciji in profesionalizaciji socialne države.

• *Poblaginjska družba ali negativni učinki razvite države blaginje*

Evropska civilizacija temelji na določanju tistih meja, prek katerih država ne sme posegati, pa tudi tistih meja, ki povedo, do kod lahko seže civilna družba in kje se začne njena regulativna moč, ki jo lahko nadomesti samo država (Rus, 1990: 390). Osrednje vprašanje tu je, do kod lahko sežejo meje socialne politike oziroma kje se začne področje države blaginje? Kakšen naj bo odnos med socialno državo in družbo blaginje, da se ne bi porušilo ravnovesje med državo in družbo? Odgovori na ta vprašanja niso podani. Zdi se, da socialna država ni sposobna določiti svojih lastnih meja. Civilizacijske spremembe povzročajo nekontrolirano razraščanje države blaginje na področje civilne družbe, kar ima mnogo destruktivnih učinkov. Najbolj očitna posledica je rušenje socialnih odnosov med ljudmi.

Primere "nezdravih" odnosov najdemo v zdravstvu in šolstvu. Funkcije, ki jih opravljajo zdravniki, socialni delavci in vzgojitelji, so večinoma antisocialne, saj ne dosegajo svojega pravega namena. "Zdravnik je prej ugotovil, kdo je bolan, zdaj pa določa tudi, kdo se mora zdraviti." (Rus, 1990: 391). Njihova poklicna vloga ni utemeljena le s strokovno, moralno in karizmatično avtoriteto, ampak je upravičena s hierarhično avtoriteto oziroma močjo, ki ga država pripisuje statusu državnega uradnika. Socialni odnosi so podvrženi nezmotljivi moči ekspertov. Nepristno moč v socialnih odnosih lahko ponazorim tudi z učenci, ki se učijo

matematiko iz strahu pred učitelji (ker imajo ti pooblastila, s katerimi jih lahko vržejo s šole) ne pa za to, ker bi spoštovali učiteljev strokovno podkrepljen nasvet, da jim bo matematika koristila.

Vrste moči, ki jo uporablja moderna država, je opisoval tudi Foucault. Foucault pravi, da je moč v modernih družbah prenesena "na raven vsakdanjega življenja" (Rus, 1990: 32, po Foucault, 1980: 60). V primerjavi s tradicionalno državo, ki je vzdrževala družbeni red z vojsko in policijo (makroregulacijo), vzdržuje moderna država red na ravni mikroregulacije, se pravi s šolstvom, zdravstvom in družbenimi dejavnosti. Sistem moči, ki je temeljil na grobih oblikah nasilja (npr. kaznovanje telesa), se je umaknil sistemu subtilnih oblik nadzorovanja. Ta sistem temelji na "discipliniranju duše". V dobi adolescence so posamezniki deležni nenehnega treninga, kasneje pa nenehnega vrednotenja. Moderni družbeni sistem, kjer ima država monopol nad javno in zasebno sfero življenja, imenuje Rus (1990: 392) "panoptikum". Privatna sfera življenja je podvržena javni kontroli na povsem neopazen in nenasilen način. Posledice utrpijo posamezniki, še posebej pa družina. Ta prevzema nase vse več funkcij in odgovornosti.

Vloge med državo, družino in trgom dela se drastično spreminjajo. "Prosti čas se spreminja v 'napravi si sam' dejavnosti, podjetje prevzema nase dosedanje funkcije sindikata, država pa se prek socialnih služb vse bolj uveljavlja kot nadomestek za starše." (Rus, 1990: 393). Razvita država blaginje je s svojimi "političnimi naložbami v dušo", kot se izrazi Rus, močno načela čustveno življenje. Po eni strani je z ustrezno zakonodajo ustvarila višjo stopnjo socialne pravičnosti, po drugi pa je s tem akumulirala tudi večjo količino moči. Povzročila je vse večjo profesionalizacijo družbenih dejavnosti in ogrozila "svobodo" vsakdanjega življenja. Danes je država blaginje v bistvu tvorba, ki ruši ravnovesje med državo in družbo in vsiljuje državo kot nosilca javne socialne blaginje. Morda bi bilo v industrijskih družbah z močno razvito državo blaginjo bolj smiselno govoriti o "poblaginjski družbi [*Post-welfare Society*]" (*ibid.*), ki vodi v vse večjo odvisnost prebivalstva od države.

Kakšna naj bi bila potem država, ki bi vzpostavila ravnovesje med civilno družbo in pravno državo ali na kratko povedano – izboljšala kakovost življenja? V vzhodnih državah bi se morala socialna politika usmeriti predvsem na vzpostavitev ravnovesja med makroregulacijskimi in mikroregulacijskimi procesi ter zagotavljanju gospodarske rasti, v zahodnih družbah pa bi morala država blaginje preprečiti "prepad med materialno prerazvitostjo in duhovno nerazvitostjo" (Rus, 1990: 13).

Civilna družba ne more ustvarjati pravne zaščite in reda, zato je samo država tista, ki lahko zagotavlja zadostno socialno, ekonomsko in pravno varnost. Po drugi strani pa država blaginje ne more organizirati sreče in preprečiti duhovne izpraznjenosti. Sreča in socialna blaginja sta torej produkt države in družbe, ali kot pravi Rus, "samoorganiziranih socialnih združb" (*ibid*).

3.7.2.2. Ideologije in stereotipne predstave

Ideologija so ideje oziroma predstave o družbi, skupki vrednost in prepričanj, ki si jih deli določena skupina ljudi. Te predstave vključujejo skoraj vsa pomembna področja družbenega življenja, najsi bodo pravilna ali napačna. Althusser je preučeval ideologijo in jo opredelil kot "reprezentacijo imaginarnega razmerja med posamezniki in njihovimi realnimi eksistenčnimi pogoji" (Althusser, 1980: 65). Hkrati navaja, da ideologija ljudem ne kaže realne slike življenjskih razmer, ampak le namišljen odnos do teh. Ne predstavlja realnega sveta, ampak odnos individuumov do realnosti. Še več; odnos do odnosa do realnosti.

Pri mladini zasledimo značilen zgled ideologije oziroma reprezentacije imaginarnega odnosa do mladih in njihov življenjskih razmer. Pri ideologiji mladih pogosto zasledimo predstave o tem, da morajo mladi spoštovati starejše in tradicijo, se pridno učiti ter marsikdaj potrpeti ali se odpovedati svojim hotenjem zato, ker so mlajši. Opazimo lahko, da se ideologija s sprevrčanjem razmerij vrta v krog in kaže nereflektiran odnos do mladih. To dela tako, da sprevrča posledice (naloge) mladih v njihove vzroke. Biti mlad pomeni biti "nedorasel". Mladi se morajo učiti, ker so nedorasli in se učijo, ker so nedorasli.

Najmočnejši ideološki aparat mladih je šola. Zajema mlade vseh družbenih slojev in z mladimi razpolaga več časa, kot katerakoli institucija ali dejavnik. Šola posredno posreduje ideološke prakse in mlade uči vloge, ki jih bojo opravljali kot odrasli. Te vsebine pa niso univerzalne in se spreminjajo glede na stopnjo šolanja in politični sistem.

Na stereotipnih predstavah je skonstruirana tudi javna podoba mladih. Najbolj izstopajoča prepričanja o mladih so, da je za njih tipično riskantno vedenje ter odklonskost in pripadnost mladinskim kulturam. Te predstave so generalizirane na celotno mladinsko populacijo, in mladih se na splošno drži dokaj negativen sloves. Po drugi strani pa nanje polagajo upanje za boljšo prihodnost in jih stereotipizirajo kot razvojni potencial družbe.

Ideologije in stereotipne predstave torej dajejo ljudem smernice o tem, kaj je sprejemljivo; normalno, dostojno in kako naj bi človek živel, da bi imel spoštovanja vredno življenje. Kuhar in Ule (2003) jih definirata kot mitske in univerzalne reprezentacije socialnih struktur in sistemov socialnih odnosov ter kot standardizirajoče sile, ki vplivajo na življenje ljudi in njihovo vedenje. Predstavljajo velik del vedenja posameznika, saj imajo močno historično, socialno in kulturno ozadje, povezane pa so tudi z materialnimi okoliščinami. Seveda pa so ideologije in stereotipne predstave odraz določenega okolja. Kar v neki kulturi velja za običajno in zaželeno, je lahko v drugi popolnoma distancirano od mej sprejemljivega. Dva mlada človeka s podobnimi ekonomskimi razmerami iz različnih socialnih okolij oziroma kultur se lahko vedeta povsem drugače, pa kljub temu v skladu s tem, kar v njunem kulturnem okolju velja za običajno.

• *Družina*

Družina je osnovna družbena skupnost in tudi prva skupnost, v kateri se otrok socializira, pridobi prva znanja in izkušnje. V družbi in življenju posameznika igra ogromno vlogo. Je navidezno samostojna psihosocialna skupnost, ki poziva njene člane, da se odzivajo na njene notranje potrebe. Odziva se tudi na potrebe drugih socialnih skupin in institucij. Poleg primarne socializacije vseskozi opravlja različne vzgojno-izobraževalne, reproduktivne, ekonomske, emocionalne, socialne in religiozne funkcije, zato ni le odskočna deska za (nadaljnji) otrokov razvoj in življenjski potek, temveč tudi zrcali ravnanje, ideologije in stereotipe okolice oziroma družbe, v katero je vpeta. V družbi se družina pojavlja kot funkcionalen sistem, ki jo uteleša institucija družine, med svojimi člani pa kot sistem intimnosti.

Dandanes družinski člani vse pogosteje v družini iščejo prostor, kamor se lahko zatečejo stran od družbenih pritiskov, kjer se lahko sprostijo in obnovijo svoje vire moči. Ule (2008: 82) jo imenuje "miniturni laični terapevtski center", "proti-okolje" obremenitvam in "stabilizacijski dejavnik osebnosti". Družina ne igra pomembne vloge le pri otrocih, temveč tudi pri odraslih. Starši v družini "utrjujejo in vzdržujejo temeljno strukturo odnosov do družbe in do samih sebe" (*ibid.*). Z vidika družbe ima družina pomembno ekonomsko funkcijo. Obe funkciji; tako rojstva in vzgoja kot obnavljanje sposobnosti za delo in preživetje, sta pomembni družbeni

nalogi družine, in postavljata temelj družbene proizvodnje. Raziskave kažejo tudi na visoko pomembnost kvalitete odnosov med starši in otroki ter s tem povezavo med prestopništvom.

Tomori (1994: 10) je tako definiral družino: "Družina je sistem z nekim notranjim dogajanjem, ki je ves čas v obojesmernem stiku z vsem, kar se zgodi v njegovem okolju. Odvisna je od socialnih in ekonomskih zakonitosti."

Musek (1995: 18) pa navaja:

Družina je temeljni posrednik človekovega obstoja – v čisto biološkem, naravnem, družbenem svetu in v svetu duha in kulture. Je svet, življenje, človeštvo in družba v malem. Je edinstvena celica, kjer se prepletajo temeljne vloge človeškega bitja, spolne in generacijske- vloga moškega in ženske, vloga staršev in otrok.

Ule in Kuhar (2003: 75) opredeljujeta družino kot "ne samo izbor individualnih članov, temveč socialni, kulturni in historični konstrukt in kot tak del večjih konstruktov."

Družina ima torej simbolno vrednost. Včasih je bila družina skoraj "nujna", saj je odražala določen ugled in bila znamenje normalnosti ter socialne sprejemljivosti. Veljal je mit o tradicionalni "nuklearni družini", ki jo sestavljata (poročena) moški in ženska ter eden ali več otrok, sčasoma pa se je ta ideja spremenila. Sodobna družina je postala bolj kompleksen koncept; lahko ima več različnih oblik in ne temelji nujno na emocionalnih vezeh in intimnosti. Kljub temu pa je slednja ideja še vedno prisotna, še posebej v zahodni družinski ideologiji. V zahodnih družbah še vedno velja prepričanje, da družino določajo otroci, zato ljudje od poročenih parov pričakujejo, da bodo imeli otroke. V južni Evropi prevladuje koncept "močne" družine, katere poudarek je na sorodstvu in vertikalnih odnosih med generacijami. Mladi odrasli v takih družinah večkrat po lastni izbiri živijo doma, kasneje pa skrbijo za ostarele starše. V teh družinah so prisotne močne družinske vezi in liberalizirani odnosi med starši in otroki. Medtem, ko je v južni Evropi "močna" družina še vedno kulturna norma, pa smo na severu priča "šibkim" družinam. Za tovrstne družine so v nasprotju z močnimi značilne šibke družinske vezi, zato se mladi prej odcepijo od staršev in živijo po lastni izbiri. Cenjena sta individualizem in neodvisnost med generacijami. Starši ne računajo na to, da bodo v starosti deležni skrbi in večje podpore njihovih otrok.

Pojav "močnih in "šibkih" družin je prinesla seksualna revolucija, ki je spremenila poglede na seksualno obnašanje. V južnoevropskih državah je močno seksualno emancipacijo na primer pospešila legalizacija splava v začetku osemdesetih, sočasno tudi uporaba kontracepcijskih

tablet, na severu pa sta svoj vpliv pustila germanska tradicija in reformacija (Ule, Kuhar, 2003). Najkasneje je do kontracepcijske revolucije prišlo v katoliških državah. S seksualno revolucijo so se začele spreminjati tudi vloge spolov – ženske so začele dobivati drugačno družbeno vlogo in spremenjene vloge v družinskem življenju. Začela se je uveljavljati ideja enakopravnosti družinskih članov. Patriarh je izgubil svojo moč. Tudi v najbolj tradicionalnih državah, kot sta npr. Španija in Italija, identitete mladih žensk niso zasidrane na dom in skrb za družinske člane, ampak imajo kariere tudi izven doma. Družinski odnosi niso več temelj socialnega statusa, pač pa sta le-te zamenjala izobrazba in poklicna kariera. Do tega je prišlo deloma zaradi sodobnega načina življenja, ki je drag in terja vedno več dohodka, deloma pa zato, ker se družba vedno bolj individualizira. Družina ni več osnovna celica družbe; namesto družinskega življenja je bolj pomembna postala osebna realizacija.

3.7.2.3. Individualizacija

Individualizem je pojav, ki se je zasnovo šele v moderni dobi. Izraz individualizem na splošno pomeni poudarek na posamezniku. Temelji na ideji, da vsak posameznik sam ve, kaj je najboljša rešitev, oblast ali družba pa se sme vmešati v najskrajnejših primerih (ali pa še takrat ne) (Vir: Wikipedia, <http://en.wikipedia.org/wiki/Individualism>). Na eni strani je individualizem torej povezan s svobodo, edinstvenostjo in individualno pobudo posameznika, na drugi strani pa zna biti poudarjanje posameznika nasproti ali celo na račun skupine, saj se lahko prevesi v sebičnost, egoizem in narcistično obnašanje, kar izriva družbeno solidarnost. Individualizem je neposredno nasprotje kolektivizmu, kateri poudarja delovanje za družbeni blagor s prilagajanjem posameznika. Njegovi vplivi so vedno močnejši in puščajo sled tudi v življenju mladih.

• Individualizacija življenjskih potekov

Če se je včasih družbeni položaj posameznika oblikoval v skladu s tradicionalnimi normami, si mora danes za to prizadevati vsak sam glede na svoje zmožnosti, priložnosti oziroma trenutno življenjsko situacijo. Lahko se zdi, da gre pri tem za povečanje posameznikove avtonomnosti in izbir, vendar je taka razlaga individualiziranih življenjskih potekov zmotna. Ule v svojem delu *Socialna psihologija odraščanja* (2008: 34) individualizacijo opredeljuje

kot preobrat vnaprej določenih – tradicionalno zastavljenih življenjskih ciljev k življenjskim načrtom, ki so določeni posamično, odvisno od življenjskih struktur. To ne pomeni, da se država umika iz oblikovanja življenj. Nasprotno; država celo širi in uvaja vedno več aparatov– institucij, s katerim usmerja življenjske poteke, pri tem pa prelaga odgovornost na posameznika, ne skupine. Vzbuja se prepričanje, da mora vsak sam poskrbeti za svoje življenje, zato so se posamezniki prisiljeni sami znajti in voditi življenje skozi obstoječe institucije. Kot pravi Ule (2000: 36) gre za prelaganje družbenih zahtev, odgovornosti, nadzorovanj in urejevanj na posameznike ter za prikrito prisilo samooblikovanja lastne biografije in socialnih mrež. Individualizacija je pravzaprav sprememba načina družbenega nadzora, ki daje posameznikom iluzijo osvobajanja od tradicionalnih družbenih vezi in naraščanja izbire ter možnosti samostojnega odločanja, v resnici pa jih dela vse bolj odvisne od družbenih struktur in mehanizmov; od nevidnih zahtev trgov.

Nekateri avtorji omenjajo tudi pojav *strukturne individualizacije*. To pomeni, da vpliv individualizacije ne sloni le na posameznikovi volji in željah, ampak je omejen na spremembe v strukturah. Kakorkoli že, individualizacija življenjskih potekov v fazi modernizacije za posameznika predstavlja ambivalentnost pričakovanj biti svoboden in edinstven ter hkrati (nezavedno) podrejen družbenim mehanizmom. Menim, da gre pri individualizaciji res za izginjanje nefleksibilnega načina življenja, vendar se ta sprevrača v zavajanje in korist tržno vodenih vzorcev življenja, pri tem pa se za neuspeh krivi posameznika. Problem pa niso možnosti, ki se posamezniku odpirajo, ampak zahteva, da izbiraš med njimi. Individualizacija vrže človeka v vodo in pričakuje, da splava.

3.7.2.4. Trg in potrošništvo

Trg je v naših življenjih nenehno prisoten. Breda Luther (Cooltura, 2002: 245) poimenuje sodobno človeško družbo oziroma človeka "homo šoper" [*homo shopper*]: človek nakupov. Tudi mladi pri tem niso nobena izjema. Čeprav je vloga trga pri mlajši populaciji bolj posredna, pa zato ni nič manj zanemarljiva. En vidik trga, ki je sprožil celo verigo sprememb, je *potrošništvo*.

V sodobnem času se veliko dejavnosti, značilnih za odraslost, pomika v vedno poznejša leta, druge pa nastopijo že zelo zgodaj. Potrošništvo je nedvomno ena izmed tistih, v katero

vstopijo mladi med prvimi, mnogi že na koncu otroštva. Kljub temu, da so mladi ekonomsko marginalizirana skupina, nastopajo v potrošnji kot kompetentni potrošniki, večinoma na račun staršev.

Slika 5: Potrošništvo od rojstva? (Reklama za Benetton)

Vir: Jahsonic.com

V sedemdesetih in osemdesetih letih prejšnjega stoletja so mladi aktivno sodelovali v oblikovanju politike. Svoje nezadovoljstvo z razmerami na trgu in negativnimi učinki tržne ekonomije so izražali z odpori, protesti ter drugimi lastnimi aktivnostmi. Trg se je hitro naučil, kako zmanipulirati mlado publiko in preusmeriti njihovo pozornost sebi v prid. Mladi niso težko vodljivi, ker še iščejo sami sebe. Nimajo trdno izoblikovane identitete, zato so še posebej občutljivi na zunanje vplive in strese. To pa je za trg kot nalašč. Negotovost mladih daje trgu možnost za manipuliranje z identitetami, saj jim na nek način s produkti (pro)da iluzijo identitete. S produkcijo izdelkov z mlade je trg uvedel načine izražanj, pripadnosti in združevanj. Na ta način je "zadušil" mladinske upore in upravičil svoj ugled. In ne samo, da je upore zadušil, dosegel je njihov kontroverzni namen. Menim, da je mladim s tem, ko jim je dal kupno moč, povzročil nekakšen občutek zadoščenja, pomembnosti in upoštevanosti, pa tudi neke vrste zaupnosti.

V veliko podporo potrošništvu so množični mediji in industrija prostega časa. Ti razglašajo pop kulturo, ki je, kot pravita Ule in Kuhar (2003), glavna sprožiteljica potrošništva. S

sodelovanjem trga in mladinskega prostega časa je prišlo do pestre ponudbe potrošniških proizvodov in eksplozije množic možnosti. Pri tem pa ne gre le za materialne dobrine, temveč kaj mladostnik z nakupom le-teh sporoča. Z naraščanjem izbir se je porajalo vedno več življenjskih stilov mladih. Vloga družine in dela je potisnjena v ozadje, namesto tega je glavni akter pri oblikovanju identitete postalo potrošništvo, ki ustvarja stile, modne zapovedi ter (potrošniške) trende. To pa še ne pomeni, da so mladi dejansko na boljši poti k izoblikovanju identitete. Trg mlade navaja k hedonističnem vedenju takojšnje zadovoljitve. Uči jih, kako postati taki, kot bi morali biti, da bi se čim bolje "prodali", in hkrati izstopali iz povprečja. Ule in Kuhar to imenujeta trženje identitetnega kapitala.

Potrošništvo odvrača mlade od problema sebstva. Namesto tega problem mladih ni več kdo sem jaz, ampak "kako naj se predstavim".

• *Prosti čas*

Potrošništvo s svojimi izdelki ne skuša zapolniti le vrzeli v posameznikovi osebnosti, temveč tudi njegov prosti čas. Prosti čas je namenjen lastni regeneraciji, reševanju konfliktov in ustvarjanju socialnih mrež. Trg želi vedno bolj nadzorovati tudi ta aspekt življenja mladostnika. Mlade nagovarja, da sproščajo svoje strese in zadovoljujejo potrebe v prostočasni potrošnji. Mladina se v prostem času vedno bolj pogosto ukvarja z dejavnostmi, ki zahtevajo manj navora (brskanje po internetu, gledanje televizije...). To je pasivno preživljanje prostega časa, kjer se stresi ne kompenzirajo s sprostitvami, ampak se pometajo pod preprogo. Mladi bi temu rekli "zabijanje" časa. Tak način preživljanja prostega časa je nekoristen in tvegan, kajti ne pušča nobenega občutka notranjega zadovoljstva ali prispeva k večanju samopodobe. Nasprotno; mladim predstavlja še dodatno frustracijo. Namesto dejavnosti, ki zahtevajo napor, npr. šport, trg nagovarja mlade k uporabi storitev množične kulture, ki je manj naporna, a nudi manj užitka in zadovoljstva. To vpliva na kakovost in odnos do dela, družine in življenja. V končni fazi lahko pride do začaranega kroga nezadovoljstva s prostim časom in delom, kar povečuje frustracije ter psihično in socialno ranljivost posameznika.

3.7.2.5. Socialna ranljivost mladih

Pogoji odraščanja so se v sodobnem svetu zaostri. Mladi se srečujejo z mnogimi protislovji. Življenje ponuja več možnosti, a je manj obvladljivo. Življenjske poti so nepredvidljive. Na eni strani sta povečana svoboda in avtonomija, na drugi strah pred osamosvajanjem. Poudarja se enakopravnost, hkrati pa je vse več konkurence, tekmovalnosti in boja za družbeni status. Pojavlja se množica samosvojih oblik odraščanja, hkrati pa se povečuje nemoč prenašanja frustracij in reševanja konfliktov. Pravila se rahljajo. Mladi težko razrešujejo te nejasnosti in nasprotja, saj se nimajo kam nasloniti. Sproti si morajo kovati orientacije in cilje, kar zahteva veliko ustvarjalnosti in prilagajanja. Venomer morajo iskati in razvijati strategije za iskanje ravnotežja, ki pa nikoli ni trajno. Tveganja napačnih odločitev so vedno večja. Bistvo tega je kopičenje in stopnjevanje nerešenih problemov, ki izhajajo eden iz drugega ter povečevanje socialne in psihične ranljivosti mladih. Mladi so vedno bolj občutljivi na različne pritiske in vedno bolj odvisni od staršev in institucij, ki jim pomagajo preživeti.

Izraz "socialna ranljivost" so uvedli trije belgijski raziskovalci: Van Kerckvoorde, Vettenburs in Walgrave (1984; po Ule 2000: 44), ter z njim označili posameznike, ki so, kadar so v stiku z družbenimi institucijami, bolj izpostavljeni njihovem nadzoru in sankcijam, kot pa imajo od institucionalnega poseganja koristi. Socialno ranljivi so na kratko tisti, ki so deležni več sankcij in nadzora kot podpore in koristi. To so mladi na prehodu, mladi s posebnimi potrebami, tisti, ki živijo v skrbništvu ali totalnih ustanovah, tisti, ki so vpleteni v prestopništva itn.

Koncept socialne izključenosti nosi s seboj neizbežnost in nemoč. Mandič (1999: 17) navaja, da "prikrajšanost in ranljivost skupin v prvi vrsti ni povezana s pomanjkanjem materialnih virov oziroma z dohodkovno revščino, temveč z izključenostjo iz pomembnih družbenih razmerij". Pri socialni izključenosti torej ne gre toliko za objektivno stanje stvari (npr. nizek dohodek, revščina, nezaposlenost), ampak za občutek pomanjkanja družbenega priznanja, občutek nemoči spremeniti lastno situacijo. Mladi so marginalizirana skupina, ki je skoraj izključena iz državljanstva. Niso obravnavani kot enakopravni državljani, posledično tudi nimajo razvite državljske odgovornosti. Kot pravi Ule (2000: 42), je bistvo socialne ranljivosti "[...] stopnjevanje težav in kopičenje nerešenih problemov, ki izhajajo eden iz drugega, na primer slab šolski uspeh, nizka izobrazba, slabe zaposlitvene možnosti, materialne, socialne, čustvene, zdravstvene težave". Navaja tudi, da se "strukturne lastnosti

socialne ranljivosti (na primer slab izhodiščni položaj) praviloma prepletajo s kulturnimi in interakcijskimi vidiki." (*ibid.*).

Socialna ranljivost se kaže na različne načine. Po Ule (2000: 44 – 110) jih delimo v 4 skupine:

a) Skupini, kjer se mladi na probleme aktivno odzivajo in jih rešujejo agresivno – z aktivnimi oblikami deviantnosti in članstvi v skupinah:

1. Neopravičeno izostajanje od šole, zgodnje in redno uživanje alkohola, milejše oblike mladinskega kriminala, eksperimentiranje z drogami, občasno eksperimentiranje s spolnostjo, slaba disciplina pri delu, splošen odpor do zunanjega sveta, staršev, starejših in predstavnikov avtoritet. Za ta kazalec je značilno agresivno reševanje umišljenih in dejanskih problemov, ki jih imajo posamezniki ali posameznice s seboj in starši.

2. Iskanje močnih skupinskih povezav zunaj družine, iskanje alternativnih avtoritet, vključevanje v religiozne skupine in mladostniške tolpe, ki zahtevajo pokorščino voditeljem. Upoštevanje skupinskih norm daje posameznikom občutek varnosti in priznanje s strani skupine.

b) Skupini, za kateri je značilen pasiven odziv na reševanje problemov: pasiven umik in psihosocialne oblike trpljenja:

3. Umik iz vrstniških skupin in iz šolskih aktivnosti, izogibanje iniciativam in aktivnostim, slabšanje šolskega uspeha, splošna neaktivnost. To vedenje je lahko posledica strogih norm staršev, ki sovpadajo z zahtevami šole. Tipična lastnost tega znaka je pasiven odziv na probleme.

4. Strahovi in nazadovalne oblike vedenja, močna težnja po ostajanju doma, psihosomatske težave in drugi znaki slabega zdravja. V tej skupini so najbolj ekstremne manifestacije problemov, ki jih imajo mladi sami s seboj, s starši in učitelji.

Najboljša pot za socialno neranljivo in netežavno mladino je najti ravnotežje med aktivnim in pasivnim reševanjem problemov.

Socialna ranljivost sproža 2 reakciji: potrebo po večji zaščiti otrok in mladih ter potrebo po večjem nadzoru. S tem se oži avtonomija mladih in njihova ustvarjalnost. Dokler mladih še ni

zajelo socialno razlikovanje na tiste, ki pridobivajo in tiste, ki izgubljajo, so imeli mladi oporo v poenotenem življenjskem slogu in kulturnih vzorcih. Danes je ta opora predvsem v starših. Tanja Rener (2000: 99) pravi, da so "družinske (ne)podpore odločilen dejavnik ranljivosti in tveganj". Vseeno menim, da ta podpora za mladostnika predstavlja nazadovanje, saj gre pri tem za starševsko simbiozo in pomanjkanje avtonomije za premagovanje težav. Tanja Rener (2000: 105) v delu Predah za študentsko mladino še navaja, da so v življenju mladih pomembni tudi drugi odnosi: "Študije, ki so doslej obravnavale družinske nepodpore mladim ljudem, so se osredotočile na materialna razmerja in spregledale, da razmerje med staršem in otrokom ni nujno najpomembnejše razmerje v otrokovem življenju."

Ule (2000) pravi, da gre pri socialni ranljivosti tudi za demoralizacijo mladih, ker jim primanjkuje pomembnih drugih, ki bi jim bili zrcalo in vodilo. Mladi imajo največ težav na področjih, bistvenih za odraščanje in promocijo. Nasilje postaja vse bolj pogosta strategija reševanja problemov, ko ni na voljo drugih vzorcev obvladovanja težav. Pogostost destruktivnega vedenja se zvišuje. Dekleta večinoma frustracije ponotranjijo in se odzivajo pasivno, fantje pa nasilno, z destruktivnostjo navzven. Demoralizirani mladi se dolgočasijo, so nezadovoljni nad ponujenimi dejavnostmi in jim je vse "brez veze".

Socialno ranljivost spremlja socialna (pomanjkanje stikov z drugimi) in emocionalna (odsotnost čustvenih povezav z drugimi ljudmi, občutek praznine, strahu, brezciljnosti, zavrženosti, dolgčasa) osamljenost. Mladi, ki so emocionalno osamljeni, si lahko tega ne priznajo, ali pa vihravo iščejo stike, uživajo v gneči in glasnosti in imajo željo po druženju v velikih skupinah. Mladi, ki so izpostavljeni socialni osamljenosti (ki je sicer tudi bolj pogosta kot emocionalna), pa lahko uporabljajo agresijo kot sredstvo za pridobivanje pozornosti in popularnosti. Agresivno odzivanje na osamljenost jih še bolj pahne med osamljene.

Lahko rečem, da je ključni dejavnik socialne ranljivosti odsotnost podpore v starših ali drugi referenčni osebi, ki bi ji mladi zaupali, in na katero bi se lahko oprli.

3.7.2.6. Integriranost v družbo

• *Glokalizacija, družbeno vključevanje in izključevanje*

Glokalizacija (globalizacija + lokalizacija) je nov proces svetovne stratifikacije. Je nastanek nove, svetovne sociokulturne hierarhije.

Razporeditev kapitala je neenakomerna, s tem pa tudi razporeditev stisk. Bogastvo in kapital se globalizirata, stiske in revščine pa lokalizirajo. Na eni strani imamo bajno bogate, na drugi pa revne. V nerazvitem svetu npr. živi 80 odstotkov svetovnega prebivalstva, v razvitem pa 20 odstotkov, med katerimi so nekateri čisto v vrhu, drugi pa na dnu. Globalizacija in lokalizacija delita svet na dva različna dela ljudi: bogate in revne. Eni obvladujejo ves planet, čas in prostor, drugi pa so vezani na svoj prostor in vidijo samo svojo stran. Bogati in revni nimajo nič več skupnega – bogati ne potrebujejo revnih, da bi se uveljavili kot bogate, revni pa ne bogatih, da bi za njih izvajali svojo dobrodelnost, saj od njih ni nobenih koristi. Med njimi ni več odvisnosti. Bogati si osvobajajo poti do denarja, tako da z raznimi protimanjšinskimi, nacionalnimi, protiimigrantskimi in podobnimi zakoni ustvarjalno zidove pred telesno in duševno drugačnimi. Globalizacija je povzročila, da posamezne države same prevzamejo vse večje stroške za reševanje socialnih problemov in brezposelnosti, probleme pa lokalizirajo na posamezne lokalne ravni, tako da se le-ti v končni fazi znajdejo na plečih družin in posameznikov. Socialne pravičnosti ni več.

Vključenost v družbo in uspeh je del prisotnosti na trgu dela. Vključevanje pa je pogojeno s spreminjanjem posameznika – njegovih vlog in identitet, pa tudi poistovetenjem z delom. Izobrazba sama ni več dovolj za trajno zaposlitev. Prav tako vključenost v družbo še ne pomeni odsotnost tveganj. Vendar pa za razliko od vključenih izključenim tveganje predstavlja absolutno negativno izkušnjo. To so plodna tla za nasilje, predsodke in revolucije.

Materialno ogroženi stalno nihajo med stanji zaposlenosti in brezposelnosti. Revni so socialno odvisni in izločeni iz večinske družbe. Nahajajo se v krogu revščine in socialnega izključevanja. Neprestano so na robu trajne nezaposlenosti. Ekonomska ogroženost pomeni ogroženost tudi v socialnih vlogah, odnosih, identiteti. Temu potiskanju na družbeni rob se ni moč ves čas upirati. Nemočen posameznik revščino ponotranji kot osebni poraz, zato ga spremljajo občutki krivde in sramote. Revščina je postala usoda posameznika – ne usoda razreda, ampak osebna usoda. Izključenost pa najbolj prizadene mlade, ki šele vstopajo v

življenje. Mladi se soočajo s pomanjkanjem izkušenj, znanja in denarja. Vedno več je socialno ogroženih mladih in mladih brez zaposlitvenih možnosti, vedno večja je socialna ranljivost mladih, ki se morajo spopadati s problemi brez skupinske samopomoči in solidarnosti vrstnikov.

• *Socialna izključenost*

Socialna izključenost je pojem, ki označuje neprostoovoljno izključenost oziroma izločenost posameznikov iz institucij in družbenih odnosov. To je večdimenzionalen koncept, ki zadeva posameznikov ekonomski položaj, ekonomsko-bivanjski status, socialne mreže ter politično in civilno-družbeno participacijo. Gre za proces, ko se posamezniki ali skupine srečujejo s kombinacijo medsebojno povezanih problemov, ki se medsebojno še dodatno krepijo (Mladina 2010: 193, po Macpherson, 2008: 364). Mlade, ki imajo nizek bivanjski status, so izključeni iz trga dela ali izobraževanja, se podpovprečno udeležujejo državljskih aktivnosti in nimajo zadostnih socialnih mrež, pojmujejo kot socialno izključene mlade. Ena izmed dimenzij socialne izključenosti je poleg navedenih tudi posameznikova subjektivna presoja. Vzemimo za primer posameznika, ki živi v slabih bivalnih razmerah in je materialno depriviran, vendar nima občutka pomanjkanja ali izključenosti iz družbe. Iz tega primera lahko sklepamo, da elementi socialne izključenosti niso nujno povezani (je pa verjetneje, da sovpadajo).

"Socialnodemografski dejavniki, ki višajo verjetnost socialne izključenosti mladih so: višja starost, nizka izobrazba očeta in matere, nizek mesečni dohodek, slabši materialni položaj [...] družine ter odraščanje v urbanem okolju." (Mladina 2010: 197).

Zanimiva je tudi povezanost socialne izključenosti z vzgojo. Rezultati raziskave Mladina 2010 so pokazali, da "avtoritativna (demokratična) socializacija [...] znižuje verjetnost socialne izključenosti [...], medtem ko jo avtoritarna zvišuje [...]." Ugotovljene so bile tudi negativne povezave z indikatorji psihosocialnega razvoja in fizičnim zdravjem, kot so odtujenost, narcizem, deviantnost, usmerjenost v sedanjost in fatalizem ter nezadovoljstvo z lastnim življenjem (*ibid.*).

3.7.2.7. Ekonomski in bivanjski položaj

• *Kriza zaposlitvene populacije*

Sodobna zaposlitvena družba je v krizi. Brezposelnost je visoka, zaposlitev negotova, plače pa so nizke. Če je v krizi zaposlitvena družba, potem je v krizi tudi faza prehoda iz mladosti v zaposlitveno družbo in neodvisnost. Najbolj so prizadeti prvi iskalci zaposlitve. Ekonomske razmere vplivajo na odločitve posameznikov, kako, kje in s kom bojo živeli. Na trgu dela so prav mladi najbolj ranljiva skupina, saj pri njih obstaja visoko tveganje, da bojo imeli nezanesljivo zaposlitev; da bo le-ta samo začasna, slabše plačana in da bojo morali, preden sploh dobijo kakršno koli obliko zaposlitve, na to čakati več mesecev ali celo let.

Klasične mladostniške težave je izrinil strah pred nezaposlenostjo. Razlogi segajo od gospodarske recesije do hitrega tehnološkega razvoja, ki ga izobrazba ne dohiteva. Poleg tega je na trgu več mladih kot novih delovnih mest, delodajalci pa imajo raje učinkovitejše proizvodne metode kot zaposlovanje neizkušenih mladih.

Posledice brezposelnosti so vse prej kot zanemarljive. Ne samo materialne, temveč tudi psihične, ki so za čas prehoda v odraslost še hujše kot pri odraslih. Nezaposleni so postavljeni na obrobje, so stigmatizirani. Ob nezmožnosti vstopiti v svet dela gre za obremenjujoče čustvene tranzicije, povezane s strahom pred materialnim pomanjkanjem, zmanjševanjem življenjskih ciljev, načrtov in odločitev, povečanjem negotovosti, ugleda in samospoštovanja. Mladi dobijo občutek, da ne morejo obvladovati življenja in reagirajo z osebnostnimi in vrednostnimi spremembami: apatičnost, izoliranost, negativen odnos do dela in družbe, negativna samopodoba... Zmanjšajo se miselni napor in motivacija za reševanje problemov. Reakcije so dolgoročne in se odražajo v obliki obrambnih mehanizmov pred prehudo stisko. Mladim, ki se še niso preizkusili v delu, predstavlja nezmožnost najti zaposlitev splošno življenjsko nemoč. Vse to lahko vodi do depresivnega vedenja in psihosomatskih motenj.

• *Stanovanjska problematika*

Nezaposlenost je eden glavnih razlogov za socialno ranljivost mladih. Neugoden socialni položaj drži mlade v odvisnosti od družine in družbe. Nezdostni ekonomski pogoji poleg navedenih psihičnih posledic (ki večinoma nastopajo skupaj z negativno življenjsko oz.

materialno situacijo) mladim zvežejo roke tudi na stanovanjskem trgu. Osamosvojitvev je tesno povezana s fizično osamosvojitvijo ali odselitvijo od doma staršev. Brez ekonomskih pogojev je najem ali nakup stanovanja nemogoč. Sicer pa danes niti redna zaposlitev ni dovolj za nakup stanovanja. Problemi so tudi na stanovanjskem trgu. Ponudba stanovanj in njihove cene se razlikujejo glede na področje, lego in okolje znotraj posamezne države, marsikje že znotraj regije. Če primanjkuje stanovanj ali so le-ta predraga, prav tako če primanjkuje najemniških stanovanj ali so najemnine razmeroma visoke, se mladi težje odločijo oz. so prisiljeni dlje bivati pri starših. Še posebej je to težko za mlade samske ljudi, ki si npr. ne morejo deliti najemnine s svojim partnerjem. V splošnem je ponudba stanovanj zadostna, a za mlade predraga, najemniških stanovanj pa je premalo (in tudi ta so precej draga). Ni pa jasno, ali je "nizka ponudba tega tipa namestitve vzrok ali posledica nizkega povpraševanja" (Ule, Kuhar, 2003: 74).

Kuhar in Ule (2003) tudi navajata, da ekonomski položaj kljub vsemu ni "glavna gonilna sila vedenja mladih". Četudi imajo mladi na jugu več težav z razmerami na trgu dela kot v severnih državah, obstaja nekaj takih, ki imajo zadostne finančne pogoje za neodvisno življenje, pa se še niso osamosvojili.

3.7.2.8. Šola in izobraževanje

Izobraževalni sistem vpliva na mlade na številne načine. Eden izmed poglavitnih vzrokov za podaljšanje mladosti sovпада s podaljšanjem izobraževanja. Danes je norma študirati na fakultetah in visokih šolah. Od mladih se pričakuje visoko stopnjo izobrazbe. Problem pri tem pa je, da sodobna ekonomija ne potrebuje toliko univerzitetno izobraženih ljudi. Za večino prostih delovnih mest, ki so danes na razpolago, akademska izobrazba sploh ni potrebna. Da višja izobrazba pomeni boljše možnosti za solidno zaposlitev in višji zaslužek, je danes iluzija. V kolikor izobrazba ne vodi do zaposlitve, mladi ne morejo imeti volje do izobraževanja. Zatorej ni čudno, da je toliko študentov pasivnih in nezainteresiranih, saj vztrajajo v šoli le zato, ker nimajo druge možnosti.

Zdi se, da je izobraževanje izgubilo svoj prvotni pomen. Namen izobraževanja ni več toliko učenje za kompetentnost, ampak opravljanje selekcije in odločanje o statusu. Izobraženost je

kriterij vrednotenja posameznikov. Bolj kot znanje so pomembne ocene. Zahteva se veliko, rezultati pa niso tako unovčljivi. Izobraževanje danes je "en velik biznis".

Podaljševanje šolanja služi kot obdobje eksperimentiranja s sabo in svetom, pridobivanju izkušenj in pripravi na odraslo življenje. Menim, da se je s tem uveljavilo tudi prepričanje, da odraslost ni kar tako, da se je treba nanjo temeljito pripraviti, kar so izkoristile različne ustanove, zlasti šole. Te so zavzele obdobje mladosti, da bi mlade čim bolj naučili, če ne že specializirali za dela v odraslosti (zlasti intelektualna), po drugi strani pa jih zavarovali pred krutim svetom odraslih. To je povzročilo podaljšanje otroštva, procesov dozorevanja in odraščanja. Družina kot prvotni vzgojnoizobraževalni sistem tega ni zmogla več obvladovati sama. Ni ni bila več edino merilo o tem, kakšen naj bi bil posameznik; v to so se vedno bolj vpletale institucije in država. Šola je prevzela vlogo posrednika med družino in širšo družbo, s tem pa dobila prevladujočo funkcijo nadzora nad mladimi.

Šola nastopa kot ideološki aparat države in kot vsemogočni dejavnik za odpravo socialne izključenosti. Posreduje družbeno oziroma državno ideologijo ter vceplja pravila kot samoumnevna. Ponuja izobrazbo, ne zagotavlja pa varnosti. Višja izobrazba na splošno pomeni večje možnosti, ker je pogoj za zaposlitev, vendar pa le-te ne zagotavlja. Ljudje še vedno gojijo iluzijo, da jim bosta dober šolski uspeh in izobrazba prinesla vstopnico za varno in kvalitetno življenje. Iz tega sledi mišljenje, da neuspeh v šoli pomeni tudi neuspeh v življenju nasploh. Vse to (poleg mehanizmov financiranja) močno vpliva na odločitev posameznika, kako dolgo se bo izobraževal, in na samopodobo človeka. Veliko mladih se ukloni pritiskom po uspehu in predčasno izstopijo iz formalnega izobraževanja. Izstop iz izobraževanja pa pomeni tudi izstop iz mladosti, saj biti mlad v modernih družbah pomeni tudi šolati se.

• *Uspeh, tekmovalnost in osipniki*

Mladim, ki so šolanje predčasno prekinili in niso uspeli pridobiti poklica, pravimo osipniki. Ule v svojem delu *Socialna ranljivost mladih* (2000) opisuje pritiske po uspehu ter nezlomljivo verigo posledic neuspeha. Pravi, da je šolski uspeh vizum za raj. Še posebej v osnovnih in srednjih šolah je biti uspešen ena od osrednjih nalog šole. Biti neuspešen je drama. Učenci so obremenjeni s tem, tudi če imajo solidne ocene. Če jih nimajo, pripisujejo vzroke lastni nekompetentnosti. Učitelji se čutijo pretirano odgovorni in zavoljo uspešnosti učencev potiskajo v ozadje kvaliteto dela. To vpliva na počutje učencev in odnos do učiteljev.

Učitelji spontano začnejo deliti učence na uspešne in neuspešne, dobre in slabe. Slabšim učencem se večajo možnosti konfliktov v okolici in rahlja zaupanje vase. V ospredje pride tekmovalnost.

Veliko mladih ne vzdrži teh pritiskov po tekmovalnosti. Nenehno poniževanje zaradi neuspeha v šoli jih v privede do predčasnega izstopa iz izobraževanja. Zdi se, kot da se neuspeh širi na vsa področja življenja. Ko si enkrat neuspešen na področjih, ki se smatrajo za najpomembnejša merila intelektualnosti (v Sloveniji npr. matematika, angleščina, slovenščina), težko uideš neuspehu tudi pri drugih predmetih. Kdor je enkrat označen za problematičnega, ne dobi možnosti, da se izkaže na drugih področjih, da bi tako utrdil zaupanje v svoje sposobnosti. Začetni uspeh postane usoden. Vzpostavlja se "deviantna" identiteta in stigmatiziranje. Učenec postane nemočen pri svojem uspehu, zato učitelju posreduje tisto moč, ki jo ima: odpor.

Šolski uspeh je povezan tudi z željami o nadaljnjem šolanju. Najbolj zaželene šole so gimnazije, poklicne šole pa imajo nižji družbeni status in naj bi bile za nesposobne otroke. Še posebej v Sloveniji so nižje šole obravnavane kot odlagališče problematičnih otrok. Ta oznaka še pogloblja doživljanje mladih, da so zgube. Zato je osip na tovrstnih šolah največji.

Uspeh ter osip v šolah je torej družbeni in psihološki problem, povezan z razmerji moči in izvajanjem sankcij. Šolski uspeh je pomemben element (samo)podobe, za učence in šole. Šole skrbijo za svoj ugled in dajejo prednost boljšim. Z večanjem tekmovalnosti in konkurence se niža toleranca do učencev s problemi. Nižja toleranca pomeni večji pritisk na učence. Mnogi učenci se vdajo tem pritiskom in izstopijo iz šole. Na nek način je to za šolo celo pozitivno, saj se brez uporabe formalnih sankcij rešijo motečih otrok in si ohranijo ugled. Mladi se na ta način enostavneje rešijo pritiskov v šoli, po drugi strani pa izgubijo svoj ugled in status. S tem se jim odmika tudi neodvisnost. Če mladi nimajo možnosti na konstruktiven način doseči pričakovanega socialnega statusa, potem to skušajo doseči po alternativnih poteh ali kot se izrazi Ule (2008: 137), si ustvarijo "alternativni socialni status". Na tak način se spopadejo z obstoječimi družbenimi razmerami. Problem pri tem je, da konflikti in problemi še bolj utrjujejo njihov nezavidljiv položaj. Sočasno tudi primanjkuje aktivnosti, s katerimi bi lahko mladi kompenzirali neuspeh in okrepili zaupanje vase.

Šola danes ne povzroča več sprememb v družbi, ampak reproducira obstoječe družbene razlike. Namesto, da bi gradila na intelektualnem in osebnostnem razvoju mlade generacije,

spodbuja tekmovalnost in nalaga prevelike obremenitve, ki so za posameznikovo izobrazbo brezpomenske. Šola je kot mikrokozmos, zrcalna slika družbe, v kateri se zrcalijo in reproducirajo bistvene značilnosti in težnje družbe. Zato ne moremo več govoriti o izobraževanju kot o znanju, temveč kot biznisu.

3.7.2.9. Religija

"Religija je verovanje v nadnaravno." (Haralambos, Holborn: 1999: 454). V najbolj obširnem pomenu bi jo lahko opredelili kot obstoj nadnaravnega v korist oz. pomoč ali škodo človeku. Vplivov in razlag religije je mnogo, vsekakor pa ne moremo spregledati njene vloge v kreiranju življenj. Bila je močna sila v razvoju različnih svetovnih kultur. Ima globoke historične korenine, ki se odražajo tudi v sodobnih življenjih mladih, četudi morda v manj izraziti obliki. Celó v zahodnih družbah, kjer ljudje ne čutijo nobenega odnosa do religije, ima ta še vedno nekaj vpliva (npr. krščanski prazniki). V Evropi je zaznati vpliv religije v protestantstvu na območju severnih državah ter v krščanstvu v državah južne Evrope.

Mnenja o tem, ali ima religija pozitiven ali negativni vpliv na družbo, so deljena. Nekateri menijo, da sama vera ne bi imela negativnih učinkov, če je ne bi zlorabljali oblastniki. Ti naj bi si verske ideje pogosto napačno razlagali in jih koristili sebi v prid. Kakorkoli že, vera je neposredno povezana s politiko. Michael Haralambos in Martin Holborn (1999) med drugim predstavljata religijo kot sooblikovalko družbenega reda in nadzora ter njene vplive na družbene spremembe, materialni položaj in vrednotni sistem. Durkheim pravi, da religija tvori in krepi kolektivno zavest, ki jo predstavljajo skupne vrednote in prepričanja. Tudi Parsons je mnenja, da je religija del kulturnega sistema in da se religiozna prepričanja integrirajo v mnoge norme družbenega sistema. Religija ima tako lahko v oblikovanju družbenega reda, sprememb, porazdelitvi materialnih dobrin in določanju moči neizmerno moč. Kot sta zapisala Haralambos in Holborn (1999: 457), religija "z lajšanjem napetosti in frustracij, ki lahko razdrejo družbeni red, ohranja družbeno stabilnost".

Vpliv religije je dandanes oslavljen, vseeno pa ni zanemarljiv. V nekaterih državah je verska tradicija še vedno dobro ukoreninjena in je del vsakega mladostnika. Mladi so tako vzgajani v verskem duhu in morajo zavoljo tradicije ali materialnega položaja spoštovati (živeti) tak način življenja. Velika Britanija ima npr. krščanstvo za državno vero, zato je v šolah molitev

obvezna. Družbe, organizirane po verskih načelih, so navadno hierarhično organizirane. Hierarhija tu pomeni predvsem razvrščanje ljudi po njihovi duhovni veljavi. To bi lahko pojasnilo slabši položaj žensk v državah, ki so bolj zavezane religiji. Religije ženskam v preteklosti niso priznavale visokega položaja. Zaradi nizkega statusa v družbah, kjer so religije nastajale, so bile izključene iz verskega življenja. Ponekod so ženske še danes bolj kot ne izključene iz aktivnega ustvarjanja vsakdanjega življenja. Njihov položaj je omejen na gospodinjstvo in skrb za otroke. Število otrok in zakonskih zvez je v določeni meri lahko tudi odraz verskega prepričanja, prav tako število ločitev. Katoliška vera npr. zagovarja poroko kot sveto, zato so ločitve sramota. Enako je z ustvarjanjem družine v katoliškem duhu po načelu "otrok, kolikor jih Bog da" in izključno znotraj zakonske zveze. Kontracepcija je sicer v določeni meri dostopna, vendar še vedno nesprejemljiva. Prav tako splav (ta ponekod velja za smrtni greh).

Menim, da imajo danes stroga verska prepričanja manjši vpliv na življenja mladih kot v preteklosti. Ule in Kuhar (2003: 79) navajata, da dandanes religija vpliva posredno, prek mehanizmov kulturne dediščine, ne pa da mladi delujejo neposredno prek religioznih prepričanj in praks. Primer je Italija, kjer še vedno prevladujejo tradicionalni vzorci življenjskih potekov – pozna osamosvojitev, poroka, rojstvo otrok. Temu vzorcu se pridružujejo še Španija, Grčija in Irska, zato bi lahko rekli, da gre pri tem za vpliv katoliške vere. Vseeno pa lahko govorimo o precej neposrednem vplivu, glede na to, da Italijani in Španci le malo obiskujejo nedeljske obrede, Grki pa niso niti uradno rimski katoličani.

3.7.3. Načini prehoda v odraslost

"Nobena pot ni ravna.

Nobena pot ni revna,

a vsaka je zahtevna

in ena tvoja sama – glavna."

(Tone Pavček)

Različno strukturiranje sistema države, trga in civilne družbe vodi do različnih modelov družbene organizacije ter na hitrost in zaporedje prehodov. V začetku 80. in sredini 90. let so se začeli stabilizirati določeni režimi države blaginje, ki pri tem igrajo še posebej pomembno vlogo. Tako glede na dejavnike in značilnosti prehodov ločimo več **tipologij držav**, ki seveda niso čiste, obstajajo pa med njimi določene povezave in podobnosti. V nadaljevanju bom razložila, kakšen model prehoda v odraslost se izoblikuje glede na režim blaginje.

Najpreprostejša razločitev različnih poti v odraslost je razločitev na severne in južne države. Eno takih je naredila Lacovouva (1998). Pri tem se je ozirala na vzorce vzpostavljanja lastnega gospodinjstva. Kasneje se je po Gallandu (1996, v Kuhar, Ule, 2003: 76) tej tipologiji pridružila nova, bolj razširjena tipologija. Galland je poleg lastnega gospodinjstva vanjo vključil še dva kriterija ekonomske aktivnosti, in sicer izobrazbo in zaposlenost. Končno so v preučevanje tipologij poleg zgoraj omenjenih zajeli še ostale dejavnike. S primerjavo različnih državnih ukrepov in družbenozgodovinskih dejstev, kot so kulturne, geografske in politične razlike, so prišli do petih modelov prehoda v odraslost (prvo poimenovanje po Ule in Kuhar (2003: 77-78) glede na značilnosti območja, drugo po FATE (2005: 34-37) glede na blaginjske režime):

1. Sredozemski model ali subprotektivni tranzitni režim
2. Nordijski model ali univerzalistični tranzitni režim
3. Srednjeevropski – germanski model ali poklicno usmerjen tranzitni režim
4. Angloameriški model ali liberalni tranzitni režim
5. Postkomunistični model ali postsocialistični tranzitni režim

Pri opisu teh modelov se bom opirala na Uletovo in Kuharjevo teorijo iz leta 2003 ter izsledke zadnjih raziskav Evropske komisije za raziskave na področju Družin in tranzicij v Evropi [Eu Research on Social Sciences and Humanities – Families and Transitions in Europe], (v nadaljevanju: FATE) iz leta 2005. V triletno raziskovanje so vključili 1600 raziskovalnih skupin iz 38 evropskih držav, Ule in Kuhar (2003) pa kot primerjalni zgled navajata še ZDA.

Kot pravi FATE, je namen teh tipologij izboljšati razumevanje strukturnih sprememb ter njihovih vplivov na evropsko prebivalstvo/družbo, prepoznati možne rešitve v smislu soočanja s temi spremembami ter promovirati aktivnejšo vlogo evropskih državljanov pri oblikovanju lastne prihodnosti. Hkrati ta razdelitev pomaga "mobilizirati" raziskovalno dejavnost na področju družboslovnih znanosti in zagotoviti boljšo strokovno podlago pri oblikovanju evropske politike. Navsezadnje pa je namen te tipologije predstaviti bistvene značilnosti situacije.

Podobnosti v posameznih državah le-te grupirajo v enega izmed petih modelov prehoda v odraslost. Pri vsakem modelu je izpostavljena ena država, ki je najbolj tipična predstavnica v svoji vrsti (razen pri postkomunističnih državah, kjer so si značilnosti zelo podobne.) Poleg tipičnih predstavnic so navedene tudi njihove najizrazitejše posebnosti.

Pri sredozemskem modelu je tipična predstavnica Italija. Tu ima bistven pomen nuklearna družina, saj je zaslužna za podaljšanje odvisnosti mladih ter zaviranje ustvarjanja lastnega gospodinjstva. Predstavnica nordijskega modela je Švedska, ki nastopa kot spodbujevalka mladih pri eksperimentiranju in iskanju samih sebe, nato pa tudi pri ustalitvi v visokem izobraževanju, zanesljivem delu ter partnerstvu ali zakonu. Nemčija, država "predstavica" srednjeevropskega modela, se predstavlja s posebnim sistemom vajeništva. V anglo-amerškem modelu je, kljub temu, da sega izven področja Evrope, predstavljena ZDA, saj je tam žarišče situacije, kot jo poznamo v Veliki Britaniji – raznolikost prehodov v odraslost, zgodnje rojevanje otrok in menjavanje služb. Najbolj očitna značilnost postkomunističnih držav pa so ekonomske in kulturne spremembe, do katerih je prišlo sredi devetdesetih let.

Na splošno je slika situacije mladih v Evropi naslednja: V evropskih državah, ki so slabše razvite (npr. Portugalska, Španija, Italija), je "status mladih posledica pomanjkanja standardiziranih institucij, ki bi zagotavljale 'normalne' prehode" (Ule, Kuhar, 2003: 76). Mladi so tu odvisni od družinske podpore, medtem ko so npr. prebivalci Velike Britanije, ki je sicer usmerjena pretežno liberalistično, odvisni od nastopa na trgu. Za razliko od omenjenih območij, države blaginje v severni Evropi omogočajo mladim zgodnjo osamosvojitve, ne glede na to, ali so brezposelni in njihov dohodek ni zadosten za tak podvig.

Na koncu se bom posvetila vprašanju "slovenskega tipa" države blaginje in prehoda v odraslost, saj ni posebej uvrščen v katerikoli model. Kam spada Slovenija s svojimi značilnostmi? Do tega odgovora bomo prišli s primerjanjem modelov, zadnjih podatkov iz

splošno-evropskih raziskav o mladih ter z informacijami o Sloveniji kot državi blaginje ter njenim mladim prebivalstvom. Pri slednjem mi bo v pomoč zadnja raziskava o mladih v Sloveniji, Mladina 2010.

3.7.3.1. Sredozemski model ali subprotektivni tranzitni režim

- Države: Italija, Španija, Portugalska, Grčija, izjemoma Irska.

Za sredozemske države je značilen majhen delež standardnih delovnih mest in visok delež nezanesljivih bivalnih razmer. Pri tem modelu gre za dualistični blaginjski režim, kjer ključno vlogo pri zagotavljanju materialne preskrbljenosti posameznika igrata družina in neformalna ekonomija. Značilnosti sredozemske aree so ekonomska šibkost, nestabilne službe in nerazvito poklicno usposabljanje. Otroško delo je ponekod še vedno prisotno, posebej na Portugalskem. Te države so orientirane k prednosti v zaposlitvi moških. Nemalo je pogodb za določen čas. Prehodi v odraslost so močno podaljšani. Strukturni primanjkljaji vodijo k najvišji stopnji brezposelnosti mladih, še posebej mladih žensk. Visoka izobrazba igra pomembno vlogo v zagotavljanju statusa mladih, čeprav jih veliko odneha pred diplomo, npr. v Italiji. Veliko je pogodb za določen čas ali poklicnih prekvalifikacij, npr. v Španiji. Mladi so vezani na družine in ostajajo v njej do poznih let. V sredozemskih državah so izoblikovane tako imenovane "jo-jo" tranzicije, za katere je značilna le začasna osamosvojitev oziroma večkratna vrnitev na začetno stanje. Država, ki najbolj odraža situacijo prehodov subprotektivnega modela, je Italija.

Družina in trg dela

Družina je v življenju mladih prisotna kot glavni akter, saj jim predstavlja edino zanesljivo podporo. Ukrepi države blaginje so namreč namenjeni predvsem zaposlenim odraslim in mladi od nje nimajo posebnih koristi. V Italiji je skoraj polovica mladih med 14. in 24. letom brez zaposlitve. Sindikati ščitijo predvsem zaposlene delavce. Stopnja brezposelnosti v teh državah je precej višja kot v preostalem delu Evrope, z mladimi in ženskami v vrhu. Trg dela je tog. Delodajalci neradi zaposlujejo mlade brez izkušenj. Problem je, da je do izkušenj

skoraj nemogoče priti pred tridesetim letom, ker je obdobje izobraževanja dolgo, število štipendij nezadostno, poklicno usposabljanje pa pomanjkljivo ali celo odsotno. Sedemdeset odstotkov mladih, starih manj kot devetindvajset let, se sooča z dolgotrajno brezposelnostjo. Mladi se morajo zanašati na družino, ker je ta edina, ki jih lahko zaščiti pred posledicami sprememb v mednarodnem prostoru (težavami pri iskanju prve (stabilne) zaposlitve). Slab položaj na trgu dela posledično privede k podaljšanem bivanju mladih v izvorni družini, prelaganju procesov osamosvajanja in odlašanja z oblikovanjem lastne družine ter rojevanjem. Poleg navedenih vzrokov za pozno osamosvajanje naj omenim še italijanski zakonodajni akt, ki starše obvezuje finančno skrbeti za otroke, dokler se ne morejo vzdrževati sami. Pri tem zakon ne določa nobene starostne meje, kar praktično pomeni, da lahko otroci zahtevajo od staršev finančno podporo vse življenje. Izhajajoč iz tega ni čudno, da velja Italija za državo, kjer mladi najdlje odlašajo s procesom odraščanja in doseganjem avtonomije.

Tradicionalni vzorci

Podaljševanje bivanja pri starših je pripeljalo do spremenjenih odnosov znotraj družinskih krogov. Sredozemske dežele so bile v preteklosti pod vplivom mačizma, tako da so v ospredju še vedno tradicionalni vzorci družin (stremenje k zakonski zvezi kot najsprejemljivejši obliki življenja v dvoje, rojevanje otrok po poroki, patriarhizmu ipd). Vseeno pa se je položaj žensk začel spreminjati. Te so dobile več svobode za odločanje o poteku svojega življenja; o tem, ali bodo študirale, kdaj se bodo poročile, kakšno kariero si želijo... Spolni in generacijski stratifikacijski sistem je začel počasi izginjati. Namesto tega je prišlo do prilagoditev znotraj družin. Vezi med starši in otroki so postale bolj egalitarne. Otroci so dobili pri (so)odločanju več glasu. Ule in Kuhar (2003) v zvezi s podaljšanim bivanjem pri starših omenjata "nezlomljivo verigo", ki opisuje potek dogodkov oziroma skoraj nujno zaporedje dogodkov, ki si sledijo: končanje izobraževanja, zaposlitev, vstop v partnersko zvezo, neodvisnost od družine, poroka in rojevanje otrok. Zavlačevanje enega člana pomeni kasnejšo dosego naslednjega, končno pa to pomeni tudi krajše obdobje za rojevanje.

Rodnost

Z izjemo Portugalske je za vse države sredozemskega tipa značilno pozno rojevanje, povsod pa je moč zaznati tudi nizko stopnjo kohabitacij in rodnosti. Zmanjšana rodnost je povezana s

finančnim stanjem in ekonomskimi pritiski. Nizke plače, visoke najemnine ter primanjkovanje stanovanj mladih ne spodbujajo k večjemu številu otrok, temveč ravno obratno. Velikokrat so družine z majhnimi otroki prisiljene bivati s starši. Največjo težavo predstavlja kombiniranje službe in skrbi za otroke, še posebej za ženske. Čeprav delež dvokariernih parov narašča, le-ti v izogib preobremenjenosti odlašajo s poroko. V Italiji še vedno veliko žensk po poroki ali rojstvu otroka preneha z delom.

Tradicionalno prikovanost ženske na gospodinjstvo se je v Italiji začelo spreminjati z legalizacijo splava in ločitve. Od ženske se ne pričakuje več tolikšna usmerjenost v poroko in rojstvo otrok, ampak se lahko svobodno odloča med kariero in materinstvom. Med študenti je delež študentk enak deležu študentov, kar kaže na povečano enakopravnost med spoloma, čeprav so moški še vedno v prednosti pri iskanju služb.

Izobraževanje

Kar se tiče študija, mladi v sredozemskih deželah študirajo razmeroma dolgo. Univerzitetnih štipendij je malo, vendar pa je v vseh regijah dovolj univerz brez omejenega vpisa, tako da lahko študenti študirajo v domačem kraju. To je ugodno, ker lahko živijo doma. Hkrati to znižuje stroške bivanja tako za študenta kot njegovo družino. Na ta način se ohranjajo družinske in lokalne vezi in navsezadnje prispeva k bolj rednemu obiskovanju predavanj. Študent si tako lahko privošči dolgo študijsko obdobje in se izogiba težavnemu iskanju zaposlitve po diplomi oziroma brezposelnosti.

Bivanjske razmere in ekonomski položaj

Mladi iz sredozemskih držav želijo slediti trendom in gibanjem, ki se pojavljajo v različnih evropskih državah, kljub temu, da je njihov standard nižji kot na primer na severu. Tako kot drugi, tudi oni želijo potovati ter slediti modnim smernicam in razvoju tehnologije. Le malo se jih odpove sodobnemu načinu življenja in si privoščijo potrošniški stil, primerljiv z zahodno- in severnoevropskimi zgledi. To hkrati pomeni, da večinski delež svojih prihodkov porabijo za osebno potrošnjo. Po eni strani jim to omogoča življenje v domu staršev. Ta jim dopušča dovolj svobode, da lahko živijo lagodno brez varčevanja. Po drugi strani pa živijo mladi potrošniško življenje na račun svoje avtonomije. Življenje doma je sicer lahko čisto znosno – mladi odrasli v sredozemskih državah imajo ponavadi svojo sobo, v kateri lahko

počnejo karkoli in s komer želijo, uporabljajo družinski avto, nimajo gospodinjskih izdatkov, včasih pa celo prejemajo še ekonomsko podporo. Večina mladih ima višjo izobrazbo od svojih staršev, kar jim daje posebno obliko kapitala. Starši "izobraževalni" kapital na splošno zelo spoštujejo, in mladi imajo od tega določene koristi. Starši jim dopuščajo, da izražajo svoje potrebe in želje, ter da se pogajajo za različne stvari na različne načine. Koristi od tega pa nimajo le mladi, ampak tudi njihovi starši. Le-ti lahko redno videvajo svoje otroke in imajo v določeni meri nadzor nad tem, kar počnejo. Starši tudi pričakujejo, da se jim bodo otroci "oddolžili" s skrbjo zanje v starosti. Pri obeh gre za vzajemno korist, Ule in Kuhar (2009: 81) pa opisujeta to "sredozemsko" navezo starš - otrok kot ujetost v "zlato kletko", ki ima več negativnih posledic za mladega človeka, kot pa za njegovega starša.

3.7.3.2. Nordijski model ali univerzalistični tranzitni režim

- Države: Švedska, Danska, Finska, Norveška, v nekaterih pogledih tudi Nizozemska.

Glavna značilnost nordijskega socialnega modela so univerzalne ugodnosti za vse državljane. Pomembna načela sta univerzalizem in enakopravnost. Država aktivno pomaga pri kombiniranju družinskega življenja in kariere. Socialne politike so usmerjene v olajševanje povezovanja javne in zasebne sfere, zato so posamezniki manj odvisni od družine in skupnosti. Spodbujajo individualno zanašanje nase in predpostavljajo, da mladi od 16. do 25. leta še ne vedno točno, kaj bi radi, zato ustvarjajo pogoje, da začnejo zgodaj eksperimentirati in odkrivati, kaj si želijo. Tako se mladi do 25. leta že ustalijo in jih večina do te starosti že izvrši uspešen prehod v odraslost- se odselijo od staršev, imajo (ali so imeli) stabilno partnersko zvezo, so končali študij in, če niso že zaposleni, računajo na perspektivno službo.

Švedska je država, ki ima najbolj izrazite lastnosti nordijskega modela. Kot sem že omenila, večina Švedov do 25. leta doseže avtonomijo. Navadno so si do te starosti že ustvarili lastno gospodinjstvo in živijo v stalnih kohabitacijah. Pri teh letih je polovica univerzitetnih študentov že diplomirala in računajo na to, da bodo v kratkem dobili ustrezno delo. Glede na to, da si veliko Švedov po končani srednji šoli vzame nekaj let za potovanja ali delo, je to zavidljiva starost. Stopnja brezposelnosti je na Švedskem nizka, zato mladi ne občutijo stiske kot recimo v mediteranskih državah. Do poroke pride pri okoli 30. letih starosti, le-ta pa

temelji na vzajemnem poznavanju in spoštovanju partnerja. Rodnost je visoka in ni povezana z zakonsko skupnostjo. Za take "rezultate" je zaslužen sistem, ki spremlja vse vidike mladega človeka že od njegovih rosnih let.

Izobraževanje in usposabljanje

Švedska država ima obsežen in jasen interes za *srednje šole*. Prizadeva si za povezovanje izobrazbe z delom. Program srednjih šol traja tri leta in ga obiskuje 97 odstotkov mladih, z le desetino osipa. Šole imajo širok osnovni izobraževalni program, tako da lahko čim boljše pripravi posameznike na nadaljnje izobraževanje ali delo. Podjetja spodbujajo, da sodelujejo v oblikovanju teh programov, kar ima obojestransko korist. Še posebej je to priložnost za mlade, da jih opazijo potencialni delodajalci. Šole učencev ne želijo pripraviti le na nadaljnji študij, ampak jih želijo vzgojiti v samozavestne in samostojne posameznike, ki se bodo v prihodnosti zavzemali za njihovo lokalno skupnost in odgovorno izpolnjevali obveze do državljanov.

V *visoko šolstvo* je vključenih 40 odstotkov mladih od 19 do 22 let. Univerzitetni študij je dostopen vsakomur. Vsakdo ima možnost do študijske štipendije in posojil. To pravico koristi približno tri četrtine mladih. Da odplačajo morebitne dolgove, Švedski študenti kombinirajo študij in delo. Vpis na fakultete je omejen, zato mora biti študent pripravljen iti študirat v drug kraj. V nasprotju z Italijo je mladim Švedom študij stran od doma izziv. Tak sistem sicer daje prednost mladim iz boljše situiranih družin, vendar se na koncu izkaže kot učinkovit, ker študenti ne zavlačujejo s študijem. Za izobrazbo so potrebni trud in sredstva, sistem kaže jasno pot do kakovostne zaposlitve ter nehote spodbuja avtonomijo mladih. Zatorej ni čudno, da starost pri diplomiranju v zadnjih letih na Švedskem pada.

V splošnem se Švedska kot država čuti odgovorno za *usposabljanje* mladih, zato investirajo v njihovo produktivnost in neodvisnost. Zavedajo se, da sta neodvisnost in izobrazba med seboj povezani. Da bi bila Švedska podjetja uspešna, potrebujejo kakovostne delavce. Država financira na individualni (posameznike) in kolektivni ravni (podjetja), uči mlade uporabnih in koristnih znanj ter jih usposablja za poklice, po katerih se povprašuje.

Trg dela

60 odstotkov Švedov ne gre na univerzo in se po srednji šoli zaposli. To omogočajo ugodne delovne razmere, čeprav se le-te tudi na švedskem slabšajo. Vedno več je mladih, zaposlenih začasno ali za polovični delovni čas. Trg dela je mladim brez univerzitetne izobrazbe vse težje dostopen. Vendar pa država skrbi tudi za brezposelne mlade. Obstaja splošno zavarovanje za brezposelnost za tiste, ki so že bili prisotni na trgu dela (v višini 80 odstotkov plače), pa tudi osnovna podpora za mlade, ki še nikoli niso bili zaposleni. V kolikor se posameznik ne more preživeti le z osnovno podporo, dodatnih sredstev pa si ne more pridobiti, država plačuje še dodatno podporo. S temi ukrepi je vsem zagotovljen osnoven življenjski standard. Kljub vsemu je v nordijskih državah opaziti poslabšanje razmer, saj se je delež mladih, ki so prejeli dodatno podporo, v zadnjem desetletju najmanj podvojil.

Stanovanjska politika in bivanjske razmere

Stanovanjska politika Švedske omogoča mladim, da lahko zgodaj zapustijo dom staršev. Ta država se zaveda pomena neodvisnega življenja, pa tudi rodnosti. V 30. letih 20. stoletja se je s problemom nizke rodnosti spopadla tako, da je uvedla subvencije bivalnih površin; celotnega stanovanja ali samo prostora v hiši. Stanovanja so še danes cenovno dostopna tudi mladim. Poleg tega so med 60. in 70. leti zaradi pomanjkanja stanovanj uvedli še "milijonski program" in zgradili milijon novih stanovanj. Da bi ublažili prehod iz doma staršev v lastno gospodinjstvo, so na švedskem uvedli stanovanjsko podporo za mlade od 18. do 28. leta. Švedi podpirajo nakup lastnega stanovanja, ta da lahko zanj vsi v starosti od 1. do 29. leta varčujejo na posebnem varčevalnem računu.

Rezultat takega sistema je, da je pri starosti 20 let že skoraj vsak Šved odseljen od doma, tudi če ne študira. Le deset odstotkov mladih odraslih med 25. in 29. letom živi doma (Ule, Kuhar, 2003). Začetke neodvisnega življenja jih večina začne samih v majhnem najemniškem stanovanju. Tretjina se ta korak odloči narediti skupaj s partnerjem. Le redko se zgodi, da bi prišli nazaj domov. Dobri pogoji za nastanitev v lastnem gospodinjstvu mladim Švedom omogočajo, da živijo neodvisno in odgovorno eksperimentirajo s svojim življenjem.

Rodnost

Pri neodvisnem življenju imajo mladi več svobode za eksperimentiranje s partnerji, dokler se z enim od njih ne ustalijo in poročijo. Švedska spodbuja poroke, kjer se partnerja med seboj dobro poznata. Četudi pride do poroke šele približno pet let po osamosvojitvi, je to še vedno dosti prej kot npr. v Italiji. Povprečna starost, pri kateri se Švedi poročajo, je 30 za ženske in 32 let za moške, povprečna starost mater ob prvem otroku pa 28,5 leta. Poroka ni pogoj za starševstvo – več kot polovica otrok se rodi neporočenim parom. Država je aktivna pri podpori družinam. Kljub temu, da sta za preživljanje družine potrebna dva dohodka, je nordijski model naklonjen kombiniranju privatnih in kariernih obveznosti. Tako se je ustvarila nova oblika družine, imenovana "javna družina", pri kateri sta starša zaposlena, otroci pa v javnem varstvu. Zaradi dobro razvitih sistemov varstva otrok, otroških dodatkov in materinskega oziroma starševskega dopusta, imajo nordijske države najvišjo stopnjo rodnosti med vsemi evropskimi državami. Na Švedskem in Finskem rodnost celo narašča, sicer pa najvišjo stopnjo le-te beleži Norveška.

3.7.3.3. Srednjeevropski – germanski model ali poklicno usmerjen tranzitni režim

- Države: Nemčija, Nizozemska, Avstrija, Belgija, Švica, Luksemburg, z zadržkom Francija.

Prehod v tem modelu je poklicno usmerjen. Kariera je bistvenega pomena. Neodvisnost posameznika je pogojena s položajem v delovni sferi. Koncept mladosti je povezan z razporedom in dodelitvijo pozicije na trgu dela in v socialnem okolju. Mladi so glede na njihov status na trgu dela izključeni iz polnega socialnega državljanstva. Nezaposlenost mladih je razumljena kot neuspeh v procesu socializacije zaradi primanjkljajev v vzgojnih dosežkih ali socialnih spretnostih. Ker teži k ohranjanju statusnih razlik, ga nekateri imenujejo tudi konservativni model. Socialno varstvo razlikuje med tistimi, ki prejemajo minimalno socialno pomoč in tiste, ki plačujejo zadostne prispevke za socialno varstvo. Nadomestila in denarne ugodnosti koristijo le zaposleni, zato so mladi v precejšnji meri odvisni od staršev. Temelj sistema blaginje je tudi v tem primeru družina, ker igra glavno podporno vlogo v procesu prehoda v odraslost. Dohodek in državne podpore so neenakomerno porazdeljene in koncentrirane na osebe v delovnem razmerju. Otroci v državah germanskega modela so se že

v zgodnjih letih prisiljeni odločati o stvareh, ki so odločilnega pomena za njihovo nadaljnjo poklicno pot. Tako v Nemčiji kot Nizozemski, je tudi v Avstriji in Švici razširjeno vajeništvo. (Nizozemska je izmed teh držav najbolj hibridna, ker kombinira tudi aspekte univerzalnega prehodnega režima.) Obstajajo programi za zaposlovanje, katerih cilj je vključiti mladino na trg dela; bodisi na usposabljanje bodisi v redno zaposlitev. Tudi v srednjeevropskih državah najdemo pojav "jo-jo prehodov" v odraslost, in sicer v smislu navigiranja med splošnimi smernicami, zahtevami institucij in osebnimi karierami.

Drugače pa se v prehodih v poklicno usmerjenih državah uveljavljajo naslednji trendi: mladi večinoma neposredno preidejo iz doma v zakonsko zvezo, čeprav dom zapustijo razmeroma pozno. Povečuje se vpis v nadaljnje izobraževanje kljub pomanjkanju štipendij. Honorarna dela za mlade so prej izjema kot pravilo, a je opaziti premik v tej smeri. Srednjeevropska mladina pozno dosega samostojnost. Sicer pa tu ni čutiti toliko stanovanjske problematike, ker so stanovanja številčnejša in cenovno dostopna. Mladi si navadno pridobijo stanovanje kmalu za začetkom kariere. Tako je olajšano načrtovanje družine, kljub vsemu pa se s porodi počaka do zagotovitve minimalne finančne varnosti in materialnega standarda. Porodi zunaj zakonske zveze so prej izjema kot pravilo.

Paradigmatska država poklicno usmerjenega režima je Nemčija. Tu je še vedno zaznati posledice združitve, ki se kažejo v visokem deležu brezposelnosti, še posebej med 20 do 24-letniki. Ta država nima posebej izrazitih vidikov prehodov, izstopajo pa tri področja, ki na to vplivajo, in sicer:

- Zgodnje odločanje o šolanju oz. poklicni usmerjenosti
- Spremembe visokošolskega izobraževanja – visok vpis
- Vajeniški sistem

Izobraževanje in usposabljanje

Nemški šolski sistem je izjemno pomemben. Vrsta srednje šole, ki jo posameznik obiskuje, pomembno zaznamuje način prehoda v odraslost. Šolski sistem je stratificiran in sestavljen iz treh tipov srednjih šol: Hauptschule, Realschule in gimnazija. Prva dva tipa usmerjata mlade v poklicno usposabljanje in delo, gimnazija pa je odskočna deska za nadaljevanje študija na

univerzi ali politehniki. Dolžina omenjenih tipov šolanja traja skupno devet, deset ali trinajst let, če se ga zaključi v predpisanem času.

Zgodnje odločanje o šolanju oz. poklicni usmerjenosti

O usmeritvi v čimprejšnjo zaposlitev ali dolgotrajnejše izobraževanje se morajo mladi oz. otroci odločati že po četrtem ali šestem razredu osnovne šole. Te odločitve so bistvenega pomena, saj predstavljajo osnovo za poklic. Ker pa se otroci o tako pomembnih stvareh ne morejo odločati sami, so te odločitve večinoma plod želja staršev ter raznih (nezanesljivih) testov, mnenj in priporočil. Če izvzamemo dejstvo, da otroci pri desetih letih nimajo predstav o svoji poklicni poti, so logične posledice zgodnjega odločanja naslednje: zapostavljenost učencev, pri katerih se kognitivni interesi in nadarjenost razvijejo kasneje ter ustvarjanje razrednih razlik in prenašanje le-teh v naslednje generacije. Nemčija ima sicer dokaj uravnoteženo poklicno stratifikacijo, ki pa gotovo ni odraz odločitev otrok četrtil razredov osnovne šole.

Visokošolsko izobraževanje

Mladim, ki se odločijo za nadaljevanje študija, Nemčija nudi finančno podporo. V zadnjem času stopnja teh podpor na žalost pada. Diploma v Nemčiji ima še vedno svojo vrednost, ne glede na veščine, ki se jih med izobraževanjem dejansko pridobi. Dodiplomski študij ni točno strukturiran, se pa pričakuje, da bo študent diplomiral v roku petih let. Razlike med časom, ki ga potrebujejo posamezni študenti za diplomiranje, so kar velike. Veliko študentov podaljšuje študij čez pričakovani rok. Za to navajajo razloge, kot sta raziskovanje življenjskih opcij in strah pred nezaposlenostjo. Študij je opcija in sredstvo ne samo za pridobitev izobrazbe, ampak služi tudi izogibanju neprijetnostim.

Vajeniški sistem

V kolikor se mladi ne odločijo obiskovati univerze, jim prehod v odraslost lajša vajeniški sistem. Ta se je v kar 80 odstotkih izkazal za najučinkovitejši model prehoda iz šole na delo. Sestavljen je iz dveh komponent: izobraževanja ob delu in poklicnega usposabljanja v šoli. Nekateri ga zato imenujejo tudi dualni sistem. Pri tem sistemu gre za sodelovanje in

povezovanje pomembnih segmentov trga dela: podjetij, vlade in sindikatov. Mladi se lahko izučijo za 360 poklicev. Vajeništvo traja najmanj tri leta, tako da se ga zaključi pri 18 letih. Ta sistem je predstavljen kot alternativa tistim, ki jim ne ustreza tradicionalno šolanje. Na praktičen način povezuje šolo, predstavlja jasno pot do varne ekonomske in socialne prihodnosti in ponuja možnosti za poklicno napredovanje ali samozaposlitev.

Vajeniški sistem omogoča ekonomsko neodvisnost že v zgodnji odraslosti in nastopa kot odskočna deska pri zgodnjem ustvarjanju družine. Trenutno pa se ta sistem zaradi pritiskov srečuje s številnimi problemi. Kljub temu, da so mesta razdeljena enakopravno za ženske in moške, je še vedno prisotne veliko rasne in etnične diskriminacije. Ker se gospodarstvo in razmere na trgu bliskovito spreminjajo, jim vajeništvo ni več kos. Za uspešno delovanje tega sistema je potrebna stabilnost in predvidljivost potreb po poklicih, kar pa danes ni več mogoče. Trg dela postaja vse bolj tržno usmerjen. Veča se število začasnih služb in narašča neskladje v povpraševanju po poklicih. Ustanavlja se vedno več majhnih, tujih ter zasebnih podjetij, ki niso pripravljena investirati v usposabljanje. Vajeniški sistem temelji na kompleksnih medsebojnih povezavah med podjetji, vlado in sindikati, zato ne more slediti modernemu toku sprememb. Vprašanje je, koliko časa se bo ta sistem še obdržal kot koristen in učinkovit, glede na to, da je vedno več povpraševanja po izobraženih in fleksibilnih, ne pa poklicno izurjenih ljudeh.

Stanovanjske in bivanjske razmere

Stanovanjska slika mladih Nemcev je po izsledkih raziskav dobra, čeprav sama nisem takega mnenja. Nemčija teži k zmanjšanju posredovanja države in okrepitvi trga, zato ima slednji prednost pri preskrbi stanovanj. Državno in občinsko organiziranje stanovanj se zavrača, upada tudi število javno subvencioniranih in socialnih stanovanj. Poleg tega so javna stanovanja primerna za številčnejša gospodinjstva in ne le za eno osebo. Dejstvo je, da so mladi kot prvo odvisni od zasebnih trgov, kot drugo pa imajo prav na trgu slab pogajalni položaj. Prav zaradi tega ne bi mogla trditi, da je njihova stanovanjska situacija zavirljiva, sigurno pa je boljša kot npr. v sredozemskih državah.

Rodnost

Kar zadeva ustvarjanje družine, narašča delež "življenja na koruzi", izvenzakonskih rojstev in samskih mladih odraslih. Povprečna starost ob rojstvu prvega otroka je 29 let, v povprečju pet let pa sledi še drugi otrok. Kljub temu se povečuje delež žensk brez otrok. Mladi moški vedno dlje ostajajo v hiši staršev. Ne smemo pa zanemariti še razlik med vzhodnim in zahodnim delom Nemčije – na vzhodu so ženske ob prvem rojstvu precej mlajše.

3.7.3.4. Angloameriški model ali liberalni tranzitni režim

- Države: Velika Britanija, ZDA, Kanada.

Ker so si prehodi v ZDA, Kanadi in Veliki Britaniji med seboj zelo podobni, govorimo o angloameriškem modelu. Na tem območju se poudarjajo individualne pravice in osebna odgovornost, ne pa kolektivna skrb. Manualno delo je na izmed glavnih vrednot. Izobraževanje je tu nižje vrednoteno, zato so povezave med šolami, trgov in usposabljanjem zelo šibke. Družba je še vedno stratificirana po razredih. V primerjavi z drugimi razvitimi državami so mladi tu najbolj socialno izključeni.

Šolstvo je univerzalno in dostopno vsakomur, čeprav v nekaterih regijah ostaja še selektivni sistem. Pričakuje se, da se z izobraževanjem konča do 16. leta starosti. V 80. letih je večina mladih vstopila na trg dela takoj po obveznem šolanju, v zadnjih desetletjih pa se je razvil raznolik srednješolski sistem, ki je sprožil različne sisteme poklicnega usposabljanja in izobraževanja. Tog šolski sistem je zamenjal nov, fleksibilnejši. Ta sistem traja do 18. leta in ponuja mnogo akademskih priložnosti, kar pomeni, da lahko posameznik vanj večkrat vstopi in izstopi.

Mladost je pojmovana kot prehodno obdobje, ki ga je treba čim prej preiti. Na to kaže obstoj programov za "zaposlitev mladostnikov". Cilj je vstopiti na trg dela kakor hitro mogoče, zato so sistemi izobraževanja in usposabljanja kratkoročni in ciljno usmerjeni. V Angliji in ZDA je uveljavljena New Deal² zaposlovalna politika. Poudarek na osebni odgovornosti je tudi na

² New Deal oziroma kasneje Flexible New Deal je vladni program aktivnega trga dela.

Angleška vlada ga je predstavila že leta 1998. To je kredit za brezposelne osebe ali delavce oz. ...100

področju dohodka in socialnega rizika. Udeleženosť v tem programu je npr. prostovoljna, vseeno pa "sankcionirana" z izpadom dohodka. Kot v večini držav, se tudi v liberalnih povečuje odvisnosť mladih od družinskih dohodkov.

Zapuščanje doma staršev poteka po ustaljenem vzorcu: mladostniki najprej živijo s prijatelji, nato v kohabitaciji s partnerjem, temu pa sledi poroka. To velja pretežno za šolajoče se mlade, medtem ko tisti iz delavskega razreda navadno izpustijo življenje s prijatelji in neposredno preidejo v kohabitacijo ali zakonsko zvezo. Mladi razmeroma hitro izkusijo življenje v dvoje. Povprečna starosť pri prvem samostojnem skupnem življenju je med najnižjimi v Evropi. Razmik med starostjo ob začetku skupnega življenja in rojstvu prvega otroka je kar visok. V ZDA in Veliki Britaniji gre zaznati tudi nadpovprečno visok delež samskih mater.

Za boljše razumevanje načina prehajanja v odraslost je predstavljena praksa v ZDA. So najbolj dramatičen prikaz angloameriškega modela, saj veljajo za najbolj individualističen narod na svetu. Prehodi so vezani na osebno iniciacijo in socialna omrežja. ZDA predpostavljajo, da lahko posameznik doseže prav vse, kar si želi, če ima le dovolj volje in samoiniciative, pa tudi, če zna uporabiti svoj kulturni kapital in socialno omrežje. Vajeti so v rokah posameznika, institucije pa so jim pri tem v oporo. Če jim na začetku ne uspe, imajo na

družine z nizkimi dohodki. Namen projekta je zmanjšanje brezposelnosti z zagotavljanjem usposabljanja, spodbujanja k iskanju (boljše) zaposlitve ali pa se udeleži kot pomoč pri vztrajanju v obstoječem delovnem razmerju. Večina programa je financiranega s strani samostojnih podjetij. Kot pravijo, temelji na podobni ideji kot politika zaposlovanja na Švedskem. S tem programom želijo reformirati in okrepiti socialno državo v večjo korist državljanov. Program so razložili na več ciljnih kupin, med njimi za mlade od 18. do 24. leta starosti (New Deal for Young People) in New Deal 25+ za mlade odrasle v starosti 25 let ali več in enostarševske družine. Zanimivo je, da so kot posebno skupino navedli nezaposlene glasbenike. Z letošnjim letom so uvedli tudi program za vzpodbujanje samozaposlovanja. Posamezniki izbirajo med štirimi področji, ki bi izboljšale možnosti boljše zaposlitve, in za to prejema jo denarno podporo. Lahko se udeležijo 12-mesečnega šolanja in usposabljanja, iščejo ustreznejše delo na svojem področju, se izobražujejo na področju okoljevarstva ali delajo v prostovoljnem sektorju. V praksi se ta program za nekatere izkaže kot učinkovit, za druge pa ne. Ene od kritik so, da veliko ljudi ne zna dobro oceniti programov, da se jih veliko vrne in poskuša znova in da so dejanski denarni prispevki precej manjši, kot bi morali biti. Za program 25+ je nekdo dejal, da ne uči dejanskih spretnosti, ampak "kvečjemu zapravljaš čas z učenjem pisanja življenjepisa" (Vir: Wikipedija, [http://en.wikipedia.org/wiki/New_Deal_\(United_Kingdom\)](http://en.wikipedia.org/wiki/New_Deal_(United_Kingdom))). Program New Deal je uveljavljen tudi v ZDA.

voljo druge in tretje priložnosti. Problem pri tem pa je, da so znanje in socialna omrežja neenakomerno razporejena. Družinske podpore so razmeroma nizke, prav tako podpore s strani države ali podjetij. Revni, nebeli mladi ali mladi, ki ne gredo na univerze, so v zelo negotovem položaju. Taki večinoma tudi ne vedo, da so jim dostopne še druge možnosti, zato takoj vržejo "puško v koruzo". Rasni problemi so v ZDA še vedno pereči. Poleg kriminala in zgodnjega rojevanja se ameriške družine spopadajo še s problemi šolanja, bivalnimi razmerami in stresom zaradi razmer na trgu (višina realnih plač pada). "ZDA so med najbolj socialno diferenciranimi družbami na svetu, zato so tudi razlike med prehodi različnih skupin mladih v odraslost najbolj izrazite" (Ule, Kuhar 2003: 92).

Izobraževanje in usposabljanje

Šole v Ameriki so urejene po naslednjem sistemu: prevladujejo katoliške zasebne šole. Javne šole niso stratificirane glede na sposobnosti. Ločevanje je prisotno samo v splošnih oziroma univerzalnih srednjih šolah. Stopnja osipa v srednjih šolah je precej visoka, še posebej med osemnajstletniki. Po končani srednji šoli lahko mladi študij nadaljujejo na enem od treh tipov višje šole oz. visokošolskem programu: dvoletnem – izobraževalno in poklicno usmerjenem programu, dodiplomskem – pretežno izobraževalnem, ali podiplomskem programu – z izobraževalnim in poklicnim poslanstvom.

Za razliko od srednjih šol so v Ameriki stratificirane le univerze. Univerzitetni sistem je hierarhično urejen in cenovno drag. Starši varčujejo za otrokovo šolanje že od njegovega rojstva, če si seveda to lahko privoščijo. Navadno so to družine iz srednjega sloja. Stopnja osipa na univerzi je zato mnogo manjša kot v srednjih šolah. Kljub nizki splošni družinski podpori so starši najbolj pripravljeni investirati ravno v visokošolsko izobraževanje.

Bivanjske razmere, ekonomski položaj in trg dela

Kar se tiče samostojnega življenja, se morajo mladi znajti pretežno sami. Ko se odselijo od doma, začnejo najpogosteje živeti s prijatelji oziroma sostanovalci istega spola, ne glede na to, ali so zaposleni ali še obiskujejo fakulteto. Življenje s sostanovalci jim omogoča delitev stroškov bivanja in seveda samostojnost. Pomoč staršev jim v tem primeru ni široko razpoložljiva, zato se mladim Američanom ni v navado vračati domov. Američani iz srednjega sloja se včasih začasno vračajo domov po izgubi službe ali ločitvi, za družine nižjih

slojev pa je to skoraj nemogoče. Slabše situirane družine lahko le redkokdaj ponudijo pomoč v obliki zavetišča, denarja in hrane.

Značilno za ZDA je, da veliko mladih po 16. letu kombinira šolanje in delo. Univerzitetnih štipendij, ki bi pokrile vse stroške, je malo. Izjema so nestrokovna dodiplomska področja. Mladi, ki nimajo premožnih staršev, torej potrebujejo posojilo, morajo delati ob študiju, ali pa celo oboje. Tisti, ki ne gredo na univerzo, se morajo spopadati z brezposelnostjo in menjavati različne službe. Zlasti do 25. leta je brezposelnost pogost pojav. Pri iskanju službe gre, tako kot na drugi področjih, za stvar osebne iniciative in vez, ne pa nameščanja s strani podjetij. Poklicno usposabljanje ni dobro uveljavljeno, saj podjetja niso naklonjena sodelovanju z vlado in sindikati. Če že, izvajajo lastna usposabljanja. Tako ohranjajo maksimalno fleksibilnost pri najemanju in odpuščanju delavcev. V zvezi s tem so se na trgu začele pojavljati agencije za svetovanje brezposelnim mladim. Te agencije sicer mladim svetujejo, kako iskati službo, ne učijo jih pa specifičnih veščin ali posredujejo pri konkretnih službah. Pri tem gre najbrž bolj za "biznis" kot dejansko pomoč.

Mladi Američani so veliki potrošniki. K temu jih nagovarjajo trg in oglaševalci, saj so ZDA eden izmed najbolj tržno dominantnih narodov na svetu. Seveda si mladi želijo živeti vsaj približno tako, kot je splošno zaželeno ali že kar sprejemljivo. Tak življenjski stil pa ni poceni, ampak zahteva znatne potrošne potrebe. Ker je družinska pomoč šibka, pridobitev zaposlitve do poznih 20. let pa težka, mladi za doseganje potrošniškega življenjskega standarda iščejo alternativne poti. Te se kažejo v goljufijah in podzemni ekonomiji, rezultat pa so številna kriminalna dejanja.

Rodnost

Glede nadzora rojstev Američani niso tako podučeni. V primerjavi z drugimi razvitimi državami so rojstva pri ženskah, mlajših od 20 let, bolj pogosta. Razpršenost glede starosti je velika, sicer pa v povprečju Američanke rodijo prvega otroka v poznih dvajsetih letih. Delež samskih mater je visok. Samohranilstvo je v Ameriki še vedno stigmatizirano, podporne storitve so skromne. Kohabitacije so bolj tolerirane v večjih mestih, drugače pa se spodbuja zakonsko urejeno partnerstvo, četudi v zgodnjih letih. Materinski in starševski dopusti niso razširjeni. Če že, so zelo kratki. Zagotovljeno ni niti varstvo otrok. Izjema so podjetja, ki urejajo varstvo z lastnimi vrtci, saj želijo, da bi se njihove delavke počutile sproščeno.

Sistem drugih možnosti

Pri možnostih ni noben nacionalni sistem tako fluiden kot Ameriški. Ule in Kuhar (2003: 92) poimenujeta to prakso "sistem drugih možnosti". ZDA ponujajo mladim druge in tretje priložnosti, če ugotovijo, da so na začetku zgrešili oz. prenizko ciljali. Te možnosti se jim odpirajo zlasti na treh področjih: izobraževanju, zaposlovanju in na zasebnem področju.

Srednješolski osipniki se gredo lahko šolat na dvoletno višjo šolo. Na ta način nadoknadijo primanjkljaje, če pa že izpolnijo nekatere standarde, pa gredo lahko celo na univerzo ali diplomski študij. Tisti, ki so imeli v srednji šoli npr. slabe ocene in so se vpisali na manj znano univerzo, lahko še vedno študirajo na bolj kakovostni univerzi, če so se pri študiju izkazali. "Razuzdani" ali malopridni mladi, ki se ne želijo izobraževati, si lahko s služenjem v vojski pridobijo priporočilo, ki je pri delodajalcih zelo cenjeno. Lahko sprejmejo katerokoli delo, ki je na voljo in s kakovostnim opravljanjem le-tega dokažejo svojo osebno vrednost, zanesljivost in motiviranost. Delodajalci dajejo možnost tudi mladim z malo delovnimi izkušnjami. Nekateri jih spodbujajo, da obiskujejo večerne tečaje. Možnosti se jim odpirajo tudi na zasebnem področju, npr. v ponovnih porokah, ločitvah in kohabitacijah v zgodnjih letih, saj le-te postajajo vedno bolj sprejemljive, če ne že kar običajne.

Amerika sicer mladim ne zagotavlja kulturnega sponzorstva za eksperimentiranje, jim pa ponuja možnost, da se vrnejo na prvotni tir ali napredujejo na višjega, če želijo. Sistem drugih možnosti posameznikom daje čas, da izrabijo ponujene priložnosti, ko se skristalizirajo njihove sposobnosti, potrebe in interesi. Noben drug sistem ne omogoča, da bi se o tako temeljnih korakih odločali v tako pozni starosti. To pa ne pomeni, da se lahko z njimi okoristijo brez odrekanih in moralnih bojov. Večina tistih, ki priložnosti najbolj potrebujejo, zanje niti ne vedo. Uspešen prehod v mladost je v veliki meri rezultat soustvarjanja s skrbnimi in ekonomsko zadostno preskrbljenimi starši. Velik delež mladih nima take sreče, zlasti revni in pripadniki rasnih manjšin. Ti ne odraščajo po "varnih" poteh in so zaradi tega nekako neposredno kaznovani s še slabšim družbenim položajem.

Individualizem

Nacionalni cilj v ZDA je zanašanje nase. Posamezniki imajo vso svobodo na področju izobraževanja, službe, intimnega in potrošniškega življenja. To pa praktično pomeni, da si

morajo na dotičnih tržiščih sami izpogajati svoj položaj in živeti s posledicami svojih odločitev.

3.7.3.5. Postkomunistični model ali postsocialistični tranzitni režim

Definirati ta režim je razmeroma težko, in sicer iz dveh razlogov; pomanjkanje primerljivih raziskav in površna domneva, da je obstajal le en postsocialistični režim z razliko med centralno in vzhodno Evropo. Ta del Evrope si deli dediščino sistema, v katerem so bile individualne in kolektivne problematike stvar države. Postsocialistični sistem kombinira aspekte poklicno usmerjenega in univerzalnega prehodnega režima. Izobraževanje in usposabljanje je bilo tesno povezano in načrtovano s potrebami v ekonomiji. V kolikor so bile osebne možnosti zelo omejene, je bila zaposlitev predvidljiva in zagotovljena. S spremembo postsocialističnega režima se je sprožil proces individualizacije, zato je prepad med priložnostmi in tveganji neprimerljivo večji kot v zahodnih družbah. Izobraževanje in usposabljanje težko sledita pospešenem gospodarskemu razvoju, enako razvoj delovnih mest in politika zaposlovanja. Veliko mladih se izobražuje, medtem ko "čakajo" na stabilno zaposlitev. Peščica jih tvega in se samozaposlijo. Takoj po socializmu so uvedli pomoč brezposelnim, ki so jo koristili mnogi mladi, vendar so te pomoči nato omejili. Odvisnost od družine je prevladujoča oblika modela prehoda v odraslost.

Kot je razvidno iz zgornjega teksta, v postkomunistični model uvrščamo države, kjer je v preteklosti prevladovala komunistična ideologija in socialistični totalitarni režim. Te države so konec 80. let doživele propad tedanje ureditve. V glavnem je to pomenilo zrušitev planske družbe in prehajanje k tržno utemeljenemu družbenemu redu. Države so morale popolnoma reorganizirati gospodarstvo, drastične posledice pa so se čutile tudi na ostalih življenjskih področjih. Tranzicija k tržni družbi je sistemu povzročala nemalo težav. Nekateri so zaradi tega obogateli, drugi pa obubožali. Ljudje so upali, da bo ta nered le začasen, trajal pa je po več let, ponekod še kar traja. Pri "vzdrževanju socialne kohezije" (Ule, Kuhar, 2003: 93) imajo v obdobju tranzicije največjo odgovornost država blaginje, družine in skupnost.

- Države:

Med obdobjem tranzicije so se v prehodih v novo družbo pojavile velike razlike. Vsaka od vzhodnoevropskih držav ima namreč svoj specifičen potek prehajanja. Ponekod so si po ekonomski recesiji hitro opomogli, drugod pa je prišlo do resnih ekonomskih kriz. Danes so nekatere države že na koncu tranzicije, so pa tudi take, pred katerimi je še dolga pot. Države postsocialističnega prehodnega režima lahko glede na pozicijo v tranziciji razdelimo na pet sklopov:

1. Države, ki so si hitro opomogle od političnega in ekonomskega šoka:

- *Osrednje vzhodnoevropske države* (Češka, Madžarska, Poljska, Slovenija in Slovaška)

2. Države, ki so počasneje, vendar očitno ponovno "oživele":

- *Baltske države* (Litva, Latvija, Estonija)

3. Države, kjer se recesija nadaljuje, a se počasi premika na bolje:

- *Južne vzhodnoevropske države* (Bolgarija, Makedonija, Romunija)

4. Države, v katerih se recesija še nadaljuje in kjer imajo pred seboj še dolgo pot:

- *Zveza neodvisnih držav* (Belorusija, Moldavija, Rusija, Ukrajina)

5. Bivše komunistične države, v katerih je predzadnje desetletje divjala vojna, zato jih je treba obravnavati posebej:

- *Države bivše Jugoslavije* (Hrvaška, Srbija, Bosna in Hercegovina, Slovenija).

Tranzicija je pustila sledi tudi v življenju mladih. Te so se odražale v postopnem pojavljanju fleksibilnosti mladinskih življenjskih potekov in rahle individualizacije. Javni sektor zaposlovanja se je začel premikati k zasebnemu. Zgodnji vstop na trg dela je zamenjalo neprekinjeno izobraževanje. Namesto produkcijsko vodenega socialnega življenja je le-to začelo postajati vedno bolj potrošniško usmerjeno. Začel je prevladovati en vidik trga, in sicer neformalne ekonomske dejavnosti. Vse te spremembe so privedle do ekspanzije novih

poklicev, naraščanja vpisa v nadaljnje izobraževanje, neenakosti v dohodkih in socialne stratifikacije ter vse večjega osiromašanja.

Trg dela

V socialističnem režimu brezposelnost skorajda ni obstajala. Po njegovem padcu pa je začela naraščati, še posebej med mladimi odraslimi in ženskami. Trg dela je krepil svojo vlogo v življenju ljudi. Poudarjal je avtonomijo, samoiniciativnost, zaupanje vase in povečeval občutek osebne odgovornosti za lastno življenje. Sledila je ekspanzija priložnosti in nevarnosti na vseh dimenzijah življenja. Varno "zavetje države" je slabilo, in povečal se je pritisk po tekmovalnosti, ki je postajal ključ do uspeha. Najprej se je pojavil v šolah, nato pa se razširil še na prosti čas. Poleg "zaposlitvenih" so se ustvarjale še "prostočasne" kariere, kar je vodilo do velikega razlikovanja mladih, še posebej v smislu deljenja na "uspešne" in "neuspešne".

Izobraževanje

Nov način življenja je zahteval veliko predanost službi. Vzcveteli so poklici, povezani s finančnim trgom in legalnim sistemom. Pomembno je bilo, da so bili mladi seznanjeni s trgom dela. Za to je skrbelo institucionalno omrežje informacijskih servisov in uradov za prekvalificiranje, poklicno usmerjanje in samozaposlovanje. Pojavile so se tudi zasebne šole in univerze. Mladi so se začeli izobraževati za manjkajoče profile, kar je privedlo do povečanja vpisa in podaljševanja šolanja. Povečal se je predvsem delež žensk, ki so se vpisale na fakultete. Podatki kažejo, da se je med leti 1989 in 1997 v Romuniji, Bolgariji, Poljskem in Madžarskem ta delež kar podvojil. Čeprav je bila celotna stopnja vpisa v primerjavi z zahodnoevropskimi državami znatno nižja, je bil za postkomunistične države to velik premik. Stroški izobraževanja so se povečali, zato je bilo veliko mladih primoranih kombinirati študij in delo ali celo prekiniti študij, dokler niso zaslužili za nadaljevanje. Po eni strani so mladi dobili obilo možnosti za podjetniške dejavnosti in obogatitev, po drugi pa jim je pretila nevarnost brezposelnosti ter socialna in osebna degradacija.

Rodnost

Poleg omenjenih sprememb na trgu dela in področju izobraževanja je v tranzicijskih državah prišlo do precejšnjih demografskih sprememb. Pred tranzicijo je bilo v vzhodnoevropskih državah odraščanje zelo univerzalno. Poroke, zgodnja rojstva in štiri-članske družine so bile skorajda pravilo. K takim zgodovinskim okoliščinam je prispeval totalitarni režim. Na koncu devetdesetih let pa se je prvič zgodilo, da so se ljudje začeli množično odločati za življenje brez otrok. Stopnja rodnosti je upadla za polovico. Ule in Kuhar (2003: 94) pravita, da je bila "stopnja upadanja rodnosti brez primere v zgodovini človeštva v mirnih časih". Zmanjšalo se je število porok, povečal pa se je delež izvenzakonskih rojstev in neporočenih parov, ki so živeli skupaj. Materinstvo ni bilo več univerzalno. Družine z dvema otrokoma niso bile več norma. Odlašanja z ustvarjanjem družine je bilo vedno več in vse kaže, da se bodo ti trendi tudi v prihodnosti nadaljevali.

Vzroke za te spremembe demografiji pojasnjujejo na različne načine. Primarni vzrok novih demografskih trendov bi bile lahko ekonomske težave. Z nenadnim ekonomskim padcem so se stroški otrok znatno povečali. Nekateri so mnenja, da padec rodnosti temelji na dolgoletnih kulturnih spremembah, npr. naraščanju avtonomiji žensk in individualizmu. Te naj bi se začele pojavljati že prej, tranzicija pa naj bi jih pospešila in "pahnila" na površje. Prebivalci postkomunističnih držav so bili navajeni na ekstenzivno posredovanje države, sedaj pa se od njih zahteva, da sami poskrbijo zase. Ljudje imajo kar naenkrat svobodo in lahko izbirajo med različnimi življenjskimi stili, hkrati pa se morajo sami znajti v negotovih ekonomskih razmerah. Seveda so bile reakcije na te situacije različne – nekateri so se znašli in ubrali aktivne strategije, drugi pa so ostali pasivni, ker niso vedeli kako in kaj.

Ukrepi družinske politike

Tudi države so se različno odzvale na demografske spremembe. Osrednjo vlogo v komunizmu je imela dobro oblikovana in razkošna družinska politika, zato so se državni ukrepi v tranziciji usmerili predvsem na to področje. Prvotni cilj te politike je bilo pospeševanje enakosti in blažitev revščine, kasneje pa rast prebivalstva. Na Madžarskem in Češkoslovaškem je socialna politika izdatno pomagala parom, da so lahko imeli čim več otrok, v Romuniji pa so imeli glede rodnosti celo prisilne ukrepe. Posredovali so z učinkovitimi orodji, kot so materinski dopusti in dopusti za nego otroka, otroškimi dodatki ter nadomestili plač za

odsotnost od dela zaradi družinskih obveznosti. Po tranziciji so se dopusti obdržali, državne podpore pa znatno zmanjšale. Zmanjšalo se je tudi število vrtcev.

V prizadevanju za omilitev nastalih neugodnih okoliščin med posameznimi državami obstajajo določene razlike, a njihov namen ostaja enoten. "Tendenca vseh držav je dajati podporo družinam ne glede na njihov dohodek, fleksibilizirati starševski dopust in izdatneje finančno podpreti družine z veliko otroki." (Ule, Kuhar, 2003: 95).

Glede na odnos do podpiranja družin ločimo tri tipe držav:

1. Pronatalni tip
2. Protradicionalni tip
3. Neintervencionistični tip

Pronatalni tip si prizadeva dvigniti rodnost. Primer tega tipa je Madžarska, kjer država z različnimi ukrepi posreduje zaradi nizke rodnosti.

Poljska in Slovaška sta predstavnici *protradicionalnega tipa*. Njuna glavna skrb je družina. Ti dve državi podpirata tradicionalno predstavo o družini, tako da krepi arhetip moškega hranitelja. Na Poljskem celo omejujejo splave. Tako konservativno ravnanje je odsev katoliških vrednotnih usmeritev.

Češka ponuja podporo samo družinam v pomanjkanju, zato spada k *neintervencionističnemu tipu*. Kot v mnogih postkomunističnih državah, se je tudi na Češkem prvotna ekstenzivna državna pomoč po tranziciji omejila le na družine z nizkimi dohodki.

Redukcija družinskih podpor je bila po mojem mnenju najizrazitejši negativni ukrep v obdobju (post)tranzicije. Na odlaganje ustvarjanja družine so vplivali tudi ukrepi na področju zaposlovanja in stanovanjske politike. Z ukinitvijo obveznega zaposlovanja se je zvišala stopnja brezposelnosti, kar je prizadelo predvsem ženske. Pred tranzicijo so države izdatno subvencionirale stroške bivanja, še posebej družinam. Po letu 1990 so bile vse te prioritete odpravljene. Kot pozitiven ukrep lahko štejem spremembo in podaljšanje materinskega dopusta v starševskega, do katerega so upravičeni tudi očetje. Na Češkem ta traja kar štiri leta, na Slovaškem in Madžarskem tri, na Poljskem pa dve leti.

Vdor zahodne potrošniške ideologije

Spremembe zaradi tranzicije so bile velik šok za ljudi, ki so bili navajeni enoličnega, vendar varnega življenja. Javnomnenjske raziskave so pokazale, da so ljudje še naprej računali na državno pomoč in to v enaki meri, kot prej. Države si sicer prizadevajo okrepiti pomoč družinam, pozabljajo pa, da je potrebno ustvariti pogoje za krepitev individualnih odgovornosti, ki jih nova družba tako zelo poudarja. Menim, da je uvedba tržnega sistema postsocialistične države najbolj škodovala zato, ker je tako grobo in nenadno posegla v njihov sistem. Glede na to, da brezposelnosti v njihovem sistemu praktično ni bilo, je bil ta sicer nefleksibilen sistem tisti čas uspešen. Težko in nerazumljivo je, zakaj bi se mogel ravno takrat spremeniti. Največjo oviro pri vsem pa vidim v tem, da tržna družba vsiljuje način življenja, ki ne upošteva zmogljivosti prilagajanja in potreb; niti gospodarskih zmožnosti zaradi lege in surovin, niti vrednotnega sistema, kaj šele globokih historičnih korenin. Tudi Rus je v svojem delu *Socialna država in družba blaginje* zapisal, da so se "Realsocialistični sistemi v vzhodni Evropi [...] zrušili kot hiše iz kart", ker so "ideološke orientacije, politični sistemi in gospodarske strukture na vzhodu nekompatibilne z demografskimi, proizvodnimi, socialnimi in kulturnimi procesi, ki so potekali na ravni vsakdanjega življenja" (Rus, 1990: 11). V isti sapi pa navaja, da so :

Katastrofe [...] pravzaprav zveste spremljevalke družbenega dogajanja v vzhodnoevropski državah: so izraz nemoči, da bi se te države iz prerazvitih industrijskih družb prelevile v postindustrijske družbe, v družbe, ki temeljijo predvsem na makroregulaciji vsakdanjega življenja in ne na državnem intervencionizmu. (*ibid.*).

3.8. SLOVENIJA NA PREHODU V ODRASLOST

Slovenija ni posebej uvrščena v katerikoli model prehoda v odraslost. Kot država bivše Jugoslavije je bila del socialistične blaginje, to pa ne pomeni, da avtomatsko spada v postkomunistični model. Značilnosti slednjega režima za Slovenijo v veliki meri ne veljajo. Slovenija je bila izjema v kulturnem in ekonomskem smislu že pred tranzicijo. Že od začetka osemdesetih let so se pri nas kazali trendi, netipični za srednjo in vzhodno Evropo, ki se "povezujejo s posebnim političnim in ekonomskim statusom pred začetkom tranzicije" (Ule, Kuhar, 2003: 96).

Trendi v Sloveniji se še vedno spreminjajo. Njihova slika ni popolnoma jasna, zato je Slovenijo težko uvrstiti v katerega izmed petih modelov. Ule in Kuhar sta v delu *Mladi, družina in starševstvo* leta 2003 zapisali, da se v Sloveniji kažejo demografski trendi, značilni za zahodno Evropo. To sklepata po tem, "[...] da se po menjavi režima delež žensk na trgu delovne sile ni zmanjšal [...]", da se raven proizvodnje po gospodarskih reformah ni spremenila, da imamo nizko recesijo kljub ekonomskim prilagoditvam in da je zaradi odprtih mej na zahod "[...] družinsko in reproduktivno vedenje [...]" prevzemalo zahodne vzorce (Ule, Kuhar; 2003: 96). Podatke sta črpali iz raziskav Mladina iz let 1993, 1995, 1998 in 2000. Leta 2009 je Kuharjeva zapisala, da je "[...] Slovenija glede na doslej ohranjene socialne ugodnosti najbližje univerzalističnemu modelu prehodov" (Mladina 2010: 41; po Kuhar, 2009: 8).

Da bi lahko Slovenijo kar najbolj približali enemu od modelov prehoda v odraslost, bom predstavila ključne rezultate iz zadnje empirične študije mladih v Sloveniji, Mladina 2010. Na podlagi teh ugotovitev bom skušala pozicionirati oziroma približati načine prehoda v Sloveniji lastnostim ene od petih splošnih tendenc.

3.8.1. MLADI V SLOVENIJI

"Ko recimo govorijo, nas postavljajo v ospredje, o nas govorijo s ponosom, 'mi imamo mladino', v bistvi pa nam tega ne omogočajo in ne dajo tistega, kar mladi v resnici potrebujemo. V šoli nam recimo polnijo glave z brezzveznimi stvarmi, namesto, da bi nas pripravili za življenje. Niti nam ne dajejo občutka, da bi mladi lahko v življenju obstali. Po eni strani nam dovoljujejo, da živimo pri starših... po drugi strani pa nam ne dovolijo, da bi imeli svoje življenje. Po drugi strani pa tudi starejše silijo, da delajo do 65. leta, čeprav tega fizično in psihično več ne zmorejo, hkrati pa za mlade ni dela. Potem pa še sprašujejo, zakaj mladi nimajo dela, zakaj se ne osamosvojijo in zakaj nimajo svojih otrok in družin. Kdo pa si lahko privošči svojo družino od mladih danes?" (Vali, 23 let, mlada predstavnica madžarske manjšine. Mladina 2010: 446)

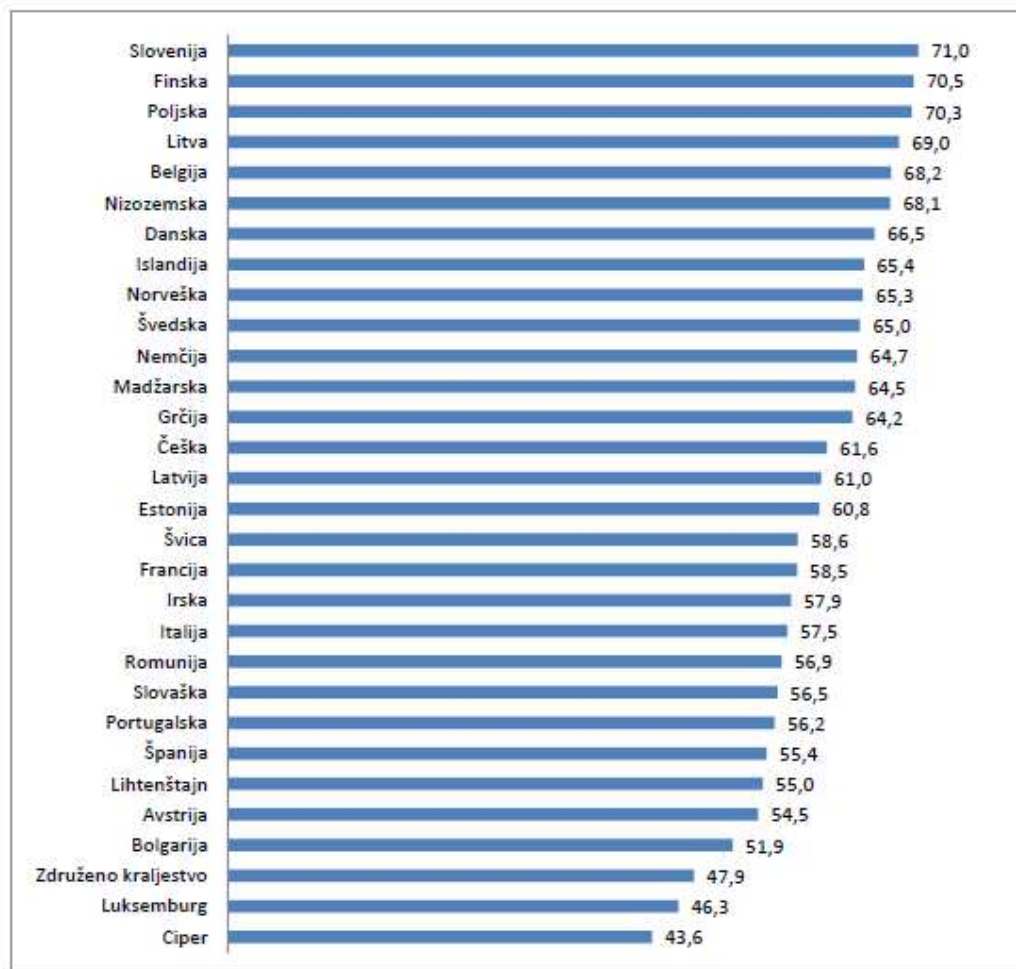
Izobraževanje in usposabljanje

"Mama mi je vedno govorila, uči se, da ne boš čistilka. Zdaj pa vidim, da bi bilo mogoče boljše, če bi bila čistilka." (Maja, 30 let, brezposelna diplomantka. Mladina 2010: 414)

"Ljudje, ki končajo faks, so nezaposljivi, ker jih sistem fakultet pumpa z znanjem, ki v realnem gospodarstvu pomeni 10 % uporabnega znanja." (Davor, 22 let, mladi politik. Mladina 2010: 2)

Ekspanzija šolstva v zadnjih desetletjih je tako kot v celotni Evropi tudi v Sloveniji ena največjih družbenih sprememb nasploh. Množičnost rednega izobraževanja se je v Sloveniji v zadnjih desetih letih občutno povečala. Leta 2008 je bilo v redno izobraževanje vključenih 71 % mladih v starosti od 15 do 24 let, kar Slovenijo uvršča na prvo mesto med državami EU27.

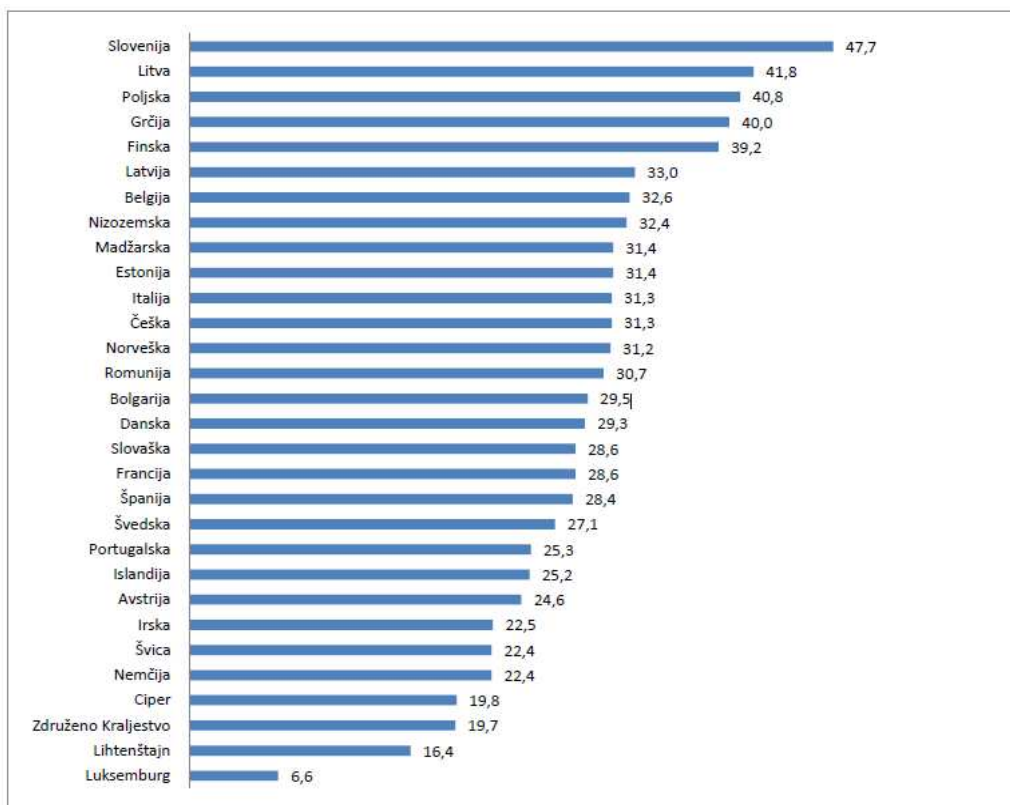
Graf 35: Vključenost starostne skupine 15-24 let v redno izobraževanje, države članice EU27, 2008.

Vir: Mladina 2010

Izjemno visoko udeležnost in porast študentov je zabeležiti tudi v terciarnem izobraževanju, kamor se Slovenija s 47,7 % ponovno uvršča na prvo mesto med državami članice EU27 in sicer kar za 5,9 % več kot drugouvrščena Litva. Dolžina študija je v povprečju daljša od sedmih let.

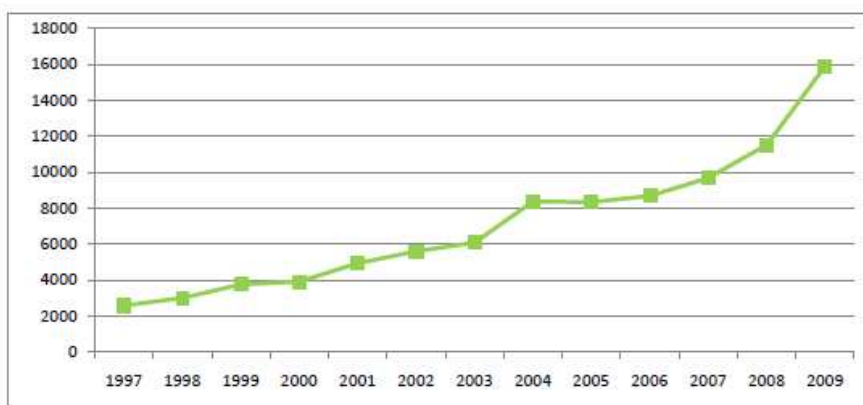
Graf 36: Vključenost starostne skupine 20-24 let v terciarno izobraževanje, države članice EU27, 2008.

Vir: Mladina 2010

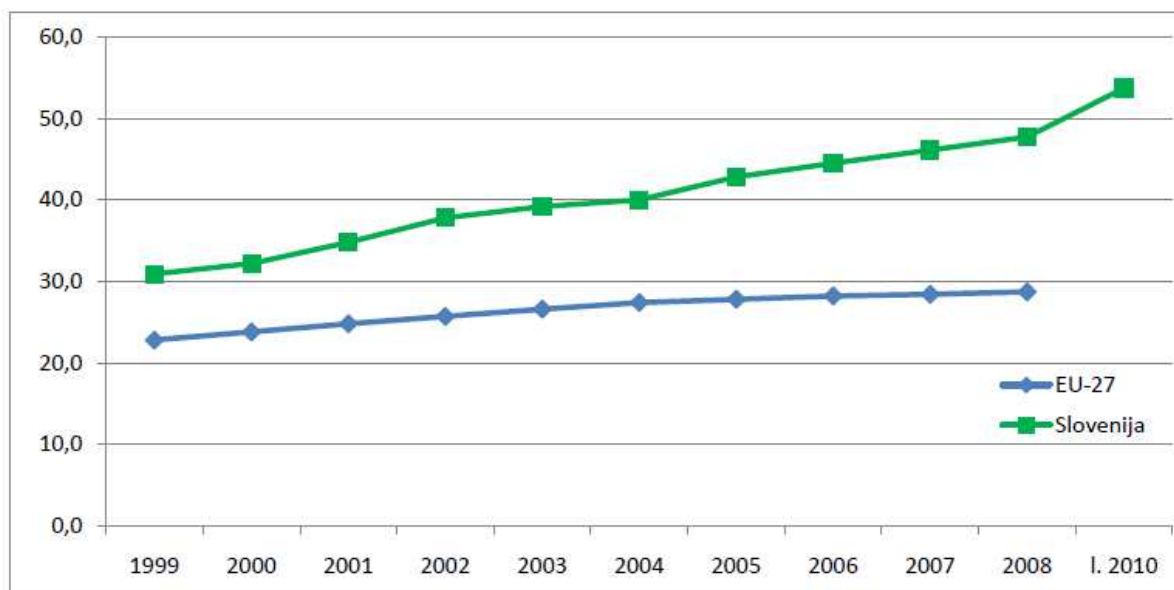
Ta položaj lahko povežemo z ugodnostmi študentskega statusa, prevladujočega brezplačnega šolanja, državnim štipendiranjem in študentskim delom. Na drugi strani pa podatki kažejo, da se financiranje terciarnega šolstva zmanjšuje in da med izobraževalnim sistemom ter trgom dela ni zadostne povezanosti, kar poraja dvom o potrebnosti in kakovosti izobraževanja. Kaže, da izobraževanje služi predvsem kot sredstvo za prelaganje vstopa na trg dela.

Graf 37: Število podiplomskih študentov v Sloveniji v obdobju 1997-2009.

Vir: Mladina 2010

Graf 38: Vključenost generacije 20-24 let v terciarno izobraževanje v obdobju 1999-2010, Slovenija in EU27.

Vir: Mladina 2010

Slovenski mladi se dobro zavedajo pomena neformalnega izobraževanja. Pri tem stremijo predvsem k učenju tujih jezikov in računalništva, ne zanimajo pa se toliko za podjetništvo, samozaposlovanje ali izumiteljstvo. 92 % mladih se bo v prihodnosti najverjetneje udeležilo neformalnega izobraževanja, 24 % pa jih bo šlo del študija opravljati v tujino.

Trg dela in zaposlovanje

"Sploh ne vem, kako naj začnem. Ja, zgodba je moja... podobna ostalim. Stara sem 29 let in že dve leti iščem službo po diplomi." (ŠOS, 2008: 4)

"Zelo slabo stanje, neproporcionalno povpraševanje po kadrih, ki so na voljo. Mladi nimajo možnosti." (Maja, 30 let, brezposelna diplomantka. Mladina 2010: 455).

Tradicionalne oblike zaposlenosti za nedoločen čas izginjajo. Tudi Slovenija ni izvzeta iz teh procesov. Stabilne zaposlitve bojo v prihodnosti tudi na dolgi rok vedno bolj nedosegljive. Namesto tega se uveljavljajo fleksibilne oblike zaposlenosti, ki so hkrati manj gotove. Mladi v

Sloveniji v veliki meri prakticirajo izmensko, sobotno in večerno delo. Po uporabi začasnih zaposlitev med mladimi je Slovenija v samem vrhu Evrope. Delež redno zaposlenih za nedoločen čas se je v zadnjih desetih letih skoraj prepolovil, zato pa se je delež mladih, ki delajo honorarno, skoraj podvojil. V letu 2010 je znašal dobro četrtno vseh, ki delajo.

Graf 39: Osnovni zaposlitveni status mladih (15-24 let), 2000 in 2010.

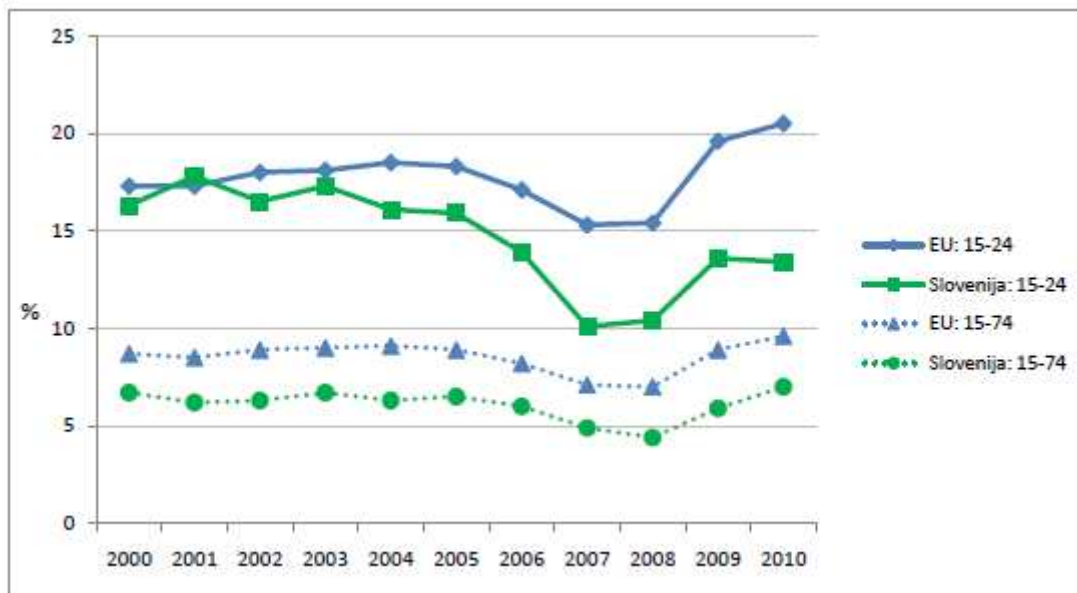

Vir: Mladina 2010

Izrazito se je povečal tudi delež brezposelnih mladih. "Mladi so tako postali nosilci sorazmerno največjega dela bremena splošne brezposelnosti." (Mladina 2010: 107; po Furlog in Cartme, 2007: 36 – 37) Leta 2000 je imelo redno zaposlitev za nedoločen čas 60 % 29-letnikov, leta 2010 pa le še 48 %. Brezposelnost, kot jo definirajo mladi v starostni skupini med 15. in 24. letom starosti, se je iz 18 % v letu 2000 povečala na 25 % v letu 2010. Med nezaposlenimi je več žensk kot moških: v starostni skupini med 25 in 29 let je bila leta 2010 stopnja brezposelnosti žensk več kot dvakrat večja kot med enako starimi moškimi. Slovenija se sooča tudi s porastom diplomantov in (predvsem) diplomantk, ki ne najdejo izobrazbi ustrezne zaposlitve. "Če je leta 2000 dosežena terciarna stopnja izobrazbe za več kot dvakrat zmanjšala verjetnost, da se mladostnik znajde v položaju brezposelnosti, je ta prednost do leta 2010 skoraj v celoti skopnela." (Mladina 2010: 139). Samozaposlenost je možnost izogibanja brezposelnosti, vendar v Sloveniji ni tako popularna, predvsem zaradi nezadostne finančne

pomoči. So se pa slovenski mladi zavaljo zaposlitve pripravljeni seliti tudi v bolj oddaljene kraje.

Graf 40: Stopnje brezposelnosti starostnih skupin 15-24 let in 15+, EU27 in Slovenija, 2000-2010.

Vir: Mladina 2010

Demografski trendi sicer nakazujejo na tendenčno upadanje stopenj brezposelnosti mladih, a ne za vse segmente iskalcev zaposlitve. Podatki kažejo, da je trg dela v Sloveniji za mlade nadpovprečno prilagodljiv, čeprav menim, da predvsem na račun študentskega dela. Iz mojega vidika je trg dela mladim v Sloveniji nenaklonjen. Študentsko delo je do neke mere ugodno, vendar ga delodajalci izkoriščajo sebi v prid. Mladi tako ostajajo nezaposleni. Po drugi strani so pred kratkim hoteli študentsko delo ukiniti z zakonom o malem delu. Malo delo bi sicer prineslo ugodnosti kar se tiče delovne dobe, ne bi pa olajšalo problematike zaposlovanja. Tako imamo na eni strani študentsko delo, od katerih imajo korist predvsem študentske organizacije, na drugi strani vlado, ki rešuje situacijo sebi v prid, vmes pa mlade, ki se morajo soočati s politično ignoranco in problemi brezposelnosti.

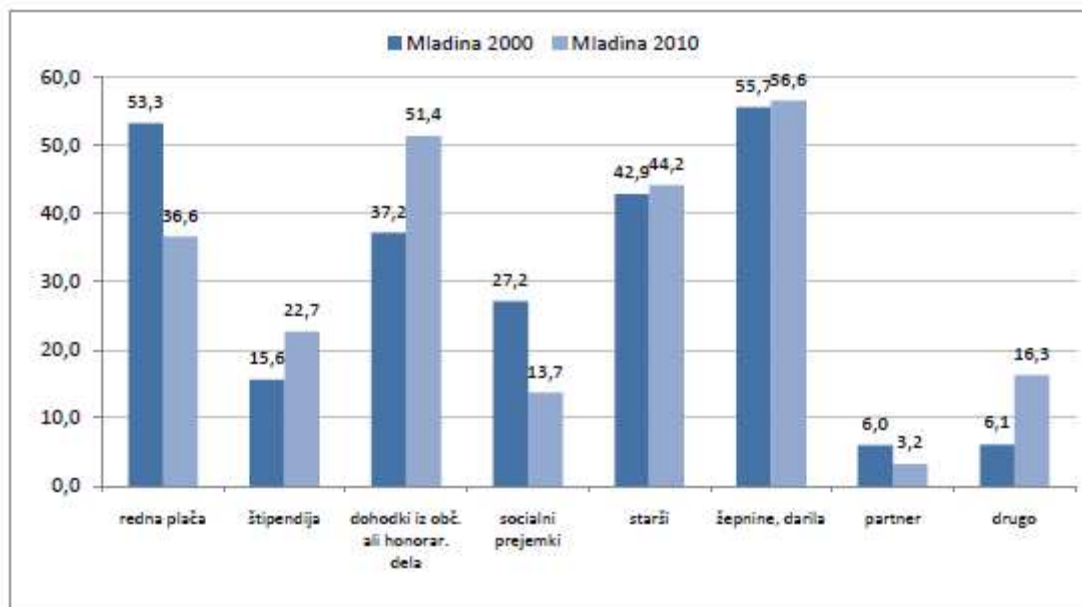
Ekonomski položaj

"Brez staršev ne moreš narediti nič...Dobro, če imaš svojo družino, samo to ni dovolj. Dedek mi vedno pomaga... čustvena podpora, socialna podpora, finančna podpora." (Enver, 20 let, mladi Rom. Mladina 2010: 468)

Ekonomski položaj mladih je odvisen od politike v zvezi s trgom dela, izobraževanja, družine, sociale itn. Pri tem se govori o razpoložljivem dohodku ter njegovih virih in dejavnikih, ki določajo višino tega dohodka. Analiza ekonomskega položaja mladih je razkrila, da je pri mladih prišlo do spremembe v strukturi dohodkov. Zmanjšal se je delež tistih, ki prejemajo redne plače ali socialne prejemke in se povečal delež takih, ki prejemajo dohodke s študentskim delom ali štipendijami.

Povprečni razpoložljivi dohodek mladih v Sloveniji znaša okoli 500 €. Glavni viri tega dohodka so žepnine, darila ter dohodki iz študentskega dela.

Graf 41: Viri dohodkov mladih (5-29 let), 2000 in 2010.

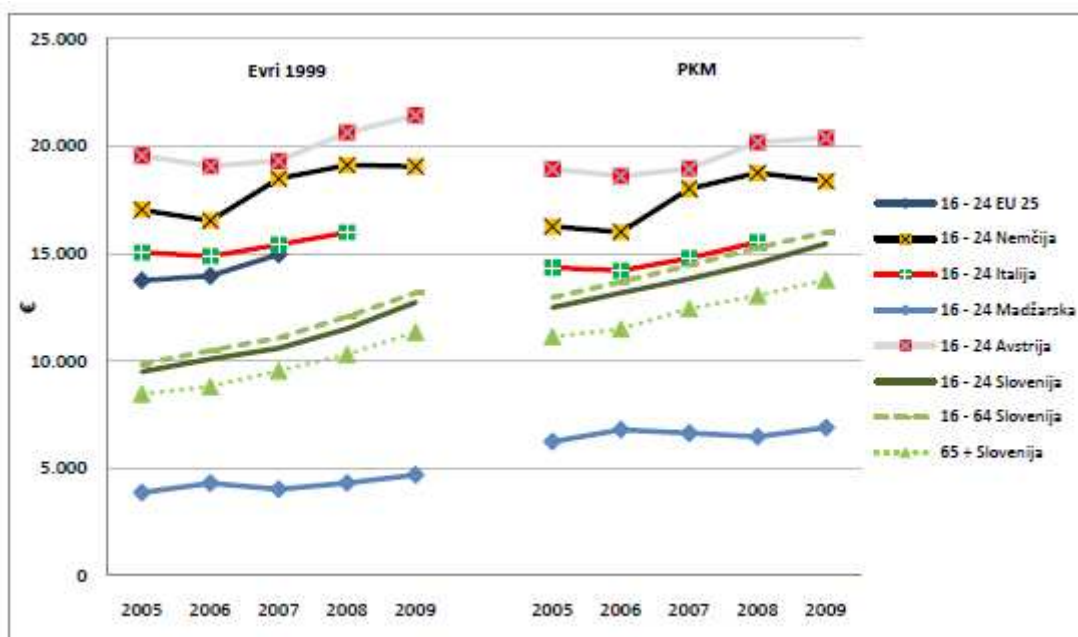

Vir: Mladina 2010

Opomba: Grafikon prikazuje deleže tistih, ki so označili, da je kategorija vir njihovega dohodka. Skupna vsota je torej večja od 100 odstotkov, saj imajo mladi različne vire dohodkov.

Uradni podatki Eurostata kažejo, da je ta znesek (500 €) opazno nižji od evropskega povprečja. Isti podatki tudi nakazujejo, da razpoložljivi dohodek mladih med 16. in 24. leti raste. Kupna moč mladih v Sloveniji se približuje tistim iz ekonomsko bolj razvitih držav EU (Italija, Nemčija, Avstrija), vendar le ob upoštevanju razlik v cenah.

Graf 42: Povprečni ekvivalentni razpoložljivi neto dohodek mladih v Sloveniji¹ (izražen v Evrih 1999 in v PKM²) v primerjavi z drugimi starostnimi skupinami in mladimi v Evropi³, 2005-2009.

Vir: Mladina 2010

Opomba: ¹Osnova za izračun je letni ekvivalentni razpoložljivi neto dohodek gospodinjstev, ki so sodelovala v Raziskovanju o dohodkih in življenjskih pogojih (SILC; za droben opis izračuna letnega ekvivalentnega razpoložljivega neto dohodka gospodinjstva) in na osnovi katerega se izračuna razpoložljivi neto dohodek na ekvivalentnega člana. Na tej osnovi se nato izračuna povprečni dohodek za Slovenijo skupaj in po posameznih starostnih skupinah. Povprečni dohodek se ne izračuna na podlagi dohodka, ki so ga prejele osebe v določeni starosti, ampak na podlagi ekvivalentnega dohodka oseb določene starosti (ki je odvisen od dohodka gospodinjstva, v katerem osebe živijo). Sešteje se (uteženi) ekvivalentni dohodek oseb v starostni skupini in deli s številom oseb (uteženim) v starostni skupini.

²PKM- pariteta kupne moči (izločitev vpliva razlik med cenami).

³Ker zadnji razpoložljivi podatki EUROSTATA ne vključujejo podatkov za EU, so za obdobje 2005-2007 uporabljeni podatki, ki jih v svojem poročilu navajajo Nagode, Smolej in Boljka (2009: 60, v Rakar in Boljka, 2009).

Osebnostno menim, da je ta dohodek nizek. Če predpostavljamo, da ima vsak mlad 500 € mesečnega dohodka, lahko za 16-letnika, ki živi doma, to pomeni veliko, za 24-letnega mladega, ki se šola in ima stroške v zvezi izobraževanjem, prehranjevanjem in nastanitvijo, si sam plačuje stroške kulturnih potreb, oblačil in obutev (da ne omenjamo raznih naložb za prihodnost in zavarovanj) ali pa je že zaposlen, pa je ta znesek absolutno prenizek. Na to kaže že samo dejstvo, da se povprečni razpoložljivi dohodek mladih v Sloveniji od leta 2000 do 2010 ni spremenil, indeks rasti cen življenjskih potrebščin pa se je na primer v zadnjih 12 mesecih od aprila 2011 spremenil za 101,9 oziroma 1,9 % v celotnem letu 2010³. (Vir: Saop, <http://poslovni.saop.si/novice/koefficient-rasti-cen/indeks-cen-zivljenjskih-potrebscin---marec-2011>).

Poleg tega avtorji Mladine 2010 (2010: 280) navajajo, da je dohodek ostal nespremenjen zato, ker se je med mladimi zmanjšal delež zaposlenih in povečal delež honorarno zaposlenih. V primerjavi z ženskami moški zaslužijo več, ne glede na zaposlitveni status.

Mladi so glede stopnje tveganja revščine v opazno boljšem položaju kot nekateri njihovi evropski vrstniki. Vendar pa to ni odraz ugodnih razmer na trgu dela, temveč rezultat neformalnih podpor, ki se kažejo predvsem v podaljšanem bivanju v izvorni družini. Kljub vsemu se stopnja tveganja revščine po podatkih ŠOS (2008: 25) nahaja za približno 5 do 6 % nad povprečjem Evrope (EU25). Po podatkih Eurostata so najbolj na udaru samski mladi, mlajši od 30 let.

³ Cene so se najbolj izrazito zvišale v naslednjih skupinah: stanovanje (za 8,3 %), alkoholne pijače in tobak (za 8,1 %) ter zdravje (za 4,3 %). V povprečju so se cene znižale v skupinah gostinskih in nastanitvenih storitev (za 11,1 %) ter za oblačila in obutev (za 0,1 %). Letna stopnja inflacije v državah članicah EMU, merjena s harmoniziranim indeksom cen življenjskih potrebščin, je v letu 2010 znašala 2,2 %, v državah članicah EU pa 2,6 %. V Sloveniji je bila letna stopnja inflacije 2,2 odstotna.

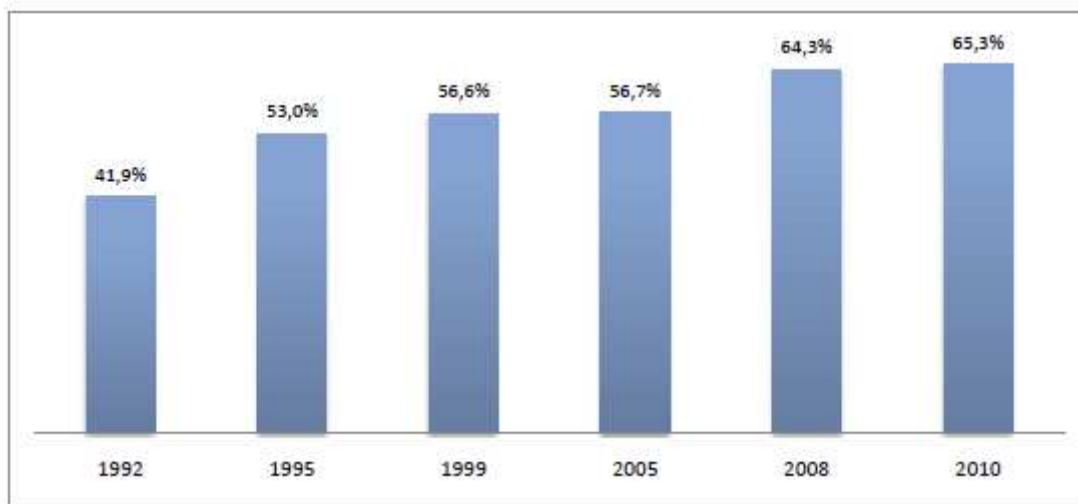
Stanovanjske in bivanjske razmere

"Da bi si ustvarila družino, niti ne upam pomisliti, saj si tudi s službo ne moreš privoščiti najemniškega stanovanja, ker so cene astronomske, nakup pa tako ali tako ostaja samo za tiste, ki dobijo službo za nedoločen čas in se lahko do smrti zadolžijo pri banki, samo zato, da bodo imeli svoj majhen domek." (ŠOS, 2008: 4)

"Hiše, kaj hiše, še stanovanja si ne bi mogu privoščiti, tudi če bu jemu redno službo. Blu bi verjetnu še slabše, sigurno bi jemu manj dnarja in več strošku." (Dani, 24 let, uspešno zaposlen na črno. Mladina 2010: 2)

Materialne razmere se kažejo kot pomemben dejavnik odselitve. Slednje se vedno bolj zaostrujejo. Mladi si želijo lastno gospodinjstvo, vendar raje ostajajo doma, kot da bi tvegali revščino. Pri starših je leta 2010 živelo 66,2 % mladih med 25. in 29. letom starosti, kar je 17,8 % več kot leta 2000.

Graf 43: Deleži mladih med 25. in 29. letom, ki živijo v gospodinjstvu skupaj s starši, 1992-2010.

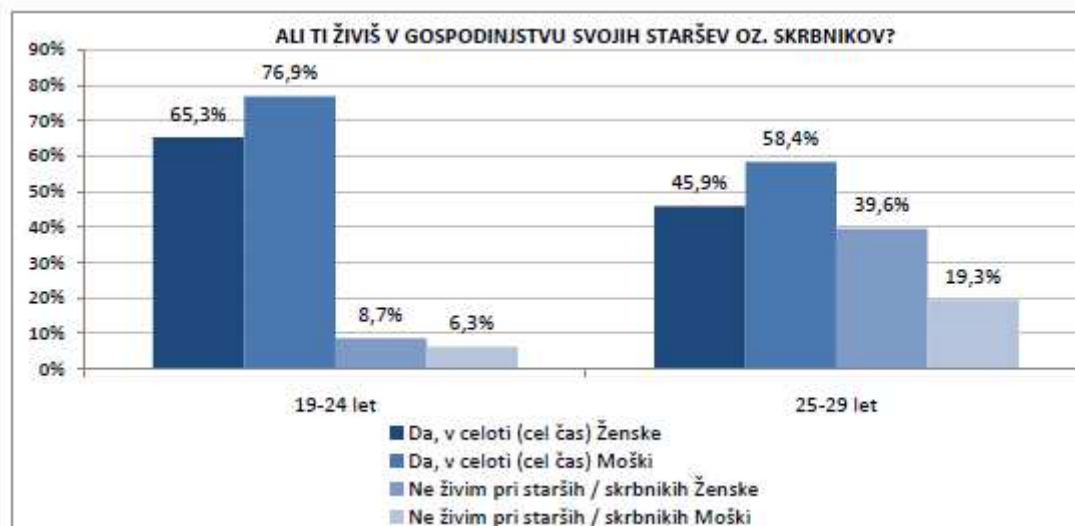

Vir: Mladina 2010

Dobre tri četrtine mladih v tem starostnem obdobju ni zaposlenih in živi v hiši pri starših, manj kot tretjina pa jih živi s starši v stanovanju, so zaposleni in imajo redni mesečni dohodek vsaj 1.000 €. 77 % mladih med 18. in 24. letom, vključenih v izobraževanje, živi doma, kar je

največ za področje Evrope (povprečni delež za EU27 znaša 58,8 %). Po deležu mladih med 18. in 34. letom, ki živijo s starši, se Slovenija uvršča na drugo mesto v Evropi.

Graf 44: Mladi in kraj bivanja (pri starših/ skrbnikih/ samostojno), po starosti in spolu, 2010.

Vir: Mladina 2010

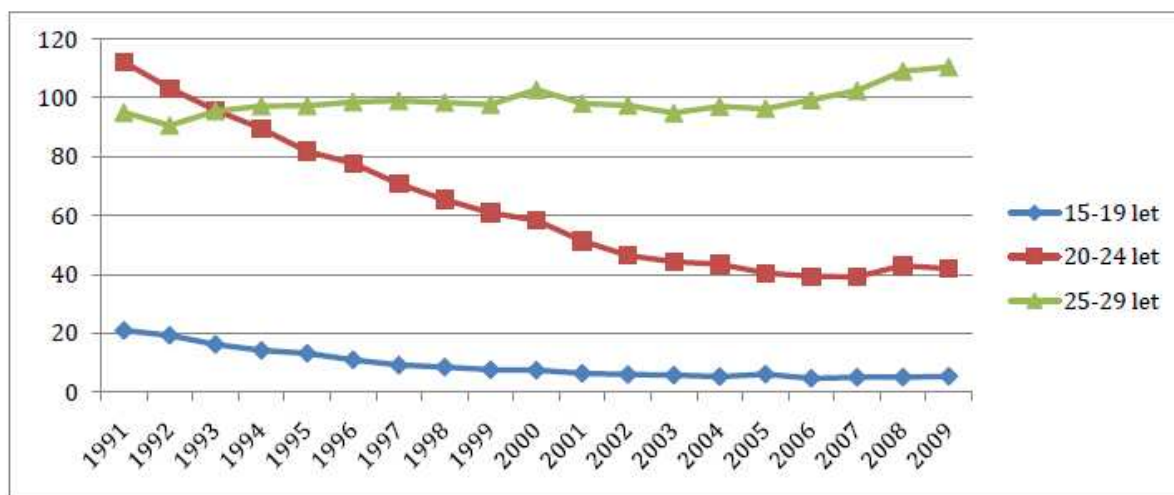
Dolga vključenost v izobraževalni sistem se po podatkih raziskave ne kaže kot pomemben dejavnik podaljševanja obdobja bivanja pri starših. Prav tako naraščanje povprečne starosti (31,5 let za Slovenijo, 25 let za območje Evrope), pri kateri mladi zapustijo dom, ni povezano s hedonizmom in izogibanju sprejemanja odgovornosti. To dokazuje podatek, da se "v starosti od 15 do 18 let [...] 92,1 % mladih želi odseliti od doma do 29. leta starosti. Na drugi strani pa jih pri 29. letih le 31,6 % živi povsem ločeno od staršev" (Mladina 2010: 289). Poleg neugodnih materialnih razmer in zaostrovanju drugih pogojev osamosvajanja, k podaljšanjem bivanja pri starših pripomore tudi napredna digitalna in komunikacijska tehnologija. Mladi tudi navajajo, da jim bivanje pri starših v emocionalnem smislu ne predstavlja prikrajšanosti, saj se po odselitvi v povprečju ne počutijo nič bolje. Izpostavljajo, da je sobivanje s starši dobro, vendar so si morali za zagotovitev take situacije vzpostaviti notranje meje. To pomeni, da se starši se ne vtikajo v njihovo osebno življenje ter jim puščajo avtonomnost, zasebnost in svobodo. 54,9 % mladih svoj bivanjski standard ocenjuje kot zadovoljiv, le 1,6 % pa stanovanjske razmere, katerim so izpostavljeni, ocenjujejo kot slabe oziroma zelo slabe.

Rodnost in demografske spremembe

"Želim si nekaj imet... otroke, družino, stanovanje... No, najprej stanovanje, potem pa otroke... Že 25 let sem stara... Zdi se mi, da se je vse skupaj premaknilo za 10 let... Moji starši so pri teh letih imeli že dva otroke, danes pa je to čisto drugače... Mogoče pa je samo z mano kaj narobe, ali pa se v napačnih krogih giblem. Mogoče, če bi imela redno službo, bi razmišljala drugače... verjetno bi imela že otroke in stanovanje." (Špela, 25 let, mlada natararica. Mladina 2010: 444).

Povprečna starost matere ob rojstvu prvega otroka je v Sloveniji malo višja od evropskega povprečja. Slednji znaša 27 let, slovensko povprečje pa 28,5 let. Ta starost se je v obdobju od leta 2000 do 2009 povečala za 2 leti (iz 26,5 let), trendi pa kažejo, da se bo še naprej zviševala. Sicer je po dolgoletnem upadanju rodnosti opaziti njen porast v skupini mladih med 25. in 29. leti, med mlajšimi pa rodnost stagnira na relativno nizki ravni. V 29. letu starosti ima otroka 50 % mladih, ki živijo v lastnem gospodinjstvu ter le 15 % mladih, ki živijo pri starših.

Graf 45: Starostnospecifične stopnje splošne rodnosti⁴, Slovenija, letno.

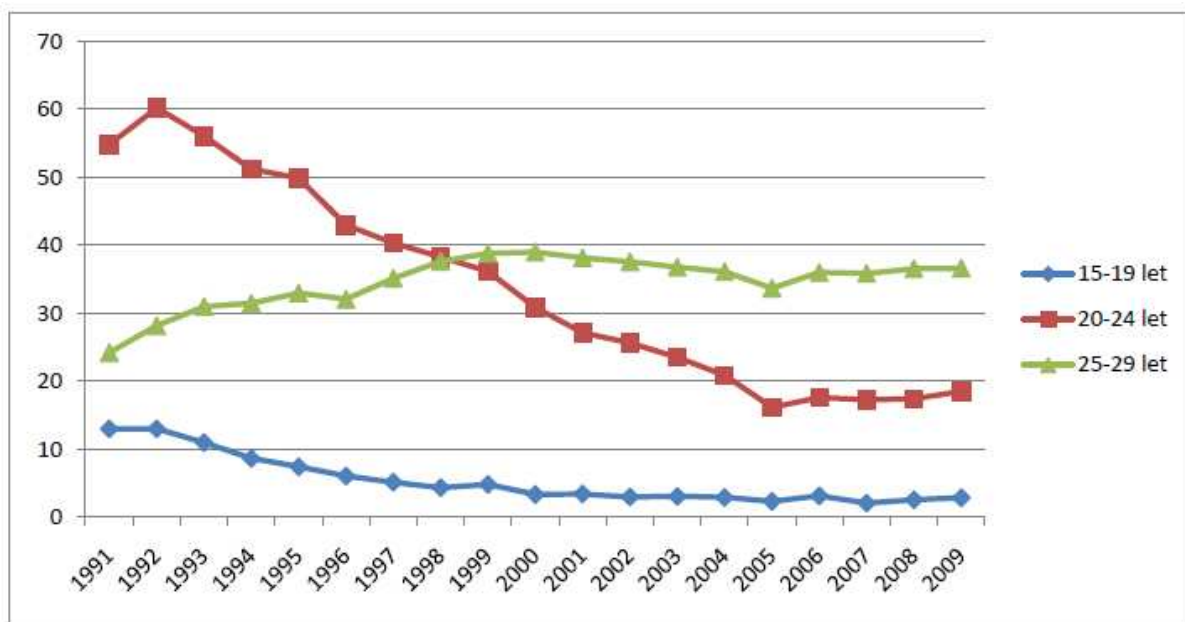

Vir: Mladina 2010

⁴ Opomba: Starostnospecifična stopnja splošne rodnosti je razmerje med številom živorojenih otrok, ki so jih rodile v koledarskem letu matere določene starosti, in številom žensk te starosti sredi istega leta, pomnoženo s 1000.

Zanimivi so tudi trendi na področju poročnosti in partnerstva. Delež mladih, ki živi v kohabitacijskih partnerskih zvezah, je v zadnjem desetletju občutno upadel. Največji upad je zaznati v starostni skupini od 25 do 29 let: iz 58,4 % se je znižal na 40,1 %. Po drugi strani pa se je upadanje poročnosti ustavilo. Pri mladih med 20. in 24. letom starosti se je celo rahlo obrnilo. V zvezi s tem naj omenim, da se je močno povečal delež mladih, ki živijo v vaškem okolju. Po lastnih izkušnjah sodeč je v ruralnih okoljih tradicionalni življenjski potek še vedno prevladujoča oblika prehoda v odraslost; vezani mladi se ob koncu šolanja poročijo in imajo nekaj let za tem otroka. Mnogo mojih vrstnikov in sovaščanov si je že ustvarilo družine in lastno gospodinjstvo v hiši staršev (v obliki prizidka ali preurejanja prostorov, saj ljudje v ruralnih okoljih živijo predvsem v lastnih hišah). Na podlagi tega sklepam, da bi lahko povečanje ruralne mladine sovpadal kot eden izmed vzrokov za rahel dvig poročnosti med mladimi v starosti od 20. do 24. leta. Na vaškem in primestnem okolju živi skupno namreč kar 66,9 % mladih (50,6 % v vaškem, 16,3 % v primestnem okolju)⁵.

Graf 46: Starostnospecifične stopnje poročnosti žensk, Slovenija, letno.

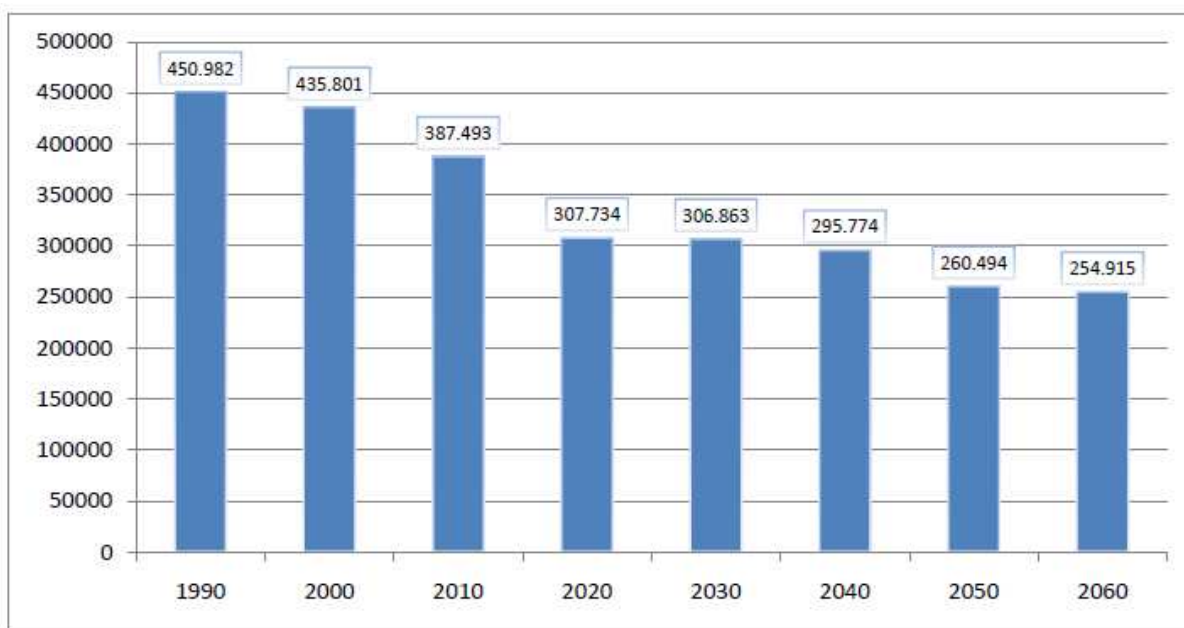
Vir: Mladina 2010

Posebnost Slovenije je tudi izrazit upad števila mladih. Na evropski ravni je od leta 2010 do 2020 pričakovani upad 8,9 %, za Slovenijo pa znaša kar 20,6 %. To pomeni, da bo število

⁵ Podatek iz leta 2008.

mladih (15 – 29 let) v Sloveniji v desetih letih upadlo za 20 %. Leta 2050 se bo število starejših (65 let +) prebivalcev na enega mladega kar potrojilo. S tem se bo Slovenija premaknila ob bok Italiji, ki je imela leta 2008 najnižji delež mladih v Evropi.

Graf 47: Število mladih (15-29 let) v Sloveniji, izbrana leta.

Vir: Mladina 2010

Politična participacija

"Ne, politika mi gre na živce. Če bi volitve karkoli spremenile, bi bile prepovedane."
(Andreja, 25 let, brezposelna mlada mamica. Mladina 2010: 155)

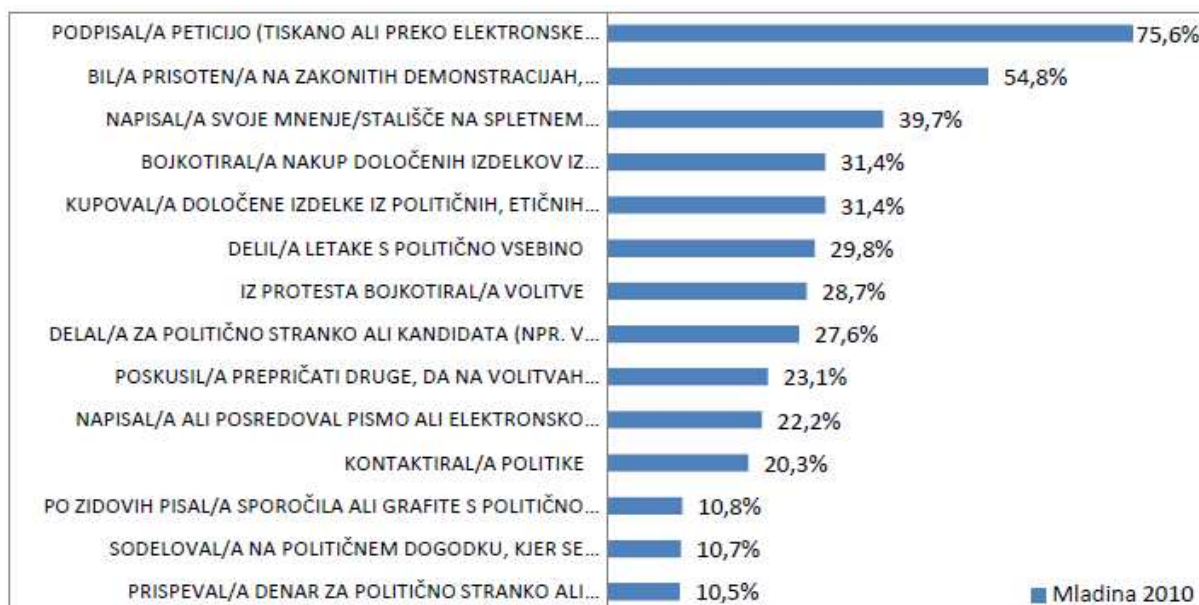
"Krivi so pa valjda vedno novi genialni in sijajni zakoni... pokojninska reforma, premala podpora umetnosti in tistemu, kar ljudi veseli, politikom se ne da niti s kurcom migniti niti za tovarne, pol pa nič, pa naj se majo fajn..." (Nejc, 26 let, zaposlen po sili. Mladina 2010: 473)

Raziskave na reprezentativnih nacionalnih vzorcih kažejo, da je državljanska udeležba višja v ustaljenih in ekonomsko bolj razvitih zahodnih demokracijah. Slovenci kljub visoki socioekonomski razvitosti Slovenije participiramo manj pogosto kot prebivalci večine držav Evrope in celo manj kot prebivalci ostalih postjugoslovanskih družb. Med politično aktivnimi

je najmanj mladih; njihovo število v zadnjem desetletju tendenčno upada. Glede na politično participacijo so mladi v Sloveniji v primerjavi z evropskim povprečjem pri samem dnu: izmed vseh držav EU27 mladi Slovenci politiki pripisujejo najnižji pomen v življenju.

Na tako stanje po mojem mnenju vpliva nezadovoljstvo z delovanjem slovenske demokracije in nizka stopnja občutka lastnega političnega vpliva. Mladi Slovenci imajo izrazito negativno mnenje o političnih elitah. Poleg tega jih le 14 % meni, da se razumejo na politiko. Zato pa v zadnjih dveh desetletjih tendenčno narašča raven protestne politične participacije. Slednja je v primerjavi s starejšimi vrstniki iz Evrope in Slovenije sorazmerno visoka. Politična participacija v obliki demonstracij, raznih individualiziranih in IKT (podpis peticij, pisanje na forumih...) oblikah je najpogostejši način političnega participiranja v Sloveniji. Med mladimi, ki participirajo, je največ takih iz urbanih okolij in družin z višjim socioekonomskim statusom.

Graf 48: Delež mladih, ki "verjetno bi" ali "je že" opravljalo navedeno politično dejavnost, 2010.

Vir: Mladina 2010

3.8.2. UMESTITEV SLOVENIJE V ENEGA IZMED PETIH PREHODNIH REŽIMOV

Izhajajoč iz razpoložljivih podatkov bi Slovenijo uvrstila v sredozemski model. Izpostavila bom nekaj dejstev, ki prikazujejo stanje mladih v Sloveniji in so hkrati tipične lastnosti subprotektivnega tranzitnega režima.

V ospredju je družina kot poglavitni neformalni podporni sistem. Ta podpora se kaže predvsem v visokem odstotku mladih, ki izjemno dolgo živijo v izvorni družini. Ne smemo zanemariti preglednice virov dohodkov mladih, katerih večinski delež predstavljajo žepnine in darila. Iz podatkov je dobro razvidno, da način sobivanja močno spominja na sredozemsko navezo starš-otrok oziroma ujetost v "zlato kletko" (Ule, Kuhar, 2003: 81). Na drugi strani to situacijo na nek način spodbuja slovenska zakonodaja. Tako kot v Italiji imamo tudi v Sloveniji podoben ukrep, ki spodbuja odvisnost od staršev. Po 123. členu Zakona o zakonski zvezi in družinskih razmerjih so starši dolžni preživljati otroka dokler se redno šola, največ do dopolnjenega 26. leta starosti. To morda pojasni podatek, da ima Slovenija v terciarnem izobraževanju najvišji odstotek šolajoče se mladine, ki študira razmeroma dolgo; okoli 7 let, kar je enaka povprečna doba, kot v Italiji. Med drugim študij služi tudi kot sredstvo za prelaganje neprijetnega in skoraj utopičnega iskanja zaposlitve. Razvidna je slaba povezava med izobraževalnim sistemom in potrebami na trgu dela. Stanje na trgu za Slovensko mladino je nepredvidljivo in neugodno, kar ponazarjata visok odstotek brezposelnih diplomirancev ter najvišji odstotek začasnih in honorarnih del. Dalje je opaziti orientiranost k tradicionalni delitvi vlog, vsaj kar se tiče ekonomije. Na to kaže večja brezposelnost žensk in boljša plačanost moških. Hkrati opažam nagnjenost k tradicionalnim vzorcem ustvarjanja družine oziroma osamosvajanja (zaposlitev, stanovanje, otroci), čeprav to jemljem z zadržkom, saj bi to lahko bila posledica "ziheraštva" (mladi raje ostajajo doma, kot da tvegajo revščino) ali pa katoliškega vpliva (65,89 odstotkov mladih je katoliške veroizpovedi). Slovenija ima nizko stopnjo rodnosti (nahaja se v spodnji tretjini med evropskimi državami), upada tudi delež kohabitacij. Kot sem že omenila, je po upadu števila mladih takoj za Italijo, ki je glede tega na prvem mestu. Dohodek slovenskih mladih je razmeroma nizek, njihova kupna moč pa je primerljiva z mladimi iz ekonomsko bolj razvitih držav. Slednje dejstvo napeljuje na podobnost subprotektivnega prehodnega režima, kjer mladi kljub nižjemu standardu sledijo

smernicam potrošniškega stila po zgledu severne in zahodne Evrope, kar jim v veliki meri omogoča življenje pri starših: *"Živim in jem pri starših, za luksuz si pa zaslužim..."* (Jona, 25 let, redni obiskovalec mladinskega zbirališča Pekarna. Mladina 2010: 466). To hkrati pomeni, da večinski delež svojih prihodkov porabijo za osebno potrošnjo.

Kljub temu, da politična participacija ni posebej omenjena med značilnostmi sredozemskega modela, sklepam, da je izjemno nizko politično delovanje in negativen odnos do politike posledica strukturnih primanjkljajev blaginjskih ukrepov. Le-ti koristijo že zaposlenim odraslim. Mladi do državnih podpor niso upravičeni (razen nekaj malega štipendij). Med države, kjer se odgovornost za materialno preskrbljenost zaradi šibkejših državnih uprav prelaga na neformalni sektor, po mojem mnenju nedvomno spada tudi Slovenija:

"No, pa smo dobli kapitalistično in demokratično Slovenijo. Zdaj lahko govoriš kaj hočeš, nobenega nič ne briga... za službo, stanovanje in penzijo pa se sam pobrigaj." (Nejc, 26 let, zaposlen po sili. Mladina 2010: 461)

Gre za dualistični blaginjski režim, značilen za mediteranske države. Menim, da je nizka politična participacija posledica takega režima: politika se ne zanima za mlade, mladi se ne zanimajo za politiko.

Na podlagi zapisanih ugotovitev lahko potrdim, da slovenski mladi v veliki meri sledijo načinu prehoda, značilnim za sredozemske države. Kot je zapisala Kuhar (2009: 8), je glede na socialne ugodnosti bližje univerzalističnemu modelu, vendar se v praksi (ali vsaj po mnenju mladih) te ugodnosti kažejo drugače. Razen izrazite fleksibilizacije trga dela, ki je sicer značilnost liberalnega režima anglosaških držav, se večina lastnosti nagiba k subprotektivnemu tranzitnemu režimu oziroma sredozemskemu modelu.

Tabela 2: Grupiranje prehodov v odraslost glede na značilnosti

Prehodni model/režim:	Države:	Značilnosti:
Sredozemski - subprotektivni	→Italija →Španija →Portugalska →Grčija →Irska*	☀ Družina: osrednji podporni sistem ☀ Pozna ekonomska neodvisnost ☀ Odlašanje s preходом v odraslost ☀ Slab položaj na trgu dela ☀ Visoka stopnja brezposelnosti ☀ Nižja politična participacija • Standardiziran izobraževalni sistem

		☀ Dolg študij (in zavlačevanje s študijem) ☀ Malo štipendij (odvisne od družinskega dohodka) • Rigidni trg dela ☀ Visoka brezposelnost diplomirancev • Tradicionalni vzorci (šola – poroka – otroci) ☀ Zakonska zveza je najpogostejša oblika življenja v dvoje ☀ Nizka rodnost ☀ Izjemno dolgo bivanje pri starših ☀ "zlata kletka": vzajemne koristi naveze starš-otrok ☀ Neenakost med spoloma- moški imajo prednost
Nordijski - univerzalistični	→ Švedska → Danska → Finska → Norveška → Nizozemska*	• Univerzalne ugodnosti za vse • Aktivna državna pomoč pri kombiniranju družinskega življenja in kariere ☀ Javna družina (oba starša sta v službi, otroci pa v javnem varstvu) • Zgodnja odselitev od doma staršev • Štipendije in posojila so dostopna vsakomur • Dostopna in ugodna stanovanja • Državna podpora brezposelnim mladim • Nizka stopnja brezposelnosti • Usposabljanje za poklice, po katerih se povprašuje • Spodbujanje produktivnosti in neodvisnosti • Stanovanjske podpore in posebni varčevalni računi • Visoka rodnost • Poroka ni povezana z rojevanjem- najvišja stopnja izvenzakonskih rojstev • Visoka stopnja enakosti med spoloma
Srednjeevropski - poklicni	→ Nemčija → Avstrija → Belgija → Švica → Luksemburg → Francija*	• Neposreden prehod iz doma v zakonsko zvezo • Pozno doseganje samostojnosti • Hitra pridobitev stanovanja na začetku kariere • Zgodnje odločanje o poklicni usmerjenosti • Vajeniški sistem ☀ Visok vpis v nadaljne izobraževanje • Šolski sistem ne more slediti spremembam na trgu dela • Odlaganje s porodom do zagotovitve min. varnosti • Več porodov znotraj zakonskih zvez

		•Naraščanje začasnih del in del za polovični delovni čas •Vedno manj investiranja v usposabljanje •Naraščanje povpraševanja po izobrazbi in fleksibilnosti
Angloameriški - liberalni	→Velika Britanija →ZDA →Kanada	•Individualizem •Sistem možnosti (in tveganj) •Življenje s sostanovalci je prevladujoča oblika samostojnosti •Nižje vrednoteno izobraževanje •Prevladujejo zasebne katoliške šole ✱Šibke povezave med izobraževanjem, usposabljanjem in trgom dela ✱Visoka fleksibilnost trga dela •Visoka socialna izključenost mladih •Družba je stratificirana po razredih •Jasen vzorec zapuščanja doma (življenje s prijatelji – s partnerjem – poroka) •Kombiniranje šolanja in dela od 16. leta starosti ✱Veliko honorarnih del in del za polovični delovni čas •Nizke državne in družinske podpore •Neurejeno varstvo otrok in dopustov
Postkomunistični - postsocialistični	→Češka, Madžarska, Poljska, Slovaška →Litva, Latvija, Estonija →Bolgarija, Makedonija, Romunija, →Rusija, Belorusija, Moldavija, Ukrajina →Hrvaška, Srbija, BIH →Slovenija	•Družinska politika ima najpomembnejšo vlogo •Drastične spremembe na vseh področjih •Nasilen vdor zahodnih ideologij in rušitev ustaljenega sistema •Dva ekstrema: bogatenje in siromašenje ✱Naraščanje vpisa v nadaljne izobraževanje •Ekspanzije novih poklicev •Socialne stratifikacije ✱Neenakosti v dohodkih •Osiromašenje in brezposelnost •Pritisk po tekmovalnosti •Prostočasne "kariere", ki vodijo v razlikovanje •Število porok se manjša ✱Odlašanje z rojstvi

	Slovenija	glej *
--	-----------	--------

Opomba: * Država se izjemoma uvršča v model po nekaterih značilnostih.

3.9. KAKO SE NESKONČNA MLADOST KAŽE NA OBMOČJU EVROPE

Do sedaj smo spoznali mladost, kot je definirana v okviru različnih blaginj in še posebej med različnimi prehodnimi režimi v Evropi. Modeli predstavljajo predvsem relacije mladih z njihovimi družinami ter državo oziroma način, s katerim so individuumi zaščiteni od države proti izgubi dohodka ali službe. Temeljijo na določenih socialne politike in pokrivajo socialno-ekonomske, kulturne in institucionalne aspekte prehodov v odraslost. Znotraj različnih režimov smo lahko zaznali različna pojmovanja svobode oz. neodvisnosti in integralne politike, interpretacij mladosti in pričakovanja ter predstave o tem, kaj je mladost.

Kljub razlikam pa države povezuje rdeča nit sprememb, ki so značilne za celoten evropski kontekst. Povsod se podaljšuje šolanje, povsod je zaznati težave pri iskanju stalne zaposlitve in osamosvajanju. Razen prehoda iz šolanja na trg dela se dogajajo globalne spremembe tudi na drugih področjih, ki spremljajo mlada življenja- prosti čas, življenjski stil, zdravje itn. Te spremembe na prvi pogled morda niso tako očitne, so pa prav tako pomembne in v enaki meri odražajo novodobno mladost.

V nadaljevanju bom v "številkah" predstavila vidike sodobne mladosti, ki kreirajo življenjske poti mladih in odražajo težnje sodobnega časa. Na ta način želim predstaviti neskončno mladost v bolj praktičnem pomenu, pri tem pa mi bosta v pomoč najnovejše Evropsko mladinsko poročilo (EU Youth Report, v nadaljevanju EUYR)⁶ iz leta 2009 ter Družine in

⁶ V rezultate Evropskega poročila so vključeni predvsem mladi od 15. do 29. leta starosti, v nekaterih primerih tudi do 34 let). Rezultati jih prikazujejo deljene na dve starostni skupini od 15 do 24 let in 25 do 29 let ali 25 do 34 let. Domnevam, da je to zaradi narave njihovega življenja, saj naj bi nekje okoli 24. leta večina mladih zaključevala šolanje in se pri okoli 25. letih začela intenzivneje osamosvajati. EUYR je v raziskavo vključilo le države Evropske unije. Kljub temu, da bom v nadaljevanju uporabljala izraz Evropa, so podatki relevantni predvsem za države članice.

prehodi v Evropi (Families and Transitions in Europe, v nadaljevanju FATE) iz 2005, ki ju je izdala Evropska skupnost.⁷

3.9.1. Demografski podatki

- "96 milijonov mladih med 15. in 29. leti je enako 19,4 % prebivalstva Evropske unije."
- "Predviden delež mladih leta 2050 je 15,3 %."
- "Mladinska populacija Luksemburga sestoji iz 40 % mladih, ki niso njegovi državljani."
- "1,8 milijona mladih v Nemčiji je iz držav izven Evrope."
- "Irci v Anglijo, Nemci v Slovenijo."

✿ "96 milijonov mladih med 15 – 29 leti je enako 19,4 % prebivalstva Evropske unije."

✿ "Predviden delež mladih leta 2050 je 15,3 %."

V Evropski uniji živi približno 100 milijonov mladih med 15. in 29. letom, kar predstavlja eno petino vsega evropskega prebivalstva. Ta odstotek se bo z leti vedno hitreje manjšal, kar bo še hitreje vplivalo na reorganiziranje življenja. Nasprotno pa bo prišlo do porasta starejše populacije, saj je življenjska doba vedno daljša. To hkrati pomeni, da se bo zmanjšal obseg "delovne" populacije. EUYR predvideva, da bo krčenje tega sektorja hitro naraščalo še približno 4 leta, nato pa se bo vsako leto skrčilo za 1,5 milijona prebivalca na leto.

✿ "Mladinska populacija Luksemburga sestoji iz 40% mladih, ki niso njegovi državljani."

✿ "1,8 milijona mladih v Nemčiji je iz držav izven Evrope."

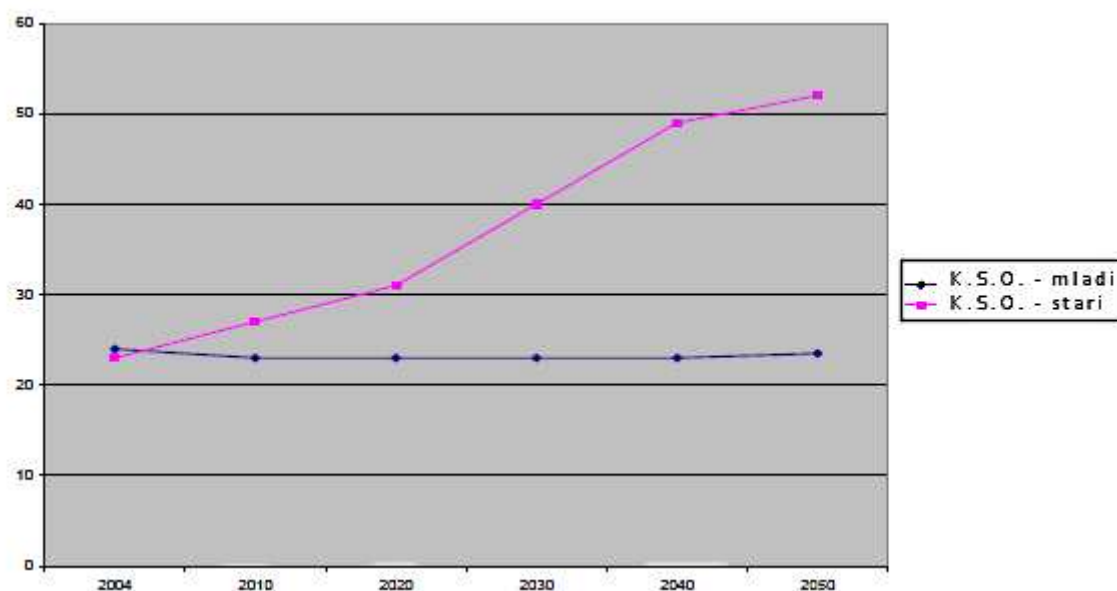
✿ "Irci v Anglijo, Nemci v Slovenijo."

Mobilnost (imigracije in emigracije) je pomemben faktor, ki vpliva na spremembe v strukturi prebivalstva. Evropa je zanimiva destinacija za mlade, še posebej tiste izven tega območja.

⁷ Poročila pokrivajo pomembnejša mladinska področja in vključujejo podatke iz raziskav EU LFS (European Union Labour Force Survey), EU SILC (European Union Survey on Income and Living Condition), EKCYP (European Knowledge Centre on Youth Policy), ESS (European Social Survey) in še nekatere druge raziskave Eurobarometra.

Mladi Evropejci najraje emigrirajo v Španijo in Veliko Britanijo, pa tudi Belgijo, Nemčijo, Italijo, Avstrijo in Švedsko. Neevropejci poleg Španije in Velike Britanije radi izberejo še Nemčijo. V Luksemburgu je kar 40 % mladih, ki so iz drugih evropskih držav. Za priseljevanje je zanimiva tudi Slovenija, kot kaže, najbolj za Nemce, saj je večina mladih rezidentov v Sloveniji iz Nemčije. Izven držav Evropske unije je Slovenija država, v katero se najpogosteje priselijo mladi iz Hrvaške, drugih držav bivše Jugoslavije ter Makedonije. V Evropi je nemalo priseljencev tudi iz Afrike, Turčije, Azije in Amerike.

Graf 49: Predviden koeficient starostne odvisnosti (K.S.O.)⁸ za mlade in stare, EU25, 2004-2050.

Vir: CEC (EU Youth Report)

⁸ Koeficient starostne odvisnosti je razmerje med številom prebivalcev, mlajših od 15 let in starejših od 64 let, glede na število prebivalcev, starih od 15 do 64 let (SURS, 2010). Koeficient starostne odvisnosti mladih je razmerje med številom oseb do starosti, ko običajno še niso ekonomsko aktivni (0-14 let) ter številom oseb v starosti, ko so aktivni na trgu dela (15-64 let). Koeficient starostne odvisnosti starih je razmerje med starejšimi osebami pri starosti, ko so običajno ekonomsko neaktivni, ter številom oseb pri starostih, pri katerih se smatrajo za ekonomsko aktivne (15-64 let). (Vir: Wikipedija, http://en.wikipedia.org/wiki/Dependency_ratio). Kratica K.S.O. ni splošno veljavna kratica; naredila in uporabila sem jo za lastne namene.

3.9.2. Izobrazba

- "Povprečna doba formalnega izobraževanja⁹ je 17 let."
- "60 % 19-letnikov se še vedno izobražuje."
- "Več kot polovica študentov v (višjem) sekundarnem izobraževanju je vključenih v poklicne programe."
- "Ženske stremijo k izobrazbi, moški k zaposlitvi: 54 % žensk je v splošnih programih, 57 % moških v poklicno usmerjenih programih."
- "3 milijone več študentov v višjem izobraževanju in milijon diplom več na leto kot leta 2000."
- "11,5 % evropske populacije med 18. in 39. letom je vključene v terciarno izobraževanje."
- "23 % več žensk kot moških v višjem izobraževanju."
- "15 % študentov je starejših od 30 let, 50 % pa od 22 let."
- "10 % učencev se ne uči nobenega tujega jezika".
- "2.000.000 študentov na Erazmusu."
- "Več kot 50 % mladih Evropejcev med 25. in 29. letom je zaključilo visoko izobraževanje, 29 % pa višje izobraževanje."
- "Skoraj 80 % mladih med 25. in 29. letom je zaključilo (višje) sekundarno izobraževanje."
- "6 milijonov mladih doseže le obvezno osnovnošolsko izobrazbo ali manj."
- "Delež osipnikov se postopoma zmanjšuje, a na evropski ravni še vedno znaša 14,8 %."
- "Manj kot 10 % mladih je vključenih v neformalno izobraževanje."

✿ "Povprečna doba formalnega izobraževanja je 17 let."

Dolžina formalnega šolanja se podaljšuje. Povprečen evropski mladostnik se šola približno 17 let. Za Dansko, Madžarsko, Švedsko in nekatere druge države to na primer pomeni, da bo 5-letni otrok preživel v šoli več kot četrtno preostalega življenja.

✿ "60 % 19-letnikov se še vedno izobražuje."

⁹ Stopnje izobrazbe so navedene po mednarodni standardni klasifikaciji ISCED (glej prilogo 6.2.).

V večini evropskih držav se obvezno šolanje zaključi med 14. in 17. letom starosti. 80 % mladih vztraja v nadaljnjem šolanju vsaj še eno leto po končanju formalnega izobraževanja. V drugem letu šolanja se preneha izobraževati 30 % mladih, ki so se odločili nadaljevati s študijem. Tako je skoraj v vseh evropskih državah, razen Angliji in Nemčiji, kjer imajo do drugega neobveznega izobraževanja leta kar 50 % osipnikov. Pri 19. letu starosti ostaja v formalnem izobraževanju več kot 60 % vseh evropskih mladostnikov.

✱ "Več kot polovica študentov v višjem sekundarnem izobraževanju je vključenih v poklicne programe."

✱ "Ženske stremijo k izobrazbi, moški k zaposlitvi: 54 % žensk je v splošnih programih, 57 % moških v poklicno usmerjenih programih."

V Avstriji, Češki in Slovaški 70 % mladih nadaljuje šolanje v poklicno usmerjenih programih, kar jim omogoča hitrejši vstop na trg dela. 62 % diplomiranih je študiralo socialne vede, ekonomijo, pravo, inženiring ali strojništvo. Med mladimi, ki se bolj pripravljajo na delo kot nadaljne izobraževanje, je več moških kot žensk. 54 % žensk v sekundarnem izobraževanju obiskuje splošne programe, medtem ko je 57 % moških v poklicno usmerjenih programih. Drugače pa je delež vseh šolajočih se mladih (v sekundarnem izobraževanju) med moškimi in ženskami porazdeljen približno enako: na 100 moških je v povprečju 98 žensk.

✱ "3 milijone več študentov višjem izobraževanju in milijon diplom več na leto kot leta 2000."

✱ "11,5 % evropske populacije med 18. in 39. letom je vključene v terciarno izobraževanje."

✱ "23 % več žensk kot moških v višjem izobraževanju."

Opaziti je tudi porast študentov v terciarnem izobraževanju. Med leti 1998 in 2006 se je ta številka povečala za 25 %. Število študentov v višjem izobraževanju je od leta 2000 naraslo za 3 milijone. Vsako leto diplomira milijon študentov več kot leta 2000. V Evropski uniji je 11,5 % populacije med 18. in 39. letom vključene v terciarno izobraževanje. To je približno 19 milijonov študentov (podatek iz leta 2006). Najnižji delež terciarnih študentov imajo Ciper, Malta in Luksemburg, najvišji pa Estonija, Litva, Latvija, Irska, Grčija, Francija, Poljska in Finska (ena od možnih razlag za nizek delež je, da veliko tamkajšnjih študentov študira v tujini). Slednji znaša več kot 15 %. Terciarno izobraževanje je dokaj "feminizirano", saj v njem prevladujejo ženske (112 žensk na 100 moških). To je pravzaprav logično, saj so

moški bolj poklicno orientirani in se prej zaposlijo, ženske pa nadaljujejo študij po izobraževanju v splošnih programih.

✿ "15 % študentov je starejših od 30 let, 50 % pa od 22 let."

Povprečna starost terciarnih študentov je 20,5 let v Grčiji do 26 let na Danskem, Finskem, Švedskem ter Nemčiji in Avstriji. V teh državah je polovica študentov starejših od 23 let. V omenjenih nordijskih državah ter Latviji in Angliji je 15 % rednih študentov starejših od 35 let. Starost višje šolajočih se mladih po Evropi močno variira. Odvisna je od tega, pri kateri starosti se to izobraževanje začne, koliko časa traja in seveda od finančne pomoči. Večina rednih študentov je nezaposlenih in prejema finančno pomoč od staršev. Ponekod morajo vmes služiti še vojaško obveznost. Sicer pa je v Evropi povprečno več kot 50 % študentov starejših od 22 let.

✿ "10 % učencev se ne uči nobenega tujega jezika".

Ključno v Evropi na področju izobraževanja je učenje tujih jezikov oziroma večjezičnost. Znanje tujih jezikov je zaželena sposobnost za vse evropske državljane, saj jim odpira možnosti študiranja in dela v tujini. Znanje tujih jezikov je "ključ za prihodnost" (EUYR, 2009: 18), zato bi morala biti to splošna pravica mladih v vseh izobraževalnih programih. Po večini je učenje jezikov v šoli tudi realnost. Skoraj vsi učenci v Evropi, ne glede na program, se učijo najmanj en tuj jezik. Izjema sta Portugalska in Anglija, saj se tam vsaj 40 % mladih sploh ne uči nobenega tujega jezika. Manj poudarka na jezikih je v poklicno usmerjenem izobraževanju, kjer se večina (64 %) uči en tuj jezik, nekaj več kot 25 % pa dva. Izjema je Estonija, kjer se več kot 80 % študentov v poklicnih programih uči dva tuja jezika. Ne glede na vse, se v evropskem povprečju nekaj manj kot 10 % učencev ne uči nobenega tujega jezika.

✿ "2.000.000 študentov na Erasmusu."

Poleg učenja tujih jezikov bi moral imeti vsak mlad možnost "izobraževalne mobilnosti", kakor bi lahko poimenovali študij v tujini. Ta pripomore h krepitvi evropske družbe in posameznika ter višanju konkurenčnosti. V Evropi je učenje v tujini prakticirano predvsem v terciarnem izobraževanju. Šest evropskih držav: Avstrija, Belgija, Ciper, Francija, Nemčija in Anglija ima več kot 10 % tujih študentov glede na celotno študentsko populacijo, Avstrija, Belgija in Ciper celo več kot 15 %.

Izobraževalno mobilnost v Evropi podpira mnogo programov na različnih področjih. Najbolj znani med njimi, oblikovanih s strani Evropske skupnosti, so Comenius, Leonardo, Mladi v akciji in Erasmus. Vsako leto je 100.000 mladih udeleženi v 6.000 različnih projektih. Samo Erasmus je od leta 1987/88, ko se ga je udeležilo 3244 študentov, zrasel na 160.000 udeležencev v letu 2006/07, do danes skupno že 2.000.000 študentov.

✱ "Več kot 50 % mladih Evropejcev med 25. in 29. letom je zaključilo višje izobraževanje, 29 % pa visoko izobraževanje."

✱ "Skoraj 80 % mladih med 25. in 29. letom je zaključilo (višje) sekundarno izobraževanje."

Delež mladih, ki zaključijo višje izobraževanje, se povečuje. Če ima 18 % populacije med 55. in 59. letom diplomo, je takih med mladimi v starosti od 25 do 29 let 29 %. 50% 25 do 29-letnikov ima zaključeno sekundarno izobraževanje, v skupini med 55. in 59. letom pa je takih 42 %. Razen v Nemčiji, Baltskih državah, Romuniji in Švedski se povsod po Evropi povečuje delež tistih, ki imajo zaključeno najmanj višje sekundarno izobraževanje.

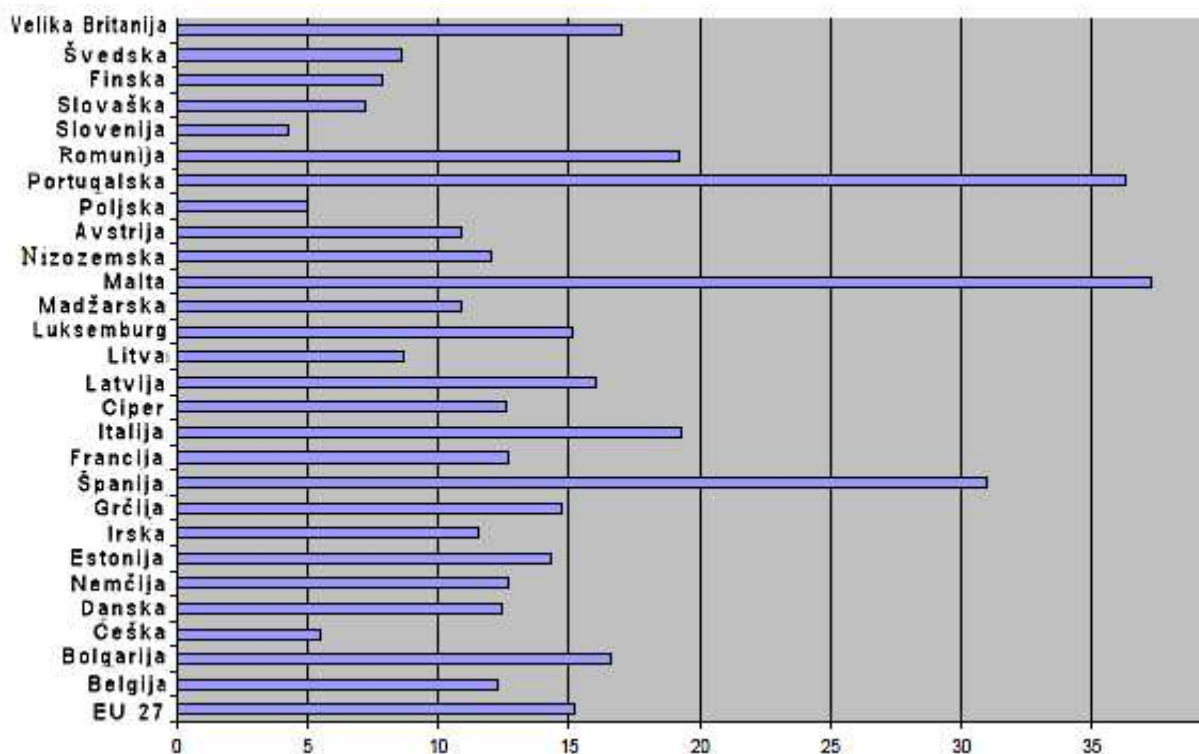
✱ "6 milijonov mladih doseže le obvezno osnovnošolsko izobrazbo ali manj."

✱ "Delež osipnikov se postopoma zmanjšuje, a na evropski ravni še vedno znaša 14,8 %."

Eden od sedmih mladih med 18. in 24. letom zapusti šolanje z nižjo sekundarno izobrazbo in se ne udeleži nobenega drugega izobraževanja ali usposabljanja. Tem pravimo zgodnji osipniki. Delež le-teh se zmanjšuje in po zadnjih podatkih znaša 14,8 %.

Velika razlika je med severnimi in južnimi državami. V Španiji, Portugalski in Malti je delež zgodnjih osipnikov kar 30 % ali več. Samo v sedmih državah se delež osipnikov spusti pod 10 %, in sicer v Litvi, Poljski, Sloveniji, Slovaški, Finski in Švedski. V vseh državah, razen Bolgariji, je med osipniki več moških kot žensk.

Graf 50: Delež osipnikov po državah, 2007.

Vir: CEC (EU Youth Report)

✱ "Manj kot 10 % mladih je vključenih v neformalno izobraževanje."

Znotraj evropskih držav znaša udeležba v neformalnem izobraževanju in usposabljanju manj kot 10 % v vseh starostnih skupinah. Nad tem povprečjem so Španija, Avstrija, Švedska, še posebej pa Danska in Anglija, kjer se jih neformalno izobražuje ali usposablja okoli 20 %.

V primerjavi s starejšimi se mladi neformalnega sektorja bolj poslužujejo v Španiji, Grčiji, Švedski, Cipru in Angliji. Ozirajoč se na stopnjo izobrazbe, so mladi z višjo izobrazbo v povprečju bolj aktivni na neformalnih področjih kot njihovi vrstniki z nižjo izobrazbo. Med slednjimi so se neformalnega izobraževanja udeležili v povezavi s službo.

Ena dimenzija, ki še ni popolnoma raziskana, pa so volonterske nevladne organizacije, mladinsko in prostovoljno delo, ki postajajo vedno bolj pomemben element vseživljenjskega učenja.

3.9.3. Mladi na trgu dela

- "57,5 % mladih med 15. in 29. letom je ekonomsko aktivnih."
- "80 % mladih je neaktivnih na trgu dela zaradi izobraževanja."
- "Več kot tretjina mladih med 15. in 24. letom je NEET- niti v šoli niti zaposlenih."
- "Polovica 20-letnikov je vključenih na trg dela."
- "Polovica zaposlenih v starosti med 15. in 24. leti opravlja enostavna ali osnovna dela."
- "Stopnja brezposelnosti med aktivnimi mladimi v starosti od 15. do 24. leta je leta 2008 znašala 15,4 %: trikrat več kot med starejšo ekonomsko aktivno populacijo."
- "26 % mladih med 15. in 24. letom ter 35 % med 25. in 29. letom je brezposelnih že več kot 12 mesecev."
- "Tretjina 15 do 24-letnikov kombinira študij in delo."
- "40% zaposlenih v starosti od 15 do 25 let ima začasno delo oziroma pogodbo za določen čas."
- "Slovenija je edina država, kjer kar 60 % mladih med 15. in 24. letom raje izbere začasno delo."
- "Med 25. in 29. letom starosti je 65 % mladih, ki ne najdejo stalne zaposlitve."
- "25 % zaposlenih v starosti od 15 do 24 let ima zaposlitev za polovični delovni čas."
- "69 % mladih v Grčiji med 25. in 29. letom je zaposlenih za polovični delovni čas, ker ne dobijo zaposlitve s polnim delovnim časom."
- "6,5 % mladih v povprečju je samozaposlenih."

✿ "57,5 % mladih med 15. in 29. letom je ekonomsko aktivnih."

Pogoj za vstop na trg dela je postati ekonomsko aktiven: biti zaposlen ali aktivno iskati zaposlitev. Mladi so neodločeni oziroma niso prepričani, ali naj nadaljujejo z izobraževanjem ali ne. V letu 2007 je bilo 57,5 % mladih med 15. in 29. letom starosti opredeljenih kot ekonomsko aktivni, to je 1 % manj kot leta 2000. Države Evropske unije lahko razdelimo v tri kategorije: tiste, kjer je ekonomsko aktivnih manj kot 50 % (Bolgarija, Češka, Italija, Litva, Luksemburg, Madžarska, Romunija), tiste, ki imajo aktivnost večjo od 70 % (Danska in Nizozemska) ter ostale, ki imajo delež aktivnosti med navedenima vrednostima, se pravi med

50 % in 70 %. Delež aktivnih se najbolj povečuje na Švedskem (7,9 %), najhitreje zmanjšuje pa v Litvi (-10,5 %).

Med moškimi je ekonomsko aktivnih 50 %, med ženskami pa ta količnik variira od 70 % na Danskem in Nizozemskem ter 39 % na Madžarskem. Glede na stopnjo izobrazbe je več kot 75 % najbolj izobraženih tudi ekonomsko aktivnih. Izobrazba naj bi pripomogla h glajenju spolnih razlik in lažšanju vstopa na trg dela.

✿ "80 % mladih je neaktivnih na trgu dela zaradi izobraževanja."

V Evropi je več kot 65 % mladih z največ sekundarno izobrazbo ekonomsko neaktivnih. (Za primerjavo s tistimi, ki imajo višjo izobrazbo, je ta delež 16 %.)

Ekonomsko neaktivne mlade lahko razdelimo na tiste, ki ne želijo delati, in take, ki bi želeli delati, pa službe ne iščejo iz različnih razlogov (bolezen, izobraževanje, družinska situacija...). V povprečju 80 % neaktivnih mladih med 15. in 29. letom ne išče zaposlitve, ker so še vedno vključeni v formalno izobraževanje. V Luksemburgu je takih kar 97 %, najmanjši delež pa ima Švedska s 76,8 %. Med neaktivnimi mladimi je več kot 60 % žensk.

✿ "Več kot tretjina mladih med 15. in 24. letom je NEET¹⁰- niti v šoli niti zaposlenih¹¹."

Takih je v Evropi med 15. in 24. letom kar tretjina. Najmanj jih je na Danskem in Norveškem (20 %), največ pa v Bolgariji in Madžarskem (50 %). Po 25. letu pa do 29. leta starosti je ta delež v povprečju manjši, še vedno pa znaša okoli 20 %.

✿ "Polovica 20-letnikov je vključenih na trg dela."

✿ "Polovica zaposlenih v starosti med 15. in 24. leti opravlja enostavna ali osnovna dela."

V letu 2007 je bilo na trg dela vključenih polovica 20-letnikov. Ta starost se viša. V Grčiji, Italiji, Malti, Romuniji, Luksemburgu in Slovaški se je v obdobju od 2000 do 2007 povečala za dve leti. Po drugi strani pa se je v Avstriji v istem obdobju pri 50 % ta starost znižala za dve leti.

Velika večina 15-letnikov je bila leta 2007 redno šolajoča in neaktivna na trgu dela. (Izjema je Danska, kjer je bilo 48,5 % takih hkrati v izobraževanju in na trgu dela.) V 29. letu starosti je približno tri četrtine mladih kategoriziranih kot ekonomsko aktivnih.

¹⁰ NEET: Neither in Education, Employment nor Training.

¹¹ Zaposlitev pomeni aktivnost na trgu dela in ne nujno obliko participiranja pri državnih dajtvah ali štetju delovne dobe.

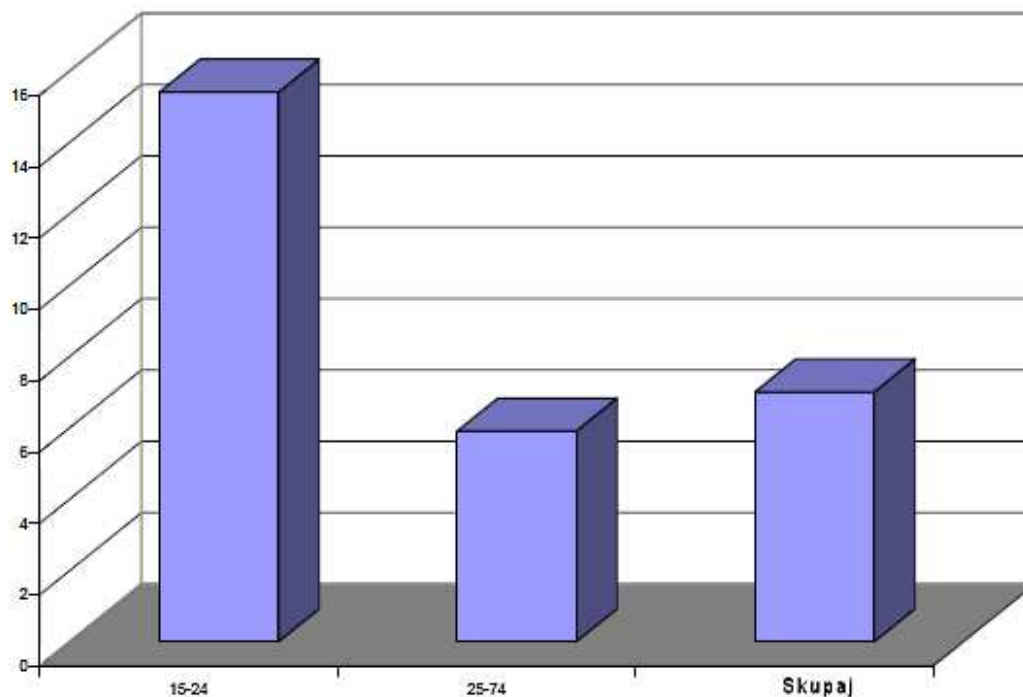
Tranzicija na trg dela poteka predvsem med 18. in 24. letom starosti, saj je po zadnjih podatkih 59 % 18-letnikov vključenih le v izobraževanje, istočasno pa je večina 24-letnikov že ekonomsko aktivna. 20 % 18-letnikov in 16 % 24-letnikov kombinira študij in delo. Največ takih (še posebej 18-letnikov) je na Danskem, Nizozemskem, Avstriji in Angliji. Med 24-letniki jih na Danskem študij in delo kombinira skoraj polovica, prav tako na Nizozemskem, Finskem in v Sloveniji. To so tudi države, ki so leta 2007 beležile najvišji delež zaposlenih.

V 16 evropskih državah je bilo 50 % mladih med 15. in 24. letom neaktivnih eno leto po končanem študiju, to je enkrat več kot pri mladih od 24. do 29. leta. V večini držav (razen Danski, Italiji, Nizozemski, Finski, Švedski in Angliji) pa je bilo 70 % 29-letnikov že ekonomsko aktivnih in nič več v izobraževalnem procesu.

✿ "Stopnja brezposelnosti med aktivnimi mladimi v starosti od 15. do 24. leta je leta 2008 znašala 15,4 %: trikrat več kot med starejšo ekonomsko aktivno populacijo."

Mladi z nižjo sekundarno izobrazbo imajo trikrat več možnosti, da bodo nezaposleni, kot tisti z višjo. Leta 2007 je bilo eno leto po končanju šolanja med takimi zaposlenih le 20,7 %. Stopnja brezposelnosti mladih je v letu 2008 znašala 15,4 %. To je dvakrat več kot celotna delovna populacija in trikrat več kot starejša populacija, ki je ekonomsko aktivna. Najmanjšo stopnjo brezposelnosti mladih ima Nizozemska (5,9 %), sledi ji Danska (7,9 %), Avstrija, Irska ter Litva (10 %). V Grčiji, Italiji, Poljski, Romuniji in Slovaški je stopnja brezposelnosti mladih višja od 20 %. Med nezaposlenimi je več žensk kot moških. V Grčiji je ta razlika kar dvakrat večja. Razlika med spoloma na tem področju je očitna tudi v Španiji in na Portugalskem.

Graf 51: Delež brezposelnih po starostnih skupinah (15-24 let, 25-74 let, skupaj), EU27, 2008.

Vir: CEC (EU Youth Report)

✿ "26 % mladih med 15. in 24. letom ter 35 % med 25. in 29. letom je brezposelnih že več kot 12 mesecev."

Mladi, ki dalj časa niso zaposleni, imajo več možnosti, da postanejo socialno izključeni in da ne bodo mogli doseči sprejemljivega življenjskega standarda. V Evropi je 26 % mladih pri starosti od 15. do 24. let ter 35 % mladih med 25. in 29. leti nezaposlenih za eno leto ali več. Najnižji delež nezaposlenosti prve starostne skupine beleži Švedska s 4 %, najvišjega pa Slovaška s 57 %. Tudi v Romuniji, Italiji, Grčiji, Madžarski in Poljski je več kot tretjina mladih nezaposlenih že več kot eno leto. Višja stopnja izobrazbe načeloma zmanjšuje delež brezposelnosti, čeprav je npr. tudi v Estoniji in Litvi eden najvišjih deležev dalj časa brezposelnih, ki imajo terciarno izobrazbo.

✿ "Tretjina 15 do 24-letnikov kombinira študij in delo."

Tretjina mladih med 15. in 24. letom, ki so zaposleni, je študentov ali vajencev. V skupini od 25. do 29. leta je takih 16 %. Danska in Nizozemska imata največji delež mladih, ki hkrati delajo in študirajo/so vajenci, in sicer 65 %. Na Finskem in v Nemčiji je takih več kot

polovica. Na drugi strani pa je Romunija z le 5 % vseh mladih, ki kombinirajo izobraževanje in delo.

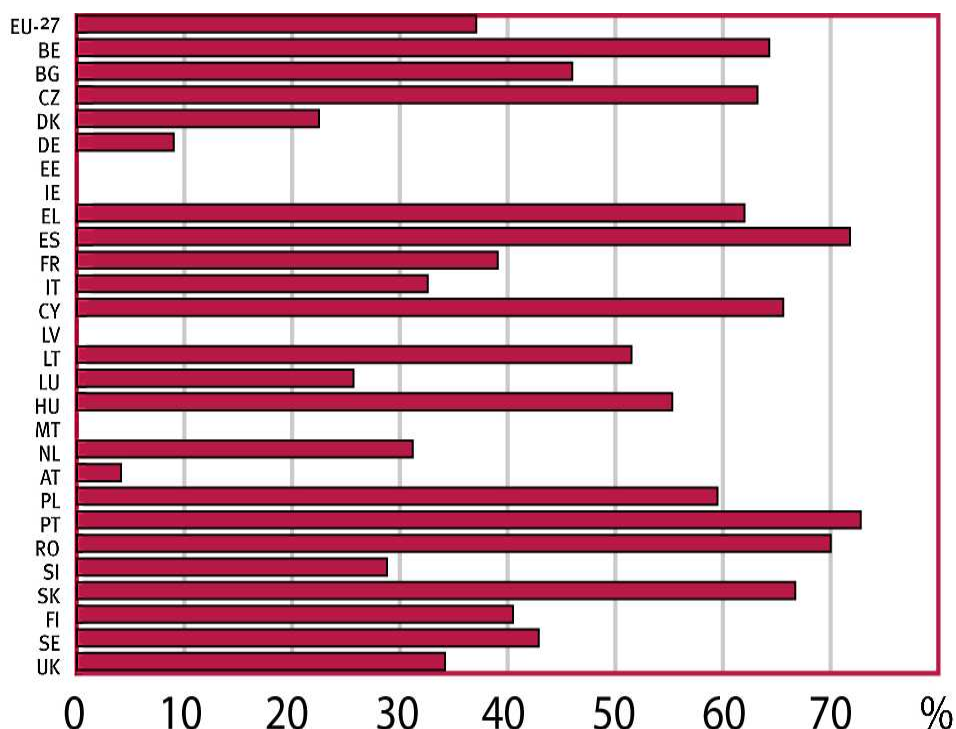
- ✱ "40 % zaposlenih v starosti od 15 do 25 let ima začasno delo oziroma pogodbo za določen čas."
- ✱ "Slovenija je edina država, kjer kar 60 % mladih med 15. in 24. letom raje izbere začasno delo."
- ✱ "Med 25. in 29. letom starosti je 65 % mladih, ki ne najde stalne zaposlitve."

Veliko mladim predstavlja delo za določen čas odskočno desko k stalni zaposlitvi. Vendar pa tovrstne pogodbe omejujejo osebne potenciale in avtonomijo. Delež mladih s pogodbami za določen čas upada s starostjo. Med 15 do 24-letniki v Evropi je povprečno 40 % zaposlenih za določen čas, v Sloveniji, Poljski in Španiji pa kar 60 %. V Skupini od 25 do 29 let ta delež znaša okoli 20 %. To kaže, da se mladi ne spopadajo le s prehodom iz šolanja na trg dela, temveč tudi iz nestabilne v stabilno zaposlitev. Veliko mladih je ujetih v nestabilnih službah in skačejo od ene pogodbe k drugi. Tovrstne zaposlitve so v sedmih letih od leta 2000 narasle za 5 %, izrazito na Poljskem. Med nižje izobraženimi ima 50 % mladih od 15. do 24. leta začasno zaposlitev, med mladimi s terciarno izobrazbo pa je takih 38,5 %. V starostni skupini od 25 do 29 let je mladih z začasno zaposlitvijo 25 %, neodvisno od stopnje izobrazbe.

Začasno delo je lahko prostovoljno ali neprostovoljno. Nekateri mladi se ga poslužujejo, ker ne najdejo stalne zaposlitve ali ker so v poskusnem obdobju, večina pa ga ni prostovoljno izbrala. To velja za vse države Evrope razen za Slovenijo, saj je tu kar 60 % mladih med 15. in 24. letom dejalo, da ne želijo stalne zaposlitve. Mladi v tej starostni skupini si bolj pogosto izberejo začasno delo kot tisti med 24. in 29. letom.

Delež mladih, ki imajo začasno delo, ker ne morejo najti stalne zaposlitve, narašča z leti. Tako je kar 65 % mladih med 25. in 29. letom, ki ne najde stalne zaposlitve, med mladimi v starosti 15 do 24 let pa 37 %.

Graf 52: Delež mladih (25-24 let), ki imajo začasno delo, ker niso mogli najti stalne zaposlitve, 2007.

Vir: CEC (EU Youth Report)

Opomba: BE, BG, DE, EL, ES, LT, LU, NL, AT, UK: nezanesljivi ali netočni podatki zaradi majhnega vzorca

- ✱ "25 % zaposlenih v starosti od 15 do 24 let ima zaposlitev za polovični delovni čas."
- ✱ "69 % mladih v Grčiji med 25. in 29. letom je zaposlenih za polovični delovni čas, ker ne dobijo zaposlitve s polnim delovnim časom."

Komplementarna z začasnim delom je zaposlitev za polovični čas. Mladostnik ima lahko zaposlitev za polovični delovni čas in hkrati zaposlitev za določen čas. Razen v Romuniji, je žensk s polovičnim delovnim časom kar dvakrat več kot moških. Med obema spoloma v starosti od 15. do 24. leta starosti je med tistimi, ki so zaposleni, 25 % takih, ki imajo pogodbo za polovični delovni čas, in sicer zaradi izobraževanja. V primeru starejših (do 29. leta), se ta delež poveča na 50 %, prav tako zaradi izobraževanja. Med druge razloge so starejši odrasli navedli skrb za otroka ali drugega družinskega člana, bolezen, invalidnost in ostale osebne razloge. Kakorkoli že, v Grčiji je kar 69 % mladih med 25. in 29. letom starosti odgovorilo, da imajo tovrstno obliko zaposlitve zato, ker ni bilo možno najti zaposlitve za polni delovni čas.

✿ "6,5 % mladih v povprečju je samozaposlenih."

V Evropi je malo samozaposlenih mladih: okoli 4 % med 15. in 24. letom ter 9 % od 25. do 29. leta starosti. Višji delež samozaposlenih pri starejših mladih je značilen za vse evropske države in nikjer ne doseže 10 %, razen v Grčiji, Italiji, Poljski, Romuniji in Slovaški. Italija je imela leta 2007 dvakrat večji delež samozaposlenih mladih, kot je evropsko povprečje.

Izhajajoč iz rezultatov FOBS (Factors of Business Success Survey) iz leta 2006, je 15 % podjetnikov mlajših od 30 let. Šest od desetih podjetnikov se ni udeležijo nobenega usposabljanja, tisti pa, ki so se ga, so to naredili na lastno pobudo. Izjema je Italija, kjer se jih je šlo na lastno pobudo usposablјati približno polovico, medtem pa je četrtna Francozov to naredila na državno pobudo.

Podjetniška miselnost je bolj razširjena med mladimi z višjo sekundarno šolo oz. izobrazbo. To velja za Bolgarijo, Češko, Dansko, Francijo, Italijo, Avstrijo, Portugalsko, Slovenijo, Slovaško in Švedsko. V drugi skupini so Estonija, Litva, Latvija in Luksemburg, kjer ima večina podjetnikov terciarno izobrazbo. V Španiji, Romuniji in Malti pa ima kar 60 % podjetnikov osnovno ali nižjo sekundarno izobrazbo.

Razlogi za samozaposlitev so različni. Največjo motivacijo predstavlja težnja po novih izzivih ter biti sam svoj šef. Finančne razmere so glavni razlog za samozaposlitev pri 80 % mladih iz Češke, Slovenije, Slovaške in Romunije. Mladi iz Avstrije, Švedske, Danske, Luksemburga in Češke so kot zelo pomemben motivacijski faktor navedli tudi izogibanje nezaposlenosti.

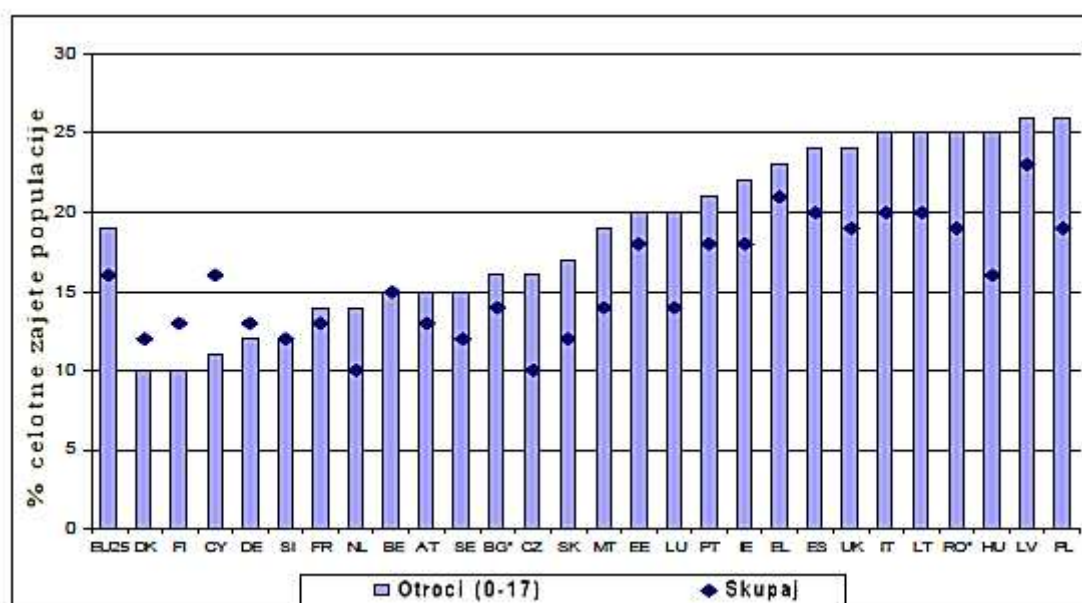
3.9.4. Ekonomski položaj in socialna izključenost

- "19 milijonov otrok in mladih do 17. leta starosti je na pragu revščine."
- "V starosti od 18 do 24 let je 20 % mladih na pragu revščine."
- "18 % mladih od 18. do 24. leta starosti zasluži manj kot polovico povprečnega dohodka države, v kateri živijo."

✿ "19 milijonov otrok in mladih do 17. leta starosti je na pragu revščine."

Otroci in mladi, še posebej tisti s slabšimi izhodiščnimi pogoji, se spopadajo z večjim rizikom za socialno izključenost in revščino. Velikokrat gre pri tem za začaran krog medgeneracijske dediščine. Med 16 % Evropejcev, ki jim preti revščina, je 19 milijonov otrok oz. mladih od 0 do 17. leta starosti, to je 19 % celotne evropske populacije (podatek iz leta 2007). Ta podatek velja za vse države, razen Dansko, Finsko, Švedsko, Ciper in Slovenijo. Revščina med otroki variira od 10 % na Danskem do 25 % v Italiji in Romuniji. Podrobna analiza determinant otroške revščine Odbora za socialno zaščito (Social Protection Committee) iz leta 2007 je pokazala, da gre za kompleksno interakcijo med nezaposlenostjo, nezadostnostjo dohodka, vplivov socialnih transferov ali njegovih karakteristik (npr. stopnja izobrazbe staršev) ter ukrepov države. Dokazano je, da otroci, ko odrastejo, sledijo tej situaciji.

Graf 53: Stopnja tveganja revščine v EU (%), celotna populacija in otroci, 2005.

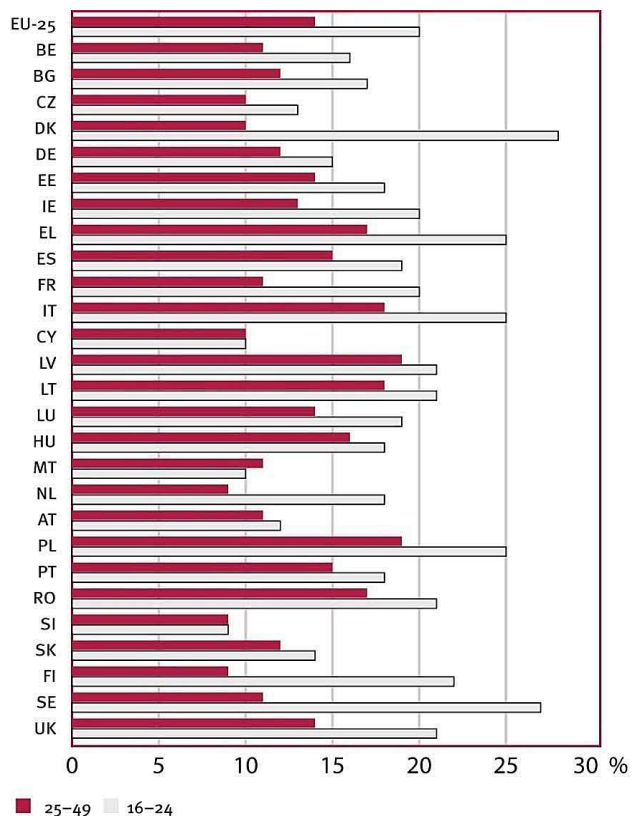
Vir: CEC (EU Youth Report)

✿ "V starosti od 18 do 24 let je 20 % mladih na pragu revščine."

✿ "18 % mladih od 18 do 24. leta starosti zasluži manj kot polovico povprečnega dohodka države, v kateri živijo."

20 % mladih med 18. in 24. letom je pod pragom tveganja revščine (imajo prihodek nižji od 60 % nacionalnega ekvivalentnega razpoložljivega dohodka¹²). 11 % mladih zasluži manj kot 40 % povprečnega državnega dohodka (v letu 2006). Ena petina mladih sama sebe opredeljuje kot revne.

Graf 54: Stopnja tveganja revščine¹³ za starostni skupini 16-24 let in 24-49 let, 2006.

Vir: CEC (EU Youth Report)

Mladi se največkrat znajdejo v tem položaju, ko se zmanjša podpora s strani družine in ko začnejo z integracijo na trg dela. Glede na dohodek mladih med 18. in 24. letom starosti je

¹² Ekvivalentni razpoložljivi dohodek je določen kot celotni dohodek gospodinjstva, deljen z "ekvivalentno velikostjo". (Vir: EUR Lex, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32004R0028:SL:NOT>)

¹³ Stopnja tveganja revščine je izražena kot odstotek oseb, ki živijo v gospodinjstvih z mediane ekvivalentnega razpoložljivega dohodka pod pragom tveganja revščine. (Vir: SURS: <http://www.stat.si/doc/pub/PortretSlovenijaEU2010.pdf>). Meja revščine je za vsako državo članico EU določena kot 60 % mediane nacionalnega ekvivalentnega razpoložljivega dohodka vseh gospodinjstev ob upoštevanju OECD-jeve prilagojene ekvivalenčne lestvice.

30 % ali več DANCEV in ŠVEDOV na robu revščine, takih pa je najmanj na Cipru, Malti ter Sloveniji, in sicer manj kot 10 %.

Za vrednotenje dejanskih življenjskih pogojev ne moremo izhajati le iz dohodka, zato tudi ti podatki ne odražajo relevantne življenjske situacije. Dohodki, ki jih mladi zaslužijo sami, ne kažejo realne situacije (ali je mlada oseba prikrajšana ali ogrožena). Mladi imajo večinoma omejena finančna sredstva, vendar jih lahko pridobijo s kombiniranjem različnih virov (žepnine, delo, štipendije...).

3.9.5. Družinsko življenje

- "Povprečna starost pri prvi poroki je 27,3 leta."
- "Do 30 % porok je med partnerji različnih nacionalitet."
- "14 % je enostarševskih družin."
- "Povprečna starost, ko mladi zapustijo dom staršev, je 25 let."
- "Poglaviten vzrok za pozno odselitev od doma so v 72 % neugodne finančne razmere."
- "24,5 % mladih živi v istem gospodinjstvu kot njihov partner."
- "Povprečna velikost gospodinjstva je 1,5 ekvivalentnega odraslega."
- "Razmerje v številu porok med skandinavskimi in centralnimi državami Evrope je 1: 3."
- "Najvišji delež ločitev med mladimi od 24. do 29. leta starosti je 5 %."
- "Najvišja stopnja rodnosti je še vedno pod povprečjem celotne stopnje rodnosti."
- "Povprečna starost mater ob rojstvu prvega otroka je 27 let."
- "37 % otrok se rodi zunaj zakonskih zvez."

- ✱ "Povprečna starost pri prvi poroki je 27,3 leta."
- ✱ "Do 30 % porok je med partnerji različnih nacionalitet."
- ✱ "14 % je enostarševskih družin."

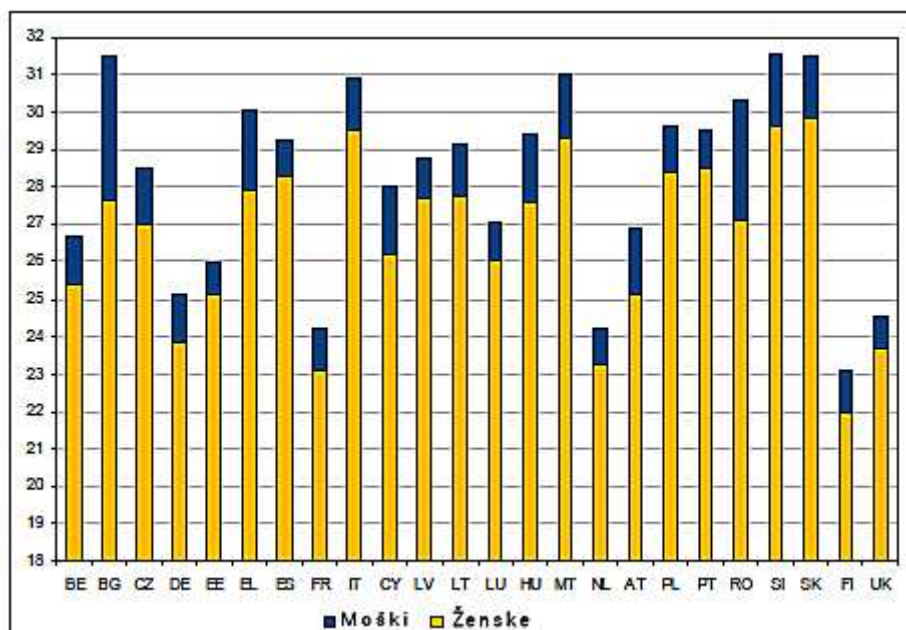
Ljudje se vse manj in vse kasneje poročajo. Povprečna starost pri prvi poroki se je zvišala s 24,8 na 27,4 leta pri ženskah in iz 27,5 na 29,8 let pri moških. Povprečna starost obeh spolov pri prvi poroki je 27,3 leta. Med porokami je vedno več takih, kjer so partnerji različnih nacionalitet. V Nemčiji in Franciji jih je med 12 % in 15 %, Belgiji in Avstriji 20 %, Estoniji, Luksemburgu in Cipru pa od 25 % do 30 %. Zvišal se je delež razvez, ponekod celo podvojil. 20 % do 50 % otrok je rojenih izven zakonskih zvez, 14 % družin je enostarševskih.

✱ "Povprečna starost, ko mladi zapustijo dom staršev, je 25 let."

V povprečju mladi zapustijo dom pri 25. letih, to je večina Dancev in Fincev. Razpon med mladimi (18 - 24 let) iz drugih evropskih držav, ki živijo doma, sega od 66 % do 88 %. Pri moških se razlikuje od 23 let na Finskem do 31,5 v Bolgariji, Sloveniji in Slovaški. Pri ženskah od 22 let na Finskem do 30 na Slovaškem. Najkasneje zapustijo dom mladi iz južne in srednje Evrope.

Mladi, ki živijo doma, imajo manj možnosti, da zapadejo v revščino, ker jih finančno podpirajo starši. Ni pa znano, ali je izogibanje revščini vzrok za dolgo bivanje pri starših ali je to prostovoljna izbira.

Graf 55: Povprečna starost mladih ob zapustitvi doma, po spolu, 2007.

Vir: CEC (EU Youth Report)

Opomba: DK, IE, SE: podatki niso na voljo

- ✿ "Poglaviten vzrok za pozno odselitev od doma so v 72 % neugodne finančne razmere."

Večina mladih navaja kot poglaviten vzrok, da se ne odselijo od doma, finančne razloge: 44 % jih meni, da si tega ne morejo privoščiti, 28 % jih pravi, da ni dovolj dostopnih stanovanj. 16 % za to navaja osebne razloge, in sicer egoizem in udobje, saj stremijo k lagodnosti in želijo biti prosti odgovornosti.

V 16 od 27 držav, ki so bile preučene v tej tematiki, se je pomanjkanje finančnih sredstev izkazalo kot poglavitni vzrok, da mladi ostajajo pri starših. Najbolj očitno so to navedli Madžari (64 %), Portugalci (62 %) in Grki (61 %). V ostalih desetih državah so navedli, da primanjkuje finančno dostopnih stanovanj, še posebej v Litvi (54 %) in Španiji (48 %).

- ✿ "24,5 % mladih živi v istem gospodinjstvu kot njihov partner."
- ✿ "Povprečna velikost gospodinjstva je 1,5 ekvivalentnega odraslega."

24,5 % mladih živi skupaj s partnerjem. Pri desetih ženskah in desetih moških je to vsaka tretja ženska in skoraj vsak drugi moški. Največ žensk, ki živijo skupaj s partnerjem (40 %), je Švedinj in Nizozemk. Tudi med moškimi je največ Švedov, in sicer 30 %. V severni Evropi se pred 30. letom skoraj nihče ne poroča. V Grčiji, Italiji, Poljski, Cipru, Slovaški, Malti in Litvi delež vezanih žensk (20 %), ki živijo skupaj s partnerjem, ne preseže 5 %.

Povprečna velikost evropskega gospodinjstva je bila leta 2005 okoli 1,5 ekvivalentnega odraslega¹⁴. Gospodinjstva, ki so očitno nad evropskim povprečjem, najdemo v Latviji, Portugalski, Romuniji in Bolgariji.

- ✿ "Razmerje v številu porok med skandinavskimi in centralnimi državami Evrope je 1 : 3."
- ✿ "Najvišji delež ločitev med mladimi od 24. do 29. leta starosti je 5 %."

V državah srednje Evrope se mladi poročajo mlajši, medtem ko v skandinavskih državah ne čutijo potrebe po hitenju v zakonski stan. V evropskem povprečju je poročenih več žensk kot moških. Ženske se poročijo približno dve do tri leta prej kot moški in sicer pred 30. letom, razen Švedinje (44 %) in Danke (49 %). V Litvi in Poljski je 90 % nevest mlajših od 30 let.

¹⁴ Povprečna velikost gospodinjstva je izražena po izračunih OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development), Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj lestvice, pri kateri prvi odrasli šteje za vrednost 1, vsaka naslednja oseba, starejša od 14 let 0,5 in vsak otrok, mlajši od 14 let 0,3 vrednosti.

Če pogledamo pogostost porok med mladimi od 25 do 29. leta starosti, je delež žensk v Romuniji trikrat večji kot na Švedskem (60 % : 20 %). Tak visok razmak najdemo tudi v primerjavi med moškimi v Litvi in na Švedskem (42 % : 11 %).

Ločitve med mladimi v zadnji omenjeni starostni skupini niso pogoste in samo v nekaj državah dosežejo 5 % delež.

✿ "Najvišja stopnja rodnosti je še vedno pod povprečjem celotne stopnje rodnosti¹⁵."

Celotna stopnja rodnosti je 2,1 otrok na žensko. V Evropi trendi narekujejo podpovprečno rodnost, čeprav je v nekaterih državah zaznati celo njeno porast. To so Švedska (+0,30), Češka (+0,18), Estonija (+0,16) in Španija (+0,15). Kljub tem izjemam, kjer se je rodnost rahlo zvišala, je celo najvišja stopnja rodnosti v Evropi (Francija z 2,0 in Irska z 1,9) pod celotno stopnjo rodnosti. Sicer pa je imela Irska leta 1980 najvišjo stopnjo rodnosti v Evropi (3,23), sledila ji je Romunija (2,40). Če pogledamo današnjo sliko, je rodnost v omenjenih državah padla za več kot 40 %. Najnižja stopnja rodnosti je bila zabeležena v območju srednje in južne Evrope, in sicer v Slovaški (1,24) in Poljski (1,27).

✿ "Povprečna starost mater ob rojstvu prvega otroka je 27 let."

Starost mater ob rojstvu prvega otroka se je povišala. Največje spremembe beležijo Češka, Madžarska in Slovenija, saj se je tu povprečna starost zvišala za tri leta. Najvišjo povprečno starost mater ob rojstvu prvega otroka ima Velika Britanija (30 let) skupaj s Španijo, Nemčijo in Luksemburgom, kjer se le-ta giblje med 29. in 30. leti. Največ žensk, ki prvega otroka rodijo po 30. letu starosti, ima Irska. Povprečna doba evropskih žensk ob rojstvu prvega otroka je 27 let.

✿ "37 % otrok se rodi zunaj zakonskih zvez."

Povečuje se število otrok, rojenih izven zakonskih zvez. V letu 2006 je njihov delež znašal 37 %. Belgija, Španija, Italija, Ciper, Litva, Malta in Nizozemska so države, kjer se je ta delež celo podvojil. V Estoniji in Švedski je šest od desetih otrok rojenih pred poroko, medtem ko je v Grčiji in Cipru takih otrok le en na 20 novorojenčkov ter približno en od štirih v Italiji, Poljski in Malti.

¹⁵ Celotna stopnja rodnosti [*total fertility rate*] je povprečno število živorojenih otrok na eno žensko v rodni dobi (15 – 49 let) v koledarskem letu (SURS, 2010. Dostopno na: http://www.stat.si/doc/pub/rr816-2004/IZRACUNI_SLO.htm).

Delež izvenzakonskih novorojenčkov med mladimi od 15. do 19. leta starosti je na Danskem, Irski in Veliki Britaniji 90 %, v Grčiji 33 % in na Cipru 15 %. (Pri tem moramo upoštevati, da je le malo mladostnikov v tem starostnem obdobju poročenih in da je večina rojstev neregistriranih). Pri mladih med 25. in 29. letom starosti je največ izvenzakonskih rojstev na Švedskem, v Estoniji in Nemčiji (50 %), najmanj pa v Grčiji in na Cipru (4 %).

Graf 56: Povprečna starost žensk ob rojstvu prvega otroka (1995, 2005).

	1995	2005
BE	27.3	-
BG	22.4	24.7
CZ	23.3	26.6
DK	27.4	28.4
DE	27.5	29.1
EE	23.0	25.2
IE	27.3	-
EL	26.6	28.5
ES	28.4	29.3
FR	-	28.5
IT	28.0	-
CY	-	27.5
LV	-	25.0
LT	23.1	24.9
LU	27.4	29.0
HU	23.8	26.7
NL	28.4	28.9
AT	25.6	27.2
PL	23.8	25.8
PT	25.8	27.4
RO	22.9	24.8
SI	24.9	27.7
SK	-	25.7
FI	27.2	27.9
SE	27.2	28.7
UK	29.3	30.0
IS	24.9	26.3
NO	26.4	27.7
CH	28.1	29.5
HR	-	26.5
MK	-	25.2

Vir: CEC (EU Youth Report)

Opomba: UK 1996, 2006

Graf 57: Delež živorojenih otrok v izvenzakonskih skupnostih v primerjavi z vsemi rojstvi (%).

	1960	1970	1980	1990	2000	2009
EU-27 (1)	-	-	-	17.4	27.4	37.4
Belgium	2.1	2.8	4.1	11.6	28.0	45.7
Bulgaria	8.0	8.5	10.9	12.4	38.4	53.4
Czech Republic	4.9	5.4	5.6	8.6	21.8	38.8
Denmark	7.8	11.0	33.2	46.4	44.6	46.8
Germany	7.6	7.2	11.9	15.3	23.4	32.7
Estonia	-	-	-	27.2	54.5	59.2
Ireland	1.6	2.7	5.9	14.6	31.5	33.3
Greece	1.2	1.1	1.5	2.2	4.0	6.6
Spain	2.3	1.4	3.9	9.6	17.7	31.4
France (2)	6.1	6.9	11.4	30.1	42.6	52.9
Italy	2.4	2.2	4.3	6.5	9.7	23.5
Cyprus	-	0.2	0.6	0.7	2.3	11.7
Latvia	11.9	11.4	12.5	16.9	40.3	43.5
Lithuania	-	3.7	6.3	7.0	22.6	27.9
Luxembourg	3.2	4.0	6.0	12.8	21.9	32.1
Hungary	5.5	5.4	7.1	13.1	29.0	40.8
Malta	0.7	1.5	1.1	1.8	10.6	27.4
Netherlands	1.4	2.1	4.1	11.4	24.9	43.3
Austria	13.0	12.8	17.8	23.6	31.3	39.3
Poland	-	5.0	4.8	6.2	12.1	20.2
Portugal	9.5	7.3	9.2	14.7	22.2	38.1
Romania	-	-	-	-	25.5	28.0
Slovenia	9.1	8.5	13.1	24.5	37.1	53.6
Slovakia	4.7	6.2	5.7	7.6	18.3	31.6
Finland	4.0	5.8	13.1	25.2	39.2	40.9
Sweden	11.3	18.6	39.7	47.0	55.3	54.4
United Kingdom	5.2	8.0	11.5	27.9	39.5	46.3
Iceland	25.3	29.9	39.7	55.2	65.2	64.4
Liechtenstein	3.7	4.5	5.3	6.9	15.7	18.5
Norway	3.7	6.9	14.5	38.6	49.6	55.1
Switzerland	3.8	3.8	4.7	6.1	10.7	17.9
Croatia	7.4	5.4	5.1	7.0	9.0	12.9
FYR of Macedonia	5.1	6.2	6.1	7.1	9.8	12.2

Vir: EUROSTAT

Opomba: ⁽¹⁾Zunanji francoski oddelki in Romunija za leto 1990 niso všteti .

⁽²⁾Zunanji francoski oddelki niso všteti.

3.9.6. Politična participacija

- "V političnih dejavnostih sodeluje le 4 % mladih."
- "Najbolj popularen način uveljavljanja demokracije je preko javnih debat."
- "70 % žensk in 62 % moških politika komaj ali sploh ne zanima."
- "Če bi bila starostna meja za pridobitev volilne pravice nižja, bi bila udeležba na volitvah večja."
- "Več kot 50 % mladih ne zaupa svojim državnim institucijam."
- "Evropskemu parlamentu zaupa 63 % mladih."

✿ "V političnih dejavnostih sodeluje le 4 % mladih."

Po zadnjih podatkih je v organizacijah aktivnih več moških kot žensk, in sicer s 26,8 % moških v primerjavi z ženskami, katerih delež članstev znaša 18,9 %. Večina moških je vključena v rekreacijska združenja, pa tudi politične stranke, znanstvene in potrošniške organizacije. Ženske raje sodelujejo pri cerkvenih dejavnostih in drugih verskih ter dobrodelnih aktivnostih. Religija je še vedno pogost način sodelovanja s skupnostjo. Mladi raje delujejo preko verskih organizacij kot neposredno preko političnih strank. V letu 2006 je 20,1 % žensk in 16 % mladih moških sodelovalo na ta način, medtem ko je le 4 % mladih moških in žensk prisostvovalo preko političnih dejavnosti ali sindikatov. V primerjavi z drugimi državami ima visok delež slednjih Finska z 10 %, izjemno majhen pa Romunija z le 0,05 %. Slovenija je s 6,04 % med boljšo polovico glede na druge države. Večje sodelovanje v političnih dejavnosti je zaznati med starejšimi mladimi (25 – 34 let), npr. v Angliji je med aktivnimi mladimi 24 % iz omenjene starostne skupine.

✿ "Najbolj popularen način uveljavljanja demokracije je preko javnih debat."

Med političnimi aktivnostmi, preko katerih lahko mladi najbolj vplivajo na sooblikovanje politike, so za 30 % mladih najbolj učinkovite javne debate. 16 % mladih se s tem namenom vključi v politično stranko, 13 % jih sodeluje pri demonstracijah. Učinkovit način uveljavljanja demokracije so peticije ali vplivanje preko nevladnih organizacij in sicer v 11 %. V letu 2008 se je četrтина mladih udeležila debat ali podpisala peticijo, petina pa je sodelovala v javnih demonstracijah. Načeloma je med njimi več mladih iz urbanega okolja.

Največji delež politično aktivnih mladih ima Danska, Finska in Švedska, najmanjši pa Latvija, Bolgarija, Madžarska in Malta.

✿ "70 % žensk in 62 % moških politika komaj ali sploh ne zanima."

Zanimanje mladih za politiko je nizko. Le 6 % mladih kaže za politiko velik interes, to je vsaj dvakrat manj kot pri starejši populaciji. Iz tega sledi, da se zanimanje večja skladno s starostjo. Več zanimanja je med moškimi (40 %) kot ženskami (manj kot 30 %). 70 % mladih žensk in 62 % mladih moških je izjavilo, da jih politika komaj ali sploh ne zanima, zato lahko z gotovostjo trdimo, da so današnji mladi distancirani od političnega dogajanja. Med vsemi državami imajo največji interes mladi Grki, najmanjši pa Romuni, Belgijci in Čehi. Na splošno interes za politiko povsod upada.

Tabela 3: Odstotek mladih med 13. in 30. letom starosti, ki so se udeležili zadnjih volitev, nekaj držav.

	Obvezne volitve	Volitve v Evropski Parlament (2004)	Državne volitve	Regijske volitve
Avstrija	NE	40 %	78 %	Med 66-80 % (glede na zvezne države)
Belgija Flandrija	DA	100 %	100 %	100 %
Finska	NE	26 %	56 %	40 %
Luksemburg	DA		100 %	
Malta	NE	24%	24 %	
Romunija	NE	N / A	65,8 %	
Slovaška	NE	9,7 %	44,9 %	
Švedska	NE	26,5 % od 18-24 31% od 25-29	76,6 %	69,9 %
Velika Britanija	NE	45 % od 18-24 53 % od 25-34	45 % od 18-24 53 % od 25-34	

Vir: CEC (EU Youth Report)

- ✿ "Če bi bila starostna meja za pridobitev volilne pravice nižja, bi bila udeležba na volitvah večja."

V večini evropskih držav pridobijo mladi pravico do udeležbe na volitvah pri 18. letih. Izjema je Avstrija, kjer lahko mladi od leta 2007 volijo že pri 16. letu starosti, prav tako Nemčija (od leta 1990) in pa Italija, kjer mladi pridobijo volilno pravico pri 18. letih, razen za volitve v Senat (to pridobijo pri 25. letih).

V letu 2007 se je volitev udeležilo 62 % mladih, 13 % se jih je vzdržalo. Nekaj manj kot četrtina v tistem času še ni pridobila volilne pravice. Največji delež mladih, ki se niso udeležili volitev ali referendumov v obdobju treh let, imajo Latvija, Velika Britanija in Portugalska, najmanjšega pa Belgija, Švedska in Italija.

Med tistimi, ki se niso udeležili volitev, je največ mladih med 18. in 24. letom starosti. Kot vzroke za neudeležbo navajajo nezadostno informiranost, nekateri celo občutek nepripadnosti. 19 % mladih meni, da bi bila udeležba na volitvah večja, če bi bila starostna meja za pridobitev volilne pravice nižja.

- ✿ "Več kot 50 % mladih ne zaupa svojim državnim institucijam."

- ✿ "Evropskemu parlamentu zaupa 63 % mladih."

Zaupanje v institucije je prvi pogoj aktivnega državljanstva. Rezultati kažejo, da Evropejci ne zaupajo njihovim državnim političnim institucijam. 40 % mladih je do politike nevtralnih ali ji zaupa. Več kot 50 % pa ji sploh ne zaupa. Mladi so bolj zaupljivi do mednarodnih institucij, na kar kaže podatek, da 63 % mladih zaupa Evropskemu parlamentu.

3.9.7. Prosti čas

- "Mladi med 15. in 19. letom starosti imajo 20 % prostega časa."
- "23 % mladih se v prostem času ukvarja s pisanjem, petjem in igranjem instrumenta."
- "25% mladih najraje bere."
- "40 % mladih prosti čas porabi za druženje s prijatelji."
- "41 % mladih med 16. in 29. letom obišče kulturne razstave ali dogodke vsaj enkrat letno."
- "45 % mladih se ukvarja s športom."
- "82 % mladih med 16. in 24. letom je šlo v zadnjem letu vsaj enkrat v kino."

✱ "Mladi med 15. in 19. letom starosti imajo 20 % prostega časa."

Prosti čas mladih je velikokrat povezan s tveganim vedenjem (pitje, kajenje, nasilje...), ustvarja pa tudi možnosti za igro, sproščanje in učenje skozi neformalne dejavnosti. Na splošno se količina prostega časa krči s starostjo kot postopna sprememba od "izobraževalnega" k delovnemu življenju. Povprečno imajo mladi med 15. in 19. letom več kot 20 % prostega časa. V Nemčiji je več kot četrtnina dneva "prostočasnega". Najmanj prostega časa imajo Francozi, Bolgari in Angleži (manj kot 20 %).

Prostočasne dejavnosti mladih med 15. in 30. letom starosti

Kaj počnejo ljudje v prostem času, je odvisno od različnih dejavnikov, kot so: njihovi interesi, želje, pripomočki, ki so jim na voljo, okolica ter finančne zmožnosti.

"Športanje" (sprehodi, kolesarjenje...) ter druženje s prijatelji (zabave, kosila, pijače...) so najpogostejše aktivnosti, katerih se mladi Evropejci poslužujejo v prostem času. 45 % vprašanih je odgovorilo, da se ukvarja s športom, 40 % pa da se družijo s prijatelji. Ena četrtnina mladih v prostem času rada bere. Petina mladih zapolni prosti čas z internetom, gledanjem televizije in igranjem igrice. Poslušanje glasbe in obiskovanje kina ter teatra v prostem času prakticira 15 % mladih. Manj popularno je pomaganje pri hišnih opravilih

(10 %) in nakupovanje (7 %). Manj kot 5 % mladih v prostem času dela za dodaten zaslužek ali igra inštrument, manj kot 2 % se udeležuje prostovoljnega dela.

Graf 58: Dejavnosti v prostem času.

Vir: CEC (EU Youth Report)

- ✱ "23 % mladih se v prostem času ukvarja s pisanjem, petjem in igranjem inštrumenta."
- ✱ "25 % mladih najraje bere."
- ✱ "40 % mladih prosti čas porabi za druženje s prijatelji."
- ✱ "41 % mladih med 16. in 29. letom obišče kulturne razstave ali dogodke vsaj enkrat na leto."
- ✱ "45 % mladih se ukvarja s športom."
- ✱ "82 % mladih med 16. in 24. letom je šlo v zadnjem letu vsaj enkrat v kino."

Mladi Evropejci stremijo k umetniškim dejavnostim na čelu s fotografijo in filmom, katerima sledita ples in petje. Velik delež (23 %) jih uživa v pisanju, petju in igranju inštrumenta. 82 % mladih med 16. in 24. letom je šlo v letu pred raziskavo vsaj enkrat v kino. Med starejšimi (25 - 29 let) je takih malo manj kot 58 %. Litovci in Latvijci najmanj hodijo v kino (37 % in 42 %). V povprečju pa gredo mladi v tem starostnem obdobju v kino vsaj šestkrat letno.

Opere, igre, balet in plesne predstave niso tako popularne kot kino, vseeno pa se jih mladi udeležijo vsaj enkrat letno (razen Italijanov, Maltežanov in Poljakov.) Bolj kot mladi med 16.

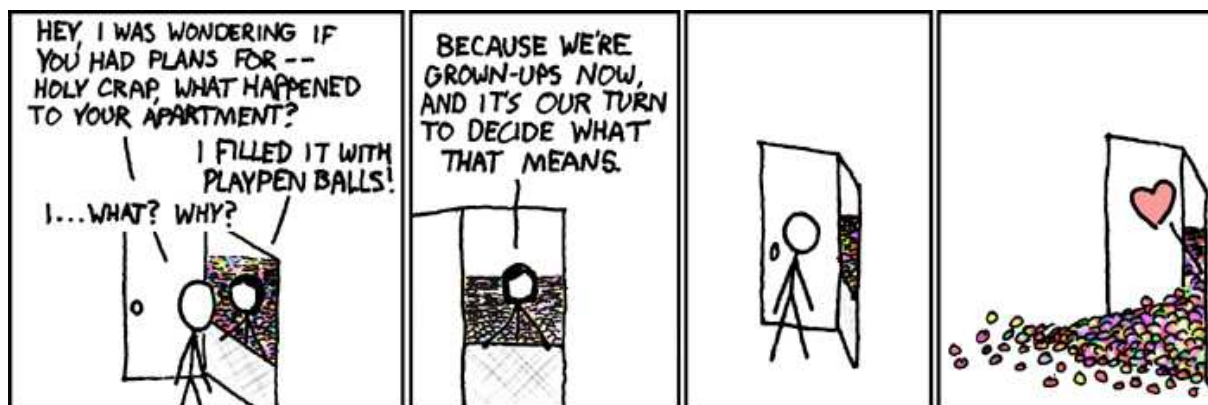
in 24. letom se jih udeležujejo starejši med 25. in 29. letom starosti. Slednji se letno udeležijo do 6 predstav. Najbolj navdušeni nad njimi so Avstrijci, saj se jih kar 19 % med 16. in 24. letom udeleži več kot šestkrat letno. Avstrijci so tudi najbolj izmed vseh navdušeni nad dogodki v živo: udeležijo se jih več kot šestkrat letno.

V več kot polovici držav članic Evropske unije se mladi od 16. do 24. leta starosti udeležuje kulturnih dogodkov do šestkrat letno, ni pa znano, ali je to na pobudo šole ali samoiniciativno. 17 % Madžarov, 16 % Avstrijcev in 15 % Fincev med 16. in 24. letom obišče kulturne prireditve več kot šestkrat na leto, prav tako več kot 10 % Špancev in Luksemburžanov med 25. in 29. letom.

Športnih dogodkov se 20 % mladih od 16. do 24. leta udeležujejo od enkrat do trikrat na leto. Na Danskem (15 %), na Irskem (21,6 %), v Luksemburgu (18,2 %) in na Slovaškem (17,2 %) se mladi športnih dogodkov udeležujejo več kot enkrat mesečno. Več kot polovica mladih se v zadnjem letu pred raziskavo ni udeležila nobenega športnega dogodka. Na Malti, Grčiji, Madžarski in Veliki Britaniji jih je bilo takih največ (76 % Malta, 60 % ostale omenjene države).

3.9.8. Interpretacija odraslosti

Slika 6: Odrasli [grownups]

Vir: xked

Definicija odraslosti se je v sodobnem času spremenila. Odraščanje ne poteka več po ustaljenem loku. Preiti v odraslost ne pomeni nujno tudi ostati odrasel. Mnogokrat se mladi

vrnejo v stanje predodraslosti. Kljub različnim pojmovanjem lahko najdemo rdečo nit razumevanja odraslosti.

Odraslost ni vezana na starost. Ne samo, da ni starosti, ki bi opredelila vstop v odraslost, nekateri mladi so mnenja, da je doseči popolno odraslost nemogoče. Včasih je v prehod v odraslost opisan kot proces, ki ostaja odprt celo življenje:

"Če vprašate mene, imamo take, ki zgodaj vstopijo v odraslost, in take, ki nikoli ne odrastejo." (Elena, 27 let, univerzitetna študentka in delavka za polni delovni čas, Italija. FATE, 2005: 79)

Večina evropskih študentov ima pozitivno stališče do odraslosti. Odraslost najpogosteje povezujejo z "biti odgovoren". Odgovornost najbolj poudarjajo mladi Portugalci, Nizozemci, Angleži in Italijani. Koncept odgovornosti ni točno definiran, ga pa povezujejo z možnostjo sprejemati odločitve:

"Biti odrasel pomeni predvsem sprejemati odločitve. To nima nič opraviti s starostjo, ampak z odgovornostjo in zrelostjo sprejemanja odločitev. In ko se odločiš nepravilno, ne krivi tega ali onega, kriviti moramo sami sebe." (Marta, 20 let, srednja izobrazba, zaposlena, Portugalska. FATE, 2005: 80)

To ponazarja, da je odgovornost povezana tudi z drugimi aspekti življenja, kot je sposobnost samostojnega upravljanja z življenjem (zanesti se nase tako v finančnem kot psihološkem smislu) in prevzeti odgovornost za druge.

"Po mojem začneš odraščati takrat, ko veliko stvari delaš sam, skrbiš za nekatere življenjsko pomembne stvari, da imaš na primer svoje zdravstveno zavarovanje, sam plačaš račun za mobilni telefon ali kaj podobnega. [...] Pa tudi, ko si odgovoren za svoja dejanja. Ko na primer v šoli narediš nekaj narobe in ne rabiš staršev, da bi te zagovarjali in se pritoževali... Sam prevzameš odgovornost in se opravičiš za napako." (Helena, 18 let, uspešna gimnazijka, Slovenija. Mladina 2010: 382)

"Leta ne naredijo iz ljudi modrecev, ampak starce." (Jani Kovačič)

Odrasel iz perspektive mladih ni definiran kot posameznik, ki je dosegel pogoje, kot so vstop na trg dela, poroka, starševstvo, lastno gospodinjstvo itn., ampak je razumljen kot človek, ki sprejema odgovornost zase, za svoje odločitve, izbire, obveznosti, delo in družino. Poudarek je na individualni percepciji, na zrelosti. Vsi mejniki nimajo nobenega pomena, dokler

mladostnik sam sebe ne dojema kot odraslega. Zrelost in odraščanje pa sta procesa, ki lahko trajata večno.

- Percepcija sebe kot odraslega/ mladega

"Popolnoma od vsakega posameznika je odvisno, kdaj smo odrasli. Jaz sem še mlad, pa mi pravijo, da imam zrelo razmišljanje in obnašanje, poznam pa tudi primerke, ki so čez trideset, pa so še vedno povsem nesamostojni in otročji." (18-letni fant, Slovenija. Vir: Mavrični forum)

Ali se mladostnik opredeljuje za mladega ali odraslega je torej prepuščeno subjektivni izbiri. Evropski mladi se na nekaterih področjih pojmujejo kot odrasle, na drugih področjih življenja pa se jim zdi, da sodijo med mlade. Odrasle se počutijo, ker so zmožni sprejemati odločitve in imeti lastna stališča v odnosu do okolja, nasprotno pa jih od odraslosti odvrača finančna odvisnost:

"Nisem odrasla, ker sem finančno odvisna, kar me ovira pri samostojnem življenju. Seveda pa, kar se tiče mojega razvoja, sem odrasla!" (Rena, 31 let, višja izobrazba, Nemčija. FATE, 2005: 81).

"Sama se počutim sicer mlado, sem pa za nekatere stvari, ki jih delam, že odgovorna. V celoti sem odgovorna za vse, kar se dogaja v šoli in sama bom nosila posledice za na primer špricanje in starši mi ne morejo napisati opravičila samo zato, ker se mi ne da k uri slovenščine" (Helena, 18 let, uspešna gimnazijka, Slovenija. Mladina 2010: 382)

Odnos mladih do odraslosti je dvojen. Na eni strani se mladi upirajo biti mladi, na drugi pa zavestno ohranjajo ta status, ki ni povezan s karakteristikami odraslosti. Med takimi, ki se opredeljujejo kot popolnoma mladi, je največ Portugalcev, Špancev, Nemcev in Italijanov. Med temi jih je nekaj, ki odraščanje odkrito zavračajo. Odpor do odraslosti je pri nekaterih povezan z izgubo privilegijev in užitkov mladosti, saj se z vstopom v odraslost oseba omeji na statične, zaključene vloge in službene obveznosti:

"Ne bi rad odrasel do konca. Rad bi, da bi bilo tako, kot je zdaj. Totalno uživam v teh letih svojega življenja. Rad bi šel sicer na svoje, to pa bi bilo to." (Gašper, 23 let, mladi športnik, Slovenija. Mladina 2010: 446)

Vse kaže, da je odraslost pojmovana kot precej neudobno, nefleksibilno obdobje. Po mojem mnenju negativen prizvok odraslosti sovпада z idejo, da v odraslost ni možno razvijati svojih potencialov in se osebno razvijati, ker se je potrebno ubadati z drugimi nujnimi stvarmi (služba, otroci...). V Mladini (2010: 382) je navedeno mnenje nekega dekleta:

Pravi, da ji ni všeč, da ji ni treba z vse skrbeti sama. Navaditi pa se bo morala, da bo teh stvari vedno več. Ne moti je, da počasi že odrašča, bi pa rada tudi kasneje ostala srečna in zadovoljna, nikakor pa ne bi rada postala zagrenjena in z občutkom, da nima časa za nič več, razen za službo.

Biti odrasel – tako kot biti mlad – za mlade ni toliko stvar zunanjih, prepoznavnih socialnih mejnikov, ampak je pogojeno z osebno interpretacijo. To pa je tudi odraz procesa individualizacije.

3.9.9. Vizija in načrti za prihodnost

Interpretacija odraslosti se odraža tudi v viziji prihodnosti. Prihodnost, kot si jo predstavljajo mladi, se ujema s prezentacijo odraslosti kot nestrukturiranega obdobja; obdobja nejasnosti. Mladi čutijo odsotnost predvidljivih (varnih), skrbno načrtanih biografskih poti. Plani za prihodnost se ne nanašajo na predpisane tradicionalne "postanke na poti" [*stops along the way*] (FATE, 2005: 82). Izgublja se povezava med cilji in časom, v katerem naj bi bili ti doseženi.

Raziskave v zvezi z vizijo prihodnosti so pokazale, da mladi imajo sanje in želje, vendar so te kratkoročne, konkretne in postavljene v nedefiniran (časovni) okvir. Nema lokrat so mladi izrazili željo po selitvi v tujo deželo kot iskanju boljših možnosti za zaposlitev. Ta želja je še posebej močno prisotna med mladimi iz Severne Irske in Bolgarije.

Nekaterim mladim negotovost sodobnega časa ne predstavlja prepreke za upanje na svetlo prihodnost (družina, stabilna služba itn.) So pa mladi, ki že imajo slabe izkušnje (npr. brezposelnost) in nimajo dovolj dobrih poklicnih možnosti. To je tudi njihov največji strah za prihodnost:

*"S temi zgodbami o naraščajoči brezposelnosti je za nekatere zelo težko imeti dobro perspektivo prihodnosti in biti poln upanja." (Luisa, 25 let, univerzitetna študentka, Portugalska. *ibid.*)*

"Pogled se ozira na prihodnost, pa vem, da sploh ne smem razmišljati o njej, ker me drugače še bolj zamori. Vsi ti govorijo "saj bo" in veš, da ti hočejo pomagati... Pa rečejo: "Samo obupati ne smeš." Zakaj že? Ali imam kakšno podlago, da ne? Ali je več argumentov, da lahko? Pojma nimam, vem samo, da mi zmanjkuje idej, kam in kako naprej. Vse so le besede, ki danes ne pomenijo nič več... So premalo." (izjava mladega fanta, Slovenija. ŠOS, 2008: 4)

Zmožnost snovanja načrtov za prihodnost, se pravi biti aktiven in sprejemati uresničljive odločitve, je omejena na "razvlečeno" sedanjost [*extended present*] (FATE, 2005: 83). "Razvlečena" sedanjost je omejena na sedanjost "tukaj in zdaj" [*immediate present*]. Načrti znotraj te realnosti pa se lahko ali morajo po potrebi spreminjati.

Sama interpretiram razvlečeno sedanjost mladostnika kot sinonim za neskončno mladost. Prihodnost si razlagam kot doseg ciljev, ki si jih je mladostnik zastavil, in ki mu ponazarjajo odraslost. Situacija, v kateri se mladostnik nahaja, se vleče v prihodnost in ni jasno, kdaj se bo končala. Prav tako ni jasno, kateri načrti bi pripomogli k dosegu ciljev. Zato je mladostnik primoran kovati kratkoročne cilje in načine, ki so učinkoviti za trenutno sedanjost, "tukaj in zdaj" sedanjost, in tudi te po potrebi spreminjati.

3.9.10. Ostalo

Še nekaj zanimivosti s področja zdravja, odnosa mladih do kajenja, pitja in drog, multikulturalizma, udejstvovanja ter uporabe interneta.

Zdravje, življenjska doba in smrtnost

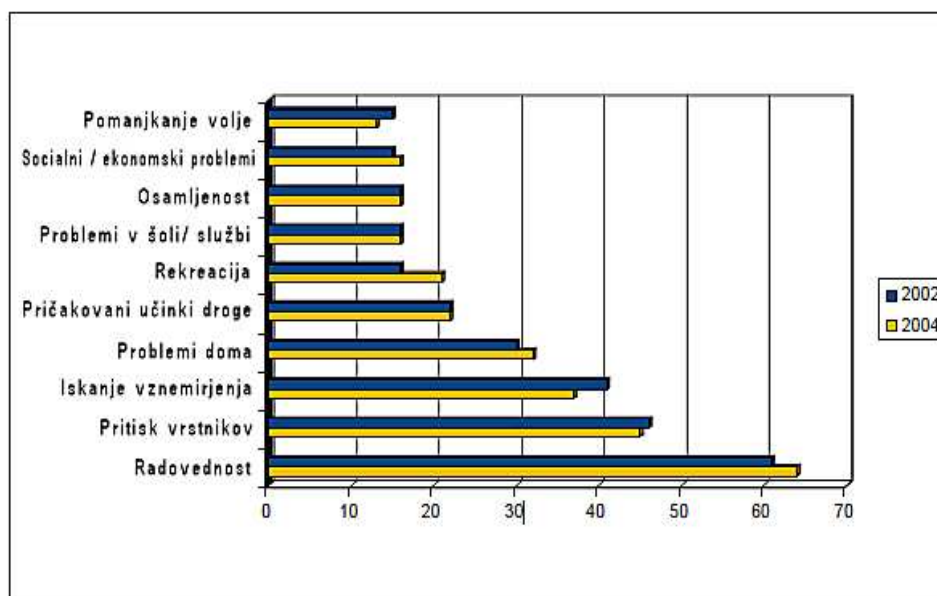
- "Mladi pričakujejo, da bojo živeli dlje. Povprečna pričakovana življenjska doba mladih je 80,7 let za ženske in 74 let za moške."
- "2 milijona mladih ima duševne oz. zdravstvene težave."

- "Ena tretjina mladih po Evropi ima težave s telesno težo: 17 % mladih med 15. in 24. letom starosti ima prekomerno telesno težo, 9 % pa prenizko."
- "60 % smrti med mladimi je iz zunanjih razlogov."
- "14.760 mladih med 15. in 29. letom je v enem letu umrlo v prometnih nesrečah."

Odnos mladih do kajenja, pitja in drog

- "Evropski mladi se prvič napijejo med 13. in 14. letom starosti."
- "24 % mladih je rednih (dnevnih) kadilcev."
- "Najpopularnejša droga je trava. 13 % uživalcev trave je med 25. in 34. letom starosti."
- "Mladi se v 60 % poslužijo drog iz radovednosti."

Graf 59: Razlogi mladih za uživanje drog.

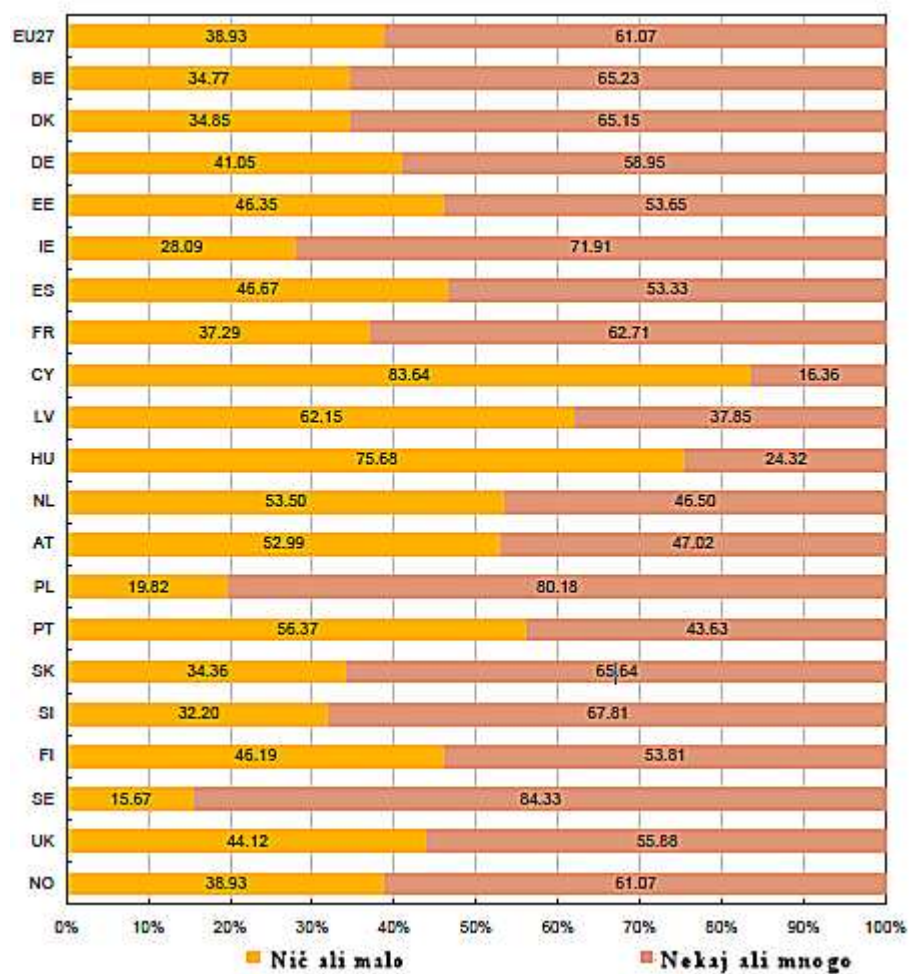

Vir: CEC (EU Youth Report)

Turizem in multikulturalizem

- "55 % mladih med 15. in 29. letom se strinja, da ljudje iz tujih držav bogatijo njihovo kulturno življenje."
- "30 % mladih ima prijatelje v drugih evropskih državah."
- "61 % mladih med 16. in 24. letom navaja, da bi bile velike skupine imigrantov iz tujih držav dobrodošle."

Graf 60: Delež mladih, ki bi sprejeli osebe iz drugih etničnih skupin v njihovo družbo.

Vir: CEC (EU Youth Report)

Udejstvovanje

- "V 20 državah članicah Evropske unije je registriranih več kot 2.300 informacijskih točk za mlade."
- "Le 22 % mladih je včlanjenih v organizacijo, od tega je 49 % mladih članov športnega kluba."
- "2 % mladih redno sodeluje v prostovoljskih projektih, 16 % mladih je volonterjev le občasno."
- "63 % mladim volonterstvo pomaga k večji udeležnosti v družbi."

Digitalna generacija

- "70 % mladih med 16. in 24. letom starosti vsak dan uporablja računalnik., 59 % jih vsak dan uporablja internet."
- "41 % mladih med 16. in 24. letom zna vsaj 5 računalniških veščin."
- "72 % mladih med 16. in 24. letom se samih nauči uporabljati računalnik in internet."
- "Več kot 50 % mladih med 16. in 24. letom starosti uporablja internet za prenašanje glasbenih datotek in iger."
- "30 % mladih uporablja internet za iskanje službe, popularen je tudi za opravljanje nakupov."

3.10. SOCIALNO DELO V KONTEKSTU NESKONČNE MLADOSTI

Socialno delo v kontekstu neskončne mladosti, kot je predstavljena v tem delu, ni posebej izpostavljeno. To pa še ne pomeni, da stojijo sodobni mladostniki in socialno delo na dveh različnih bregovih. Nasprotno; menim, da se bo vloga socialnega dela v prihodnosti večala, še posebej na področju dela z mladostniki in mladinske politike.

Prednost socialnega dela v sodobni "mladinski" situaciji (lahko bi rekla tudi problematiki) je, da pokriva vse vidike človekovega življenja, ki so med seboj prepleteni, zato lahko ukrepa koristno in učinkovito. Celostni in holistični pristop socialnega dela nam omogoča, da situacije ne interpretiramo le iz vidika psiholoških ali osebnih, socialnih ali družbenih, pedagoških ali vzgojnih in drugih pristopov, ampak vzroke zanje iščemo skupaj v različnih virih. Tako vemo, da gre pri situacijah, stiskah, težavah in problemih za skupek med seboj prepletenih ter povezanih razlogov in posledic, katere interpretiramo v specifično "socialnodelavskem" kontekstu (Čačinovič Vogrinčič, 2003).

V zvezi s holističnim pristopom naj omenim *socialno-konstruktivistični* (Milošević, Postrak, 2003: 23 – 28) model socialnega dela. Razmahnil se je v osemdesetih letih dvajsetega stoletja. Ta model omogoča, da pojasnimo, kako se vzpostavlja človeški svet. Predpostavlja, da je družbeni svet tak, kot ga sami skonstruiramo. Mi si ustvarjamo lastne predstave in stališča o tem, kdo smo in kam spadamo. Pripisujemo pomene in vloge sebi in ljudem okoli nas. Resničnost si torej ljudje ustvarjamo sami. Del resničnosti so tudi težave, problemi in stiske. Primer v praksi, ki potrjuje ta model, je npr. subjektivna interpretacija odraslosti. Včasih je bila norma odraslosti končana izobrazba in vstop na trg dela, danes to ne velja več. Družba opušča pretekle smernice vstopa v odraslost, zato pa velja individualna presoja o tem, ali se mladostnik počuti odraslega ali ne. Mladostnik in okolica sami presojujejo, ali je npr. nedokončana izobrazba in bivanje pri starših ovira ali ne. Biti mlad ni več brezpogojno ubogati starejše kot vsevedne. Danes se tudi starejši učijo od mladih, kar je bilo včasih nesprejemljivo. Ljudje ustvarjamo tudi predstave o tem, kakšno je ustrezno in primerno ravnanje in vedenje. Nekateri vidijo situacijo podaljšanega bivanja doma kot hedonistično obnašanje in ga interpretirajo kot problem, drugim pa to pomeni rešitev in jo odobravajo.

Naj vnesem tudi pojem *zorni kot* (Čačinovič Vogrinčič, 2003). Za nekoga je neko dejanje "disciplinski prekršek", za drugega pa "klic na pomoč". Na osipnike družba gleda večinoma iz

negativnega vidika; da so leni ali problematični; izjave nekaterih intervjuvanih osipnikov pa pričajo o tem, da je bilo zapustitev izobraževanja "skrajni izhod" iz muk, ki so jih doživljali v šoli. 29-letni brezposelni Matjaž je za raziskavo Mladina 2010 izjavil, da "če imaš službo, si za družbo normalen" (Mladina 2010: 391). Nemalokrat je slišati izjave, češ da bo tisti, ki hoče delati, poprijel za vsako delo in da si je tisti, ki si dela ne išče več, sam kriv za brezposelnost. To sicer ni nujno neresnica, vsekakor pa ne pomeni, da je absolutno res. Marsikdo, ki ne išče več službe, bi rekel, da je to storil zato, ker je nad iskanjem obupal, ne pa ker si ne želi delati.

Poleg pojma zorni kot dodajam še pojma *emski* in *etski* pogled. Razumevanje je vedno vezano na določen kontekst, "[...] pri čemer igrajo subjektivni vidiki in predstavne razsežnosti enako pomembno vlogo kot objektivni dejavniki, ki jih lahko posplošimo." (Canals, 1995: 99) Emsko in etsko sta pojma, ki ponazarjata to subjektivnost in objektivnost, pri čemer se "emsko" nanaša na subjektivnost, "etsko" pa objektivnost. Emski pogled je pogled "od znotraj", npr. kje se mlad človek vidi na relaciji mladost - odraslost, etski pogled pa nakazuje pogled "od zunaj"; kako tega mladega človeka vidi nekdo, ki ni vpleten v mladostnikov kontekst, npr. socialni delavec. Tako pri razumevanju upoštevamo sociokulturni okvir posameznika in pa tudi njegovo motivacijo, izkušnje in namene. Možnosti posameznika so enako pomembne kot dejstva. Delovanje posameznika si lahko zunanji opazovalec razlaga drugače kot tisti, ki je pri tem dejansko udeležen.

Različne interpretacije zahtevajo celosten pristop socialnega delavca, saj je to najboljši način razumevanja življenjskega sveta mladih. Ko združimo vse predstave, dobimo realnost, v kateri se mladi nahajajo, nato pa izhajamo iz te realnosti. Čačinovič Vogrinčič (2008) k tem pojmom dodaja "*soustvarjanje*", kot dialog med mladimi in socialnimi delavci, pri čemer mladostnik ravno toliko prispeva k iskanju rešitev kot socialni delavec. Mlad človek s svojimi izkušnjami, občutenji in videnji nastopa kot kompetenten in aktiven udeleženec v procesu reševanja problemov. Če socialni delavec ni seznanjen s tem, da bi npr. nekdo rad končal šolanje, vendar ga je strah, da mu to ne bo uspelo, potem mu ne tudi ne bo mogel biti v pomoč tam, kjer bi mu sicer lahko bil. Tudi Poštrak in Milošević (2003: 23 - 28) poudarjata tovrsten odnos, kjer je uporabnik (mladostnik) tisti, ki je najbolj kompetenten, da poda svoj odnos do sveta, opiše njegove strategije preživetja in konstrukcijo realnosti, s tem pa aktivno doprinaša k definiranju in načrtovanju reševanja stisk, problemov in težav.

Cilj socialnega dela (v okviru konstruktivističnega modela) je, da razume mladostnikov življenjski kontekst, hkrati pa razvija nove smisle in življenjske možnosti. Socialni delavec

naj se osredotoča na vidike medsebojnega učinkovanja več sistemov in uporablja metode dela s posameznikom, skupino in skupnostjo. *Metoda dela s posameznikom* je nujna za razumevanje emskega pogleda ali subjektivne realnosti, kot jo interpretira mladostnik. Sama bi, še posebej pri mlajših mladostnikih, spodbujala ustvarjalnost (*demokratsko vodenje*). Delo z mladostnikom je po mojem mnenju izziv, saj mora dober socialni delavec venomer stremeti k osebnemu razvoju in "posodabljanju" svojega načina dela, da se lahko čim bolj približa uporabniku. Čačinovič Vogrinčič (2008) temu pravi, da govoriš "uporabnikov jezik". To ne pomeni nujno, da uporabljaš natanko tak besednjak, kot ga uporablja mladostnik. To pomeni, da če te mladostnik npr. vpraša po "duhovni" knjigi, mu ne natrosiš vseh najbolj "zateženih" leksikonov življenjskih spoznanj od Kojca do vzhodno-kitajske meditacije, ampak mu npr. ponudiš knjigo (ali pa spletno stran), ki je bližje njegovemu življenjskemu svetu, npr. K*** gleda od Johna C. Parkina. Na ta način lahko po drugačni poti prideta do istih spoznanj.

Ker gre pri neskončni mladosti že za globalen problem, se mi zdita še bolj pomembna *metoda dela s skupino* in skupnostjo. S skupino imam v mislih predvsem družino, saj po večini nastopa kot najpomembnejša mladostnikova opora in zatočišče. Opolnomočenje družine se mi zdi dandanes nepogrešljiva naloga vsakega socialnega delavca, pa ne v smislu pokroviteljstva mladostnika, ampak v smislu družine kot dobre odskočno deske za uspešno mladostnikovo osamosvajanje in odraščanje, ter seveda za izpolnitev potreb po spoštovanju, ljubezni in pripadnosti oz. pristnih medsebojnih odnosih, katere vedno bolj izpodrivata rivalstvo in individualizem. Sama bi se usmerila na medgeneracijsko povezovanje. Iz tega ne izključujem niti mladostnikovih vrstnikov, ki igrajo pomembno vlogo v vseh življenjskih obdobjih, še posebej v mladosti.

Zadnje, po mojem mnenju najpomembnejše področje delovanja socialnega dela v kontekstu neskončne mladosti, pa je *delo s širšo skupnostjo*. Neskončna mladost, kot jo opredeljujem v svojem diplomskem delu, se dotika problematike izobraževanja, družinskih in stanovanjskih politik, politik zaposlovanja, mladinskega dela, prostega časa... skratka, vseh pomembnejših aspektov osamosvajanja. Ker socialno delo ne nastopa ločeno od soustvarjanja omenjenih politik, bi morale večati svoj vpliv prav na teh področjih. Največji delež lahko prispeva v neformalnih dejavnostih: neformalno izobraževanje, prostovoljstvo, volunterstvo, informiranje... S temi dejavnostmi se večja vključevanje mladostnikov v širše okolje in hkrati njihov vpliv nanj.

Slednjega se zavedajo tudi mladi. Med pregledovanjem mladinskih raziskav sem ugotovila, da "63 odstotkov mladim volonterstvo pomaga k večji udeleženi v družbi:

Določene skupine mladih raje sodelujejo pri prostovoljstvu kot druge. Na to vplivajo tudi prepreke, kot so pomanjkljiva zakonodaja na tem področju, negativni odziv vrstnikov in pomanjkanje informacij. Te prepreke še posebej občutijo mladi z manj priložnostmi. Evropska volonterska organizacija, znana kot EVS (European Voluntary Service) je najbolj razširjena organizacija, ki si prizadeva opolnomočiti volonterstvo, saj se zaveda vse večjega pomena tovrstnih dejavnosti. Med 4.300 prostovoljci, ki so sodelovali v enem od EVS projekta, jih je 63 odstotkov priznalo, da jim je volonterstvo pripomoglo k boljši vključenosti in sodelovanju pri družbenih zadevah.

Evropska skupnost se je že odzvala na to problematiko in pripravila dokument, imenovan "Beli papir; Nova pobuda za evropsko mladost" (White Paper 'A new impetus for European youth'). Glavni cilji te pobude so:

- izboljšati učinkovitost in interakcijo mladinskih politik na nacionalni in evropski ravni ter
- izboljšati vpliv nacionalnih politik na mladinskem področju.

Beli papir se nanaša na vse specifične mladinske politike, še posebej mladinsko delo, informiranje mladostnikov in mednarodne izmenjave, nanaša pa se tudi na zakone in akte, ki se posredno nanašajo na mladostnike [*interdepartmental policies for young people*]. Evropska skupnost v zvezi tem omenja "Združeno prehodno zakonodajo" (Integrated Transition Policies), katera izpostavlja štiri pomembna spoznanja:

- spodbujanje aktivnega državljanstva
- širjenje in informiranje o področjih in možnostih izobraževanja izven formalnih okvirov
- opolnomočenje avtonomije mladostnikov
- Evropska unija bi morala nastopati kot zgled in zagovornik teh vrednot

Izhajajoč iz zgoraj navedenega so izpostavljena štiri najpomembnejša področja delovanja:

1. Udeleženiost
2. Informiranje
3. Volonterstvo
4. Širše razumevanje mladosti

Poleg teh proizvodb so v Belem papirju navedena še nekatera področja, v katerih bi morali obravnavati mladost bolj celostno:

- Izobraževanje
- Vseživljenjsko učenje (formalno in neformalno)
- Mobilnost
- Zaposlovanje
- Socialna zaščita
- Družina
- Stanovanjska problematika
- Boj proti rasizmu in ksenofobiji

V **Sloveniji** se je na področju mladinskega dela leta 2009 odprl *projekt Mladinski delavec*, ki ureja problematiko izobraževanja za potrebe mladinskega dela. Vzrok za odprtje tega projekta je neurejenost in nesistematičnost mladinskega dela znotraj sistemov izobraževanja in na drugih relevantnih ravneh ter potreba po vpeljavi poklicnega profila "mladinski delavec" v polje mladinskega dela kot širšega družbenega polja v Sloveniji.

Namen projekta Mladinski delavec je razviti modele formalnih in neformalnih načinov izobraževanja za mladinskega delavca v Sloveniji. Za potrebe srednjega šolstva želijo vpeljati tudi izbirni predmet "mladinsko delo". Na ta način bi naredili podlago za vzpostavitev sistemov preverjanja in priznavanja neformalno pridobljenega znanja in veščin, krepili državljanstvo in prispevali k razvoju človeških virov in vseživljenjskega učenja. Za čim boljši izid bojo akterji v tem projektu primerjali urejenost področja mladinskega dela in usposabljanja mladinskih delavcev v državah članicah Evropske unije s slovenskim stanjem. Analizirali bojo tudi odnos mladih do aktivnega državljanstva, razvoja človeških virov in vseživljenjskega učenja ter na podlagi tega raziskali vlogo mladinskega delavca na teh področjih.

Sporočila projekta Mladinski delavec se skrivajo tudi v internetnih logotipih, ki pravijo, da če postaneš mladinski delavec, poiščeš svoj pravi jaz, pomagaš mladim stopiti naprej, pomagaš

mladim najti svoje mesto, postaneš nekdo in pomagaš mladim postati nekdo in navsezadnje, ostaneš mlad tudi sam.

To pa je nova ideja o neskončni mladosti, ki ni interpretirana kot ujetost v večno delno ali popolno odvisnost, temveč kot "zrela" mladost. V tej ideji vidim koncept odrasle mladosti, pri kateri so ohranjeni pozitivni vidiki mladosti in doseženi vsi vidiki odraslosti, ki jih mladi interpretirajo kot pomembne (in nedosegljive). To bi lahko bila ena od rešitev problematike sodobne mladosti.

4. ZAKLJUČEK

Evropska družba se nedvomno spreminja. Spremembe so velike in nepovratne, najbolj pa jih občuti generacija, na kateri stoji prihodnost družb: mlada generacija. Kljub temu, da se te spremembe na različnih območjih kažejo različno, jih povezuje ena rdeča nit. Najbolj pa so izražene na območju sredozemskih držav. Sklepam, da se tam problematika kaže v najbolj skrajni luči.

Najbrž vsi poznate rek "na mladih svet stoji." Ta rek lahko uporabljamo tudi dandanes, vendar bi ga sama interpretirala drugače. Od mladih je odvisna prihodnost in družba veliko pričakuje od njih. Mladi so pod velikimi pritiski zunanjih zahtev, obenem pa nimajo trdnih tal pod nogami niti za ustvarjanje lastnega življenja. Nov svet stoji na njih, njihov svet pa se je sesul.

Da bi kreirali prihodnost, morajo mladi najprej odrasti. To pa se v sodobnem svetu zdi skoraj nemogoče. Ni več tradicionalnih smernic in mejnikov, za katere bi lahko trdili, da ko jih mlad človek doseže, je odrasel: *"Kje pa piše, da je bajta merilo odraslosti"?* (Vir: Alter.si). Pa tudi če so neke smernice, jih je skoraj nemogoče doseči v "normalnem" času. In spet; tudi če ti jih uspe doseči, ni nujno, da jih boš obdržal:

"[...] saj maš lahko pri 20 letih super babo, super avto pa stanovanje na kredo, pa dobro službo, ampak, ko te bodo fuknil iz službe ven, boš se zapil, zgubu žensko, avto boš mogu dat nazaj, ker ga ne moreš plačevati, pa še stanovanje boš moral prodat oz. ne boš mel za najemnino in boš pri 25 letih pristal pri starših brez ficka, spet pri 30 letih boš na konju in zgodba se lahko ponavlja. So vzponi in padci, tako je na žalost povsod. Ljudje se borimo za lajf." (Vir: Alter.si)

Sodobni prehodi v odraslost so reverzibilni in nestabilni. Ne samo, da je v krizi jedro mladosti, v krizi je tudi odraslost. Če se ne ve več točno, kaj je tipično za mladost, kako naj se ve, kaj so značilnosti odraslosti? Mladi se sprašujejo, kam spadajo in kako naj se obnašajo. Ker ni več tradicionalne podlage, na katero bi se lahko uprli, morajo ustvarjati lastne življenjske stile in osebnosti. Pri tem so vedno razpeti med težnjami okolice in lastnimi željami. Usklajevanje teh dveh smeri ni lahko, še posebej, če si venomer negotov. Kot posledica nastajajo različni življenjski stili in zmedene osebnosti. Nekateri mladi se tesno držijo generacijske izkušnje in odraščajo na način, kot so njihovi starši. Nekateri se poslužujejo vseh možnosti in (večno) iščejo najbolj ugodno, drugi pa nihajo med tema dvema

skrajnostima. Problemi pri usklajevanju družbenih zahtev in osebnih preferenc se odražajo na osebnosti tako, da se nekateri popolnoma podredijo družbenim zahtevam, drugi pa živijo v svojem "mehurčku" in se ne ozirajo na nič drugega kot nase. Potem so tukaj taki, ki se obdajo z množico ljudi ali t.i. "prijateljev", eni pa se osamijo. Vsi pa se soočajo z istim problemom: usklajevanjem dveh skrajnosti in iskanjem ravnotežja med njima. Nekaterim to morda uspe. So pa tudi taki, ki tega ne zmorejo: *"Mislil, da ima vsak nekaj friendov ali friendov od friendov, ki so mi to rečeno...skrenili."* (Vir: Alter.si)

Na kakšen način mladi odraščajo, je odvisno tudi od njihovih možnosti in tveganj, ki jih prinašajo s seboj sprejemanja možnosti in odločitev. Ključno vlogo pri tem igrajo neformalne podpore, še posebej družina. Najbolj na udaru so tisti mladi, ki nimajo dostopa do tovrstnih podpor. Taki so in večinoma ostanejo zapostavljeni na robu družbe. To pa še ne pomeni nujno, da imajo "preskrbljeni" mladi zagarantirano svetlo prihodnost. Nekaj pa je zagotovo: materialna preskrbljenost je podlaga za osamosvajanje. Kot reče pisatelj Williams Tennessee: *"Lahko si mlad brez denarja, ne moreš pa biti star brez njega."*

Večkrat slišim, kako mlade obsojajo, ker so stari že npr. 28, 29 let, pa še vedno živijo pri starših. Še posebej starejši si to razlagajo kot hedonizem ali življenje na tuj račun. Da se mladi nočejo osamosvojiti in prevzeti odgovornosti za lastno življenje. Ker sem sama v istem položaju, lahko zatrdim, da si večina mladih želi iti na svoje, pa za to nima ustreznih pogojev: *"No, sej veš, da je tukaj mnogo več dejavnikov (materialnih seveda) v igri, kot pa samo želja iti na svoje."* (Vir: Alter.si)

"...velika večina ljudi se želi osamosvojiti, in ja, čeprav za ceno odrekanja materialnim dobrinam, zdej možno, da so ali mazohisti ali je pa razlog nekje drugje. Sej se lahko odlično razumeš s starši, ampak v določeni fazi osebnostnega razvoja pa ne želiš več, da ti mamica kuha, pere in lika, greš na svoje, pa ti to počne z malo sreče albanka ali pa, če si ženska, pač sama delaš to zase in za tipa. Al pa samo zase." (Vir: Alter.si)

Lahko tudi rečem, da se mladi na različne načine trudimo priti do lastnih sredstev, vendar to ni vedno dovolj:

"Sej ne da nam kaj manjka, sam je pa dejstvo, da si jaz osebno res težko privoščim npr. nakup stanovanja... kaj šele gradnjo hiše. Ne vem no. Mogoče jaz nisem dost iznajdljiva. Delam že od svojega 16. leta, zraven delam šole. Šparam, ampak nikamor ne pridm. Začaran krog. Še

tist mesec, k se kao vse lepo izteče, mi avto crkne, al pa pralni stroj... v glavnem zmeri neki."
(Vir: Alter.si)

Mladi, ki delajo ob študiju razna začasna in honorarna dela, niso nobena izjema. Tudi tisti, ki so s študijem že končali, niso na nič boljšem položaju. Stalna in varna zaposlitev za nedoločen čas so danes že skoraj sanje: *"Jaz poznam kar nekaj punc, ki pri svojih 28 letih nimajo enega dne delovne dobe. Dela vsake toliko časa v kakem vaškem kafiču in to je to."* (Vir: Alter.si)

Želja po stalni zaposlitvi ni edina želja, ki se mladim zdi oddaljena. . *"[...] temveč občutek svojega, zasluženega, oddaljenega. To mi je želja. Mah kr neki.."* (Vir: Alter.si)

Mladi si želijo odrasti. Se pa pri tem pojavlja vprašanje: "Kdaj sem odrasel?" Ker so se tradicionalne interpretacije odraslosti izgubile, je odraslost postala skoraj izključno stvar subjektivne presoje:

"Popolnoma od vsakega posameznika je odvisno, kdaj smo odrasli. Jaz sem še mlad, pa [...] imam zrelo razmišljanje in obnašanje, poznam pa tudi primerke, ki so čez trideset, pa so še vedno povsem nesamostojni in otročji." (Vir: Mavrični forum)

Večinoma pa mladi odraslost interpretirajo z odgovornostjo in samostojnostjo, ko

"[...] začnemo (finančno) skrbeti zase,[...] preidemo v svet samostojnosti, kuhanja, pospravljanja, rednega plačevanja položnic, obveznosti, ki jih prinaša služba in podobno."
(Vir: Alter.si)

"Zame dejstvo, da sem odrasla, konkretno pomeni, da prevzemam odgovornost za svoja dejanja in njihove posledice ter da dajem jasno vedet, da se to od mene lahko pričakuje, pomeni obzirnost in odgovornost do drugih ljudi in njihovih potreb, mičkeno trdneje izoblikovano vrednostno lestvico, sposobnost treznega razmisleka o sebi in svetu, ki vključuje grenke pilule resnice, postavljanje moči argumenta daleč pred argument moči, pomeni, da delam, da sama polnim svoj hladilnik, kupujem in perem svoje cote, pedenam svoje sranje, če nastane, predstavlja pa tudi pluralnost in največjo možno celovitost pogledov na svet, ki si jih omogočam in jih z veseljem podpiram." (Vir: Mavrični forum)

Kot sem že omenila, je doseči odraslost, kot si jo predstavljajo mladi, v sodobnem svetu zelo težko. Da bi se izognili neprijetnostim, veliko mladih ne želi tvegati in odlašajo z osamosvajanjem: podaljšujejo študij, dolgo živijo pri starših, odlašajo z ustvarjanjem družine ipd.: *"noben se noče osamosvojiti, ker ve, da ga potem čaka le slabše. Sploh če nima*

podedovanih pogojev - denar, hiša, vsaj parcela... in potem raje zabušavajo kot študenti [...]"
(Vir: Alter.si)

Navajam še en razlog za odlaganje z osamosvajanjem, ki mu v literaturi sicer ne posvečajo dosti pozornosti, vendar je iz mojega stališča vseeno pomemben. To so negativni občutki v zvezi z odraslostjo. Če odraslost na eni strani prinaša svobodo in avtonomnost, ti na drugi vzame možnost osebnega napredka. Tradicionalno je odraslost pomenila odgovornost, resnost, stabilnost. Ko si imel enkrat družino, se je spodobilo skrbeti in se odrekati za svoje potomce. Tega pa mladi nočemo več:

"Problem je v tem, da ko "odrasteš", postaneš brezvezn... vsak dan služba, domov ob petih hrana, tuš pa je dneva konec. Čakaš na kurčev vikend, da boš 2 dni doma, s tem da nedelja itak ni več to to, ker jutri greš spet delat. Prej ko slej krediti, najemnina obveznosti in s tem odvisnost od same službe in pol onih 20 dni dopusta... hvala lepa." (Blaž, Alter.si)

Mladi se želimo vseskozi razvijati in ne želimo, da se naše življenje z vstopom v odraslost konča ter podredi "služenju" družbi: *"mogoče pa enim ni cilj, celo življenje se odrekat vsem luštnim zadevam."* (Vir: Alter.si). To ne pomeni, da želimo izključno uživati, ampak da želimo imeti dovolj časa za nekaj, kar bo uravnotežilo vsakdanje strese:

"Trdo delat in trdo žurat. Daleč od tega, da bi mi žuranje bila neka prioriteta... samo zakaj bi se tlačil v neki kalup "biti odrasel"? In ja... mislim, da lajf je dosti bol potica, kot pa si ga nekateri odrasli naredite." (Vir: Alter.si)

To je iz mojega stališča pravzaprav dober znak, saj nakazuje na to, da mladi še vedno ohranjamo nekaj distance do družbenih zahtev, v tem primeru predvsem do trga, ki narekuje, naj svoje strese sproščamo v potrošniški industriji. Poleg tega sta globalizacija in tehnični razvoj s seboj prinesla večjo povezanost na mednarodni ravni, zato je postalo pomembno učenje jezikov, poznavanje kulture in tehnologije. Če so včasih potovanja predstavljala luksuz, so danes za mlade del vzgoje. Mladi se zavedamo neformalnega, vseživljenjskega učenja. Poleg tega se zavedamo tudi, da so za spremembe potrebna dejanja, kar lahko utemeljim s podatki o politični participaciji. Res je, da je zanimanje za politiko upadlo in da mladi ne participirajo več toliko v političnih dejavnosti, vendar to ne pomeni, da se zanjo sploh ne menijo. Eden od vzrokov za upad zanimanja za politiko je, da imajo mladi veliko dela z ustvarjanjem lastnega življenja in se zavedajo, da politika ne deluje njim v prid. Po

drugi strani pa želijo soustvarjati s politiko, vendar ne na pasivne načine, kot so vključenost v stranke, temveč z aktivnimi (bolj učinkovitimi) oblikami, npr. demonstracijami.

Moje mnenje je, da niso vse posledice sprememb, ki se dogajajo v evropskem prostoru, nujno slabe. Vsekakor prinašajo možnosti za širši življenjski nazor, osebni razvoj in medkulturno sodelovanje. Včasih mladi te možnosti niso imeli, oziroma, če so skrenili z ustaljenih poti, so bili hitro izločeni iz družbe. Danes se mladi lahko odločajo med različnimi potmi in ne rabijo nujno nadaljevati tradicije:

"To odpade, ker imamo možnost, da odpade. Nimam nobene želje bit kot foter ali mati, ker me to ne zanima." (Nejc, 26 let, zaposlen po sili. Mladina 2010: 470)

Problem pri tem pa je, da se zdi, kot da smo prisiljeni opustiti tradicionalne poti in ves čas izbirati, četudi nam ni do tega. Drug problem je, da pri odločanju nimamo nobene opore ali zagotovila, da se bojo odločitve in dejanja izkazala kot pravilna ali učinkovita. To nam ne daje nikakršnega občutka varnosti in smisla vlagati toliko energije v vedno ponovno odločanje. Marsikateri mladi, še posebej tisti, ki imajo slabe izkušnje, si svoje prihodnosti ne predstavljajo lepe. Ne vedo, kako naprej, saj jim dosedanja ravnanja niso prinesla boljšega položaja. Mogoče se bo ta situacija čez nekaj desetletij spremenila, saj se bojo mladi navadili na "nepredvidljivost" in imeli skupno "generacijsko izkušnjo nepredvidljivosti". V ZDA so npr. individualizacije navajeni in jim tak stil življenja ne predstavlja revolucije (kar pa ne pomeni, da je tak način življenja tudi zadovoljujoč.). Konec koncev bi moral biti cilj družb izboljšati sodelovanje med vsemi družbenimi segmenti in ustvarjati dobre pogoje za življenje.

Ne pravim, da bi bilo boljše, če te eksplozije možnosti na vseh mogočih področjih življenja ne bi bilo. Možnosti naj bojo, vendar naj mladim ne predstavljajo pritiska. Izbire naj bojo možne, a svobodne. Naj bojo take, da jih bodo mladi lahko usklajevali, pri tem pa imeli vsaj malo podpore. Trenutno pa je tako, da je mladina tarča vseh zahtev in se mora ubadati z vsemi mogočimi pritiski. Mladost sploh ni več brezskrbna norost, ampak obdobje, ko moraš biti mlad in prevzemati "odrasle" odgovornosti, da si lahko zagotoviš pogoje za odraslosti. Paul Léautaud, francoski pisatelj, je nekoč zapisal: *"Resno mladost se pogosto plača z novo mladostjo v zreli dobi."*

Če povzamem; se sodobna mladost zdi naporna, nepredvidljiva, težka, na pol odrasla in "posesivna". Ni čudno, da nekateri avtorji imenujejo 20. stoletje "stoletje mladosti". Mladih nikakor ne spusti iz svojih krempljev, saj so se prisiljeni vedno znova vračati k njej. Razširja

se na vsa starostna obdobja, še posebej pa niha med mladostjo odraslostjo. Vprašanje je, kdaj mlad človek odraslost doseže in če odraslost tudi obdrži. Mladi se tega problema dobro zavedajo. Izgleda, kot da se bo mladost vlekla v neskončnost. Kot je rekla mlada Italijanka: *"so taki, ki hitro odrastejo, in taki, ki nikoli."*

5. VIRI IN LITERATURA

Althusser, L., Skušek Močnik, Z. (ur.): *O ideologiji. Ideologija in estetski učinek*. Ljubljana, Cankarjeva založba, 1980, str. 65.

Alter.si, spletna scena. Dostop na: <http://www.alter.si/tabla/showflat.php?Cat=0&Number=1058685&page=0&fpart=all&vc=1> (26.5.2010)

Bauman, Z.: *Liquid Modernity*. 2000. Dostop na: <http://www.google.com/books?hl=sl&lr=&id=6yGycOFs42UC&oi=fnd&pg=PA1&dq=liquid+culture+modernity+zygmund+Bauman&ots=VrlzZdsU6o&sig=anbbsUwiYVL5yG2O97FZ38d4H0Y#v=onepage&q&f=false> (24.6.2011).

Beli papir (White paper). Dostop na: http://europa.eu/legislation_summaries/education_training_youth/youth/c11055_en.htm (14.6.2011)

Bregar, T.: *Življenjski svet mladih (Analiza medijskih in osebnih pripovedi mladih)*. Diplomsko delo. Ljubljana, Fakulteta za socialno delo, 2005.

Brake, M.: *Sociologija mladinske kulture*. Ljubljana, Knjižnica revolucionarne teorije 15/1983, 1984.

Canals, J.: *Mesto antropologije v teoretskem ozadju socialnega dela*. Socialno delo 34, št. 2. Ljubljana, 1995, str. 97 – 107.

CEC (Comission of the European Communities): *EU Youth Report. Youth- Investing and Empowering*. Comission staff working document. SEC 2009, 549 Final. Brussels, Commission of The European Communities. Dostop na: http://ec.europa.eu/youth/news/doc/new_strategy/youth_report_final.pdf (20.5.2010)

Čačinovič Vogrinčič, G.: *Socialno delo z družino*. Ljubljana, Fakulteta za socialno delo, 2008.

Čačinovič Vogrinčič, G.: *Jezik socialnega dela*. Socialno delo 42, št. 4-5. Ljubljana, 2003, str. 199 – 203.

Čučnik, T.: *Globalizacija v kontekstu problematika mladine- primer Slovenije*. Diplomsko delo. Ljubljana, Fakulteta za socialno delo, 2005.

Debeljak, A., Stankovič, P., Tomc, G., Velikonja, M.: *Cooltura. Uvod v kulturne študije*. Ljubljana, Študentska založba, 2002.

European Comission: *EU Research on Social Sciences and Humanities: Families and Transitions in Europe*. Final report. Brussels: European Comission, 2007. Dostop na: <http://cordis.europa.eu/documents/documentlibrary/100124161EN6.pdf> (20.5.2010)

EUR Lex: *Zakonodaja Evropske unije*. Dostop na: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32004R0028:SL:NOT> (24.5.2010)

EUROSTAT (The Statistical Office for the European Communities). Statistični urad evropskih skupnosti: *Delež izvenzakonskih rojstev v primerjavi z vsemi rojstvi*. 2010. Dostop na: [http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php?title=File:Live_births_outside_marriage,_as_share_of_total_live_births_\(%25\).png&filetimestamp=20110303071332](http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php?title=File:Live_births_outside_marriage,_as_share_of_total_live_births_(%25).png&filetimestamp=20110303071332) (26.5.2010)

Gillis, J. R.: *Mladina in zgodovina- Tradicije in spremembe v evropskih starostnih odnosih od 1770 do danes*. Ljubljana, Univerzitetna knjižnica Maribor, 1974.

Godina, V. (ur.): *Antropološki zvezki 1. Zbornik socialno antropoloških besedil*. Ljubljana, Sekcija za socialno antropologijo pri slovenskem sociološkem društvu, 1990, str. 77 – 106.

Godina, V.: *Antropološki zvezki 2. Socializacijska teorija Talcotta Parsons*. Ljubljana, Sekcija za socialno antropologijo pri slovenskem sociološkem društvu, 1991, str. 17 – 23.

Haralambos, M., Holborn, M.: *Sociologija - Teme in pogledi*. Ljubljana, Državna založba Slovenije, 1995, 1999.

Jahsonic.com; *Reklama za Benetton*. Dostop na: <http://www.jahsonic.com/Benetton.html> (25.6.2011)

Klarič, N.: *Kolektivizem ali individualnost?* 2007. Dostop na: http://www.nutrigenomika.info/razno/kolektivizem_ali_individualnost.html (26.5.2010)

Koren, S.: *Raziskava "Mladina 2010": nekaj povzetkov in zanimivih podatkov*. 2010. Neobjavljeno gradivo.

Mandič, S (ur.): *Pravica do stanovanja. Brezdomstvo in druga stanovanjska tveganja ranljivih skupin*. Ljubljana, Fakulteta za socialno delo, 1999, str. 17

Matza, D.: *Position and behaviour patterns of youth*. American Academy of Political and Social Science, 1962.

Mavrični forum. Dostop na: <http://www.mavricni-forum.net/lofiversion/index.php?t3269.html> (26.5.2010)

Mednarodne oznake/ kode držav in ozemelj po ISO 3166: Dostop na: http://www.informatika.bf.uni-lj.si/gradivo/pred_kratice%20ISO%20-%20drzave.pdf (24.5.2010)

Milošević Arnold V., Poštrak, M.: *Uvod v socialno delo*. Ljubljana, Študentska založba, 2003.

Mladinski delavec, projekt. Dostop na: http://www.mladinski-delavec.si/index.php?option=com_content&view=article&id=1&Itemid=2 (14.6.2011)

Monkton, E. The interesting thoughts of Edward Monkton.: *Life*. Dostop na: <http://www.edwardmonkton.com/> (5.6.2011)

Mrgole, A.: *Kam z mularijo? Načela kakovosti neformalnega dela z mladimi*. Ljubljana, Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport, Urad Republike Slovenije za mladino, 2003.

MŠŠ (Ministrstvo za šolstvo in šport): *Mladina 2010: Končno poročilo o rezultatih raziskave*. Maribor, Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Interstaat d.o.o., 2010. Dostop na: http://www.ursm.gov.si/fileadmin/ursm.gov.si/pageuploads/pdf/Mladina_2010_Koncno_poro_cilo.pdf (20.5.2010)

MŠŠ (Ministrstvo za šolstvo in šport): *Unescov priročnik za uporabo mednarodne standardne klasifikacije ISCED 1997*. Ljubljana, Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport, 2001. Dostop na: <http://www.europass.si/files/userfiles/europass/klasifikacije/isced1997.pdf> (29.6.2011)

Musek, J.: *Ljubezen, družina, vrednote*. Ljubljana, Educy, 1995, str. 18.

Natalie Dee: America's Favorite Cracker. "*Subkulturnica*". *Avantgardi*. Dostop na: <http://www.nataliedee.com/> (25.6.2011)

Nastran Ule, M. Renner, T., Mihelj, V., Kurdi, S., Mencin-Čeplak, M.: *Predah za študentsko mladino*. Ljubljana, Urad RS za mladino, Zavod RS za šolstvo, 1996.

Rakar, T., Boljka, U. (ur.): *Med otroštvom in odraslostjo: Analiza položaja mladih v Sloveniji*. Ljubljana, Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad RS za mladino, Inštitut RS za

socialno varstvo, 2009. Dostop na:

http://www.nabolje.si/fileadmin/dokumenti/si/projekti/2011/malo_delo/PDF_verzija_Med-otrostvom-in-odraslostjo.pdf (20.5.2010)

Rus, V.: *Socialna država in družba blaginje*. Ljubljana, Institut za sociologijo, Domus, 1990.

Saop: *Indeks cen življenjskih potrebščin*. Dostop na: <http://poslovni.saop.si/novice/koefficient-rasti-cen/indeks-cen-zivljenjskih-potrebscin---marec-2011> (25.6.2011)

SURS (Statistični urad Republike Slovenije): *Statistični portret Slovenije v EU 2010*. Dostop na: <http://www.stat.si/doc/pub/PortretSlovenijaEU2010.pdf> (26.5.2010)

ŠOS (Študentska organizacija Slovenije): *Strategija zaposlovanja mladih v družbi znanja*.

Ljubljana, ŠOS, 2008, str. 4. Dostop na: http://www.kajpami.si/stara/content/STRATEGIJA%20ZAPOSOLOVANJA%20MLADIH%20V%20DRU%C5%BDBI%20ZNANJA_KNJIGA1.pdf (24.5.2010)

Tomc, G.: *Profano. Kultura v modernem svetu*. Ljubljana, Študentska organizacija Univerze, 1994.

Tomc, G., Velikonja, M., Šaver, B., Mal, D., Stankovič, P., Rozina, A., Velikonja, N., Ceglar, M., Prezelj, M., Gregorčič, M., Jurman, P., Bašin, I. Šarotar, D. (ur.): *Urbana plemena: Subkulture v Sloveniji v devetdesetih*. Ljubljana, Študentska založba, 1999, str. 7 – 10.

Tomori Žmuc, M.: *Knjiga o družini*. Ljubljana, Ewo, 1994, str. 10.

Ule, M.: *Za vedno mladi? Socialna psihologija odraščanja*. Ljubljana, Fakulteta za družbene vede, 2008.

Ule, M., Kuhar, M.: *Mladi, družina, starševstvo. Spremembe življenjskih potekov v pozni moderni*. Ljubljana, Fakulteta za družbene vede, 2003.

Ule, M., Renner, T., Mencin-Čeplak, M., Tivadar, B.: *Socialna ranljivost mladih*. Ljubljana, Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad Republike Slovenije za mladino, 2000.

Zupanc, T.: *Prehod mladih iz izvendružinskih oblik skrbi v samostojno življenje*. Diplomsko delo. Ljubljana, Fakulteta za socialno delo, 2009. Dostop na: https://mail-attachment.googleusercontent.com/attachment?ui=2&ik=08fbff5793&view=att&th=12e6d499b8aa4cca&attid=0.1&disp=inline&realattid=f_gkpnjasl0&safe=1&zw&saduie=AG9B_P-pZjgnZil-uYSkUy-

KMBE&sadet=1306007084973&sads=gDsp2dAFhjb3kI9deA3eM5bPYxo&sadssc=1

(20.5.2010)

ZZZDR: *Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih, uradno prečiščeno besedilo*. Uradni list Republike Slovenije. Dostop na:

http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti_pdf/zzzdr_upb.pdf (26.5.2010)

Wikipedijska: *Individualizem* [*Individualism*]. Dostop na:

<http://en.wikipedia.org/wiki/Individualism> (28.6.2011)

Wikipedijska: *Koeficient starostne odvisnosti*. [*Dependency ratio*]. Dostop na:

http://en.wikipedia.org/wiki/Dependency_ratio (24.5.2010)

Wikipedijska: *New Deal (United Kingdom)*. Dostop na:

[http://en.wikipedia.org/wiki/New_Deal_\(United_Kingdom\)](http://en.wikipedia.org/wiki/New_Deal_(United_Kingdom)) (25.6.2011)

xkcd. Unpickable. *Odrasli*. [*Grownups*]. Dostop na: <http://xkcd.com/150/> (25.6.2011)

6. PRILOGE

6.1. MEDNARODNE OZNAKE/ KODE DRŽAV IN OZEMELJ PO ISO 3166

Bartol T. Kratice ISO - države

MEDNARODNE OZNAKE/KODE DRŽAV IN OZEMELJ PO ISO 3166

Alpha-2 (A2) Dvočrkovna oznaka
Alpha-3 (A3) Tročrkovna oznaka
Numeric-3 (N3) Troštevljena oznaka

Evropa

Ime *	A2	A3	N3
Albanija	AL	ALB	008
Andora	AD	AND	020
Armenija	AM	ARM	051
Austrija	AT	AUT	040
Azerbajdžan	AZ	AZE	031
Belgija	BE	BEL	056
Belorusija	BY	BLR	112
Bolgarija	BG	BGR	100
Bosna in Hercegovina	BA	BIH	070
Ciper	CY	CYP	196
Češka	CZ	CZE	203
Črna gora	ME	MNE	499
Danska	DK	DNK	208
Estonska	EE	EST	233
Ferski otoki	FO	FRO	234
Finska	FI	FIN	246
Francija	FR	FRA	250
Gibraltar	GI	GIB	292
Grčija	GR	GRC	300
Gruzija	GE	GEO	268
Hrvaška	HR	HRV	191
Irska	IE	IRL	372
Islandija	IS	ISL	352
Italija	IT	ITA	380
Latvija	LV	LVA	428
Lichtenštajn	LI	LIE	438
Litva	LT	LTU	440
Luksemburg	LU	LUX	442
Madžarska	HU	HUN	348
Makedonija	MK	MKD	807
Malta	MT	MLT	470
Moldavija	MD	MDA	498
Monako	MC	MCO	492
Nemčija	DE	DEU	276
Nizozemska	NL	NLD	528
Norveška	NO	NOR	578
Poljska	PL	POL	616
Portugalska	PT	PRT	620
Romanija	RO	ROU	642
Rusija	RU	RUS	643
San Marino	SM	SMR	674
Slovaška	SK	SVK	703
Slovenija	SI	SVN	705
Srbija	RS	SRB	688
Španija	ES	ESP	724
Švedska	SE	SWE	752
Švica	CH	CHE	756
Turčija	TR	TUR	792
Ukrajina	UA	UKR	804
Vatikan	VA	VAT	336
Vetika Britanija	GB	GBR	826

Izbor drugih držav

Ime *	A2	A3	N3
Alžirija	DZ	DZA	012
Antarktika	AQ	ATA	010
Argentina	AR	ARG	032
Australija	AU	AUS	036
Braziliija	BR	BRA	076
Egipt	EG	EGY	818
Greenlandija	GL	GRL	304
Hong Kong	HK	HKG	344
Indija	IN	IND	356
Indonezija	ID	IDN	360
Israel	IL	ISR	376
Japonska	JP	JPN	392
Južna Afrika	ZA	ZAF	710
Južna Koreja	KR	KOR	410
Kanada	CA	CAN	124
Kitajska	CN	CHN	156
Malezija	MY	MYS	458
Maroko	MA	MAR	504
Mehika	MX	MEX	484
Nova Zelandija	NZ	NZL	554
Pakistan	PK	PAK	586
Peru	PR	PRI	630
Senegal	SN	SEN	686
Singapur	SG	SGP	702
Tajskia	TH	THA	764
Tajvan	TW	TWN	158
Združene države Amerike	US	USA	840

* Kratko ime (Komisija za standardizacijo za najpismenih imen Vlade Republike Slovenije)

Mednarodne kratice ISO za države in ozemlja se pogosto uporabljajo kot enolično določljiv identifikacijski element v podatkovnih zbirkah in informacijskih sistemih. Večinoma se uporabljajo dvočrkovne oznake, kot npr. oznaka držav pri spletnih domenah (Slovenija = SI). Dvočrkovni ISO rabi kot osnova različnim mednarodnim parametrom, tako se npr. kratice za nacionalne valute sestavljajo iz ISO oznake ter prve črke za ime valute (SI+T=SIT; US+D=USD; CH+P=CHF; GP+P=GBP; ter nekoč DE+M=DEM ...). Kratice za označevanje držav se navadno razlikujejo od kratice za jezik, vendar to ni nujno (npr. Nemčija, Španija).

6.2. MEDNARODNA STANDARDNA KLASIFIKACIJA ISCED

Stopnja 0: Predprimarna vzgoja in izobraževanje [Pre-primary education]

Predprimarna vzgoja in izobraževanje je definirana kot organizirano obdobje organiziranega poučevanja; večinoma je namenjena uvajanju še zelo majhnih otrok v okolje, podobno šolskemu, torej postopnemu premoščanju razlik med šolskim in domačim okoljem. Ti programi so poznani tudi kot vzgoja in izobraževanje v zgodnjem otroštvu, otroški vrtec ali predšolska vzgoja.

1. stopnja: Primarno izobraževanje ali prvo obdobje osnovnega izobraževanja [Primary education or first stage of basic education]

Cilj teh programov je, da zagotovijo učencem začetno osnovno izobraževanje v branju, pisanju in matematiki, skupaj s temeljitim razumevanjem drugih predmetov kot so zgodovina, zemljepis, naravoslovje, družboslovje, risanje in glasba. Starost ob vpisu je na splošno od 5 do 7 let.

2. stopnja: Nižje sekundarno ali drugo obdobje osnovnega izobraževanja [Lower secondary or second stage of basic education]

Dokončanje te stopnje se v državah, v katerih je politično ali pravno določeno obvezno izobraževanje, pogosto ujema z dokončanjem obveznega izobraževanja. V splošnem je namenjeno izpopolnjevanju temeljnih veščin in znanja ter pripravljanju na vseživljenjsko izobraževanje. Učenci končajo izobraževanje na tej stopnji po približno 9 letih šolanja.

3. stopnja: (Višje) sekundarno izobraževanje [(Upper) secondary education]

Takšni programi se večinoma začnejo po koncu osnovnega izobraževanja oziroma obveznega izobraževanja v državah, kjer ga pač imajo. Na tej stopnji je specializacija večja kot na 2. stopnji, učitelji so večinoma bolj usposobljeni in bolj specializirani za poučevanje predmetov na tej stopnji. Večkrat so mogoče različne smeri in različne vrste programov. Na splošno je dokončanje 3. stopnje minimalni pogoj za vpis v terciarno izobraževanje. Poklicno in strokovno izobraževanje na tej stopnji ponavadi usposablja za zaposlitev na delovnih mestih tehnikov. Programi trajajo od 2 do 5 let. Ob koncu te stopnje so dijaki praviloma stari 17-19 let.

ISCED 3A – Programi, oblikovani tako, da omogočajo neposreden dostop do ISCED 5A, to je do terciarnega izobraževanja ali drugega izobraževanja, ki usposablja študente za vpis v raziskovalni študij ali za zelo zahtevne poklice;

ISCED 3B – Programi, oblikovani tako, da omogočajo dostop do ISCED 5B, za to skupino terciarnega izobraževanja pa je značilna naravnost v poklice in trg dela;

ISCED 3C – Programi, oblikovani tako, da vodijo neposredno na trg dela ali pa omogočajo vpis v programe na 4. ISCED stopnji ali celo druge programe v 4. ISCED stopnji.

4. stopnja: posekundarno predterciarno izobraževanje [Post-secondary non-tertiary education]

Ta stopnja zajema programe, ki so v mednarodnem pogledu na meji med višjim sekundarnim in terciarnim izobraževanjem. To so programi, ki jih ni mogoče šteti med programe terciarnega izobraževanja, ker glede na vsebino niso pomembno zahtevnejši od programov 3. stopnje. To so bodisi kratki poklicni programi ali programi, namenjeni pripravi tistih dijakov za vpis v 5. stopnjo, ki so se poprej izobraževali po programu 3. stopnje, ki jim tega ni omogočila.

ISCED 4A – Programi, namenjeni pripravi dijakov za vpis v terciarno izobraževanje ISCED 5A ali 5B;

ISCED 4B – Programi, ki ne omogočajo dostopa do terciarnega izobraževanja (ISCED 5A ali 5B), temveč so namenjeni zlasti usposobitvi udeležencev za vstop na trg dela.

5. stopnja: Prva raven terciarnega izobraževanja (ki se ne konča z najzahtevnejšo visokošolsko kvalifikacijo) [First stage of tertiary education]

Te programe izvajajo univerze, kolidži in podobne institucije visokošolskega programa. V tej stopnji je mnogo različnih programov in tudi velika raznolikost v načinu izvajanja. Programi te stopnje naj bi imeli skupno teoretično trajanje najmanj 2 leti. Dejansko trajanje je lahko zelo različno, od 2 do 10 let, odvisno od študijskega predmeta in kvalifikacije, ki si jo je mogoče pridobiti ob koncu študija.

ISCED 5A – programi, ki so večinoma teoretski, pripravljajo na raziskovalno delo ali zagotavljajo dostop do zelo zahtevnih poklicev;

ISCED 5B – programi, ki so bolj praktični, strokovni, poklicno specifični.

6. stopnja: Druga raven terciarnega izobraževanja (ki se konča z najzahtevnejšo visokošolsko kvalifikacijo) [Second stage of tertiary education]

Ta stopnja zadeva terciarne programe, ki omogočajo pridobitev najzahtevnejše znanstvene kvalifikacije, kot je doktorska. Programi predvidevajo zahteven študij in izvirno raziskovalno delo, večkrat so lahko obvezna tudi predavanja. Program predvideva doktorsko delo oziroma prezentacijo, primerno za objavo, ki je rezultat izvirnega raziskovanja.

(Vir: MŠŠ, 2001)

7. POVZETEK

Mladost je kompleksen pojem, sestavljen iz bioloških, družbenih in psiholoških komponent. Da bi lahko opredelili sodobno mladost, moramo razumeti historično podlago ter spreminjanje njenih opredelitev. V preteklosti je bilo to le kratko prehodno obdobje pred vstopom v odraslost, nato pa se je zaradi izobraževanja začelo podaljševati. Mladost je začela dobivati vse več razsežnosti ter se na koncu uveljavila kot posebno obdobje z lastnimi značilnostmi.

Ena od značilnosti mladosti je mladinska kultura, ki odraža lastne življenjske oblike in potrebe po spremembah v družbi. Najbolj uveljavljen izraz mladinske kulture je subkultura. Subkulture dandanes po mojem mnenju niso tako izrazite. Mladi ne izražajo neugodja navzven, temveč bolj z notranjimi, pasivnimi oblikami. Te se kažejo predvsem v negotovih in zmedenih identitetah. Največjo negotovost mladim predstavlja prehod v odraslost. Ker se brišejo meje med mladostjo in odraslostjo, mladi nimajo trdnih smernic za odraščanje. Namesto tega postavljajo individualne mejnike odraslosti in se opredeljujejo kot mlade ali odrasle po subjektivni presoji. Ustvarjajo množico življenjskih poti ter jih vseskozi redefinirajo glede na osebne preference in družbene težnje. To se kaže v različnih načinih prehodov v odraslost. V Evropi ločimo pet modelov prehodov v odraslost, med katerimi sta si najbolj nasprotujoča sredozemski in skandinavski, saj mladi iz severnih držav bistveno hitreje dosežejo avtonomijo kot njihovi vrstniki v južnem predelu Evrope. Po prevladujočih značilnostih umeščam v sredozemski model tudi Slovenijo. Kljub razlikam med modeli ostaja položaj mladih enoten: vedno dlje in vedno težje se osamosvajajo. To je odraz globalnih strukturnih sprememb, ki hkrati predstavlja najbolj izstopajočo značilnost (problem) sodobne mladosti.

Toka sprememb ne moremo zaustaviti, lahko pa omilimo njegove posledice. Pri tem moramo posebno pozornost nameniti mladim, saj so le-ti družbena skupina, ki te posledice najbolj občutijo. Potrebno bi bilo izboljšati ukrepe vseh politik, ki se posredno ali neposredno dotikajo mladih, okrepiti neformalni sektor (npr. volunterstvo, študentske izmenjave), podpreti vire mladostnikov opore (družina) in najpomembnejše: okrepiti avtonomijo mladih.

IZJAVA O AVTORSTVU

Podpisani/a MATEJA JURKOVIC
vpisan/a na Fakulteto za socialno delo v štud. letu 2005/06 kot redni/a, izredni/a
študent/ka izjavljam, da sem diplomsko delo z naslovom
NESKONČNA MLADOST
napisal/a samostojno s korektnim navajanjem virov in ob pomoči mentorja doc. dr. Milka Rostka.

Datum: 25.6.2011

Podpis: Mateja Jurkovič